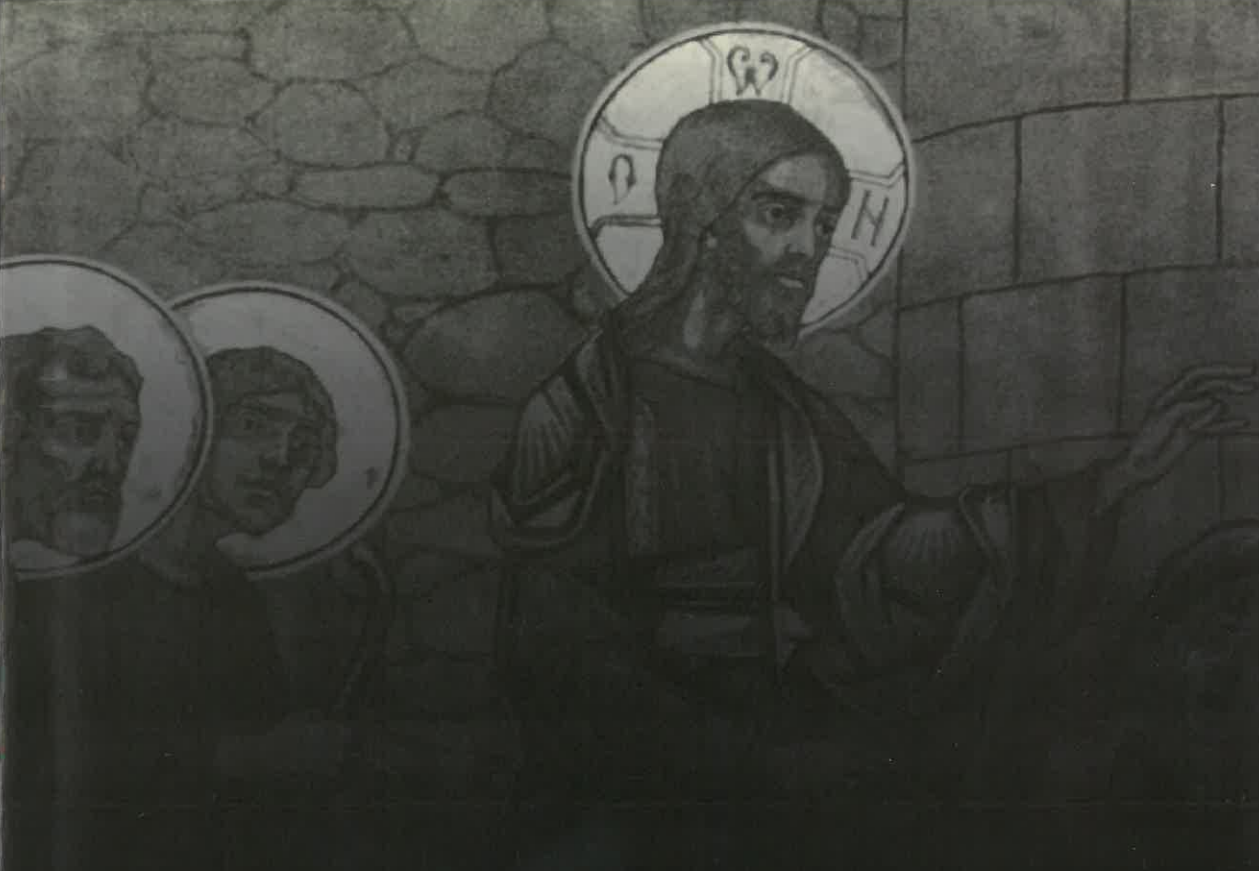

SEBASTIAN ŞEBU MONICA OPRIŞ DORIN OPRIŞ

METODICA
PREDĂRII RELIGIEI

Editura
REÎNTREGIREA

SEBASTIAN ŞEBU MONICA OPRIŞ DORIN OPRIŞ

METODICA PREDĂRII RELIGIEI

Ediția întâi a fost aprobată de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, cu nr. 433/ 01.03.2000 şi de Ministerul Educației Naționale, cu nr. 30.346/ 10.04.2000.

Referenți

Conf. univ. dr. VASILE TIMIŞ, Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca, inspector general de religie în Ministerul Educației Naționale

Cercet. şt. II dr. IRINA HORGA, Institutul de Ştiințe ale Educației din Bucureşti

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ŞEBU, SEBASTIAN
Metodica predării religiei / Sebastian Şebu, Monica Opriş, Dorin Opriş ; tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Irineu, Arhiepiscop al Alba Iuliei. - Ed. a 2-a, rev. şi adăug.- Alba Iulia : Reîntregirea, 2017
Conține bibliografie
ISBN 978-606-509-355-3

I. Opriş, Monica
II. Opriş, Dorin

2

© Toate drepturile sunt rezervate autorilor

Editura Reîntregirea
Arhiepiscopia Ortodoxă Alba Iulia
Str. Mihai Viteazul, nr.16, 510010, Alba Iulia
Tel: 004 0258 811 690; Fax: 0040258 812 797
E-mail: arhiepiscopia.albaiulia@gmail.com; www.reintregirea.ro

SEBASTIAN ŞEBU **MONICA OPRIŞ** **DORIN OPRIŞ**

METODICA PREDĂRII RELIGIEI

Ediţia a II-a, revăzută şi adăugită

Tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfinţitului Părinte IRINEU,
Arhiepiscop al Alba Iuliei

Editura
REÎNTREGIREA
Alba Iulia, 2017

CUPRINS

Cuvânt înainte († Irineu, Arhiepiscop al Alba Iuliei) **13**
Prefață (Prof. univ. dr. Constantin Cucoș) **17**

I. RELIGIA CA DISCIPLINĂ DE ÎNVĂȚĂMÂNT **21**
I.1. Religia și educația religioasă **21**
I.2. Factorii educației religioase **25**
1.2.1. Familia 26
1.2.2. Biserica 27
1.2.3. Școala 28
I.3. Educația religioasă în sistemul de învățământ românesc **29**
I.4. Diada profesor-elev în educația religioasă **31**
1.4.1. Elevul 31
1.4.2. Profesorul de religie 33
1.4.3. Relația profesor-elev 36
I.5. Perspective teologice și pedagogice în Metodica predării religiei **37**

II. PRINCIPIILE EDUCAȚIEI RELIGIOASE **39**
II.1. Principii didactice specifice educației religioase **40**
II.1.1. Principiul triadologic 40
II.1.2. Principiul hristologic 42
II.1.3. Principiul eclesiologic 44
II.2. Principii didactice generale aplicate în studiul religiei **45**
II.2.1. Principiul intuiției 45
II.2.2. Principiul accesibilității 46
II.2.3. Principiul învățării conștiente și active 48
II.2.4. Principiul sistematizării și continuității cunoștințelor 48
II.2.5. Principiul îmbinării teoriei cu practica 49
II.2.6. Principiul însușirii temeinice a cunoștințelor 51
II.2.7. Principiul asigurării conexiunii inverse 52
II.2.8. Principiul motivației 53

III. CURRICULUMUL PENTRU DISCIPLINA RELIGIE 55
III.1. Conceptul de curriculum: istoric şi aspecte specifice 55
III.1.1. Semnificaţia educaţională a termenului „curriculum" 56
III.1.2. Tipuri de curriculum 58
III.1.3. Concepte asociate curriculumului 60
III.2. Documente curriculare utilizate în studiul religiei 60
III.2.1. Programa şcolară de religie 61
III.2.2. Manualul de religie şi auxiliarele didactice 62
III.3. Planificările calendaristice 65
III.4. Finalităţi educaţionale ale studierii religiei 66
III.4.1. Idealul educaţiei religioase 67
III.4.2. Scopurile educaţiei religioase 67
III.4.2.1. Scopul informativ 68
III.4.2.2. Scopul formativ 69
III.4.2.3. Scopul educativ 69
III.4.3. Competenţele şi obiectivele operaţionale la religie 70
III.4.3.1. Definiţia şi structura competenţelor 70
III.4.3.2. Competenţele generale şi competenţele specifice 72
III.4.3.3. Obiectivele operaţionale şi relaţia lor cu competenţele specifice 73
III.5. Conţinutul învăţării la religie 75
III.6. Exemplu de punere în relaţie a competenţelor specifice, a activităţilor de învăţare, a conţinuturilor şi a obiectivelor operaţionale 78

IV. METODOLOGIA DIDACTICĂ UTILIZATĂ ÎN STUDIUL RELIGIEI 81
IV.1. Aspecte specifice ale educaţiei religioase în cadrul metodologiei didactice 81
IV.1.1. Delimitări terminologice 81
IV.1.2. Funcţii ale metodelor de învăţământ şi particularităţile acestora în studiul religiei 82
IV.1.3. Metode de învăţământ utilizate la religie 84
IV.1.4. Criterii de selecţie a metodelor de învăţământ 85
IV.2. Metode de comunicare şi asimilare a cunoştinţelor 87
IV.2.1. Metode de comunicare orală 88

IV.2.1.1. Metode expozitive 88
a. Povestirea 88
b. Explicaţia 92
c. Descrierea 95
d. Argumentarea 97
e. Prelegerea 101
IV.2.1.2. Metode interogative 102
a. Conversaţia 102
b. Problematizarea 108
IV.2.2. Metode de comunicare scrisă 113
IV.2.2.1. Lectura şi interpretarea textului biblic 113
IV.2.2.2. Lectura 119
a. Lectura explicativă 119
b. Elaborarea rezumatelor 122
c. Studiul individual 123
IV.2.3. Metode de comunicare la nivelul limbajului intern 125
IV.2.3.1. Reflecţia personală 125
IV.3. Metode de cunoaştere a realităţii religioase 126
IV.3.1. Observarea directă a realităţii religioase 127
IV.3.2. Studiul şi interpretarea simbolurilor 128
IV.3.3. Analiza documentelor 131
IV.3.4. Studiul de caz 133
IV.3.5. Exemplul 135
IV.3.6. Rugăciunea 137
IV.3.7. Meditaţia religioasă 139
IV.3.8. Deprinderile religios-morale 141
IV.3.9. Iniţierea în practica religioasă 144
IV.3.9.1. Cele şapte Laude 145
IV.3.9.2. Sfânta Liturghie 146
IV.3.9.3. Sfintele Taine 147
IV.3.9.4. Cântarea religioasă 148
IV.4. Metode fundamentate pe acţiune 150
IV.4.1. Jocul didactic 150
IV.4.2. Jocul de rol 152
IV.4.3. Învăţarea cu ajutorul calculatorului şi a mijloacelor multimedia 153

IV.5. Metode moderne de predare-învățare **156**
IV.5.1. Ciorchinele 157
IV.5.2. Brainstorming-ul 158
IV.5.3. Termenii-cheie inițiali 160
IV.5.4. Cubul 161
IV.5.5. Phillips 6-6 162
IV.5.6. Photolangage 164
IV.5.7. Cvintetul 165
IV.5.8. Cadranele 165
IV.5.9. Întrebările 168
IV.5.10. Mozaicul 169
IV.5.11. Știu – Vreau să știu – Am învățat (K-W-L) 171

V. MIJLOACE DE ÎNVĂȚĂMÂNT UTILIZATE ÎN STUDIUL RELIGIEI **173**
V.1. Definiția și funcțiile mijloacelor de învățământ **173**
V.2. Mijloace de învățământ pe suport scris **176**
V.2.1. Textul biblic 176
V.2.2. Literatura religioasă 177
V.3. Mijloace de învățământ de tip ilustrativ și demonstrativ **180**
V.3.1. Icoana 180
V.3.2. Ilustrațiile cu conținut religios și moral 183
V.3.3. Obiectele de cult ca mijloace de învățământ 184
V.4. Mijloace de învățământ cu conținut istoric **185**
V.4.1. Harta 185
V.4.2. Tabelul cronologic 187
V.4.3. Elementele de istorie locală 188
V.5. Calculatorul și alte mijloace tehnice **188**
V.5.1. Calculatorul 189
V.5.2. Mijloacele tehnice audio 190
V.5.3. Mijloacele tehnice video și audio-video 192
V.5.4. Tabla interactivă (SMART) 193

VI. EVALUAREA ȘCOLARĂ LA RELIGIE **195**
VI.1. Definiția, importanța și procesualitatea evaluării școlare **195**
VI.2. Funcțiile evaluării și particularitățile acestora la religie **198**

VI.3. Obiectul evaluării la religie 201
VI.4. Metode de evaluare la religie 206
VI.4.1. Metode tradiţionale de evaluare 206
VI.4.1.1. Metode de evaluare orală 207
VI.4.1.2. Metode de evaluare scrisă 209
VI.4.1.3. Metode de evaluare a activităţii practice 210
VI.4.2. Metode moderne/ alternative/ complementare de evaluare 211
VI.4.2.1. Autoevaluarea 212
VI.4.2.2. Observarea sistematică a activităţii şi a comportamentului elevilor 215
VI.4.2.3. Creaţii ale elevilor: compunerea, eseul şi textul argumentativ 217
VI.4.2.4. Referatul 223
VI.4.2.5. Investigaţia 225
VI.4.2.6. Proiectul 227
VI.4.2.7. Portofoliul 228
VI.5. Strategii de evaluare 230
VI.5.1. Evaluarea predictivă 231
VI.5.2. Evaluarea formativă 232
VI.5.3. Evaluarea sumativă 234
VI.6. Notarea şi specificul acesteia la religie 235
VI.6.1. Aprecierea rezultatelor la religie 235
VI.6.2. Erorile de evaluare 237
VI.7. Elaborarea testelor pedagogice de cunoştinţe 238
VI.7.1. Clasificarea itemilor unui test de cunoştinţe 239
VI.7.2. Cerinţe în elaborarea itemilor unui test de cunoştinţe 242
VI.7.3. Matricea de specificaţie 243
VI.7.4. Schema de notare 245

VII. FORME DE ORGANIZARE A EDUCAŢIEI RELIGIOASE 249
VII.1. Lecţia de religie 250
VII.1.1. Categorii de lecţii de religie 251
VII.1.2. Proiectarea lecţiei de religie 255
VII.1.2.1. Proiectarea tradiţională a lecţiei de religie 255
VII.1.2.2. Proiectarea lecţiei după modelul ERR 257

VII.1.2.3. Proiectarea lecției după modelul K-W-L 259
VII.1.2.4. Schița de lecție 259
VII.1.3. Autoanaliza lecției 260
VII.2. Cateheza 260
VII.3. Participarea la slujbele religioase 264
VII.4. Vizita la biserici și mănăstiri 265
VII.5. Pelerinajul și tabăra religioasă 266
VII.6. Serbarea religioasă 267
VII.7. Cercul de religie 268
VII.8. Consultațiile și meditațiile 269
VII.9. Manifestările cultural-religioase 269

ANEXE 271
A.1. Planificări calendaristice 271
A.1.1. Planificare calendaristică anuală 271
A.1.2. Planificare calendaristică semestrială 272
A.1.3. Planificarea unității de învățare 273
A.1.4. Planificare calendaristică semestrială pentru învățământul simultan 274
A.2. Proiecte de lecții după modelul tradițional 276
A.2.1. Proiect de lecție mixtă (varianta 1, în sala de clasă) 276
A.2.2. Proiect de lecție mixtă (varianta 2, în biserică) 280
A.2.3. Proiect de lecție mixtă, realizată cu ajutorul manualului digital 284
A.2.4. Proiect de lecție de transmitere și însușire de noi cunoștințe 287
A.2.5. Proiect de lecție de dobândire de noi cunoștințe (exemplul 1) 290
A.2.6. Proiect de lecție de dobândire de noi cunoștințe (exemplul 2) 293
A.2.7. Proiect de lecție de dobândire de noi cunoștințe (exemplul 3) 297
A.2.8. Proiect de lecție de formare de deprinderi practice 302
A.2.9. Proiect de lecție de recapitulare și sistematizare a cunoștințelor 304
A.2.10. Proiect de lecție de evaluare a cunoștințelor 307

A.3. Proiect de lecţie după modelul ERR 310
A.4. Proiect de lecţie după modelul K-W-L 312
A.5. Proiect de lecţii pentru învăţământul simultan 315
A.6. Proiectarea unei secvenţe didactice pentru o activitate interdisciplinară 319
A.6.1. Secvenţă didactică proiectată interdisciplinar, pentru o lecţie de religie 319
A.6.2. Proiect de activitate didactică interdisciplinară, în cadrul unui cerc de religie 320
A.7. Exemple de valorificare a elementelor de confesionalitate la diferite conţinuturi ale învăţării 322
A.8. Lecţia şi cateheza despre Taina Împărtăşaniei. Sugestii pentru abordări complementare 325

Bibliografie 326

CUVÂNT ÎNAINTE

Prin mesajul ei unic şi revelat, religia creştină a schimbat faţa întregii lumi şi a întemeiat o nouă epocă a iubirii, a speranţei şi a păcii. Mântuitorul Iisus Hristos, Modelul nostru suprem, a oferit oamenilor legea cea nouă a desăvârşirii, pe care a pecetluit-o pentru totdeauna în fiinţa Sfintei Biserici. Prin aceasta, încă de la începuturile ei, Biserica a dobândit un rol educaţional determinant pentru întreaga omenire, reuşind să promoveze valorile spirituale autentice, în pofida tuturor ideologiilor distructive apărute de-a lungul timpului. Astfel, între creştinism şi educaţie s-a născut o strânsă legătură care îl pregăteşte pe om atât pentru viaţa de aici, cât şi pentru cea veşnică.

Educaţia creştină reprezintă o activitate nobilă şi complexă, care se realizează în numele moralizării şi al perfecţionării persoanei umane. Din timpuri vechi, înţeleptul Solomon afirma: „Deprinde pe tânăr cu purtarea pe care trebuie s-o aibă; chiar când va îmbătrâni, el nu se va abate de la ea" (Pilde 22, 6). Pe aceeaşi linie se exprima, mai târziu, şi filozoful Robert Hutchins (†1977), menţionând că „obiectivul educaţiei este să pregăteşti un tânăr să se educe pe sine însuşi pe tot parcursul vieţii". Educaţia poate fi definită drept un ansamblu de măsuri aplicate tinerei generaţii, cu scopul formării şi dezvoltării însuşirilor intelectuale, morale şi fizice.

Tinerii de astăzi, în bătaia curentelor contradictorii, venite atât din Apusul Europei, cât şi din sincretismul euroasiatic, sunt în situaţia de a lua o anumită atitudine faţă de creştinism. În această situaţie, cei puşi în slujba educaţiei copiilor şi tinerilor au misiunea de a-i conştientiza asupra tentaţiilor şi provocărilor care-i pândesc la tot pasul. De asemenea, au datoria de a le fi călăuze spre a dobândi echilibrul lăuntric şi comoara virtuţilor. Aceasta presupune multă iscusinţă din partea educatorului, căci zice Sfântul Ioan Gură de Aur: „Care artă poate fi egală cu arta de a educa sufletul copilului, de a-i forma mintea tânărului? Cel care practică această artă trebuie să fie mai priceput şi mai talentat decât un pictor şi decât un sculptor".

Educaţia laică pregătea şi pregăteşte pentru existenţa de aici, pentru a fi de un real folos societăţii printr-o frumoasă conduită şi prin pregătirea intelectuală şi profesională. Educaţia religioasă urmăreşte câştigarea virtuţilor ca trepte care duc la mântuire. Această educaţie este posibilă întrucât Dumnezeu l-a creat pe om după chipul Său şi i-a dat porunca desăvârşirii (cf. Mt. 5, 48).

Însă, e necesar ca studiul religios să fie dublat de un continuu efort duhovnicesc. Bătrânul athonit Daniel (†1929) spunea că „dascălii Bisericii s-au ridicat deasupra lucrurilor pământeşti cu ajutorul a două aripi: educaţia şi viaţa virtuoasă".

Prin educaţia religioasă, omul este invitat la o permanentă purificare de patimi şi la o creştere în virtute, care să-i permită implicarea responsabilă în viaţa cotidiană a societăţii. În sens biblic, teologic, a educa un suflet şi a-l convinge pentru un anumit fel de viaţă nu înseamnă a-l face să memoreze preceptele noii învăţături, ci a-i forma toate facultăţile sale sufleteşti, pentru a-şi atinge scopul final: mântuirea. Deci, ţinta prioritară a educaţiei religioase este formarea caracterului şi a personalităţii desăvârşite în Hristos-Domnul. Aceasta se realizează prin cunoaşterea lui Dumnezeu la care ajungem prin religia creştină. De aceea Fericitul Augustin zicea: „Fericit este cel ce Te cunoaşte pe Tine, Doamne, chiar dacă altceva nu mai cunoaşte".

Educarea tineretului în spirit religios este o problemă de îmbogăţire şi continuitate spirituală la nivel individual şi obştesc. O societate reuşeşte şi rezistă în istorie prin forţa credinţei religiei pe care o practică. În perioada interbelică, pedagogul Dumitru Theodosiu scria: „Religia este pentru neam o mare putere de viaţă, căci toţi fiii lui se simt mai înrudiţi şi mai uniţi în faţa primejdiei de orice fel, care-i ameninţă". Să ne gândim la istoria românilor, pentru care credinţa creştină a fost un factor de rezistenţă în faţa vitregiei vremurilor. A-l dezbrăca pe român de credinţa religioasă este ca şi cum i-ai scoate sistemul osos din organismul biologic.

Într-o societate secularizată în care mulţi oameni devin victime ale materialismului, ale hedonismului, ale egoismului fără margini şi ale lipsei de iubire, misiunea de a-i ţine pe tineri aproape de Dumnezeu pare tot mai dificilă. Viciile acestui veac se cuibăresc în inimile tinerilor, încât sufletele lor lipsite de har se asfixiază. Idealul educativ creştin are drept scop apropierea fiinţei limitate de Fiinţa supremă şi infinită, precum şi menţinerea acesteia pe linia binelui moral şi a unui caracter superior. Iată de ce marele filozof român Vasile Băncilă (†1979) spunea: „Religia este cea mai bună pârghie de educaţie. Religia e însăşi educatoarea speciei umane, pedagogia metafizică şi istorică a omenirii".

În ceea ce priveşte educaţia religioasă din ţara noastră, ne bucurăm de faptul că a fost exprimată limpede dorinţa, atât din partea părinţilor, cât şi din partea tinerilor, de a fi studiată disciplina *religie* în şcoli. Acest fapt reprezintă un real câştig pentru societatea românească contemporană. Înrădăcinaţi în

tradiţia milenară a Bisericii străbune şi ancoraţi în valorile spiritualităţii româneşti, tinerele vlăstare ale Ortodoxiei vor face faţă tuturor încercărilor care-i vor lua cu asalt şi vor păstra în suflete flacăra credinţei autentice.

Preoţii şi dascălii de religie au avut la îndemână, în activitatea lor educativă, un manual de specialitate, *Metodica predării religiei*, realizat cu mult profesionalism şi cu maximă conştiinciozitate de către părintele profesor Sebastian Şebu şi profesorii Monica şi Dorin Opriş. După 17 ani de la apariţie, avem bucuria ca în acest an, prin truda neobosită a părintelui lect. univ. dr. Dorin Opriş şi a doamnei prof. dr. Monica Opriş, ucenici ai părintelui prof. univ. dr. Sebastian Şebu, trecut la cele veşnice, să vadă lumina tiparului o nouă ediţie a *Metodicii*, îmbunătăţită şi actualizată pornind de la noile modele pedagogice şi de la conţinutul actualelor programe şcolare.

Apreciem, în mod deosebit, preocuparea constantă şi roditoare a autorilor în vederea îmbunătăţirii procesului instructiv-educativ religios şi în ajutorul pe care îl oferă profesorilor, prin lucrările lor de specialitate. *Metodica predării religiei* reprezintă un manual indispensabil tuturor celor care doresc să-i conducă pe elevi înspre Cel Care are cuvintele vieţii celei veşnice (cf. In. 6, 68), în sistemul de învăţământ preuniversitar din România. Competenţele pedagogice şi teologice ale părintelui Dorin şi ale doamnei Monica Opriş au făcut posibilă apariţia acestei ediţii, îmbrăcată într-o înaltă ţinută ştiinţifică şi duhovnicească şi prezentată într-o manieră practică şi eficientă. Le mulţumim pentru întreaga osteneală prin care susţin şi promovează dimensiunea religioasă a pedagogiei şi le urăm mult spor în nobilul apostolat educaţional.

† **IRINEU**
Arhiepiscop al Alba Iuliei

PREFAȚĂ

Experiența predării religiei în școală, reeditată după anii '90, a catalizat multe energii venite atât din partea teologilor, cât și a pedagogilor. Primii ani ai acestei reactivări nu au fost lipsiți de stângăcii, inabilități, accidente sau evoluții imprevizibile, mai ales că noua disciplină nu a fost primită peste tot cu bună-credință, bună-voință, bună-cunoaștere a adevăratelor ei valențe formative. Cu timpul însă, printr-un efort conjugat, profesionist și bine calibrat din punct de vedere psihopedagogic, disciplina în vedere a beneficiat de numeroase fundamentări atât în ce privește structurarea procesual-curriculară, a elementelor de conținut, cât și a perspectivei metodice, de comunicare și transmitere a valorilor aferente acestei discipline. Corelat și cu formarea unui corp profesoral responsabil, devotat și talentat, prin instituirea unor filiere de formare a viitorilor profesori de religie, acest sprijin metodic a condus la o ridicare a calității actului didactic care a reușit să pună la dispoziția elevilor un palier valoric important pentru devenirea lor. De altfel, cel mai bun „răspuns" la interpelările venite de la criticii sau opozanții acestei materii poate fi dat prin creșterea calității actului didactic, prin asumarea metodică și pedagogică consistentă, prin auto-responsabilizare și exemplaritate comportamentală. Printre pionierii acestui sănătos și vizionar etos, care au asigurat un suport didactic de predare a „noii" discipline, se află și autorii acestei cărți, care au reînnodat o tradiție didactică de mare forță, manifestată cândva, ridicând la noi cote ansamblul strategic, procedural și procesual corelat orei de religie.

Contextul de inserție a acestei topici în învățământ este în continuare problematic. Cadrul legislativ, ce reglează studiul religiei în școli, este încă defavorabil. Formarea persoanei pentru valorile identitar-religioase este pe mai departe persiflată sau criticată. Periferizarea, blamarea sau inferiorizarea unor parcursuri de formare în registrul religios, prin anumite decizii juridice sau practici subversive (printr-un soi de „ascundere" sau retragere în „catacombe" a demersurilor formative în acest sens), conduc la deteriorări sau lezări ale identității și demnității omului. Avem nevoie de „temelii" și „ancore" culturale identificatoare, care aduc consistență, specificitate, securitate existențială la nivel individual sau comunitar. Este de dorit ca formarea și culturalizarea religioasă să se realizeze în cadre instituționale determinate (cum e școala, de pildă), gestionate și controlate din punct de vedere deontologic, didactic,

spiritual, şi nu lăsate la latitudinea (amatorismul) familiei sau a unor instanţe nespecifice unei instruiri responsabile, sistematice, metodice. Nu educaţia religioasă, prin buna racordare la valorile specifice, conduce la extremism, ci incultura religioasă. Nu menţinerea ei printre celelalte discipline şcolare atrage după sine îndoctrinare sau manipulare, ci excluderea religiei din spaţiul şcolar. O astfel de strategie se va dovedi păguboasă.

Autorii acestei lucrări, Monica Opriş, Dorin Opriş şi Sebastian Şebu*, sunt recunoscuţi deja ca repere în literatura de specialitate. Probitatea lor ştiinţifică, metodică, practică este consimţită şi adeverită demult în comunitatea cercetătorilor sau a profesorilor de religie, dovadă că lucrările autorilor invocaţi fundamentează noile defrişări din acest câmp problematic. În plus, cercetările acestora s-au deplasat, cum era şi firesc, către investigaţii empirice, constatările factuale şi interpretările aferente conducând la noi puncte de vedere, mai largi, mai adânci, mai atente la dinamici recente. Cu o bogată activitate de predare, dar şi predispuşi spre un etos reflexiv materializat în mai multe cărţi şi studii de specialitate, autorii s-au evidenţiat şi în efortul de regândire a programelor de religie, activând şi aducând contribuţii de referinţă în statuarea unei noi filosofii de elaborare a curriculumului la disciplina religie, cultul creştin-ortodox.

Întreprinderea de faţă este una extensivă, experimentată, verificată, întrucât constituie o continuare a unor începuturi care au fost deja puse la încercare, ediţia de faţă aducând la zi atât referinţele bibliografice, dar şi configurările tematice, ele însele într-o prefacere vizibilă. Ne impresionează plăcut încercarea de racordare la tot ce este semnificativ în istoria pedagogiei europene, dar şi la poziţionările româneşti interbelice din perimetrul teoriei şi practicii pedagogice în materie. Temeiurile acţiunii didactice, fundamentarea strategică, particularizările şi relativizările la contexte şi persoane sunt constante ale practicii educative ce devin operaţionale şi în predarea cunoştinţelor sau deprinderilor religioase. Autorii îşi întemeiază demersurile de analiză şi interpretare atât prin apelul la autoritatea verificată a unor autori clasici, dar şi prin valorizarea unei tradiţii de predare, aici integrându-se şi experienţa personală pe care aceştia o deţin, de fasonare a fiinţei în raport cu valorile transcendente, consumată la diferite niveluri ale învăţământului – cel gimnazial, liceal sau universitar. Raportarea la chestiunile metodice este oarecum privilegiată, întrucât autorii sunt nu numai teologi, ci şi profesori practicanţi, care cunosc şi convertesc cadrajele teoretice în raport cu contextul

* Din păcate, Părintele profesor Sebastian Şebu a trecut, între timp, în 2007, la Domnul.

efectiv de transmitere a unor bagaje disciplinare cu un specific aparte. Formația bazală în domeniul teologiei i-a condus, prin angajamentele practice pe care le-au prestat, la cele mai adecvate și întemeiate asumpții pedagogice, la poziționări de mare anvergură și probitate, cum ar fi: denivelarea finalităților pornind de la scopurile mari la competențe și obiective operaționalizate, generarea, configurarea și trans-codarea didactică a unor conținuturi, evidențierea virtuților activizante ale strategiilor moderne de predare-învățare, gândirea unor noi valențe și funcționalități ale evaluării, inserția unor mijloace moderne de învățământ, reliefarea valențelor formative ale activităților extra-curriculare, proiectarea și transmiterea unor conținuturi de religie într-o manieră interdisciplinară, corelativitatea formativă dintre cateheză și ora de religie, evidențierea unei cazuistici, tipologii și modele de proiectare a lecțiilor, competențele profesorilor, valoarea dimensiunii relaționale în creșterea statutului lecțiilor de religie etc.

Lucrarea de față are un caracter comprehensiv, încercând să acopere cam tot ce presupune un excurs metodic în legătură cu predarea acestei discipline. Nimic nu este lăsat pe dinafară, nimic nu este minimalizat, toate componentele edificiului didactic fiind echilibrat expuse într-o compoziție unitară în care fiecare element (statutul disciplinei, principii, obiective, conținuturi, organizare, strategii de predare, modalități de asigurare a *feed-back*-ului etc.) își justifică pe deplin poziția, joncțiunea, cuprinderea. În plus, evidențiem faptul că edificiul teoretic generalist este întotdeauna corelat, „umplut", exemplificat cu repere concrete de conținut, prin rabatere spre motive și teme explicite, preluate fie din Sfânta Scriptură, din textele fundamentale ale creștinismului, din scrierile Sfinților Părinți ai Bisericii, din înțelepciunea filocalică, din Pateric, fie din alte repere teologice sau religioase contemporane. Osatura teologică asigură un substrat concret-practic, ceea ce constituie o mare calitate a prezentei lucrări de didactică a predării religiei.

Îi felicităm pe autorii acestei lucrări pentru prezenta cuprindere metodică, pentru știința joncțiunii dintre pedagogie și religie, dintre teorie și faptă, dintre prescripție și sugestie. Iar cititorilor le dorim o folosire creatoare a acestui îndrumar întru sporirea credinței ființelor pe care le slujesc.

Constantin Cucoș
La Iași, 10 aprilie 2017

CAPITOLUL I
RELIGIA CA DISCIPLINĂ DE ÎNVĂŢĂMÂNT

În toate timpurile şi la toate popoarele pot fi identificate elemente care arată faptul că, dintotdeauna şi pretutindeni, omul a privit spre Cer şi a crezut că are un destin mai presus de lumea materială şi de lucrurile efemere. Această realitate conduce spre edificarea unei educaţii formale integrale, care să îl ajute pe om să Îl cunoască şi să Îl iubească pe Creatorul său şi să trăiască pe pământ în comuniune cu semenii şi în armonie cu el însuşi. În mod firesc, numele disciplinei de învăţământ în care se învaţă aceste lucruri este *religie*.

Întrebaţi fiind ce învaţă la religie, şcolarii mici răspund aproape la unison: *Despre Dumnezeu!* Un răspuns simplu, dar care cuprinde esenţa: învaţă cine este Dumnezeu, cum să aibă o legătură personală cu El şi cum să şi-o exprime, învaţă să-şi identifice şi să-şi înnobileze sentimentele şi să aibă o viaţă morală, construită pe un fundament religios. Astfel, profesorul de religie devine mai mult decât o sursă de informaţii pentru elevi, el este instrumentul prin care Dumnezeu lucrează pentru a-i conduce pe copii înspre El.

I.1. RELIGIA ŞI EDUCAŢIA RELIGIOASĂ

Omul a fost creat de Dumnezeu ca fiinţă religioasă, capabilă să comunice cu El printr-o legătură[1] de iubire cu totul specială şi să crească spiritual sub influenţa unor demersuri educative. Identificăm astfel două aspecte, care se cer abordate distinct: religia şi educaţia religioasă.

Religia[2] este legătura liberă, conştientă şi personală a omului cu Dumnezeu, astfel că pentru om, existenţa Religiei este dependentă de problema

---

[1] Potrivit scriitorului bisericesc Lactanţiu, termenul *religie* are la bază cuvântul *„re-ligo, -are"*, care înseamnă a lega din nou, a ataşa, a uni (Irineu Mihălcescu, *Teologia luptătoare*, Roman, Editura Episcopiei Romanului şi Huşilor, 1994, p. 7).

[2] În lucrarea de faţă, am optat pentru utilizarea majusculei atunci când vorbim despre religie, ca legătură a omului cu Dumnezeu.

existenței și a cunoașterii lui Dumnezeu. Părinții Bisericii au subliniat faptul că Religia nu este o știință în înțelesul curent al cuvântului, deoarece cunoașterea pe care o oferă are în vedere omul ca unitate trup-suflet. Chiar dacă există o știință a religiei, o istorie a religiei și o filosofie a religiei, acestea nu sunt Religie.

Religia se prezintă ca fenomen spiritual, pur și universal, bazat pe predispoziția înnăscută în om și manifestată în diferite moduri. Rezultă de aici cele două forme ale Religiei: internă și externă. Religia internă este comună tuturor oamenilor și își are ca temei predispoziția religioasă cu care se naște fiecare om. În măsura în care este cultivată, aceasta conduce la trăiri religioase, pe baza cărora se edifică viața religioasă. Prin trăire religioasă înțelegem ceea ce omul simte, gândește și exteriorizează față de Dumnezeu în anumite momente ale vieții, prin acte și atitudini morale, rituri, ceremonii și practici religioase. Viața religioasă este constituită din totalitatea situațiilor sau contextelor în care omul își pune în lucrare trăirea religioasă, pentru propria desăvârșire, dar și a celor din jur. Aceste manifestări constituie aspectul extern al Religiei.

Rezultă deci că la originea Religiei se află Dumnezeu și omul, iar asumarea personală a învățăturii Mântuitorului conduce la remodelarea continuă a sufletului și la constituirea noului popor al lui Dumnezeu. Trăirea legăturii cu Dumnezeu presupune împletirea între mărturisirea credinței, celebrarea credinței prin cult și asumarea unui set de norme de morală personală și socială[3], care pot fi considerate elemente ale Religiei.

Religia are o latură subiectivă și una obiectivă. Latura subiectivă este dată de trăirea religioasă, iar latura obiectivă, de învățătura de credință, care cuprinde adevărul revelat de Dumnezeu privind originea, menirea și scopul omului în lume, dar și descoperirea Creatorului, care *„este iubire"* (I In. 4, 16). Prin valorificarea în plan personal a învățăturii de credință, printr-un amplu parcurs educativ-religios, omul poate ajunge la asemănarea cu Dumnezeu.

Putem spune că viața religioasă este susținută de cunoașterea adevărului revelat, pentru că nu se poate pune în practică decât ceea a fost învățat temeinic, pe baza unui parcurs deopotrivă intelectual și spiritual. Religia

[3] Ion Bria, „Considerații metodologice", în ****Îndrumări metodologice și didactice pentru predarea religiei în școală*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1990, p. 82.

constituie o necesitate a firii umane, nu numai o poruncă a lui Dumnezeu, întrucât numai în El şi prin El omul poate ajunge să înţeleagă scopul final al existenţei sale şi poate găsi răspunsuri la multe probleme sau întrebări la care ştiinţa rămâne neputincioasă.

Parcursul omului spre desăvârşirea personală presupune acţiuni educative realizate în mod organizat, adică prin educaţie religioasă sistematică, definită drept acţiunea specific umană pe care educatorul o desfăşoară cu ajutorul harului divin cu intenţia de a dezvolta religiozitatea elevilor (prezentă ca potenţialitate, în mod ontologic, în structura fiecărei persoane), pe baza unor principii şi cu ajutorul unor metode şi mijloace specifice.

Educaţia religioasă este posibilă la toate vârstele deoarece omul a fost creat după chipul Dumnezeu şi a primit porunca desăvârşirii (Mt. 5, 48), dar este condiţionată de acceptarea acestui demers, de conlucrarea dintre harul divin şi efortul omului în propria devenire spirituală: *„Iată, stau la uşă şi bat; de va auzi cineva glasul Meu şi va deschide uşa, voi intra la el"* (Apoc. 3, 20).

Educaţia religioasă contribuie decisiv la edificarea unei educaţii integrale, singura capabilă să formeze în mod plenar persoana umană, fiind considerată de pedagogia contemporană drept una din dimensiunile educaţiei, alături de educaţia intelectuală, educaţia fizică, educaţia estetică, educaţia civică etc.

După perioada Vechiului Testament, în care rolul de educatori l-au avut patriarhii şi profeţii[4], Mântuitorul S-a descoperit şi ca Învăţător suprem care, prin activitatea Sa, a arătat scopul primordial al existenţei omului în lume: desăvârşirea în comuniune cu Fiul, pentru cunoaşterea prin Duhul Sfânt a Tatălui. Educaţia religioasă are astfel rolul determinant în creşterea omului „de la chip la asemănare", principalul argument[5] pentru susţinerea acestei laturi a educaţiei fiind nevoia cunoaşterii destinului etern al fiinţei umane.

Educaţia religioasă este importantă şi din punct de vedere moral. În lumea modernă există tendinţa de a considera viaţa morală independentă de religia creştină. În trăirea religioasă îşi au originea influenţe adânci, care îl pot

[4] Constantin Necula, *Ascultă Israel. Activitatea învăţătorească a Profeţilor în Vechiul Testament*, Iaşi, Editura Tehnopress, 2004, p. 28.

[5] Vezi şi Irina Boca, *O pledoarie pentru educaţia religioasă*, în „Filosofia educaţiei – imperative, căutări, orientări", Chişinău, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă", 1997; Constantin Cucoş, *Educaţia religioasă. Repere teoretice şi metodice*, ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Iaşi, Editura Polirom, 2009, pp. 15-17.

determina pe om la fapte morale în conformitate cu poruncile divine. Preceptele moralei creştine sunt revelate. Pentru a ajunge la *„credinţa lucrătoare prin iubire"* (Gal. 5, 6), educaţia religioasă îl ajută pe om să dobândească certitudinea că Dumnezeu nu este o simplă construcţie a speculaţiei, ci este Viaţa care descoperă fiecăruia calea spre fericirea veşnică.

Educaţia religioasă are şi un rol cultural, întrucât prin cultură spiritul transcende natura omenească. Cultura a apărut ca urmare a acestei năzuinţe şi, ca atare, susţine zestrea spirituală a omului care, marcat de nostalgia după fericire şi desăvârşire, zămisleşte opere ce-l înalţă şi-l înnobilează. Tot ce s-a creat demn de admirat în domeniul culturii umane se datorează, în parte, creştinismului şi sensului pe care acesta l-a dat culturii. Prin educaţia religioasă se promovează aşadar creaţia culturală şi cultura în general.

Educaţia religioasă este importantă pentru mediul social, căruia îi susţine dezvoltarea şi în funcţie de care îşi stabileşte anumite modele şi strategii de abordare. Educaţia creştină susţine formarea omului în comunitate, prin comunitate şi pentru comunitate pentru a se evita individualismul egoist, care îşi găseşte locul în societate, cu atât mai mult cu cât aceasta este mai dezvoltată din punct de vedere economic. Învăţătura creştină arată faptul că omul este chemat să-şi pună în valoare talanţii în societate într-o perspectivă comunitară, aşa încât să poată să dobândească fericirea şi desăvârşirea creştină prin practicarea virtuţilor, iar lumina lui să lumineze înaintea oamenilor, încât aceştia, văzându-i faptele bune, să-L slăvească pe Tatăl Ceresc (Mt. 5, 16).

Rolul religiei este subliniat şi prin argumente de ordin istoric. În tradiţia şcolii româneşti, constituie o constantă prezenţa disciplinei religie. Încă din secolul al XVIII-lea, conform documentelor din Ţările Române, religiei îi era alocat un statut explicit în cadrul şcolilor înfiinţate de stat[6]. Recunoaşterea rolului Bisericii deopotrivă în dezvoltarea învăţământului şi a culturii naţionale, înţeles cu valoare de sprijin esenţial pentru racordarea la coordonatele europene, s-a concretizat la modul cel mai înalt în reforma ministrului Spiru Haret (1851-1912). Acest important reformator[7] al învăţământului românesc era

[6] Mircea Păcurariu, *Două sute de ani de învăţământ teologic la Sibiu, 1786-1986*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Eparhiale, 1987.

[7] Ion Albulescu, *Istoria gândirii şi practicii pedagogice româneşti*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărţii de Ştiinţă, 2005, p. 200.

convins de nevoia schimbării statutului material şi spiritual al poporului, posibilă numai printr-o educaţie în spiritul tradiţiilor şi particularităţilor naţionale şi europene, constituită pe repere intelectuale relevante şi pe o înaltă ţinută religioasă şi morală[8].

Educaţia religioasă este realizată în prezent la nivel formal, nonformal şi informal. La nivel formal, principalul cadru de desfăşurare este reprezentat de spaţiul şcolar, prin intermediul disciplinei religie. Complementar, educaţia religioasă în România reîncepe să fie realizată şi în spaţiul eclesial, prin diferite programe educaţionale, precum şi prin mass-media religioasă şi laică.

În prezent, planurile-cadru pentru învăţământul primar, gimnazial şi liceal includ religia în trunchiul comun, în aria curriculară „Om şi societate", cu o oră pe săptămână, la fiecare clasă. Un important argument pentru statutul actual al disciplinei religie în şcoala românească actuală îl constituie faptul că, în majoritatea ţărilor europene, educaţia religioasă face parte din curriculum-ul şcolar, cu 1-3 ore pe săptămână, sub diverse denumiri[9]: „religie", „instruire religioasă", „educaţie religioasă", „studii religioase", „cunoştinţe religioase şi educaţie etică", „morală şi religie". În peste 85% din cazuri, predarea religiei începe în ciclul primar şi se continuă în ciclul secundar inferior şi superior, iar în unele sisteme de învăţământ, elemente de educaţie religioasă se regăsesc şi în programele pentru învăţământul preşcolar.

I.2. FACTORII EDUCAŢIEI RELIGIOASE

Succesul educaţiei religioase depinde de modul în care este pusă în valoare predispoziţia religioasă a copilului, de ajutorul pe care acesta îl primeşte din partea familiei, a Bisericii, a şcolii, a mediului social în care trăieşte. Toate aceste instituţii reprezintă principalii factori ai educaţiei religioase.

---

[8] Vezi şi Monica Opriş, *Religie, morală, educaţie. Perspective teologice şi pedagogice*, Bucureşti, Editura Basilica, 2011, pp. 82-85.

[9] Irina Horga, „Educaţia religioasă în curriculum-ul şcolar. Modele şi tendinţe", în Vasile Chiş, Muşata Bocoş, Cristian Stan, Ion Albulescu (coord.), *Educaţia 21*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărţii de Ştiinţă, 2005, p. 127.

I.2.1. FAMILIA

Familia reprezintă mediul în care copilul începe să descopere lumea, unde învaţă ce înseamnă să fii iubit şi să iubeşti. În cadrul familiei se realizează relaţii inter-umane pe verticală (părinţi-copii, bunici-nepoţi) şi pe orizontală (relaţia dintre cei doi soţi şi relaţia dintre fraţi), care pot fi dezvoltate în lumina învăţăturii de credinţă creştină, în măsura în care familia include şi elementul religios în educaţia copiilor. Totodată, viaţa religioasă din cadrul familiei constituie un important suport pentru depăşirea provocărilor actuale, cu impact asupra celui mai important grup de apartenenţă al unui om, întemeiat chiar de Dumnezeu, în raiul pământesc.

Educaţia religioasă a copiilor începe înainte de naşterea acestora, prin viaţa religioasă a părinţilor. Lectura biblică, rugăciunea, împărtăşirea cu Trupul şi Sângele Domnului reprezintă elemente religioase de maximă importanţă în primul rând pentru mamă, dar cu efecte majore şi în dezvoltarea copilului.

După naşterea acestuia, primirea Tainelor de iniţiere – Botezul, Mirungerea şi Euharistia – reprezintă un moment foarte important pentru creşterea spirituală a copilului. Până la intrarea în învăţământul preşcolar, copiii mici pot dobândi şi cunoştinţe din domeniul religios, acţiune susţinută de curiozitate şi imaginaţie, de simţirea prezenţei lui Dumnezeu – aspecte ale vieţii religioase. Acest demers educativ poate fi sprijinit de mesajul unor povestiri cu conţinut religios-moral, care să-i determine pe copii în a urma modele oferite de personajele povestirilor[10]. În această perioadă, părinţii îi pot ajuta să memoreze scurte poezii sau rugăciuni în formă versificată şi să exerseze anumite reguli referitoare la viaţa religioasă: îngenuncherea, închinarea, rostirea de rugăciuni în diferite momente şi contexte religioase, păstrarea liniştii în biserică etc. Succesul educaţiei religioase a copiilor mici depinde de o multitudine de factori, precum consecvenţa părinţilor în a oferi modele morale şi religioase, consensul acestora în deciziile care îl privesc direct pe copil, existenţa unor materiale-suport adaptate particularităţilor de vârstă ale copilului.

---

[10] Ursula Şchiopu, Emil Verza, *Psihologia vârstelor. Ciclurile vieţii*, ediţia a III-a, revizuită, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, R.A., 1997, p. 105.

Rolul educativ al părinților cunoaște o nouă etapă odată cu includerea copiilor în învățământul preșcolar. Din punct de vedere religios, părinții își pot aduce aportul la educația acestora prin lecturi biblice, prin povestiri cu caracter moral, prin integrarea activă a copiilor lor în comunitatea religioasă, prin participarea acestora la anumite slujbe și manifestări religioase. Un element educativ important constă în punerea copiilor în situații de evaluare/ autoevaluare a unor elemente de comportament, prin raportarea la regulile deja cunoscute de ei. Înțelegerea a ceea ce este bine și a ceea ce este rău, manifestarea părerii de rău pentru faptele rele săvârșite, precum și insuflarea nevoii de a dobândi iertarea pentru acestea se constituie în pași esențiali spre prima Spovedanie[11].

Putem considera aceste elemente drept fundamente ale inițierii religioase a copiilor în familie, care pregătesc și susțin formarea în domeniul religios prin intermediul educației formale, realizată în școală. Educația religioasă dobândită în familie este astfel completată de cea din școală și Biserică, pe coordonate date de nevoia creșterii copilului într-un mediu formativ. Prezența valorilor creștine în viața copilului poate să îl susțină în a urma o traiectorie religioasă ascendentă, astfel încât între vârsta spirituală[12] și vârsta biologică să existe o relație de directă proporționalitate.

I.2.2. BISERICA

Biserica reprezintă atât instituția divino-umană întemeiată de Domnul Iisus Hristos pentru mântuirea și sfințirea oamenilor, cât și comunitatea credincioșilor care mărturisesc aceeași credință. Rolul educativ al Bisericii se fundamentează pe porunca dată de Mântuitorul (Mt. 28, 19-20), de a-i învăța pe oameni și de a-i conduce spre a-și sfinți viața.

Sfântul Ioan Gură de Aur arată importanța relației dintre educația religioasă realizată în familie și în biserică. În scrierile sale pot fi identificate modele didactice pe deplin actuale: dacă un copil identifică în cadrul slujbelor

[11] Constantin Necula, *Împreună spre întâia Spovedanie*, Sibiu, Editura Agnos, 2006, pp. 18-20.

[12] Dorin Opriș, *Dimensiuni creștine ale pedagogiei moderne*, ediția a III-a, București, Editura Didactică și Pedagogică R.A., 2012, p. 101.

la care participă elemente familiare, acestea vor deveni momente aşteptate cu plăcere, întrucât se va regăsi în ele, iar apoi va simţi că slujbele se săvârşesc şi pentru el[13]. În timp, copiii pot să înveţe cântări ale Sfintei Liturghii, fapt care poate susţine participarea activă la această slujbă.

Implicarea copiilor şi a tinerilor în viaţa parohiei se poate realiza prin: organizarea de serbări cu prilejul marilor sărbători creştine, participarea la proiecte catehetice şi culturale, organizarea de tabere, excursii, pelerinaje în cadrul parteneriatului familie-şcoală-biserică.

I.2.3. ŞCOALA

Şcoala reprezintă instituţia cu rol educativ major în viaţa omului, întrucât dispune de personal calificat, care-şi desfăşoară activitatea pe baza unor principii şi cu respectarea unei metodologii specifice. În acest context, rolul disciplinei religie este de a-i susţine pe elevi în dobândirea de cunoştinţe, în formarea de abilităţi şi atitudini în acord cu valorile religioase revelate, care să-i orienteze în luarea de decizii.

Necesitatea studierii sistematice şi organizate a religiei ca disciplină şcolară este dată şi de faptul că educaţia integrală, pe care şcoala şi-o propune, nu poate eluda dimensiunea religioasă. Totodată, este necesar ca educaţia să răspundă şi aşteptărilor pe care familia le are de la sistemul de învăţământ, disciplina religie fiind singura care implică decizia părinţilor privind studierea acesteia. Astfel, succesul educaţiei religioase desfăşurate în şcoală este dependent de factori de natură umană (pregătirea profesorilor de religie, susţinerea de care aceştia beneficiază din partea şcolii şi a familiei etc.), dar şi de documentele educaţionale care impun condiţii şi cerinţe identice din punct de vedere pedagogic tuturor disciplinelor de învăţământ.

Pe lângă şcoală, un rol important în educaţie îl au instituţiile care desfăşoară activităţi instructiv-educative extraşcolare, în timpul liber al elevilor. Dintre acestea, amintim: palatele copiilor, centrele de cultură, muzeele, teatrele.

---

[13] Sfântul Ioan Gură de Aur, „Cuvânt despre cum se cade să-şi crească părinţii copiii", în Maica Magdalena, *Sfaturi pentru o educaţie ortodoxă a copiilor de azi*, Sibiu, Editura Deisis, 2000, p. 117.

În acest caz, acțiunile educative au un caracter nonformal, rolul școlii fiind preponderent motivațional sau de organizare a unor grupe de elevi.

I.3. EDUCAȚIA RELIGIOASĂ ÎN SISTEMUL DE ÎNVĂȚĂMÂNT ROMÂNESC

Redobândirea libertății religioase, în anul 1989, după aproape cincizeci de ani de ateism comunist, a adus o serie de pași importanți, parcurși în vederea reconsiderării structurilor valorice proprii poporului român, cu relevanță pentru demersurile formative propuse prin școală tinerelor generații, între care s-a aflat și reintroducerea religiei ca disciplină de învățământ[14].

Nevoia reincluderii educației religioase în planurile de învățământ de după 1990 a fost susținută cu numeroase argumente, fiecare dintre acestea contribuind la evidențierea importanței modelului axiologic promovat de valorile creștine, la reliefarea perspectivei pe care dimensiunea religioasă a educației o oferă asupra valorii persoanei, prin capacitatea pe care acest tip de educație o are de a contribui la continua formare și regenerare în plan afectiv, atitudinal și volitiv a elevilor.

Recunoașterea de către factorii decizionali a rolului religiei în formarea elevului a facilitat prezența acestei discipline de învățământ în planurile-cadru de la fiecare ciclu de învățământ, dat fiind faptul că dezvoltarea psiho-fizică durează până la terminarea liceului și influențează modul de gândire și structura personalității viitorului om matur.

Etapele care au marcat semnificativ procesul reintroducerii religiei ca disciplină de învățământ sunt evidențiate în tabelul I.1., prin prezentarea, pe ani de învățământ sau perioade, a denumirii disciplinei, nivelul la care era studiată în școli, numărul de ore pe săptămână, statutul disciplinei[15]:

---

[14] Vasile Timiș, *Misiunea Bisericii și educația. Atitudini, convergențe, perspective*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2004, p. 28.

[15] Gheorghe Holbea, Dorin Opriș, Monica Opriș, George Jambore, *Apostolat educațional. Ora de religie – cunoaștere și devenire spirituală*, București, Editura Basilica, 2010, pp. 39-52.

Repere semnificative în reintroducerea religiei ca disciplină de învățământ, după 1989

Tabelul I.1

Anul şc.	Denumirea	Nivelul de înv.	Nr. ore/ săpt.	Aprecierea rezultatelor	Statutul disciplinei
1990-1991[16]	educaţie moral-religioasă[17]	primar, gimnazial, liceal	0,5 (trim. I) 1 (trim. II)	calificative	facultativă
1993-1994[18]	religie	primar şi gimnazial	1	note	facultativă
1995-1996[19]	religie	primar gimnazial liceal şi profesional	1	note	- obligatorie (primar) - opţională (gimnazial) - facultativă (liceal şi profesional)
1997-1998[20]	religie	primar, gimnazial liceal, profesional	1	note	neclar
1998-1999	religie	primar, gimnazial liceal, profesional	1	- calificative (primar) - note (gimnazial şi liceal)	obligatorie, cu drept de dispensă
1999-2014[21]	religie (parte a trunchiului comun)	primar, gimnazial liceal, profesional	1	- calificative (primar, mai puţin, începând cu anul 2012, clasa pregătitoare) - note (gimnazial şi liceal)	obligatorie, cu drept de dispensă

[16] Protocolul încheiat între Ministerul Învăţământului şi Ştiinţei nr. 150052/ 11.09.1990 şi Secretariatul de Stat pentru Culte nr. 7758/ 11.09.1990, art. 1-10, respectiv Comunicatul Ministerului Învăţământului şi Ştiinţei nr. 9176/ 1.02.1991 şi al Secretariatului de Stat pentru Culte nr. 768/ 1.02.1991, art. 1.

[17] Această denumire a disciplinei a fost preluată în *Programa analitică* începând cu anul 1991.

[18] Adresa Ministerului Învăţământului nr. 10398/ 17.08.1993, ca răspuns la adresa Patriarhiei Române nr. 4612/ 4.08.1993.

[19] Legea Învăţământului nr. 84/ 1995, art. 9, alin. 1.

[20] Ordonanţa de Urgenţă a Guvernului nr. 36/ 10.07.1997.

din 2015[22]	religie (parte a trunchiului comun)	primar, gimnazial liceal, profesional	1	- calificative (primar, mai puțin clasa pregătitoare) - note (gimnazial și liceal)	obligatorie, înscrierea făcându-se de părinți/ tutori legal instituiți, respectiv elevii care au împlinit 18 ani, prin cerere adresată unității de învățământ

I.4. DIADA PROFESOR-ELEV ÎN EDUCAȚIA RELIGIOASĂ

Educația religioasă realizată în școală presupune diada profesor-elev, într-o relație care înseamnă pentru fiecare (independent, dar și în relația educațională), etape în parcursul spre devenirea personală.

I.4.1. ELEVUL

Nevoia de educație religioasă încă din copilărie este dată de faptul că influențele pozitive și deprinderile formate în copilărie se mențin de cele mai multe ori pentru întreaga viață. Pentru o bună realizare a educației religioase în școală, este necesar ca profesorul să cunoască și să respecte etapele dezvoltării psiho-fizice ale elevului.

Pentru primele clase, programa școlară de religie prevede elemente educaționale care vizează familiarizarea copiilor cu concepte religioase elementare. La această vârstă, copilul este capabil să învețe rugăciuni, mai ales versificate, poezii și istorioare cu conținut religios adecvate vârstei. Participarea la slujbele bisericești și la diferite evenimente cu semnificație religioasă (colindatul, hramul parohiei, ziua onomastică etc.) constituie experiențe de învățare și de viață care pot fi valorificate în educația școlarilor mici.

[21] Legea Învățământului nr. 84/ 1995, modificată prin Legea nr. 151/ 30.07.1999, privind aprobarea Ordonanței de Urgență a Guvernului nr. 36/ 1997.

[22] Legea Educației Naționale nr. 1/ 2011, cu modificările și completările ulterioare și ordinul de ministru nr. 5232/ 14.09.2015, privind Metodologia de organizare a predării disciplinei religie în învățământul preuniversitar.

Trăirile religioase din această etapă pot deveni hotărâtoare pentru întreaga viață. Copilul observă și înregistrează actele religioase și morale pe care le vede în familie și în cercul cunoștințelor sale și imită cu fidelitate și încredere atitudini, gesturi și cuvinte. Dat fiind faptul că fondul lui sufletesc este nepervertit, copilul crede că tot ce face omul matur este bine, fapt care implică responsabilitatea adulților în a deveni modele de comportament creștin.

În perioada preadolescenței și adolescenței, copilul evoluează treptat, de la faza heteronomiei morale la autonomia morală (cf. Jean Piaget). În planul educației religioase se pot semăna în sufletul copiilor sentimente nobile și adânci, prin ilustrarea unor modele biblice și din viețile sfinților, care să susțină învățătura de credință. Normele de comportament religios și moral pot fi asimilate și exersate.

Perioada adolescenței se caracterizează prin schimbări majore în dezvoltarea psiho-fizică, fapt care are puternice influențe asupra educației religioase a elevului. Este perioada în care acesta își poate forma convingeri religios-morale temeinice sau poate să cadă pradă unor tentații, cu urmări negative asupra dezvoltării sale.

Spiritual, tânărul se preocupă de marile probleme ale vieții, concepe planuri pentru reforme religioase, morale, politice și sociale și manifestă spirit critic în relație cu diferite aspecte ale vieții. Acum apare interesul pentru ceea ce este general valabil, adică pentru legile naturii, ale istoriei, ale vieții morale și pentru filosofie. El nu se mulțumește doar cu asimilarea cunoștințelor, ci le prelucrează și le aprofundează. În această perioadă, adolescentul are nevoie de modele de viață și își conturează un ideal.

Criza specifică adolescenței se poate manifesta și în plan religios. Îndoielile generate de conflictul dintre viață și ideal, dintre credință și unele teorii științifice pot să influențeze trăirea religioasă dobândită în copilărie. Soluționarea acestui conflict depinde semnificativ de puterea de argumentare a profesorului de religie, dar și de modelul de credință pe care acesta îl oferă.

Dobândirea noțiunilor fundamentale din domeniul religios, esențiale în orice proces formativ-educativ, este urmată de trăirea acestora după modelul evanghelic doar în măsura în care elevul este susținut în dobândirea propriilor experiențe religioase și în formarea capacității de a le valorifica pentru propriul urcuș spiritual și al semenilor.

Dacă în copilărie accepta uşor spusele celor mari, atitudinea tânărului se modifică foarte mult. Manifestarea spiritului de autonomie este însoţită adeseori de căutarea argumentelor raţionale. Utilizarea la ora de religie a unor strategii activizante, centrate pe elev, are rolul de a-l ajuta să îşi răspundă la întrebări, să caute răspunsuri, argumente, soluţii la problemele cu care se confruntă şi care, uneori, pot să-l dezechilibreze emoţional.

Înclinaţia tânărului spre identificarea unui ideal[23] poate fi utilizată de educatorul creştin spre a-l susţine în cunoaşterea mai aprofundată a valorilor religioase. Este perioada potrivită pentru transmiterea învăţăturilor fundamentale de credinţă şi de morală în relaţie cu propriile experienţe de viaţă, astfel încât acesta să simtă că religia face parte din viaţa lui. În domeniul religios, după perioada adolescenţei, cei mai mulţi tineri revin la idealurile religioase din copilărie, înţelese acum mult mai bine şi mai profund.

I.4.2. PROFESORUL DE RELIGIE

După Învierea din morţi, Mântuitorul i-a trimis pe Sfinţii Apostoli să propovăduiască Evanghelia, zicând: *„Drept aceea, mergând, învăţaţi toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, învăţându-le să păzească toate câte v-am poruncit vouă"* (Mt. 28, 19-20). Această poruncă este valabilă pentru toţi urmaşii lor, fapt care arată misiunea educatorului creştin, chemat de Dumnezeu şi trimis să-i înveţe pe elevi *„cuvintele vieţii celei veşnice"* (In. 6, 68). În această slujire, el nu este singur, deoarece promisiunea făcută de Mântuitorul apostolilor Săi: *„Eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârşitul veacului"* (Mt. 28, 20) este valabilă pentru fiecare dintre educatorii creştini.

Prin urmare, pentru buna reuşită a educaţiei religioase este nevoie de profesori conştienţi de responsabilitatea lor şi devotaţi acestei profesii, deoarece în lipsa unor dascăli de vocaţie nici cea mai bună organizare a învăţământului, nici cele mai potrivite metode şi mijloace didactice nu au valoare.

---

[23] Gheorghe Şanta, *Valorile creştine în educaţia morală a adolescentului*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărţii de Ştiinţă, 2004, pp. 80-84.

Datorită faptului că profesorul este cel care influenţează decisiv educaţia elevilor, personalitatea acestuia se cere fundamentată pe iubirea faţă de Dumnezeu şi faţă de oameni. Pentru educator se cer anumite calităţi spirituale:

a) **evlavia.** Expresie a credinţei mărturisite, evlavia este observabilă în cuvintele, gesturile şi trăirea profesorului, care fac dovada că activitatea sa pedagogică este spirituală, duhovnicească. Puterea educativă a acţiunilor didactice ale profesorului evlavios este foarte mare şi susţine dezvoltarea evlaviei la copii. Aceasta se manifestă şi prin limbaj şi ţinută, dar şi prin modul în care vorbeşte despre Dumnezeu şi se roagă.

b) **vocaţia.** Vocaţia este o simţire lăuntrică, dăruită omului de Dumnezeu. În cazul profesorului de religie, vocaţia se relevă prin dăruirea pe care o manifestă şi prin conştiinţa că poate modela cu ajutorul harului divin fiecare elev pentru ca acesta să se apropie de Dumnezeu, să-L cunoască şi să-L iubească. Vocaţia se evidenţiază şi prin timpul pe care profesorul îl dedică elevilor, pregătirii sale teologice şi pedagogice, dar şi propriei dezvoltări spirituale.

c) **dragostea.** Iubirea este o poruncă (In. 13, 34), modelul preţuirii şi iubirii copiilor fiind chiar Mântuitorul (Mt. 19, 14). Iubirea îl face pe profesor să susţină orice iniţiativă pozitivă a copiilor, să înţeleagă scăderile lor şi să îi ajute să se ridice. Iubirea faţă de elevi se manifestă nu numai la şcoală, la biserică sau pe stradă, ci şi în *cămara de rugăciune* a profesorului.

d) **profesionalismul.** Profesionalismul profesorului de religie este evidenţiat de măsura în care reuşeşte:

- să fie un bun psiholog;
- să aibă tact pedagogic, dezvoltat prin educaţie şi autoeducaţie;
- să cunoască Sfânta Scriptură, Sfânta Tradiţie şi cultura profană;
- să stăpânească metodele de educaţie şi modalitatea de utilizare a acestora;
- să-şi formeze o cultură generală temeinică[24];
- să aibă capacitatea de autoevaluare a activităţii sale;
- să practice o religie vie, în care să se regăsească deplin elevul, prin apelul la experienţele de viaţă şi de învăţare ale acestuia;

[24] Erdei, Miron, „Pregătirea profesorilor pentru lecţia de religie. Fundamente teologice şi strategii pedagogice", în *Logos*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, nr.1, 2007. pp. 106-107.

- să aibă un vocabular ales, bogat, care să susţină un discurs adaptat la nivelul de vârstă şi spiritual al elevilor.

e) **smerenia**. Această virtute îl face pe profesor să-şi recunoască limitele şi îl fereşte să cadă în extremele subestimării sau supraestimării puterilor proprii. Profesorul de religie trebuie să fie un om al smereniei, raportându-se cu credinţă, nădejde şi dragoste la idealul suprem, Mântuitorul Iisus Hristos.

f) **blândeţea.** Blândeţea face posibilă educaţia care ţine echilibrul între respectarea normelor şcolare şi modul de punere a acestora în aplicare, între nevoia de a trata adecvat problematica religioasă şi comportamentele nonverbale ale profesorului, care susţin mesajul transmis: *„În religie găsim cele mai luminoase şi mai blânde livezi spirituale, dumbrăvi pure de binefăcătoare răcoare, flori de vis, dar tot în ea găsim şi prezenţa implacabilă a meridianelor normative. Pentru aceste motive am întrebuinţat expresia dual blândeţe severă, pe care am dori-o altă călăuză pentru spiritualizarea sentimentului religios. E, desigur, greu să fii sever fără a fi rău, să fii serios fără a fi arid şi e greu să fii blajin fără a fi pueril şi fără linie. Dar cine a spus că educaţia este o întreprindere uşoară?*[25].

g) **răbdarea.** Educaţia presupune răbdare, dat fiind faptul că rezultatele muncii unui profesor de religie, în termeni de achiziţii pe termen lung, se constată în timp. Totodată, a vorbi despre răbdare înseamnă, asemeni lui Iov, a înţelege lucrarea lui Dumnezeu şi planul Lui pentru fiecare dintre noi.

h) **sinceritatea**. Prin sinceritate, profesorul de religie cucereşte încrederea elevilor. Sinceritatea în a prezenta propriile experienţe de viaţă şi trăiri religioase presupune atenţie şi discernământ.

i) **optimismul**. Profesorul optimist le insuflă elevilor puterea sufletească necesară acestora în dificilul proces de devenire personală, religios şi profesional, care implică efort şi dorinţă de autodepăşire. Optimismul îi susţine profesorului încrederea că Dumnezeu, prin harul Său, face să rodească în sufletele elevilor săi ceea ce el sădeşte în orele de religie.

Profesorul de religie este unul dintre modelele cele mai importante pentru elevii săi. Mai mult sau mai puţin evident, elevii aflaţi în căutarea unui model de viaţă evaluează întreaga prestaţie a profesorului de religie.

---

[25] Vasile Băncilă, *Iniţierea religioasă a copilului*, Bucureşti, Editura Anastasia, 1996, p. 82.

I.4.3. RELAȚIA PROFESOR-ELEV

În educația religioasă, relația profesor-elev are drept model relația dintre Pedagogul Suprem și ucenicii Săi, fundamentată pe iubire. Din perspectiva educatorului, acest lucru înseamnă să Îl prezinte pe Dumnezeu drept Iubire, să se raporteze în acțiunile educative la Persoana Lui, să respecte particularitățile de vârstă biologică și spirituală ale elevilor, să valorizeze pozitivul din sufletul acestora și să construiască dialoguri formative, care să aducă folos sufletesc deopotrivă profesorului și elevilor săi.

În centrul preocupărilor educației creștine se află Mântuitorul Iisus Hristos și Biserica întemeiată de El, *corabia mântuirii*. Acest fapt nu exclude nevoia valorificării unor modele din viețile sfinților sau din viața cotidiană, în măsura în care susțin atingerea finalităților propuse în acțiunile educative.

Un alt aspect al relației profesor-elev are în vedere respectarea particularităților de vârstă spirituală și biologică ale elevilor, după modelul biblic oferit de Mântuitorul: oamenilor le vorbea prin pilde, iar apostolilor „pe față", ca unora care erau înaintați spiritual (Mt. 13, 11). Dat fiind faptul că viața religioasă creștină începe în momentul Botezului, se poate vorbi despre existența pentru fiecare persoană a unei vârste spirituale, care nu intră atât sub incidența timpului – precum vârsta biologică –, cât mai ales a intensității trăirii religioase și a apropierii omului de Dumnezeu, determinate și influențate preponderent de mediul educativ și de diferite împrejurări ale vieții. Profesorul de religie poate observa și valorifica particularitățile în plan spiritual ale elevilor de aceeași vârstă.

Identificarea de către profesor a aspectelor pozitive din sufletul fiecărui elev consolidează relația cu aceștia. Cunoașterea trăirilor, a sentimentelor și a atitudinilor elevilor, urmată de valorizarea pozitivă a acestora este esențială în modelarea personalității lor. Consecvența, dublată de răbdare, în demersul de a susține prin educație ce are mai bun fiecare în suflet constituie calea înspre obținerea efectelor pe termen lung.

Rolul profesorului de religie de a călăuzi suflete presupune dialoguri formative profesor-elev: *„Atmosfera psihologică de studiu sau dialog creată de*

profesor constituie un factor decisiv pentru reuşita actului pedagogic"[26]. Din perspectivă creştină, a călăuzi pe cel care îţi cere un sfat nu înseamnă a-i dirija viaţa, ci a-l susţine în dificilul parcurs al formării personalităţii şi al asumării libertăţii în lumina valorilor revelate.

Faptul că omul a fost creat după chipul Pedagogului Suprem conduce la concluzia că fiecare este chemat să devină pedagog, astfel că a-i educa pe cei din jur, a-i susţine în parcursul spiritual în conformitate cu învăţătura Mântuitorului arată asumarea unei porunci divine (In. 13, 15), a cărei împlinire aduce răsplată cerească: „*Efortul pe care-l depune omul este încununat de succes. Hristos este Calea pe care aleargă atletul, El este viaţa în care este integrat nevoitorul şi tot El este Cel care dă cununa măririi*"[27].

I.5. PERSPECTIVE TEOLOGICE ŞI PEDAGOGICE ÎN METODICA PREDĂRII RELIGIEI

Considerată în a doua parte a secolului trecut disciplină pedagogică, în sarcina căreia intra în mod exclusiv organizarea şi desfăşurarea instruirii şcolare, didactica a cunoscut o restrângere a semnificaţiei iniţiale[28], fără însă a se eluda aspecte considerate tradiţionale în acest domeniu, precum procesul de învăţământ, principiile, finalităţile, conţinutul, metodologia, evaluarea şcolară, proiectarea pedagogică a activităţii didactice[29]. Anumite elemente constitutive ale didacticii, privite din perspectiva conducerii activităţii didactice, cum sunt raporturile profesor-elev şi rolul profesorului în procesul de învăţământ, fac în prezent obiectul de studiu şi al Managementului educaţional.

Subramurile didacticii care studiază procesul de învăţământ din perspectiva pedagogică a predării, învăţării şi evaluării diferitelor discipline

---

[26] Vasile Timiş, *Religia în şcoală. Valenţe eclesiale, educaţionale şi sociale*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2004, p. 54.

[27] † Irineu Slătineanu, *Omul, fiinţă spre îndumnezeire*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2000, p. 225.

[28] Elena Joiţa, *Pedagogia – ştiinţa integrativă a educaţiei*, Iaşi, Editura Polirom, 1999; Sorin Cristea, „Statutul epistemologic al pedagogiei", în Sorin Cristea (coord.), *Curriculum pedagogic*, vol. I, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, R.A., 2008.

[29] Sorin Cristea, *Dicţionar de pedagogie*, Chişinău-Bucureşti, Grup Editorial Litera, Litera Internaţional, 2000, p. 98.

şcolare poartă numele de *didactici speciale*[30]. Distincţiile dintre didacticile speciale şi metodici nu sunt foarte precis formulate, cele două categorii fiind considerate, cel mai adesea, superpozabile.

Metodica predării religiei fundamentează procesul de învăţământ, respectiv proiectarea, organizarea, desfăşurarea, evaluarea, autoevaluarea şi reglarea activităţilor educaţionale, de instruire/ autoinstruire şi educare/ autoeducare, în studiul acestei discipline.

Caracterul revelat al conţinutului învăţării la disciplina religie, precum şi nevoia de racordare la modelele teoretice şi aplicative validate de pedagogie, în general, şi de didactica generală, în special, ridică exigenţe speciale în procesul de formare iniţială şi continuă a profesorului de religie, aşa încât susţinerea elevului pe un parcurs formativ-educativ la orele de religie să fie o constantă în cadrul sistemului de învăţământ.

Deşi între disciplinele de învăţământ religia se distinge printr-un pronunţat caracter formativ, ponderea elementelor informative trebuie stabilită în raport cu vârsta biologică şi spirituală a elevilor, pornind de la faptul că educarea voinţei şi a sentimentului depinde şi de educarea intelectului. La fiecare clasă, dar mai ales la liceu, pentru reuşita acestui demers este necesară o abordare interdisciplinară, observabilă şi la nivelul didacticii religiei – disciplină academică subordonată nu doar pedagogiei contemporane, ci şi pedagogiei creştine, de la care preia elementele metodologiei specifice[31].

În realizarea educaţiei creştine, cele trei discipline: metodica predării religiei, catehetica şi omiletica[32] se află în raport de complementaritate, dar şi de interdisciplinaritate internă, în special sub raport metodologic şi al conţinutului specific pe care îl valorifică.

---

[30] Dumitru Popovici, *Didactica. Soluţii noi la probleme controversate*, Bucureşti, Editura Aramis, 2000, p. 29.

[31] Dorin Opriş, *Sinteze, aplicaţii, teste la Didactica religiei*, ediţia a II-a, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2013, pp. 36-38.

[32] Vasile Gordon (coord.), Adrian Ivan, Nicuşor Beldiman, *Omiletica*, Bucureşti, Editura Basilica, 2015, p.27; Mihaela Gabriela Neacşu, „Orientări actuale în Didactica Religiei", în Liliana Ezechil (coord.), *Calitate în educaţie – o abordare pragmatică*, Piteşti, Editura Universităţii din Piteşti, 2009, pp. 401-410.

CAPITOLUL II
PRINCIPIILE EDUCAȚIEI RELIGIOASE

Pentru fiecare latură a existenței umane există o serie întreagă de norme, de respectarea cărora depinde buna conviețuire alături de semeni. La rândul lor, științele naturii ne vorbesc frecvent despre descoperirea unor noi legi care guvernează lumea, în funcție de care își modifică anumite coordonate numeroase domenii științifice. Totul în jurul nostru pare dominat de legi, norme sau reguli care ne influențează direct sau indirect viața. Pentru că la o anumită vârstă biologică – uneori dublată de o copilărie spirituală – omul poate să considere că unele dintre normele de viață sunt inutile sau absurde, îngrădesc o anumită libertate sau fac viața aridă, unul dintre rolurile școlii constă în a le arăta tinerelor generații modul în care parcursul personal și succesul profesional în viață depind și de respectarea anumitor norme validate de timp și de viața socială.

Și în ceea ce privește educația formală, experiența a dovedit că o activitate didactică aduce rezultatele așteptate în măsura în care este realizată prin respectarea anumitor norme, numite principii, elaborate și susținute deopotrivă de cercetarea pedagogică și de practica școlară. Legitățile propuse de lucrările de pedagogie nu sunt constituite din elemente abstracte, ci sunt legate de un anumit firesc al existenței umane, care se cere prelungit în mod explicit și în procesul educațional.

Cuvântul *principiu* provine din limba latină, de la *principium*, care înseamnă început, mai întâi, origine, element fundamental[33] sau de la cuvântul *princeps*, primul, cel mai important. Pedagogia modernă a acceptat pentru termenul de principiu sensul de normă, regulă, idee directoare, călăuzitoare, afirmație admisă ca adevărată. Vasile Preda le definește drept *„teze fundamentale, norme generale, care stau la baza proiectării, organizării și desfășurării activității de predare-învățare, în vederea realizării optime a*

[33] Constantin Postelnicu, *Fundamente ale didacticii școlare*, București, Editura Aramis, 2002, p. 284.

obiectivelor educaționale"[34]. Semnificația și sfera de acțiune a principiilor poate fi, astfel, extinsă.

Încă de la începutul fundamentării teoretice, Părinții educației creștine au formulat enunțuri menite să asigure o eficiență sporită transmiterii adevărurilor de credință și formării moral-religioase a creștinilor de diferite vârste. Dezvoltările și redefinirile ulterioare au condus la stabilirea unui set de principii ale educației religioase, pe baza textelor biblice și patristice. Evoluția în timp a fenomenului educațional, pe de o parte prin contribuția reprezentanților marcanți ai pedagogiei moderne la fundamentarea principiilor educației religioase, iar pe de alta prin extrapolarea unora dintre acestea la întreg fenomenul educațional, după apariția școlilor susținute de stat, a condus la formularea a două categorii de principii: unele specifice educației religioase, iar altele generale, care pot fi aplicate în studiul religiei.

Principiile didactice specifice predării religiei sunt următoarele: principiul triadologic, principiul hristologic și principiul eclesiologic. Principiile didactice generale aplicate în studiul religiei sunt: principiul intuiției, principiul accesibilității, principiul învățării conștiente și active, principiul sistematizării și continuității cunoștințelor, principiul îmbinării teoriei cu practica, principiul însușirii temeinice a cunoștințelor, principiul asigurării conexiunii inverse, principiul motivației.

II.1. PRINCIPII DIDACTICE SPECIFICE EDUCAȚIEI RELIGIOASE

II.1.1. PRINCIPIUL TRIADOLOGIC

Principiul tridologic afirmă faptul că temele centrale ale învățăturii ortodoxe cum sunt: creația, mântuirea, Biserica, Sfintele Taine trebuie tratate în educația religioasă dintr-o perspectivă trinitară, pentru că nu au existență și nu pot fi definite în sine. O prezentare corectă din perspectiva Revelației nu

[34] Vasile Preda, „Principiile educației – în viziunea psihologiei educației și dezvoltării", în Miron Ionescu, Ioan Radu (coord.), *Didactica modernă*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2001, p. 65.

poate fi realizată fără evidențierea referințelor constitutive la cele trei Persoane ale Sfintei Treimi, care să susțină o cât mai bună înțelegere a contribuției distincte a Acestora în crearea și în diferitele etape ale mântuirii lumii.

În raport cu nivelul de înțelegere al elevilor de diferite vârste și printr-o utilizare corespunzătoare a intuiției, întreaga lucrare de creare a lumii văzute și nevăzute, opera de mântuire a lumii și prezența continuă a Fiului în Sfintele Taine ale Bisericii, prin Duhul Sfânt, se cere abordată evidențiindu-se voința iubitoare a Tatălui, lucrarea Fiului și desăvârșirea pe care o aduce Duhul Sfânt.

La orele de religie, valoarea omului se cere subliniată pornind de la revelația divină, începând cu faptul că existența omului constituie rezultatul sfatului Treimic – „*Și a zis Dumnezeu: «Să facem om după chipul și după asemănarea Noastră, ca să stăpânească peștii mării, păsările cerului, animalele domestice, toate vietățile ce se târăsc pe pământ și tot pământul!»*" (Fac. 1, 26) –, lucrare unică a Sfintei Treimi, prin care se arată deopotrivă iubirea Dumnezeului Treimic și destinul etern al omului, chemat la îndumnezeirea după har: „*Iisus le-a răspuns: Nu e scris în Legea voastră*[35] *că «Eu am zis: dumnezei sunteți»?*" (In. 10, 34).

Revelația dumnezeiască arată faptul că omul nu se poate defini în mod relevant decât prin referire constitutivă la Dumnezeul Treimic. De aceea, orice altă înțelegere a raportului său cu Dumnezeu îl face pe om să devină o ființă singură, care Îl percepe pe Creatorul său cel mult ca pe ceva exterior lui, fapt care-l conduce ușor înspre dorința egocentrică de independență față de Tatăl ceresc și față de semeni. Definirea Sfintei Treimi ca „*structura supremei iubiri*"[36] oferă omului aflat pe calea desăvârșirii[37] modelul cel mai înalt pentru raportarea la semeni, de realizare a comuniunii cu toți cei din jur.

Lucrarea comună a Sfintei Treimi în cadrul creației, pentru menținerea și restaurarea lumii create în starea cea mai bună și în comuniune cu Dumnezeu[38] se cere evidențiată pornind de la deplina libertate și de la

---

[35] „*Eu am zis: «Dumnezei sunteți și toți fii ai Celui Preaînalt»*" (Ps. 81, 6).

[36] Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, ediția a II-a, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1996, p. 195.

[37] „*Fiți, dar, voi desăvârșiți, precum Tatăl vostru Cel ceresc desăvârșit este*" (Mt. 5, 48).

[38] Boris Bobrinskoy, *Taina Preasfintei Treimi*, trad. Măriuca Alexandrescu și Adrian Alexandrescu, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2005, p. 7.

comuniunea liberă pe care o are omul, aşezat stăpân peste lumea adusă de Creator la existenţă din nimic. Pe temeiul acestei libertăţi, elevul poate fi învăţat cum să se adreseze lui Dumnezeu direct, într-o comuniune care treptat îl poate conduce până la sălăşluirea Dumnezeului Treimic în sufletul lui: *„Iisus a răspuns şi i-a zis: Dacă Mă iubeşte cineva, va păzi cuvântul Meu, şi Tatăl Meu îl va iubi şi vom veni la el şi vom face locaş la el"* (In. 14, 23).

Întreaga învăţătură privind restaurarea omului prin întruparea şi lucrarea mântuitoare a Domnului Iisus Hristos, ca rezultat al voii Tatălui şi al împreună-lucrării Duhului Sfânt, trebuie prezentată ţinând cont de vârsta spirituală a elevilor. Continuarea în Biserică a operei de mântuire a lumii prin Sfintele Taine este arătată în adevărata lumină atunci când este evidenţiat modul în care omul ajunge în situaţia privilegiată de a se afla în calitate de persoană purtătoare a chipului Treimii în comuniune de iubire cu Persoanele Sfintei Treimi.

Principiul triadologic impune astfel ca Biserica să fie prezentată la orele de religie atât ca un mediu dumnezeiesc în care lucrează harul divin, cât şi ca icoana comuniunii treimice, pentru *„imprimarea unor structuri spirituale trinitare întregii făpturi"*[39]. Viaţa liturgică şi socială trăită în comuniune după modelul Sfintei Treimi reprezintă darul lui Dumnezeu pentru om – aflat pe calea descoperirii prin Biserică a marii familii umane –, care îl susţine în delimitarea de modelele seculariste[40] care au pierdut înţelegerea libertăţii, a unităţii şi a iubirii pe temeiul comuniunii Treimii, singura cale de depăşire a nivelului existenţei bazat pe efortul de acaparare în detrimentul aproapelui.

II.1.2. PRINCIPIUL HRISTOLOGIC

Noutatea absolută a creştinismului este legată de Persoana întemeietorului său, fapt evidenţiat în toate textele biblice şi patristice. Domnul Iisus Hristos, Dumnezeu adevărat şi om adevărat, S-a revelat pe Sine drept

[39] Ştefan Buchiu, *Întrupare şi unitate. Restaurarea cosmosului în Iisus Hristos*, Bucureşti, Editura Libra, 1997, p. 31.
[40] † Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romane, *Teologie şi spiritualitate*, Bucureşti, Editura Basilica, 2009, p. 56.

„Calea, Adevărul şi Viaţa"[41], învăţătură considerată de către Apostoli şi de către Părinţii Bisericii esenţială pentru realizarea demersurilor educative necesare formării omului în perspectiva destinului său etern[42].

Conform principiului hristologic, educaţia religioasă a fost centrată pe învăţătura şi viaţa Mântuitorului. Astfel, au fost utilizate diferite simboluri din Vechiul Testament, care au preînchipuit întruparea, viaţa, jertfa pe cruce, învierea, arătările de după înviere, înălţarea la cer, trimiterea Duhului Sfânt în lume şi prezenţa Lui, reală, în Sfânta Euharistie. Persoana Domnului Iisus Hristos a fost prezentată în modul în care S-a făcut cunoscut oamenilor: prezenţa Lui în lume este de *„la început"* (In. 1, 1), *„toate prin El s-au făcut"* (In. 1, 3), El este *„piatra din capul unghiului, aleasă, de mare preţ, şi cel ce va crede în ea nu se va ruşina"* (I Pt. 2, 6).

Prima cuvântare cu caracter hristologic menţionată în Noul Testament a fost rostită în faţa sinedriului de Sfântul Arhidiacon Ştefan, întâiul mucenic creştin. Aceasta conţine relatarea celor mai importante momente din viaţa poporului evreu, insistând asupra modului în care Dumnezeu l-a pregătit şi l-a ocrotit de-a lungul istoriei pentru ca în sânul lui să se nască Fiul Său, Mântuitorul întregii lumi.

Sfântul Clement Romanul, al treilea episcop al Romei (92-101 d.Hr.), prezintă importanţa persoanei lui Hristos în viaţa creştinului: „Aceasta este, iubiţilor, calea în care am găsit mântuirea noastră, pe Iisus Hristos, arhiereul jertfelor noastre, ocrotitorul şi ajutătorul slăbiciunii noastre. Prin El căutăm la înălţimea cerurilor; prin El vedem, ca într-o oglindă, nepătata şi prea înalta Lui faţă; prin El s-au deschis ochii inimii noastre, prin El nepriceputa şi întunecata noastră minte înfloreşte la lumina Lui, prin El Stăpânul a voit să gustăm cunoştinţa cea nemuritoare"[43].

---

[41] *„Eu sunt Calea, Adevărul şi Viaţa. Nimeni nu vine la Tatăl Meu decât prin Mine"* (In. 14, 6).

[42] D. Opriş, *Dimensiuni creştine ale pedagogiei moderne...*, pp. 188-205.

[43] Sfântul Clement Romanul, „Epistola către corinteni" (I), în *Scrierile Părinţilor Apostolici*, trad. Pr. dr. Dumitru Fecioru, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1995, pp. 73-74.

II.1.3. PRINCIPIUL ECLESIOLOGIC

Principiul eclesiologic cere ca în educaţia religioasă cunoştinţele să fie transmise în conformitate cu învăţătura Bisericii şi în legătură cu viaţa acesteia. Biserica poartă pecetea infailibilităţii întrucât conducătorul ei nevăzut este Mântuitorul Iisus Hristos: *„L-a dat pe El cap Bisericii, care este trupul Lui, plinirea Celui ce plineşte toate întru toţi"* (Ef. 1, 22-23).

Încă din perioada scrierii cărţilor Noului Testament, Biserica a fost înţeleasă şi prezentată drept *„stâlpul şi temelia adevărului"* (I Tim. 3, 15), motiv pentru care trăirea învăţăturii acesteia constituie, după Botez (Mc. 16, 16), condiţia pentru o apartenenţă reală la religia creştină. De asemenea, a fost accentuat şi rolul esenţial al conştientizării nevoii de implicare în viaţa socială creştină pentru parcurgerea drumului desăvârşirii personale, cunoscut fiind faptul că mântuirea nu este posibilă decât în comunitate şi prin comunitate, în comuniune cu Dumnezeu.

În cadrul Bisericii, Mântuitorul Iisus Hristos a instituit legătura iubirii, arătând că, prin împlinirea din iubire a poruncilor, omul ajunge la înrudirea cu El şi dobândeşte înfierea: *„Oricine va face voia Tatălui Meu Celui din ceruri, acela îmi este frate şi soră şi mamă"* (Mt. 12, 50). Aceeaşi legătură a iubirii se păstrează în cadrul Bisericii între cei vii şi cei adormiţi în nădejdea învierii – *comuniunea sfinţilor.*

În gradul cel mai înalt, comuniunea cu Dumnezeu şi cu semenii este posibilă prin participarea la Sfânta Liturghie, care îl transformă interior pe creştin. Acesta devine nu doar hristofor (purtător de Hristos), ci şi lumină, model pentru cei din jur: *„Chiar de nu ai vorbi, dar dacă la ieşirea ta din biserică vei arăta celor ce au rămas afară de ea, prin aerul tău, prin căutarea ta, prin glas, prin mers şi prin toată fiinţa ta, folosul ce ai câştigat de la biserică, chiar aceasta este de ajuns spre a-i sfătui şi a-i îndemna şi pe dânşii să vină la biserică. Adică noi trebuie să ieşim din biserică, aşa cum am ieşi din locul cel mai sfânt, aşa cum am ieşi chiar din cer, mai îndreptaţi, mai înţelepţi, mai serioşi*

şi mai legiuiţi în toate cuvintele şi faptele noastre"[44]. Rezultatele educării în şi prin Biserică sunt, aşadar, observabile şi prin *necuvinte*, etapă evidenţiată şi de Domnul Hristos în Predica de pe munte: „*Aşa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, aşa încât să vadă faptele voastre cele bune şi să slăvească pe Tatăl vostru Cel din ceruri*" (Mt. 5, 16).

II.2. PRINCIPII DIDACTICE GENERALE APLICATE ÎN STUDIUL RELIGIEI

II.2.1. PRINCIPIUL INTUIŢIEI

Conceptul „intuiţie" este vast, de aceea, în predarea religiei, ne vom opri asupra sensului educaţional al acestuia. Intuiţia are în vedere influenţa pe care o au obiectele din lumea înconjurătoare asupra simţurilor noastre, include reprezentările care pot fi legate de idei, modele, concepte sau obiecte vizate în cadrul procesului de învăţământ.

În educaţia religioasă, principiul intuiţiei indică faptul că accesul în lumea credinţei trece prin simţuri, cunoaşterea concretă, senzorială, fiind baza abstractizării şi generalizării cunoştinţelor.

Importanţa principiului intuiţiei în educaţie este susţinută de textul biblic şi de Sfinţii Părinţi. Domnul Iisus Hristos a expus învăţătura Sa dumnezeiască atât prin vorbirea directă, cât şi prin parabole, care reprezentau imagini luate din lume: „*Şi fără pildă nu le grăia nimic*" (Mt. 13, 34). Pentru a-i ajuta pe ascultătorii Săi să înţeleagă faptul că valoarea fiinţei umane şi grija pe care Creatorul i-o acordă sunt desăvârşite, El porneşte în mod intuitiv de la aspecte concrete ale vieţii, precum hrănirea păsărilor, frumuseţea crinilor şi a câmpului: „*Priviţi la păsările cerului, că nu seamănă, nici nu seceră, nici nu adună în jitniţe, şi Tatăl vostru Cel ceresc le hrăneşte. Oare nu sunteţi voi cu mult mai presus decât ele? [...] Luaţi seama la crinii câmpului cum cresc: nu se ostenesc, nici nu torc. Şi vă spun vouă că nici Solomon, în toată mărirea lui, nu*

[44] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Postul Mare*, versiune românească îmbunătăţită, pornind de la ediţia tradusă şi îngrijită de episcopul Roman Melchisedec (1893), Bucureşti, Editura Anastasia, 1997, pp. 133-134.

s-a îmbrăcat ca unul dintre aceştia. Iar dacă iarba câmpului, care astăzi este şi mâine se aruncă în cuptor, Dumnezeu astfel o îmbracă, oare nu cu mult mai mult pe voi, puţin credincioşilor?" (Mt. 6, 26; 28-30). Sfântul Grigorie de Nyssa arată că Mântuitorul *„ne predă tainele dumnezeieşti prin cuvinte şi numiri cunoscute nouă, folosindu-se de vorbele care ţin de obişnuinţa vieţii omeneşti"*[45].

Cunoaşterea adevărată se întemeiază pe sensibilitate şi gândire. Cu cât sunt comunicate cunoştinţe mai abstracte, cu atât devine mai necesară utilizarea intuiţiei, de aceea, adevărurile de credinţă transmise elevilor vor fi aduse la nivelul de înţelegere al acestora prin utilizarea materialului intuitiv, dat fiind caracterul lor suprasensibil.

Prin respectarea principiului intuiţiei, profesorul de religie poate să-i ajute pe elevi să înţeleagă valoarea lucrurilor sfinte ale Bisericii, să-i susţină în înţelegerea, prin exemple concrete, a adevărurilor de credinţă necesare urcuşului pe calea mântuirii. Aceste „semne văzute" vor fi adaptate la experienţele de învăţare ale elevilor, demers didactic care implică utilizarea materialului intuitiv (hărţi, planşe, fotografii, desene etc.), sistematizarea informaţiei în scheme sau organizatoare grafice, valorificarea potenţialului formativ-educativ al unor imagini, filme sau prezentări PowerPoint şi, nu în ultimul rând, apelul constant la imaginaţia elevilor în înţelegerea unor noţiuni şi în rezolvarea unor sarcini de lucru.

II.2.2. PRINCIPIUL ACCESIBILITĂŢII

Principiul accesibilităţii (numit şi principiul respectării particularităţilor de vârstă şi individuale) invocă respectarea în procesul didactic a legilor dezvoltării ontogenetice a elevilor[46]. Importanţa pentru educaţia creştină a respectării acestui principiu a fost evidenţiată prin activitatea desfăşurată de Mântuitorul Iisus Hristos, Care a vorbit oamenilor astfel încât cuvintele Sale să

[45] Sfântul Grigorie de Nyssa, „Despre fericiri", în *Scrieri*, partea întâi, trad. Dumitru Stăniloae şi Ioan Buga, col. P.S.B., vol. 29, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1982, p. 343.

[46] Ioan Bontaş, *Pedagogie*, Bucureşti, Editura ALL, 1995, pp. 119-120.

poată fi înţelese de către toţi cei care Îl ascultau. Exemplul cel mai important de individualizare a învăţăturii evanghelice, raportat la particularităţile şi posibilităţile reale ale persoanei, îl găsim în dialogul cu tânărul bogat, care a venit să-I ceară un sfat: *„Iar Iisus, privind la el cu dragoste, i-a zis: «Un lucru îţi mai lipseşte: Mergi, vinde tot ce ai, dă săracilor şi vei avea comoară în cer; şi apoi, luând crucea, vino şi urmează Mie». Dar el, întristându-se de cuvântul acesta, a plecat mâhnit, căci avea multe bogăţii"* (Mc. 10, 21-22).

Sfântul Apostol Pavel îşi prezintă sugestiv preocuparea pentru prezentarea în mod accesibil a învăţături de credinţă: *„În Biserică vreau să grăiesc cinci cuvinte cu mintea mea, ca să învăţ şi pe alţii, decât zeci de mii de cuvinte într-o limbă străină"* (I Cor. 14, 19). Sfântul Grigorie cel Mare insistă asupra faptului că accesibilizarea mesajului transmis reprezintă una dintre cele mai importante condiţii pentru ca învăţătura să zidească duhovniceşte sufletul ascultătorilor: *„Cuvântul şi limbajul trebuie să ţină seama de capacitatea ascultătorilor. Trebuie ca păstorul să se adapteze la capacitatea celor care îl ascultă, să nu se abată de la meşteşugul artei de a se adapta la capacitatea fiecăruia şi, totuşi, să producă zidirea sufletească a tuturor"*[47].

Educaţia religioasă creştină realizată accesibil reclamă adaptarea conţinutului învăţării la capacităţile reale ale elevilor, parcurgerea unui demers logic de la cunoscut la necunoscut, de la concret la abstract, de la particular la general, de la simplu la complex, în raport cu posibilităţile de înţelegere şi cu vârsta spirituală a acestora. Pentru individualizarea educaţiei, profesorul va lua în considerare şi mediul familial din care provin elevii, capacităţile intelectuale şi personalitatea lor, întrucât toate acestea influenţează semnificativ rezultatele demersului educativ.

În procesul de învăţământ, cunoştinţele predate influenţează în mod diferit raţiunea, voinţa şi sentimentul elevilor, astfel că fiecare se raportează în mod subiectiv la conţinuturile predate de către profesor: pentru unii elevi, ora de religie este primul loc de întâlnire cu Dumnezeu, ceea ce poate să genereze dificultăţi suplimentare în învăţare; nu toţi elevii sunt atraşi în aceeaşi măsură de aspecte identice; elevii au ritmuri diferite în învăţare.

[47] Sfântul Grigorie cel Mare (Dialogul), *Cartea regulei pastorale*, trad. Alexandru Moisiu, Sibiu, Editura Centrului Mitropolitan, 1987, p. 88.

II.2.3. PRINCIPIUL ÎNVĂȚĂRII CONȘTIENTE ȘI ACTIVE

Principiul învățării conștiente și active se referă la dobândirea cunoștințelor de către elevi prin valorificarea celor trei funcții ale sufletului (rațiunea, voința și sentimentul), pentru a deveni posibilă învățarea conștientă: *„Numai cunoștințele dobândite prin efort personal, care trec prin experiența proprie de elaborare, îi aparțin definitiv elevului, devin un lucru personal și pot fi aplicate în spirit creativ"*[48].

Contribuția profesorului nu se rezumă doar la transmiterea de cunoștințe prin diferite strategii didactice care să faciliteze învățarea, ci și la a-i învăța pe elevi să învețe. Învățarea conștientă și activă la religie trebuie să-i conducă la dorința de a căuta răspunsuri, de a se implica în propriul parcurs al formării personalității, de a găsi motivații intrinseci pentru învățare, de a identifica răspunsul la întrebarea: „La ce îmi folosește ceea ce învăț?".

Realizarea conștientă și activă a educației religioase este facilitată și de efortul profesorului de religie de a face ca fiecare întâlnire cu elevii să se transforme într-o sărbătoare, într-o bucurie a întâlnirii cu Dumnezeu. Fie că se află în sala de clasă, fie că merge împreună cu elevii la biserică sau organizează o acțiune în comun, profesorul trebuie să imprime acestor activități un duh de sărbătoare. Copiii își deschid sufletul, învață mai ușor și caută comuniunea atunci când dascălul se străduiește să se apropie de sufletul fiecăruia dintre ei și când în spațiul clasei există un loc rezervat religiei.

II.2.4. PRINCIPIUL SISTEMATIZĂRII ȘI CONTINUITĂȚII CUNOȘTINȚELOR

Principiul sistematizării și continuității cunoștințelor impune ca învățarea să se realizeze prin prezentarea noilor noțiuni într-o succesiune logică, astfel ca înaintarea în cunoaștere să poată fi realizată progresiv. Pentru a

[48] Ion Drăgan, Ioan Nicola, *Cercetarea psihopedagogică*, Târgu-Mureș, Editura Tipomur, 1993, p. 44.

putea fi predate sistematic și continuu, cunoștințele vor fi integrate într-un sistem și raportate la experiența și achizițiile anterioare ale elevilor.

Principiul se cere respectat în elaborarea planurilor-cadru, a programelor și a manualelor școlare, dar și în activitatea didactică. Pentru fiecare disciplină de învățământ se alcătuiesc documente școlare care prezintă volumul și ritmul în care vor fi transmise cunoștințele. În predarea religiei, planificările calendaristice sunt documentele care asigură această continuitate.

Dat fiind faptul că materia de studiu nu poate fi predată și înțeleasă în mod global, apare necesitatea divizării ei într-o succesiune de secvențe ordonate logic și accesibile pe plan informațional, care vor asigura un învățământ coerent, lipsit de sincope.

Sfântul Ioan Gură de Aur prezintă explicit preocuparea pe care o avea pentru respectarea în activitatea sa educațională a acestui principiu: *„Dar, ca să fac mai lămurit cuvântul meu, trebuie neapărat să aduc aminte dragostei voastre de cele rostite până acum: să vă aduc aminte unde mi-am sfârșit cuvântul, ca pornind de acolo să încep tâlcuirea celor citite azi"*[49].

Pentru ca principiul sistematizării și continuității să fie aplicat, conținutul învățării trebuie să aibă deopotrivă caracter practic și logic și să fie în conformitate cu structura conceptuală de gândire a elevilor. Profesorul va urmări ca învățarea să se facă ritmic și să fie însoțită de evaluare, pentru a se forma la elevi deprinderi de muncă independentă, pentru a se evita învățarea în salturi și apariția lacunelor.

II.2.5. PRINCIPIUL ÎMBINĂRII TEORIEI CU PRACTICA

În baza principiului îmbinării teoriei cu practica, este necesară integrarea în educarea acțiunilor personale a cunoștințelor transmise pe parcursul procesului didactic. Abordările legate de respectarea principiului îmbinării teoriei cu practica au avut adesea tendința de a se limita la recomandarea ca noțiunile comunicate elevilor să răspundă criteriului

[49] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, vol. I, trad. Pr. prof. Dumitru Fecioru, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2004, p. 232.

praxiologic, iar prin aceasta de a clasifica cunoştinţele în ordinea utilităţii lor imediate.

Încă de la sfârşitul secolului al XIX-lea, principiul *„a fost susţinut de utilitarişti, care recomandă numai cunoştinţele ce pot servi în viaţă, ce pot aduce un folos real individului"*[50]. În prezent, dezideratul unei educaţii complexe a copiilor şi a tinerilor nu este realizabil fără asigurarea unui anumit echilibru între aspectele conceptuale şi cele praxiologice, într-o structură sinergică.

Învăţătura creştină constituie mijlocul pentru apropierea de Dumnezeu: *„Când ştiţi acestea, fericiţi sunteţi dacă le veţi face"* (In. 13, 17). Învăţătura lui Iisus Hristos este purtătoare de *putere* ce poate să sprijine modelarea spirituală şi să susţină parcursul religios. Totuşi, receptarea de către elevi a adevărurilor religioase, până la împroprierea lor ca valori personale, este condiţionată în mare măsură de expunerea acestora de către educator pe o cale care să ofere şi un model de făptuire: *„Să împlinim cu fapta poruncile Lui. «Că nu auzitorii Legii se vor îndreptăţi, ci făcătorii Legii» (Rom. 2, 13). Ce folos dacă în fiecare zi auzim poruncile, dar nu le facem? De aceea, vă rog, să ne sârguim să le îndeplinim cu fapta – altfel nu-i cu putinţă să ne mântuim"*[51]. Valoarea în plan personal a învăţăturii dobândite se exprimă şi prin modul în care este comunicată semenilor: direct sau ca model de trăire.

Relaţia dintre „a şti şi a face" a reprezentat o preocupare constantă pentru trăitorii credinţei, de la care ucenicii cereau sfat. Una dintre maximele Sfântului Macarie Egipteanul are în vedere acest fapt: *"Viaţa (sfântă) fără instrucţie face mai multe fapte bune decât instrucţia fără viaţă (sfântă). Pentru că (cel ce are viaţă sfântă), chiar şi când tace aduce folos; pe când (cel fără viaţă sfântă) chiar şi când cugetă aduce tulburare. Dacă însă se înmulţesc (aceste calităţi) în acelaşi (om), adică viaţa (sfântă) şi instrucţia, ele alcătuiesc*

[50] C.A. Teodorescu, „Principiile generale ale învăţământului aplicate la învăţământul religios", în *** *Îndrumări metodologice şi didactice pentru predarea religiei în şcoală...*, p. 58.

[51] Sfântul Ioan Gură de Aur, „Omilii la Facere", în *Scrieri*, partea a doua, trad. Pr. Dumitru Fecioru, col. P.S.B., vol. 22, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1989, p. 153.

o statuie a filosofiei"[52]. Acest text reliefează importanța acțiunii în raport cu cunoașterea: „*Trăitorul credinței creștine, chiar și în lipsa unei instrucții religioase foarte înalte, se află pe o treaptă duhovnicească superioară celui care știe multe, dar nu le pune în practică*"[53].

Pentru respectarea acestui principiu, profesorul va evita încărcarea excesivă a memoriei elevilor cu nume, date sau cunoștințe teoretice. Adevărurile religioase vor fi expuse astfel încât elevii să-și poată conduce viața după ele, având drept modele pe Domnul Iisus Hristos și pe sfinți. În măsura în care descoperă în profesorul lor de religie un trăitor al învățăturii creștine pe care o transmite, acesta va deveni un important exemplu pentru elevi.

II.2.6. PRINCIPIUL ÎNSUȘIRII TEMEINICE A CUNOȘTINȚELOR

Principiul însușirii temeinice a cunoștințelor îndreaptă preocuparea profesorului asupra rezultatelor finale ale procesului instructiv-educativ. Însușirea cunoștințelor este temeinică atunci când elevii sunt capabili să le valorifice în diferite contexte. Durabilitatea cunoștințelor învățate depinde de modul în care acestea sunt reluate și valorificate în diferite lecții sau activități de învățare, în contexte cât mai diferite.

Dacă principiile arătate până acum se referă, în special, modul în care se realizează selectarea și comunicarea cunoștințelor, principiul însușirii temeinice are în vedere, cu predilecție, modul în care acestea susțin formarea competențelor prevăzute de documentele curriculare, învățarea pe termen lung, precum și formarea capacității de autoinstruire.

Educația religioasă realizată cu dragoste față de elevi, cu artă pedagogică și cu cele mai curate intenții va edifica un adevărat etos al lecțiilor, în măsură să susțină raportarea la valorile creștine pe parcursul vieții[54]. Dacă învățarea se face intuitiv, respectându-se particularitățile de vârstă, motivat,

---

[52] Sfântul Macarie Egipteanul, „Maxime (editate de Petru Possinus)", în *Scrieri. Omilii duhovnicești*, trad. Pr. prof. dr. Constantin Cornițescu, col. P.S.B., vol. 34, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1992, p.55.

[53] D. Opriș, *Dimensiuni creștine ale pedagogiei moderne...*, pp. 205

[54] Dumitru Călugăr, „Principii fundamentale în învățământul religios", în *Mitropolia Ardealului*, anul XX, nr. 9-10, 1975, p. 599.

activ, conştient, sistematic, continuu şi orientat spre practică, atunci cunoştinţele vor putea fi însuşite temeinic.

II.2.7. PRINCIPIUL ASIGURĂRII CONEXIUNII INVERSE

Principiul asigurării conexiunii inverse (numit şi principiul feed-back-ului) exprimă cerinţa reîntoarcerii şi a îmbunătăţirii rezultatelor şi proceselor în funcţie de informaţia primită despre activitatea desfăşurată anterior. Acest principiu este valabil pentru orice activitate umană, atunci când dorim să aflăm efectele acţiunilor noastre, în vederea reglării şi autoreglării continue.

Conexiunea inversă (feed-back-ul) sau informaţia inversă se află în atenţia profesorului pe tot parcursul activităţii didactice, dar mai ales în fixarea noilor cunoştinţe, prin diferite metode de lucru (observaţia directă, întrebări, teste scurte, localizări pe hartă, găsirea unor versete etc.). Se realizează, astfel, atât evaluarea elevilor, cât şi autoevaluarea propriei activităţi de predare, cu scopul identificării fragmentelor sau secvenţelor care trebuie ameliorate. Informaţiile primite de către profesor de la elevi prin feed-back pot fi valorificate în procesul de învăţământ pentru a reface acţiunea iniţială sau pentru a îmbunătăţi rezultatele anterioare[55].

Prin folosirea conexiunii inverse, profesorul identifică nivelul de realizare a obiectivelor operaţionale propuse şi, în funcţie de situaţie, alege modalităţile de ameliorare a rezultatelor. Avantajele respectării acestui principiu sunt următoarele:

- arată nivelul de înţelegere a noilor cunoştinţe;
- stimulează învăţarea prin faptul că elevii sunt evaluaţi în mod continuu;
- oferă posibilitatea analizei şi corectării greşelilor făcute sau sesizate de elevi;
- ajută la depăşirea dificultăţilor de înţelegere ivite pe parcursul predării;
- reglează şi ameliorează constant rezultatele procesului de predare-învăţare;
- evită suprasolicitarea elevilor.

II.2.8. PRINCIPIUL MOTIVAŢIEI

Motivaţia învăţării este definită drept totalitatea intereselor, idealurilor şi mobilurilor care susţin energetic şi direcţionează desfăşurarea activităţii de învăţare. Motivaţia, numită şi „motorul învăţării", pune în mişcare raţiunea, voinţa şi sentimentul elevilor şi menţine atenţia voluntară.

Motivaţia învăţării poate fi exterioară (pozitivă: competiţia, încurajarea, lauda, recompensa etc., respectiv negativă: teama, mustrarea, pedeapsa etc.) şi interioară (pozitivă: curiozitatea de a şti cât mai multe, dorinţa de a fi cât mai bine pregătit la o anumită disciplină, dorinţa de a fi cât mai bun etc., respectiv negativă: mândria, invidia etc.). Întrucât aceste motive apar cu o pondere variabilă de la un elev la altul, profesorul de religie va cultiva la elevi motivaţia internă pozitivă, ca suport trainic al educaţiei religioase în vederea atingerii scopurilor acesteia, fără însă a neglija aspectele pozitive ale motivaţiei externe.

Vieţile sfinţilor oferă modele de motivaţie pentru studiu, într-un autentic duh creştin ortodox. Sfântul Rafail, episcop de Brooklyn († 27 februarie 1915), a avut ca principală motivaţie pentru studiu dorinţa de a-i putea învăţa pe alţii. O astfel de motivaţie poate fi dezvoltată, în special, la elevii de liceu.

Pentru respectarea acestui principiu, profesorul de religie va urmări, pe de o parte, să menţină trează curiozitatea elevilor, iar pe de alta, să răspundă întrebărilor existenţiale ale acestora.

Curiozitatea trebuie îmbinată cu convingeri referitoare la valoarea sufletului şi la adevăratul scop al vieţii omului, astfel încât acestea să asigure o mare bogăţie de trăiri, capabile să devină surse de satisfacţie şi echilibru sufletesc pentru elevi.

Sfântul Ioan Gură de Aur afirma deschis faptul că interesul manifestat de ascultătorii săi îl motiva suplimentar pentru formarea religios-morală a acestora: *„Văd că râvna şi dorul vostru de a mă asculta creşte cu cât lungesc mai mult cuvântul de învăţătură, de aceea şi eu, cu şi mai multă tragere de*

[55] Ioan Cerghit, *Didactica. Manual pentru clasa a X-a, şcoli normale*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1998, p. 51.

inimă, caut să vă vorbesc, văzând în fiecare zi sporită pofta voastră"[56]. Acest text nu trebuie înțeles ca îndemn pentru excesul în transmiterea de cunoştinţe, ci ca suport spre o viaţă religioasă din partea profesorului, care se va reflecta în „puterea multă" cu care va transmite mesajul religios[57].

Motivația pentru învățare la religie trebuie pusă în relație cu libertatea de a alege să urmezi calea lui Hristos şi responsabilitatea spre o „întrecere cu sine", conştient fiind de valoarea cunoştinţelor religioase în desăvârşirea creştină.

[56] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, vol. II, trad. Adrian Tănăsescu-Vlas, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2004, p. 323.

[57] Vezi şi Vasile Creţu, „Educaţia religioasă a copiilor în opera Sfântului Ioan Gură de Aur", în Octavian Moşin, Ioan Scheau, Dorin Opriş (editori), *Educaţia din perspectiva valorilor. Tom VII: Summa Theologiae*, Bucureşti, Editura Eikon, 2015, pp. 202-209.

CAPITOLUL III
CURRICULUMUL PENTRU DISCIPLINA RELIGIE

În ultimii ani, am putut să vedem nu o dată în paginile diferitelor publicaţii articole care prezintă evoluţia în timp a Abecedarelor. O simplă analiză relevă concordanţa între schimbările la nivel social şi cele din educaţie. Chiar dacă, în esenţă, toate aceste cărţi de referinţă asigurau iniţierea în tainele cititului şi ale scrisului, poate chiar cu aceeaşi succesiune a literelor sau a grupurilor de litere, diferenţa de la o etapă istorică la alta este evidentă.

În spatele fiecărui manual stă o programă şcolară, iar în spatele unei programe şcolare se află un anumit model pedagogic elaborat în acord cu politicile educaţionale susţinute de factorii decidenţi din diverse domenii (politic, educaţional, economic, social, cultural etc.), care propun tipul de personalitate pentru viitorii adulţi.

Rezultă de aici că şcoala ar trebui să ofere copiilor un traseu educaţional în acord cu prezentul vieţii lor, dar şi cu perspectiva dată de faptul că societatea în care vor intra la finalizarea studiilor va fi una diferită de cea din prezent. Acesta nu implică doar aspecte legate de latura profesională, ci are în vedere şi câmpul relaţional dintre semeni, învăţarea modului în care omul tinde spre asemănarea cu Dumnezeu, într-un parcurs în care integrarea valorilor religioase este esenţială. Iată cum cursul vieţii, adică *curriculumul vitae* al unui om se suprapune parţial cu *curriculumul şcolar* şi depinde de acesta.

III.1. CONCEPTUL DE CURRICULUM: ISTORIC ŞI ASPECTE SPECIFICE

După anul 1989 s-au înregistrat numeroase schimbări în şcoala românească, nu doar legislative, ci şi în planul conţinuturilor învăţării, la majoritatea disciplinele de învăţământ. Centrarea învăţământului pe conţinuturi a fost depăşită, începând cu anul 1999, prin trecerea la centrarea pe obiective. Acest moment a fost unul în care s-a simţit nevoia unei reforme mai profunde.

Această schimbare de paradigmă nu înseamnă doar introducerea unor termeni, precum curriculum şi a conceptelor asociate acestuia, ci o întreagă „arhitectură", pornind de la semnificaţia pedagogică a acestora.

III.1.1. SEMNIFICAŢIA EDUCAŢIONALĂ A TERMENULUI „CURRICULUM"

Schimbarea semnificaţiei iniţiale a conceputului de curriculum, din referent sportiv (curriculum, lb.lat. = alergare, cursă, drum, întrecere, car de curse/ de luptă) în termen cu valenţe pedagogice, este legată de Reformă (secolul al XVI-lea)[58].

Reprezentanţii Bisericii Protestante, conştienţi de rolul educaţiei în răspândirea noii doctrine, au propus liste de teme care urmau să fie predate în cadrul fiecărei discipline în şcolile de diferite niveluri întemeiate de ei[59]. Acest fapt asigura o educaţie unitară, pe baza unor documente educaţionale, cu educatori formaţi în şcoli şi universităţi, precum cea din Leiden (Olanda), unde termenul curriculum a fost folosit pentru prima dată cu sens educaţional, în anul 1582. O jumătate de secol mai târziu (1633), întâlnim acest termen şi în documentele şcolare ale Universităţii din Glasgow (Scoţia), cu acelaşi sens de curs oficial sau program oficial de studii, organizat într-o şcoală sau universitate.

Această semnificaţie s-a menţinut până la începutul secolului XX, când John Dewey, în lucrarea *The Child and the Curriculum* (1902), vorbeşte despre nevoia valorificării experienţei de învăţare a copilului, în contextul dat de dezvoltarea fiecărei ştiinţe şi de numărul din ce în ce mai mare de discipline de învăţământ. Provocarea pentru educaţie vine acum din nevoia găsirii unui echilibru între volumul informaţional tot mai mare şi modalităţile prin care fiecare obiect de învăţământ poate deveni o parte a experienţei copilului, care să susţină înclinaţiile naturale ale acestuia[60].

---

[58] Dorin Opriş, *Ipostaze ale utilizării textului biblic în educaţia religioasă. Teorie, aplicaţii, cercetare*, ediţia a III-a, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2013, pp. 25-29.

[59] D. Hamilton, B. Holmes, M. McLean, *The Curriculum. A Comparative Perspective*, London, The College of Perceptors, 1989, apud Carmen Creţu, „Curriculum: perspective conceptuale, istorice şi vocaţionale", în *Revista de Pedagogie*, anul XLIII, nr. 3-4, 1994, p. 5.

[60] John Dewey, „Copilul şi curriculum-ul", în *Trei scrieri despre educaţie*, trad. Ioana Herseni, Viorel Nicolescu, Octavian Oprică, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1977, p. 78.

Pe tot parcursul secolului XX, abordarea curriculumului ca realitate educaţională complexă şi dinamică a devenit un fapt atât în spaţiul educaţional american, cât şi în cel european. Lucrarea *The Curriculum* a lui John Franklin Bobbitt (1918) aduce noi dezvoltări, prin cele două definiţii date curriculumului: „(1) *întreaga gamă de experienţe directe şi indirecte, constând în desfăşurarea abilităţilor individului,* respectiv (2) *seriile de experienţe de instruire directe şi conştient proiectate de şcoală, pentru a completa şi perfecţiona abilităţile individului*"[61]. Prima dintre definiţii creează premisele conceptualizărilor teoretice pentru educaţia nonformală şi informală şi pentru tipurile de curriculum din afara şcolii. În viziunea lui Bobbitt, termenul curriculum nu defineşte doar cunoştinţele, cursurile sau disciplinele de învăţământ, ci întreaga experienţă de învăţare a elevului şi modul în care aceasta este planificată şi aplicată. Pentru prima dată este introdusă noţiunea de obiective ale curriculumului, iar selectarea conţinutului învăţării este subordonată nevoii de atingere a acestora.

În a doua jumătate a secolului XX se pot identifica trei etape distincte de conceptualizare a termenului curriculum:

1. elaborarea şi aplicarea principiilor curriculumului (1950-1960), prin contribuţia lui Ralph W. Tyler, care redefineşte accepţiunea lui Bobbit şi susţine că curriculumul trebuie să răspundă la patru întrebări: *(1) Ce obiective trebuie să realizeze şcoala?; (2) Ce experienţe educaţionale trebuie să fie oferite pentru a se atinge aceste obiective?; (3) Cum trebuie să fie organizate aceste experienţe?; (4) Cum putem determina dacă aceste obiective au fost atinse?*, ale căror răspunsuri relevă principiile curriculumului[62];

2. includerea conceptului de curriculum în documentele de politică a educaţiei (1960-1970), prin punerea acestuia în relaţie cu proiectarea activităţilor didactice, în cadrul unui sistem asumat la nivel oficial – abordare care reprezintă primul pas spre definirea obiectivelor educaţiei şi spre realizarea unei relaţii între finalităţile la nivel macro şi cele la nivel micro, formulate de profesor pentru fiecare activitate didactică;

---

[61] John Franklin Bobbitt, „The Curriculum", Boston, Massachusetts, Haughton Mifflin, 1918, apud Carmen Creţu, *Curriculum: perspective conceptuale, istorice şi vocaţionale...*, p. 6.
[62] S. Cristea, *Dicţionar de pedagogie...*, p. 76.

3. valorificarea curriculumului în perspectiva educației permanente și a autoeducației (1970-1990). În această perioadă, abordarea curriculumului se realizează într-un sistem de proiectare și dezvoltare care angajează toate conținuturile și formele educației și instruirii, pe care le valorifică din perspectiva educației permanente și a autoeducației.

În țara noastră, după o jumătate de secol de ateism, în care pedagogia a fost marginalizată, fiind considerată „disciplină subversivă", am asistat la modificări majore în procesul elaborării noului curriculum, care s-a dovedit unul extrem de sinuos, cu redefiniri conceptuale, cu modificări periodice, realizate inclusiv pe baza feed-back-ului primit din zona școlară.

În documentele oficiale[63] întâlnim două accepțiuni ale termenului curriculum:

- **în sens larg**: „ansamblul structurat al proceselor și al experiențelor de învățare prin care trece elevul pe durata parcursului său școlar";
- **în sens restrâns**: „ansamblul coerent al documentelor de tip reglator care descriu un parcurs de învățare pe care școala îl oferă elevului".

III.1.2. TIPURI DE CURRICULUM

Documentele de politică educațională definesc Curriculumul național drept *„ansamblul coerent al planurilor-cadru de învățământ și al programelor școlare din învățământul preuniversitar; acesta cuprinde un set de documente care reglementează modalitățile prin care școala poate asigura atingerea finalităților educaționale, astfel încât să ofere fiecărui elev șanse egale pentru dezvoltarea personală și profesională, pentru inserția socială"*.

Planul-cadru de învățământ este *„un document de tip reglator, instrument de bază în promovarea politicilor educaționale la nivel național, care stabilește diferențiat – în funcție de nivelul de școlarizare, forma de învățământ și, după caz, filiera, profilul, specializarea/ calificarea –*

[63] Definițiile referitoare la aspectele curriculare cu care operăm în acest capitol au fost preluate din lucrarea ****Metodologia privind elaborarea și aprobarea curriculumului școlar – planuri-cadru de învățământ și programe școlare*, aprobată prin ordinul ministrului educației naționale nr. 3593/ 18.06.2014.

disciplinele/ domeniile de studiu/ modulele de pregătire obligatorii studiate de către elevi în şcoală, numărul de ore pe săptămână alocat fiecăreia/ fiecăruia dintre acestea, precum şi numărul de ore alocat disciplinelor/ domeniilor de studiu/ modulelor de pregătire opţionale".

În ceea ce priveşte disciplina religie, conform legii educaţiei naţionale, aceasta face parte din planurile-cadru la toate nivelurile de învăţământ, fiind parte a trunchiului comun (TC), care reprezintă „*oferta educaţională stabilită la nivel central, parcursă în mod obligatoriu de elevi în funcţie de nivelul de şcolaritate, anul de studiu, filieră, profil şi specializare; TC asigură egalitatea de şanse la educaţie pentru toţi elevii*".

Întrucât planurile-cadru permit şi studierea unor discipline opţionale ca parte a curriculumului la decizia şcolii (CDS), care reprezintă „*oferta educaţională propusă de şcoală, în concordanţă cu nevoile şi interesele de învăţare ale elevilor, cu specificul şcolii*", profesorii de religie pot propune la nivelul şcolii sau la nivel naţional oferte de discipline opţionale, în urma unei analize de nevoi la nivelul elevilor din şcoală, a evaluării resurselor oferite de şcoală şi a oportunităţilor specifice contextului cultural, social şi economic local.

Cel mai important document curricular cu care operează un profesor este programa şcolară. Aceasta reprezintă „*un document de tip reglator, care stabileşte, pentru fiecare disciplină/ domeniu de studiu/ modul de pregătire, oferta educaţională corelată cu bugetul de timp şi statutul precizat prin planul-cadru; din perspectivă funcţională, programa este un instrument de lucru al cadrului didactic, care stabileşte oferta educaţională pentru un parcurs şcolar determinat, în termeni de finalităţi urmărite, elemente de bază ale conţinuturilor teoretice, experimentale şi aplicative, recomandări metodologice pentru orientarea procesului didactic şi pentru evaluare*".

O altă clasificare este în relaţie cu cele trei forme ale educaţiei, astfel că putem vorbi despre curriculum formal (oficial, obligatoriu), curriculum nonformal (extraşcolar, complementar) reprezentat de efectele educaţionale structurate şi organizate într-un cadru instituţionalizat extraşcolar, respectiv curriculum informal, care include efectele indirecte date de diferite medii sociale.

III.1.3. CONCEPTE ASOCIATE CURRICULUMULUI

Categoriile conceptuale asociate curriculumului utilizate cel mai frecvent de profesori sunt aria curriculară şi ciclurile curriculare.

Aria curriculară oferă o viziune multi- şi/ sau interdisciplinară asupra obiectelor de studiu, a căror pondere pe cicluri de învăţământ şi pe clase se modifică pe parcursul şcolarităţii. Cele şapte arii curriculare sunt: Limbă şi comunicare, Matematică şi Ştiinţe ale naturii, Om şi societate, Arte, Educaţie fizică şi sport, Tehnologii, respectiv Consiliere şi orientare.

Religia face parte din aria curriculară „Om şi societate", fapt care presupune armonizarea la nivel de competenţe, activităţi de învăţare şi conţinuturi ale învăţării a programelor şcolare ale disciplinelor apropiate din punct de vedere epistemologic, precum susţinerea realizării de corelaţii interdisciplinare.

Ciclurile curriculare sunt periodizări ale şcolarităţii, care se suprapun în ansamblu peste structura formală a sistemului de învăţământ preuniversitar, cu scopul de a focaliza obiectivul major al fiecărei etape şcolare şi de a regla procesul didactic.

Nivelul de şcolaritate	**Primar**					**Gimnazial**				**Liceal**				
Clasa	**0**	**I**	**II**	**III**	**IV**	**V**	**VI**	**VII**	**VIII**	**IX**	**X**	**XI**	**XII**	**XIII**
Ciclul curricular	Achiziţii fundamentale			Dezvoltare				Observare şi orientare		Apro-fundare		Specializare		

III.2. DOCUMENTE CURRICULARE UTILIZATE ÎN STUDIUL RELIGIEI

Prezenţa disciplinei religie în învăţământul românesc implică raportarea activităţii didactice la un set de documente şcolare oficiale, precum şi elaborarea de către profesori a unui set de documente, avizate de o autoritate şcolară (director, inspector). Evoluţia în timp a curriculumului de religie, de la

programele analitice din etapa de început, care şi-au propus o alfabetizare religioasă a elevilor din diferite clase, la programele şcolare în vigoare, centrate pe competenţe, arată modul în care disciplina religie a parcurs în ultimele decenii, alături de toate celelalte discipline de învăţământ, întreg parcursul modernizării curriculumului.

III.2.1. PROGRAMA ŞCOLARĂ DE RELIGIE

Când vorbim despre curriculumul pentru disciplina religie ne referim la curriculumul disciplinar, la programa şcolară de religie, ca parte a curriculumului de bază din învăţământul românesc. Despre curriculumul de religie, în accepţiunea actuală a termenului, poate fi vorba doar din anul 1999, când a fost finalizat demersul de elaborare a Programelor şcolare pentru clasele I-VIII, centrate pe obiective. Trecerea de la programele şcolare centrate pe conţinuturi, la cele centrate pe obiective, iar ulterior pe competenţe, s-a realizat în paralel cu statuarea orei de religie parte a trunchiului comun la toate nivelurile şi la toate clasele.

Această nouă abordare permite orientarea curriculumului către elemente de conţinut care vizează explicit şi dezvoltarea de atitudini şi comportamente religios-morale. De asemenea, este susţinută pregătirea elevilor pentru depăşirea problemelor lumii contemporane, corelarea cunoştinţelor de religie cu cele de la alte discipline de învăţământ, orientarea demersului didactic în funcţie de valorile şi atitudinile vizate, astfel că finalităţile educaţiei religioase se concentrează pe aspecte axiologice, iar valorificarea conţinutului prin corelarea acestuia cu alte discipline şcolare accentuează valenţele sale educative.

Programele şcolare de religie sunt documente oficiale care stabilesc:

- **modelul curricular** (prezintă o imagine sintetică a structurii interne a disciplinei, semnificativă pentru procesul de predare-învăţare-evaluare);
- **competenţele generale** (indică schimbările în planul cunoştinţelor, abilităţilor şi atitudinilor elevilor la care ar trebui să ducă studiul religiei, pe niveluri de şcolaritate, fiind subordonate idealului educaţional, scopurilor educaţiei, în general, şi ale disciplinei religie, în particular, şi corelate cu cele ale disciplinelor din aceeaşi arie curriculară);

- **competenţele specifice** (reprezintă rezultatele la care ar trebui să ducă studiul religiei la nivelul unui an de studiu);
- **conţinuturile învăţării** (constituie sinteze sau decupaje din domeniul teologic relevante din punct de vedere didactic, necesare elevilor pentru dobândirea competenţelor specifice, sunt incluse în unităţi de conţinut organizate fie tematic, fie în conformitate cu componente relevante din domeniul religios);
- **activităţile de învăţare** (sunt exemple ale unor posibile demersuri didactice, vizează activitatea elevului şi sunt propuse astfel încât să susţină formarea competenţelor specifice);
- **recomandări metodologice** făcute profesorilor.

Programele şcolare pentru disciplina religie sunt elaborate în cadrul grupurilor de lucru de către fiecare cult din România care are drept de predare a propriei confesiuni/ religii şi sunt aprobate prin ordin al ministrului educaţiei. Aceste documente oficiale conţin un set de elemente comune pentru toate cultele, cu scopul de a asigura un cadru coerent în predarea religiei: lista competenţelor generale, o parte din competenţele specifice şi o serie de activităţi de învăţare, precum şi partea generală a sugestiilor metodologice. Acest fapt asigură în plan practic prezenţa unei singure rubrici în catalog pentru disciplina religie.

III.2.2. MANUALUL DE RELIGIE ŞI AUXILIARELE DIDACTICE

Manualul de religie constituie puntea de legătură între documentele oficiale care reglementează activitatea didactică la această disciplină de studiu (planurile cadru şi programele şcolare) şi documentele didactice particulare, realizate de fiecare profesor (planificările calendaristice, proiectele didactice).

Manualul de religie este lucrarea care dezvoltă sistematic structura tematică prezentată în programa şcolară de religie, în conformitate cu cerinţele didactice moderne care vizează atât instruirea, cât şi autoinstruirea elevilor. În proiectarea, realizarea, evaluarea şi reglarea activităţilor didactice, manualul deţine astfel un rol important.

Reforma educaţiei a însemnat şi o reformă a manualului şcolar, astfel încât acesta să depăşească statutul de depozitar de cunoştinţe. De altfel, funcţiile manualului şcolar[64], în general, şi al celui de religie, în particular, relevă statutul deosebit al acestui tip de lucrare ştiinţifică:

- **funcţia de informare** (asigură cunoştinţele şi informaţiile necesare în abordarea unui anumit conţinut al învăţării, prezentate atât prin cuvânt, cât şi prin ilustraţii de diferite tipuri, simboluri etc.);
- **funcţia de formare** (oferă elevului posibilitatea prelucrării informaţiilor, a aplicării acestora în diferite contexte, a exersării unor abilităţi şi comportamente religioase şi moral-religioase etc.);
- **funcţia de autoinstruire** (îl ajută pe elev să-şi formeze un stil individual de muncă, asigurând premisele educaţiei permanente, pe tot parcursul vieţii, deosebit de importantă în viaţa unui creştin);
- **funcţia motivaţională** (trezeşte şi menţine atenţia, interesul, dezvoltă motivaţia pozitivă pentru învăţarea şi trăirea învăţăturii de credinţă).

Prin structura sa, fiecare manual şcolar reflectă aceste funcţii şi asigură concretizarea programei şcolare prin realizarea următoarelor operaţii pedagogice: detalierea conţinutului învăţării, specificarea experienţelor de învăţare corespunzătoare, derularea unităţilor de instruire în secvenţe care pot fi evaluate, îndrumarea activităţii de predare-învăţare-evaluare şi de activitate individuală[65].

Rezultă deci că manualul reprezintă instrument de lucru, atât pentru profesor, cât şi pentru elevi. Deşi manualul este un important instrument de lucru şi pentru profesor, între conţinutul propus de manual şi lecţia de religie nu există semnul egalităţii. Pentru elevi, aşa cum rezultă din funcţiile acestuia, manualul este un izvor important de cunoştinţe, un stimulent în dezvoltarea interesului şi curiozităţii, un ghid în formarea abilităţilor de muncă independentă, un mijloc de susţinere a formării în plan atitudinal.

Prin apariţia manualelor alternative, în contextul reformei din învăţământul românesc, s-a dorit un salt semnificativ şi din perspectiva respectării particularităţilor de vârstă, de grup şi individuale ale elevilor. De

[64] Ioan Nicola, *Tratat de pedagogie şcolară*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, R.A., 1996, p. 372.
[65] S. Cristea, *Dicţionar de pedagogie...*, p. 242.

asemenea, s-a avut în vedere deschiderea accesului la exprimarea unor abordări diferite ale programei şcolare, toate acestea cu dorinţa mărturisită de a se constitui şi într-un exerciţiu democratic[66].

Pentru un manual modern se cer reconsiderate o serie de elemente care au în vedere structurarea şi esenţializarea conţinutului, claritatea limbajului verbal şi non-verbal (iconic), corespondenţa cu viaţa cotidiană, modul de formare a capacităţii de autoinstruire, alegerea formatului şi a designul-ui etc. Toate acestea reprezintă deopotrivă cerinţe în elaborarea unui manual, cât şi aspecte de evaluare pentru profesorul invitat periodic să aleagă manualul cu care va lucra, dintre mai multe variante alternative.

Dezvoltarea tehnologiilor de informare şi comunicare a condus la apariţia manualului digital, utilizat cu ajutorul calculatorului şi al tehnologiei multimedia, ca răspuns la realitatea că formarea elevilor în secolul XXI este marcată profund de faptul că aceştia îşi desfăşoară activitatea într-o societate informatizată.

Manualul digital constituie un produs curricular distinct, nu reprezintă dublura manualului tipărit şi nici nu este un simplu depozitar de cunoştinţe. Dat fiind faptul că manualul digital nu poate rezolva toate problemele învăţării, recomandăm utilizarea acestuia complementar cu cel tipărit, în diferite secvenţe de învăţare alese şi proiectate de profesor astfel încât să valorifice principala valenţă a acestuia, respectiv potenţarea învăţării active şi interactive[67].

Ora de religie impune o comunicare profesor-elev specială, care devine ea însăşi element formativ, motiv pentru care utilizarea manualului digital şi a digitalizării, în general, va fi combinată cu secvenţe didactice care să susţină transmiterea de valori şi prin comportamente non-verbale (expresia feţei, intonaţia vocii, locul în clasă al profesorului etc.). Manualele de religie, atât în format tipărit, cât şi cele digitale, au aprobarea ministerului educaţiei şi acordul cultului, deoarece prezintă şi modelul educaţional asumat de cele două instituţii.

---

[66] Dorin Opriş, „Consideraţii asupra manualelor şcolare de religie", în *Educaţia 21*, nr.1/ 2004, pp. 196-206.

[67] Constantin Cucoş, „Manualul digital – perspectiva pedagogică", în *Tribuna învăţământului*, www.tribunainvatamantului.ro/manualul-digital-constantin-cucos/ (accesat la 27.01.2017).

Un rol important în educaţie în ocupă auxiliarele didactice, care sunt produse curriculare destinate elevilor şi cadrelor didactice, cu scopul de a susţine implementarea adecvată şi eficientă a programelor şcolare. Acestea nu înlocuiesc manualele şcolare, menirea lor fiind de a-i ajuta pe profesori şi pe elevi să proiecteze şi să parcurgă situaţii de învăţare cât mai diverse. La religie, cele mai utilizate auxiliare didactice sunt: fişele de lucru, caietele de lucru, culegerile de colinde şi cântări religioase, ghidurile, softurile educaţionale etc.

III.3. PLANIFICĂRILE CALENDARISTICE

Planificările calendaristice au menirea de a organiza activitatea în perspectivă, de a susţine gestionarea timpului şcolar şi de a asigura îndeplinirea cerinţelor programei şcolare.

Planificarea calendaristică anuală este un document şcolar alcătuit de către profesor pe baza programei şcolare şi are în vedere împărţirea numărului total de ore dintr-un an şcolar, pe semestre, precum şi repartizarea acestora în ore de predare-învăţare, ore de evaluare şi ore la dispoziţia profesorului.

Planificarea calendaristică semestrială este un document şcolar alcătuit de către profesor pe baza programei şcolare, prin împărţirea pe lecţii a conţinutului învăţării repartizat într-un semestru, eşalonat pe ore/ săptămâni. Acesta este un instrument de interpretare personalizată a programei şcolare, elaborat în funcţie de individualitatea fiecărei clase.

Etapele elaborării unei planificări calendaristice semestriale la religie sunt următoarele: studierea programei şcolare; stabilirea succesiunii conţinuturilor învăţării, astfel încât să se asigure o coerenţă internă şi o integrare liturgică a acestora; alocarea resurselor de timp necesare abordării conţinuturilor învăţării, raportat la particularităţile fiecărei clase.

Pentru a avea o perspectivă sistemică asupra unui capitol/ domeniu, profesorul elaborează proiecte ale unităţilor de învăţare. Acestea cuprind competenţele specifice urmărite, în corelaţie cu celelalte componente ale strategiilor de instruire, bazate pe o concepţie unitară asupra predării-învăţării-evaluării şi pe principiile care stau la baza acestor procese. În *Anexe* sunt prezentate diferite modele de planificări calendaristice.

III.4. FINALITĂȚI EDUCAȚIONALE ALE STUDIERII RELIGIEI

Existența și formularea finalităților educaționale este legată nemijlocit de așteptările pe care societatea le are într-o anumită etapă istorică față de sistemul de învățământ. Pe măsură ce implicarea statului în susținerea educației s-a extins, au crescut și așteptările față de elaborarea unui set de finalități care să susțină constant creșterea rezultatelor activității școlare. În prezent, taxonomia finalităților educaționale, definite în funcție de gradul de generalitate al acestora, implicit și de intervalul de timp în care sunt vizate, distinge trei niveluri: idealul educațional, scopurile educaționale și obiectivele educaționale[68].

Pornind de la particularitățile domeniilor științei care le susțin, disciplinele școlare își stabilesc seturi proprii de finalități în care sunt incluse valorile și modelele pe care acestea le consideră relevante[69]. În acest context, finalitățile învățământului sunt formulate astfel încât să se raporteze la aspectele susținute de societate, dar și la cele pe care le propun disciplinele incluse în planul-cadru.

Formularea finalităților disciplinei religie reprezintă un proces care actualizează și particularizează învățătura despre valoarea și sensul vieții – elementul definitoriu pentru domeniul religios: „*Toată religia e zidită pe finalism, iar cauzalitatea divină e o cauzalitate finală. Acestei cauzalități nu-i sunt indiferente rezultatele (cum e în cauzalitatea științifică), ci ele sunt esențialul, transformându-se în cauze. Copilul, de asemenea, e sensibil mai ales la rezultate și o explicare e pe deplin valabilă pentru el când știe cu ce scop s-a întâmplat un fenomen. Copilul nu înțelege fenomene fără niciun scop*"[70].

---

[68] Miron Ionescu, *Instrucție și educație. Paradigme, strategii, orientări, modele*, Cluj-Napoca, Editura Garamond, 2003, p. 47.

[69] Cristina Benga, *Idealul educațional în pedagogia creștină. Clement din Alexandria, Sfântul Ioan Gură de Aur, Fericitul Augustin*, București, Editura Sophia, 2009, p. 18.

[70] V. Băncilă, *Inițierea religioasă a copilului...*, pp. 25-26.

III.4.1. IDEALUL EDUCAȚIEI RELIGIOASE

Idealul educațional reprezintă un model de personalitate vizat de societate, pe baza unor factori politici, sociali, economici, culturali etc. Deciziile educaționale și activitățile didactice ulterioare fixării unui anumit ideal educațional se cer concepute și desfășurate astfel încât să contribuie la atingerea acestuia.

Activitățile educaționale din domeniul religios sunt elaborate și orientate pe baza idealului creștin, peren și imuabil, independent de schimbările în plan istoric, politic și social prin care trece societatea. Finalitățile educaționale la disciplina religie sunt definite în relație cu documentele școlare emise la nivel oficial. Prin această abordare, educația religioasă promovează în mod explicit prin școală, pentru societate, dezvoltarea spirituală, morală, culturală a copilului, pregătindu-l pentru oportunități, responsabilități și experiențe ale vieții de adult, în lumina învățăturii revelate.

Conform textului biblic, idealul vieții creștine este cunoașterea lui Dumnezeu: *„Și aceasta este viața veșnică: să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat, și pe Iisus Hristos pe Care L-ai trimis"* (In. 17, 3). Idealul creștin nu este un concept sau o idee tributară unei anumite perioade istorice, fiind însăși Persoana supremă. Prin activitatea Sa mesianică, Fiul lui Dumnezeu a arătat că omul se poate apropia de Ideal, întrucât El Însuși vine înspre om. Iisus Hristos a ridicat atingerea idealului creștin la rang de poruncă, ce poate fi împlinită prin asumarea unui parcurs educativ-religios fundamentat pe libertate.

III.4.2. SCOPURILE EDUCAȚIEI RELIGIOASE

Scopurile educației reprezintă un imperativ care se cere înfăptuit, ocupă locul central în raport cu ceilalți termeni ai acțiunii pedagogice și precizează în cea mai mare parte organizarea și planificarea acesteia. Ele presupun existența unei idei clare despre ceea ce urmează să fie realizat, desemnând astfel finalitatea acțiunii educative. Scopurile conferă activității un caracter conștient și activ și determină obiectivele acesteia.

Obiectivele educaţiei se definesc pentru anumite intervale de timp şi au un nivel redus de generalitate. Ele descriu rezultatele aşteptate în urma unor acţiuni educative. În stabilirea acestora se au în vedere mai multe aspecte: nivelul dezvoltării societăţii, nivelul de dezvoltare al ştiinţei, eficienţa metodelor de educaţie, posibilităţile materiale de care dispune educaţia, calităţile educatorilor etc.

Educaţia religioasă este o acţiune complexă care urmăreşte informarea şi formarea elevilor în vederea atingerii idealului vieţii de creştin. De aici rezultă scopurile acesteia. **Scopul informativ** constă în transmiterea de către profesor a adevărurilor de credinţă şi morale, pe care elevii, însuşindu-le şi aplicându-le, cresc în cunoaşterea lui Dumnezeu; **scopul formativ** constă în dezvoltarea facultăţilor intelectuale şi sufleteşti ale omului în vederea desăvârşirii; **scopul educativ** este ţinta supremă a educaţiei religioase şi urmăreşte realizarea comuniunii cu Dumnezeu şi cu semenii.

III.4.2.1. Scopul informativ

Scopul informativ al educaţiei religioase vizează dobândirea de către elevi a unor învăţături din izvorul nesecat al Sfintei Scripturi şi ale Sfinţilor Părinţi, pe care aceştia să le poată folosi în viaţă. El se realizează prin transmiterea de către profesor a adevărurilor de credinţă necesare desăvârşirii, dar şi prin efortul personal al elevilor, deoarece numai pe o astfel de cunoaştere se fundamentează viaţa creştină.

Importanţa cunoaşterii valorilor religioase este pusă de Sfânta Scriptură în mod explicit în legătură cu năzuinţa omului de a ajunge la cunoaştere şi înţelepciune. Noul Testament Îl prezintă pe Domnul nostru Iisus Hristos ca fiind „*înţelepciunea de taină a lui Dumnezeu*" (I Cor. 2, 7), „*întru care sunt ascunse toate vistieriile înţelepciunii şi ale cunoştinţei*" (Col. 2, 3). Sfinţii, care s-au făcut următori ai lui Hristos, au arătat că se poate urma calea înspre ce era de la început şi ce au auzit despre Cuvântul vieţii (I In. 1, 1).

Transmiterea sau mijlocirea adevărurilor divine se cere realizată cu multă claritate, fără însă a neglija raportarea lor la viaţa şi aşteptările elevilor. Profesorul va evidenţia valoarea acestora pentru devenirea personală a omului,

după cuvântul Evangheliei: „*Căutaţi mai întâi împărăţia lui Dumnezeu şi dreptatea Lui şi toate acestea se vor adăuga vouă*" (Mt. 6, 33).

III.4.2.2. Scopul formativ

Scopul formativ al educaţiei religioase urmăreşte modelarea intelectuală, morală şi spirituală a elevilor prin dezvoltarea raţiunii, voinţei şi sentimentului acestora. El se bazează pe calitatea sufletului omenesc de a se lăsa influenţat şi format de factorii externi.

Întrucât conţinutul educaţiei religioase derivă din învăţătura revelată, pentru a fi înţeles, este necesară sensibilizarea elevilor spre o cât mai bună receptare a acestuia, aşa cum sublinia şi pedagogul J.H. Pestalozzi: „*Instrucţia nu trebuie să introducă nimic de-a gata în sufletul copiilor, ci numai să dezvolte forţele existente în ei. Datorită acestora vor asimila cunoştinţele, considerând elementele astfel dobândite ca pe un capital câştigat prin propriile lor forţe şi nu ca pe ceva străin de puterea lor, impus din afară*".

Scopul formativ se realizează în măsura în care elevii primesc prin orele de religie nu doar noi cunoştinţe, ci şi modelele prin care să valorifice respectivele noţiuni, pentru sine şi pentru semeni, după cuvântul Domnului care zice: „*cel ce va face şi va învăţa, acesta mare se va chema în împărăţia cerurilor*" (Mt. 5, 19). Astfel, lecţia de religie îşi propune să urmărească în egală măsură aspectele intelectuale, afective şi volitive ale dezvoltării personalităţii elevilor. Prin educaţia religioasă se urmăreşte modelarea vieţii religios-morale, dar aceasta nu se poate realiza fără un anumit set de cunoştinţe. Se cere astfel realizat un echilibru între informativ şi formativ.

III.4.2.3. Scopul educativ

Scopul educativ al educaţiei religioase are în vedere dezvoltarea la elevi a convingerii că viaţa creştină autentică este susţinută de permanenta căutare a comuniunii cu Dumnezeu.

Chemarea tuturor oamenilor spre comuniunea cu Dumnezeu a fost fundamentul poruncii primite de Sfinţii Apostoli de la Mântuitorul Iisus Hristos: „*Mergând, învăţaţi toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, învăţându-le să păzească toate câte v-am poruncit vouă*" (Mt. 28, 19-20). Porunca de a împlini această chemare nu se reduce la o lucrare pur liturgică prin Botez şi la una informativă prin însuşirea adevărurilor de credinţă, ci este şi o activitate educativă. *Să păzească toate* reprezintă un îndemn spre interiorizarea învăţăturii primite, întrucât cuvintele Domnului Hristos despre dobândirea vieţii veşnice au valoare în mod subiectiv doar în măsura în care sunt transpuse în viaţă cu dorinţa de a dobândi mântuirea.

Scopul educativ, care concretizează în cea mai mare măsură idealul educaţiei religioase, se cere urmărit către elevi şi după terminarea perioadei de şcolarizare, până la sfârşitul vieţii.

III.4.3. COMPETENŢELE ŞI OBIECTIVELE OPERAŢIONALE LA RELIGIE

III.4.3.1. Definiţia şi structura competenţelor

Documentele curriculare oficiale definesc competenţele drept ansambluri structurate de cunoştinţe, abilităţi şi atitudini dezvoltate prin învăţare, care permit rezolvarea unor probleme specifice unui domeniu sau a unor probleme generale, în contexte diferite.

Cunoştinţele includ noţiuni, definiţii, reguli, principii prin intermediul cărora se transmite şi se asimilează rezultatul oglindirii în conştiinţa umană a obiectelor, fenomenelor, noţiunilor, dar şi raporturile dintre acestea.

Abilitatea este „*însuşirea de a efectua cu uşurinţă deosebită unele operaţii (sau acţiuni) motorii sau mintale (intelectuale), la nivel ridicat de performanţă, precizie şi fineţe, [...] fiind subordonată structurii aptitudinale a personalităţii*"[71].

[71] ****Dicţionar de pedagogie*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1979, p. 2.

În studiul religiei, vorbim preponderent de abilităţi în plan intelectual, dat fiind faptul că, pe de o parte, învăţarea este de tip experienţial, iar pe de alta, în structura abilităţilor intră deprinderile, definite drept componente automatizate ale activităţii, realizate iniţial în mod conştient, dar care ulterior pot să funcţioneze în mod automat, sub controlul conştiinţei. Acestea presupun cunoştinţe, dar şi experienţe practice care permit restructurarea cunoştinţelor în situaţii noi. Odată formate, deprinderile facilitează învăţarea, deoarece accentul se deplasează de pe învăţarea „procesului" înspre posibilitatea trăirii unor experienţe mai profunde.

Atitudinile se definesc în relaţie cu valorile, astfel că putem vorbi despre atitudini-valori. Odată interiorizate, atitudinile-valori acţionează având rol de principii de viaţă şi pot fi identificate din exterior, în special la alegerea între situaţii în care intervin conflicte motivaţionale. Întotdeauna alegerea are loc în favoarea acţiunii care se află în concordanţă cu valorile morale cel mai bine apreciate şi care corespunde cu scopurile majore ale omului[72].

Putem vorbi de competenţe disciplinare (corespunzătoare unei discipline de învăţământ), de competenţe interdisciplinare (corespunzătoare mai multor discipline, într-o manieră integratoare), respectiv de competenţe transversale (formate longitudinal, prin diferite discipline de învăţământ şi practici educative, fiind prezente în fiecare, dar nefiind specifice niciuneia[73]). Acestea din urmă pot fi explicitate în termeni de achiziţii transferabile şi nu strict disciplinare, astfel că pot fi denumite competenţe transferabile.

Prin conţinuturile, atitudinile şi valorile promovate, disciplina religie contribuie în special la formarea a trei din cele opt competenţe-cheie susţinute prin politicile educaţionale la nivel european[74], care vizează domeniile: a învăţa să înveţi, competenţe interpersonale, interculturale, sociale şi civice şi sensibilitate la cultură.

---

[72] Vezi Monica Opriş, *Educaţia morală şi educaţia religioasă în şcoală*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2011.

[73] Florea Voiculescu, „Competenţele transversale – o schimbare de paradigmă în paradigma abordării prin competenţe", în Virgil Mândâcanu, Dorin Opriş, Ioan Scheau (editori), *Fundamente ale educaţiei umaniste*, Chişinău, Editura Pontos, 2011, p. 27.

[74] Irina Horga, „Educaţia religioasă – o opţiune explicită a sistemelor de învăţământ europene", în Dorin Opriş (coord.), *Educaţia religioasă în dialog cu societatea. Cercetări pedagogice, psihologice şi istorice*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2010, p. 40.

III.4.3.2. Competenţele generale şi competenţele specifice

Problematica legată de competenţele formate prin disciplina religie este complexă, date fiind redefinirile şi reconsiderările pe care termenul curriculum şi modelul curricular pe baza căruia sunt elaborate programele şcolare le-a avut în ultimii ani.

Competenţele generale sunt definite pentru o disciplină de studiu şi jalonează achiziţiile elevului pentru un anumit ciclu de învăţământ. Competenţele din această categorie au gradul cel mai înalt de generalitate.

Derivate din competenţele generale, competenţele specifice reprezintă etape în dobândirea acestora şi se formează pe durata unui an şcolar. Ele reprezintă nucleul funcţional al programei şcolare, definit pentru fiecare an de studiu. În programele şcolare se observă la nivelul unui ciclu de învăţământ o progresie a competenţelor specifice de la o clasă la alta, fapt care asigură un continuum educaţional, aşa cum poate fi observat în tabelul III.3

Exemplu de progresie a competenţelor specifice subordonate unei competenţei generale, în ciclul primar *Tabelul III.3*

Clasa	Competenţe specifice derivate din competenţa generală: *2. Colaborarea cu copiii şi cu adulţii din mediul familiar, în acord cu valorile religioase*
Clasa pregătitoare	2.2. Identificarea unor elemente comune şi de diferenţiere între oameni
Clasa I	2.2. Observarea unor elemente de diversitate în cadrul diferitelor grupuri
Clasa a II-a	2.2. Descrierea unor elemente de diversitate în cadrul diferitelor grupuri
Clasa a III-a	2.2. Descrierea unor tipuri de relaţii şi atitudini sociale, din perspectiva moralei religioase, pornind de la situaţii concrete
Clasa a IV-a	2.2. Analizarea unor tipuri de relaţii şi atitudini sociale, din perspectiva moralei religioase, pornind de la situaţii concrete

III.4.3.3. Obiectivele operaţionale şi relaţia lor cu competenţele specifice

Obiectivele operaţionale sunt enunţuri cu caracter finalist, propuse de către profesor pentru fiecare activitate didactică pe care urmează să o desfăşoare. Aceste obiective sunt transpuse în termeni de acţiuni sau manifestări observabile şi sunt exprimate prin folosirea verbelor la conjunctiv (*să ...*).

În elaborarea şi formularea obiectivelor operaţionale, se parcurg trei etape (cf. modelului lui R.F. Mager de operaţionalizare a obiectivelor):

1. precizarea sarcinii de învăţare, cu un singur verb;

2. precizarea condiţiei de realizare a sarcinii de învăţare;

3. precizarea criteriului de succes sau a modului de evaluare.

Pentru formularea corectă a obiectivelor operaţionale este necesară respectarea unui set de condiţii:

- să se refere numai la activitatea elevilor;
- să precizeze/ să descrie clar sarcina de învăţare;
- să aibă în vedere procese, acţiuni, acte concrete;
- să conţină o singură sarcină de învăţare/ acţiune;
- să fie accesibile elevilor;
- să fie prezentate într-o succesiune logică;
- să includă condiţii de realizare cât mai diverse, în contextul căreia elevii vor efectua acţiuni didactice;
- să conţină criteriul de succes, pe baza căruia poate fi stabilit nivelul de performanţă al elevilor.

Avantajele utilizării obiectivelor operaţionale sunt legate îndeosebi de faptul că profesorul poate proiecta şi conduce lecţia în mod logic, printr-o anumită ordonare a etapelor sau secvenţelor didactice. De asemenea, prezentarea acestora la începutul orei impune profesorului o anumită atenţie în vederea atingerii lor, iar pentru elevi constituie un sprijin în orientarea învăţării. Prin caracterul lor concret, aceste obiective facilitează comunicarea în cadrul binomului educaţional profesor-elev şi se constituie în criteriu pentru alegerea metodelor de predare-învăţare-evaluare.

Dezavantajele se referă la faptul că nu toate efectele educației sunt observabile și măsurabile imediat (de exemplu, formarea convingerilor religioase, formarea unor deprinderi, dezvoltarea individuală a capacității de învățare la elevi, atitudini de complexitate superioară etc.).

Importantă în elaborarea obiectivelor operaționale la religie este și cunoașterea programelor școlare ale disciplinelor înrudite din punct de vedere epistemologic, în special a celor din aria curriculară „Om și societate", pentru formarea la elevi a unor competențe interdisciplinare și transversale.

Prezența în proiectul didactic a competenței/ competențelor specifice vizate într-o anumită lecție impune formularea de obiective operaționale care să susțină formarea acestora.

Exemple de obiective operaționale în plan cognitiv (O_1 și O_2), al formării de abilități (O_3) și de atitudini (O_4), pentru diferite conținuturi ale învățării, și explicitarea acestora (*la sfârșitul orei, elevii vor fi capabili:*)

- O_1: să prezinte cele mai importante evenimente din viața Sfântului Apostol Andrei, din cunoștințele învățate anterior;
- O_2: să desprindă învățătura despre Dumnezeu Tatăl, folosind două din atributele Lui, în urma lecturării Crezului;
- O_3: să localizeze din cel mult trei încercări orașele Ierusalim, Betleem și Nazaret, având la dispoziție harta Palestinei Noului Testament;
- O_4: să-și formeze deprinderea de a-și face semnul Sfintei Cruci în diferite contexte, respectând regulile de închinare învățate.

Ob.	**Sarcina de învățare** (*la sfârșitul lecției, elevii vor fi capabili:*)	**Condiția de realizare**	**Criteriul de succes / performanța minim acceptabilă / mod de evaluare**
O_1	să prezinte evenimente din viața Sfântului Apostol Andrei	din cunoștințele predate anterior	cele mai importante
O_2	să desprindă învățătura despre Dumnezeu Tatăl,	în urma lecturării Crezului	folosind două din atributele Lui

O_3	să localizeze oraşele Ierusalim, Betleem şi Nazaret	având la dispoziţie harta Palestinei Noului Testament	din cel mult trei încercări
O_4	să-şi formeze deprinderea de a-şi face semnul Sfintei Cruci	în diferite contexte	respectând regulile de închinare învăţate

Exemple de obiective operaţionale în relaţie cu competenţe specifice

- Conţinutul învăţării: *Necesitatea de a spune mereu adevărul*
- Clasa a III-a
- Competenţe specifice vizate:

  1.2. Identificarea principalelor îndatoriri ale unui creştin în relaţie cu semenii, pe baza valorificării unor experienţe din viaţa cotidiană;

  2.2. Descrierea unor tipuri de relaţii şi atitudini sociale, din perspectiva moralei religioase, pornind de la situaţii concrete.

- Obiective operaţionale, în plan cognitiv, al formării de abilităţi şi de atitudini (*la sfârşitul activităţii, elevii vor fi capabili*):

  O_1: să identifice cel puţin trei urmări ale minciunii, în urma lecturii unor texte-suport;

  O_2: să explice corect proverbe referitoare la adevăr şi minciună, respectând regulile de interpretare a unui proverb;

  O_3: să descrie fără a intra în amănunte comportamentul predominant în relaţie cu colegii care spun adevărul, în urma autoanalizei la nivel de cuvinte şi fapte.

În exemplul prezentat de noi, O_1 are în vedere achiziţia de cunoştinţe, O_2, formarea de abilităţi, iar O_3, formarea de atitudini referitor la datoria unui creştin de a rosti adevărul, în relaţie cu semenii.

III.5. CONŢINUTUL ÎNVĂŢĂRII LA RELIGIE

Aşa cum am amintit în primul capitol, trăirea religioasă, ca fapt sufletesc, şi aprofundarea conţinutului învăţării se susţin reciproc, astfel încât atingerea finalităţilor propuse prin ora de religie să devină posibilă pe căile considerate de către profesor ca fiind cele mai potrivite.

Trăirea religioasă poate fi susţinută numai prin crearea unor situaţii concrete de viaţă, prin cuvânt şi prin acţiune. Profesorul de religie poate educa viaţa afectivă a elevilor în sensul cultivării sentimentelor religioase superioare. Ca orice demers care se desfăşoară cu o anumită ritmicitate, practicile religioase implică un anumit automatism, care, pentru a facilita trăirea religioasă autentică, trebuie să fie imprimate de lucrarea harului divin şi orientate înspre cinstirea lui Dumnezeu.

Conţinutul educaţiei religioase, adică totalitatea cunoştinţelor religioase selectate spre a fi predate elevilor, prevăzute de programele şcolare, urmăreşte prezentarea adevărului revelat în Sfânta Scriptură şi în viaţa Bisericii de la începutul ei, până în zilele noastre. Rezultă de aici că nu se pot valorifica toate cunoştinţele din domeniul religios, ci doar acelea care asigură atingerea finalităţilor urmărite de şcoală. Putem spune, deci, că disciplina religie reprezintă „ştiinţa religiei" prelucrată din punct de vedere metodic.

În sistematizarea conţinutului educaţiei religioase s-a ţinut cont de următoarele aspecte din viaţa Bisericii, care îi conferă acestuia calitate, stabilitate, mobilitate, diversitate şi specificitate:

- istoria biblică, folosită din primele zile ale creştinismului în catehizare (de exemplu, în predica Sfântului Apostol Petru la Cincizecime şi în templu – F.Ap. 2, 14-36 şi 3, 12-26);
- doctrina creştină, sintetizată de la început de către Biserică în formule şi mărturisiri de credinţă („*Este un Domn, o credinţă, un botez*" – Ef. 4, 5), urmate de-a lungul timpului de statuarea şi explicarea acesteia, până în zilele noastre;
- slujbele bisericeşti, săvârşite după pogorârea Duhului Sfânt de către Sfinţii Apostoli şi urmaşii acestora.

Volumul conţinutului educaţional la religie şi criteriile selecţiei acestuia în programele şcolare a reprezentat permanent o provocare, astfel că periodic apar necesare modificări la nivel curricular, fără a fi afectată stabilitatea conţinutului învăţării şi valoarea acestuia, dată de faptul că religia este singura disciplină de învăţământ al cărei conţinut poartă pecetea imuabilităţii, după cuvântul Domnului: „*Cerul şi pământul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece!*" (Mt. 24, 35).

Conform pr. prof. Dumitru Călugăr, conţinutul educaţiei religioase a fost selectat în mod tradiţional după anumite criterii:

- criteriul pedagogic şi psihologic, care cere să alegem conţinutul în conformitate cu dezvoltarea psiho-fizică a elevilor. Întrucât învăţătura creştină nu trebuie receptată ca un volum de cunoştinţe generale, profesorului îi revine sarcina transmiterii acesteia şi prezentării mijloacelor şi a modului în care aceasta se poate aplica în viaţă. Înţelegerea învăţăturii şi trăirea acesteia sunt posibile doar prin respectarea particularităţilor elevilor.
- criteriul teologic, care solicită alegerea conţinutului reprezentativ pentru învăţătura Bisericii şi adecvat pentru întărirea credinţei elevilor, întrucât *„credinţa este din auzire, iar auzirea, prin cuvântul lui Hristos"* (Rom. 10, 17). În urma lecţiei, credinţa elevilor este întărită doar dacă ei îşi vor lămuri o parte din întrebările pe care le au în legătură cu conţinutul educaţiei religioase şi cu viaţa religioasă.
- criteriul actualităţii şi al iubirii de patrie, care reclamă selectarea conţinutului în funcţie de măsura în care poate servi ca îndreptar pentru viaţa creştină, dar şi de modul în care poate conduce la dezvoltarea conştiinţei apartenenţei la un popor care s-a născut creştin şi la formarea identităţii naţionale[75].

La fel de important este criteriul interdisciplinarităţii, care cere ca selecţia conţinutului să fie în relaţie cu noţiunile asimilate la celelalte discipline şcolare, mai apropiate sau mai îndepărtate din punct de vedere epistemologic (istorie, educaţie/ cultură civică/ educaţie pentru societate, filosofie, literatură, muzică, arte plastice, geografie, biologie etc.)[76]. Acest criteriu nu presupune predarea integrată şi interdisciplinară a tuturor noţiunilor, ci doar a celor care, pentru înţelegerea lor, necesită conexiuni cu alte discipline. Aceste conţinuturi intră în structura competenţelor interdisciplinare (de exemplu, utilizarea cunoştinţelor de religie, istorie şi cultură civică în susţinerea importanţei respectului şi dialogului dintre oameni, comunităţi, Biserici).

Noile programe şcolare de religie propun, la nivelul fiecărei clase, o ofertă curriculară dezvoltată în jurul unei teme majore, care *„orientează formularea competenţelor specifice, precum şi construirea unor situaţii de învăţare într-un mod flexibil şi creativ, în raport cu particularităţile de vârstă*

[75] Dumitru Călugăr, *Catehetica*, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1984, p. 139.
[76] Monica Opriş, „Organizarea interdisciplinară a conţinuturilor", în *Educaţia 21*, nr.1/ 2004, pp. 114-127.

şi individuale ale elevilor"[77]. De exemplu, pentru clasele din învăţământul primar, temele majore sunt următoarele: „Dumnezeu este cu noi prin descoperire şi iubire" (clasa pregătitoare), „Omul este cu Dumnezeu prin credinţă şi rugăciune" (clasa I), „Dumnezeu este iubire" (clasa a II-a), „Dumnezeu este Viaţa" (clasa a III-a) şi „Dumnezeu este Calea" (clasa a IV-a).

Denumirea domeniilor din noile programe: „Iubirea lui Dumnezeu şi răspunsul omului", „Dumnezeu se face cunoscut omului", „Viaţa creştinului împreună cu semenii", „Mari sărbători creştine"/ „Viaţa comunităţii şi sărbătorile creştine" implică o abordare integrată a conţinuturilor teologice de tip dogmatic, liturgic, moral, de istorie biblică şi bisericească.

Această perspectivă de abordare a educaţiei religioase depăşeşte sfera tradiţionalului (care punea accent pe conţinutul asimilat), promovează dezvoltarea spirituală, morală, culturală şi intelectuală a elevului, pregătindu-l pentru oportunităţi, responsabilităţi şi experienţe ale vieţii de adult.

III.6. EXEMPLU DE PUNERE ÎN RELAŢIE A COMPETENŢELOR SPECIFICE, A ACTIVITĂŢILOR DE ÎNVĂŢARE, A CONŢINUTURILOR ŞI A OBIECTIVELOR OPERAŢIONALE

Elementele constitutive ale programelor şcolare dobândesc valoare în măsura în care acestea sunt puse în relaţie şi utilizate integrat în proiectarea didactică realizată de profesor. Exemplul de mai jos îşi propune să ofere un model de articulare într-o secvenţă de lecţie a celor două categorii de finalităţi: competenţele specifice (prevăzute de programa şcolară) şi obiectivele operaţionale (formulate de profesor pentru fiecare lecţie). În plus, dată fiind structura unei competenţe şi faptul că într-o secvenţă didactică nu este vizată doar acumularea de noi cunoştinţe, prezentăm în tabelul de mai jos trei posibilităţi de realizare a unor activităţi de învăţare şi aspectele care pot fi evaluate.

---

[77] ******Programa şcolară pentru disciplina Religie. Cultul ortodox. Clasa pregătitoare, clasa I şi clasa a II-a*, aprobată prin ordinul ministrului educaţiei nr. 3418/ 19.03.2013.

Exemplu

- **Conținutul învățării:** Iosif și frații săi – model de iertare[78]
- **Clasa:** a V-a
- **Competența specifică:** 1.1. Explicarea rolului personalităților din Vechiul Testament în istoria mântuirii.
- **Obiective operaționale, în plan cognitiv (O_1), al *formării de abilități* (O_2) și de atitudini (O_3)** (*la sfârșitul activității, elevii vor fi capabili*):

  O_1: să prezinte cel puțin cinci aspecte din viața lui Iosif prin care acesta poate fi model pentru creștini, în urma activităților desfășurate sub îndrumarea profesorului;

  O_2: *să sistematizeze într-un tabel cronologic cele mai importante informații referitoare la Iosif, culese din Biblie și din textele din manual*;

  O_3: să își exprime prin mimică, gesturi sau cuvinte sentimentele referitoare la momentul iertării de către Iosif a fraților săi, pe baza textului biblic.

Elemente constitutive ale competenței	Activități de învățare*	Evaluare*
Cunoștințe și abilități	- lecturarea unor texte biblice referitoare la credința în Dumnezeu, manifestată de persoane din Vechiul Testament	• evaluarea cunoștințelor referitoare la rolul lui Iosif în istoria poporului ales • evaluarea abilităților privind utilizarea textului biblic (găsirea unui text/ verset în Sfânta Scriptură)
Cunoștințe și abilități	- realizarea de organizatoare grafice de diferite tipuri (tabele cronologice, scheme) pentru sistematizarea informațiilor referitoare la viața persoanelor biblice din Vechiul Testament	• evaluarea cunoștințelor referitoare la viața lui Iosif • evaluarea abilităților de sistematizare a informațiilor într-un tabel cronologic

[78] ***Programa școlară pentru disciplina religie, clasele V-VIII, cultul ortodox*, aprobată prin ordinul ministrului educației 3393/ 28.02.2017.

Cunoştinţe şi atitudini	- participarea la jocuri de rol/ dramatizare pe tema unor evenimente din Vechiul Testament	• evaluarea cunoştinţelor referitoare la relaţia iubire faţă de Dumnezeu - iertare, pornind de la modelul lui Iosif • evaluarea atitudinilor faţă de personajele biblice, prin dramatizarea dialogului dintre Iosif şi fraţii săi, pe baza textului biblic

* Sugestiile privind activităţile de învăţare şi evaluarea didactică pot fi incluse în etapele lecţiilor în funcţie de modelul de proiectare utilizat (modelele clasice, modelul ERR, modelul K-W-L etc.).

Acest exemplu se poate constitui într-un model de lucru şi pentru a pune în relaţie principiile educaţiei religioase cu alte elemente de didactică: finalităţi, conţinuturi ale învăţării, metode şi mijloace de învăţământ.

CAPITOLUL IV
METODOLOGIA DIDACTICĂ UTILIZATĂ ÎN STUDIUL RELIGIEI

Omul este un căutător de drumuri într-ale cunoaşterii nu doar pentru propria devenire, ci şi atunci când este pus în situaţia de a-i învăţa pe alţii. Aceste căi sunt reprezentate de lectura unor texte, de oferirea de explicaţii, de dialoguri cu caracter euristic, de analiza unor simboluri şi multe altele.

Acelaşi lucru se întâmplă şi la şcoală. Profesorii caută cele mai eficiente căi, adică metode, din grecescul μετά – spre şi οδός – cale, pentru a-i ajuta pe elevi să intre în tainele fiecărei discipline de învăţământ, pentru a atinge finalităţile propuse de documentele curriculare. Dacă religia îşi propune să îl ajute pe elev să Îl cunoască pe Dumnezeu, înseamnă că profesorul va căuta acele căi prin care să îl înveţe cine este Dumnezeu, ce a făcut El pentru oameni şi ce are de făcut omul pentru a ajunge la asemănarea cu El.

Cu alte cuvinte, profesorul de religie caută metode prin care să îl ajute pe elev să îşi însuşească anumite cunoştinţe, să îşi formeze anumite deprinderi, să interiorizeze anumite valori şi să aibă un comportament fundamentat pe învăţătura creştină.

IV.1. ASPECTE SPECIFICE ALE EDUCAŢIEI RELIGIOASE ÎN CADRUL METODOLOGIEI DIDACTICE

IV.1.1. DELIMITĂRI TERMINOLOGICE

Dezvoltarea ştiinţelor educaţiei a condus permanent atât la îmbogăţirea terminologiei specifice, cât şi la resemnificarea unor termeni specifici. Devin astfel necesare unele precizări conceptuale, mai ales în cazul termenilor des utilizaţi în aria metodologiei didactice: metodologie didactică, metodă, procedeu, strategie didactică.

Metodologia didactică este definită drept *„teorie şi practică a metodelor de învăţământ, ştiinţa care se ocupă cu definirea, clasificarea şi valorificarea sistemului metodelor de învăţământ, bazate pe o concepţie unitară despre actul predării şi învăţării, pe principiile şi legile care stau la baza acesteia"*[79].

În concepţia pedagogică modernă, metoda de învăţământ *„reprezintă o modalitate/ un mod de cunoaştere şi acţiune, un instrument cu ajutorul căruia elevii, sub îndrumarea profesorului sau în mod independent, îşi însuşesc şi aprofundează cunoştinţe, îşi formează şi dezvoltă priceperi şi deprinderi intelectuale şi practice, capacităţi, comportamente, aptitudini, atitudini etc."*[80]. Cu alte cuvinte, metodele sunt căi didactice prin care profesorul structurează acţiunile prin care învaţă elevii. Unele metode de învăţământ cunosc diferite variante, aşa cum este cazul prelegerii, care are ca variante prelegerea magistrală, prelegerea cu ilustraţii, prelegerea cu oponent.

Procedeele didactice sunt auxiliare metodei, susţin utilizarea metodei. Pentru că adesea o secvenţă de învăţare reprezintă un demers complex şi este realizată pe baza unei metode, toate celelalte metode utilizate în susţinerea acesteia devin în respectiva secvenţă de învăţare procedee didactice (de exemplu, conversaţia euristică poate să devină procedeu în problematizare).

Strategia didactică reprezintă modul în care este abordată o situaţie de învăţare, prin structurarea metodelor, mijloacelor, formelor de organizare a activităţii, relaţiilor interumane din câmpul educaţional, respectiv a deciziei instrucţionale a celui care conduce activitatea.

IV.1.2. FUNCŢII ALE METODELOR DE ÎNVĂŢĂMÂNT ŞI PARTICULARITĂŢILE ACESTORA ÎN STUDIUL RELIGIEI

Funcţiile metodelor de învăţământ au în vedere scopul şi raţiunea pentru care se folosesc, rolul pe care acestea îl îndeplinesc. Le amintim pe cele mai importante[81]:

---

[79] Miron Ionescu, Vasile Chiş (coord.), *Pedagogie. Suporturi pentru formarea profesorilor*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2001, p. 127.

[80] M. Ionescu, *Instrucţie şi educaţie. Paradigme, strategii, orientări, modele...*, p. 207.

[81] Ioan Cerghit, *Metode de învăţământ*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1980, pp. 12-17.

1. funcţia cognitivă derivă din definiţia metodelor, înţelese drept căi de transmitere şi dobândire a cunoaşterii, de formare a abilităţilor, a capacităţilor, a comportamentelor intelectuale şi practice (de exemplu, funcţia cognitivă a povestirii se manifestă prin faptul asigură deopotrivă însuşirea de noi cunoştinţe şi formarea de atitudini-valori);

2. funcţia formativ-educativă are în vedere faptul că metodele pot influenţa şi modela atitudinile, convingerile, sentimentele, comportamentul moral (de exemplu, studiul de caz, prin puterea de sugestie pe care o are, poate influenţa comportamentul elevilor);

3. funcţia operaţională/ instrumentală relevă valoarea metodelor de instrument sau intermediar între elev şi materia de studiat, între obiective şi rezultate (de exemplu, dacă obiectivul propus este identificarea părţilor componente ale unei biserici din diferite imagini, descrierea machetei unei biserici este un instrument care, utilizat în funcţie de anumite cerinţe, poate să conducă la atingerea obiectivului);

4. funcţia normativă arată că fiecare metodă solicită un anumit mod de acţiune pentru atingerea obiectivelor propuse, pentru obţinerea celor mai bune rezultate în condiţiile de instruire date (de exemplu, jocul didactic se desfăşoară parcurgând anumite etape specifice, pentru a se asigura reuşita acestuia);

5. funcţia motivaţională ne descoperă rolul metodelor în dezvoltarea interesului spre cunoaştere şi acţiune, a dorinţei de a şti şi învăţa, în stimularea forţelor intelectuale ale elevilor (de exemplu, studiul şi interpretarea simbolurilor poate să-i motiveze pe elevi înspre cunoaşterea realităţii religioase);

6. funcţia de evaluare arată faptul că metodele pot fi utilizate şi în evaluare (de exemplu, unul dintre itemii de evaluare poate fi descrierea unei imagini, povestirea unei întâmplări, argumentarea unei idei etc.).

Fiecare metodă are caracter polifuncţional, *„în sensul că poate participa simultan sau succesiv la realizarea mai multor obiective instructiv-educative"*[82]. De exemplu, conversaţia euristică are funcţie cognitivă deoarece ajută la descoperirea noilor cunoştinţe, funcţie formativă, deoarece poate

[82] C. Cucoş, *Educaţia religioasă. Repere teoretice şi metodice...*, p. 293.

influenţa şi modela atitudinile, sentimentele elevilor, funcţie motivaţională, deoarece poate stimula interesul elevilor spre anumite acţiuni.

Metodele nu au valoare prin sine, ci prin rezultatele pe care le produc, astfel că nu putem afirma superioritatea uneia în faţa alteia, decât dacă o raportăm la o anumită situaţie educaţională. Eficienţa este dată, pe de o parte, de adecvarea la realitatea respectivă, iar pe de alta, de coerenţa şi logica succesiunii secvenţelor care compun sistemul metodologic ales. În plus, intervine ecuaţia personală a profesorului: o metodă folosită cu mult succes de un profesor nu garantează aceleaşi rezultate pentru un alt profesor, la acelaşi conţinut al învăţării.

IV.1.3. METODE DE ÎNVĂŢĂMÂNT UTILIZATE LA RELIGIE

În lucrarea de faţă, din multitudinea de criterii de clasificare a metodelor (istoric, al sarcinii didactice, al organizării învăţării, demersul logic specific, izvorul principal al învăţării etc.), vom opera cu cel propus de Ioan Cerghit şi anume, izvorul principal al cunoaşterii sau „sursa principală generatoare a învăţării", care poate fi: **a)** experienţa social-istorică a omenirii (moştenirea culturală conceptualizată); **b)** experienţa individuală (confruntarea nemijlocită şi activă cu realitatea); **c)** experienţa obţinută prin practica şcolară.

În studiul religiei sunt utilizate trei categorii de metode: de comunicare şi asimilare a cunoştinţelor, de cunoaştere a realităţii religioase şi fundamentate pe acţiune. În cadrul acestora regăsim şi metode specifice educaţiei religioase. Un tablou al metodelor utilizate în ora de religie este următorul:

1. Metode de comunicare şi asimilare a cunoştinţelor

1.1. Metode de comunicare orală: metode expozitive (povestirea, explicaţia, descrierea, argumentarea, prelegerea) şi metode interogative (conversaţia şi problematizarea)

1.2. Metode de comunicare scrisă: lectura şi interpretarea textului biblic şi lectura (lectura explicativă, luarea notiţelor, studiul individual)

1.3. Metode de comunicare la nivelul limbajului intern (reflecţia personală)

2. Metode de cunoaştere a realităţii religioase

2.1. Observarea directă a realităţii religioase

2.2. Studiul şi interpretarea simbolurilor

2.3. Analiza documentelor

2.4. Studiul de caz

2.5. Exemplul

2.6. Rugăciunea

2.7. Meditaţia religioasă

2.8. Deprinderile religios-morale

2.9. Iniţierea în practica religioasă (Cele şapte Laude, Sfânta Liturghie, Sfintele Taine, cântarea religioasă)

3. Metode fundamentate pe acţiune

3.1. Jocul didactic

3.2. Jocul de rol

3.3. Învăţarea cu ajutorul calculatorului şi a mijloacelor multimedia

Cercetările pedagogice din ultimii ani accentuează rolul activizării şi al implicării elevilor în propria formare, prin metode moderne, bazate pe interacţiune educaţională şi utilizate complementar cu metodele tradiţionale, validate în timp.

IV.1.4. CRITERII DE SELECŢIE A METODELOR DE ÎNVĂŢĂMÂNT

În dezvoltarea sa spirituală, omul are nevoie de intervenţii educaţionale comune, dar şi particularizate la propriile nevoi. Dacă ne referim la oferta educaţională din domeniul religios, contribuţia şcolii vizează ridicarea elevului la un nivel de cunoaştere şi trăire comun, care să-i susţină efortul şi dorinţa de a continua acest parcurs, asemenea tânărului bogat din Evanghelie care căuta mai mult decât îi spunea Legea – aceeaşi pentru toţi.

Alegerea metodelor de învăţământ, care să fie eficiente în învăţare pentru cât mai mulţi dintre elevi, constituie un proces dificil, mai ales prin faptul că intră sub incidenţa timpului şi a caracterului unic şi irepetabil pe care îl are fiecare lecţie. Aspectele tehnice legate de selecţia metodelor nu înseamnă

a nu recunoaşte lucrarea harului în educaţie, care îl inspiră pe profesor şi îl ajută în întreaga sa activitate, în care se aseamănă cu Învăţătorul Suprem. Vorbim aici despre lucrarea sinergică, în care profesorul, sub asistenţa Duhului Sfânt, îşi pune în valoare pregătirea de specialitate şi calităţile personale, cu care se prezintă în faţa elevilor.

O activitate instructiv-educativă, de cele mai multe ori, se realizează printr-o multitudine de metode care se influenţează, se sprijină, se completează şi se potenţează reciproc[83], fapt care justifică utilizarea sintagmei „sistem metodologic".

Factorii care influenţează alegerea sistemului metodologic sunt de natură obiectivă, respectiv subiectivă[84].

a. factori de natură obiectivă:

1. concepţia pedagogică/ didactică generală a perioadei respective (de exemplu, didactica modernă promovează metodele centrate pe elev);

2. sistemul principiilor didactice, care stau la baza proiectării, desfăşurării, evaluării ştiinţifice a activităţilor instructiv-educative, în raport cu particularităţile disciplinei;

3. forma de organizare a activităţii didactice: frontală, individuală, pe grupe;

4. obiectivul fundamental, care dă şi tipul/ categoria de lecţie (de exemplu, nu se va folosi realizarea compunerilor/ referatelor în timpul unei lecţii de transmitere a cunoştinţelor);

5. obiectivele operaţionale, dat fiind faptul că metodele de învăţământ asigură atingerea acestora;

6. natura şi specificul conţinutului învăţării, prin unitatea dintre conţinutul învăţării şi metoda utilizată: unul şi acelaşi conţinut poate fi predat în moduri diferite în condiţiile unei strategii didactice coerente şi logice. De asemenea, vorbim aici despre limitările impuse de utilizarea unor metode în predarea unor conţinuturi (de exemplu, la religie nu se va folosi problematizarea în predarea cunoştinţelor din domeniul învăţăturii de credinţă).

---

[83] Miron Ionescu, Muşata Bocoş, „Metodologia instruirii", în M. Ionescu, V. Chiş (coord.), *Pedagogie. Suporturi pentru formarea profesorilor...*, p. 156.

[84] Monica Opriş, „Aspecte generale şi specifice metodologiei religiei", în *Altarul Reîntregirii*, serie nouă, anul IX, nr. 2, iulie-decembrie, 2004, pp. 337-350.

7. ciclul de învățământ din care fac parte elevii, dat fiind faptul că predarea religiei trebuie să țină cont de nivelul de școlaritate; de exemplu, la ciclul primar, se recomandă a fi utilizate preponderent metode precum conversația, povestirea, jocul de rol, jocul didactic;

8. resursele materiale existente, care determină nu doar alegerea metodei, ci, mai ales, asigurarea unității între metodă și mijloacele de învățământ utilizate, în contextul unei strategii didactice coerente;

9. resursele de timp disponibil pentru o anumită activitate/ secvență de instruire, care condiționează atingerea obiectivelor propuse, în condițiile în care majoritatea activităților didactice se desfășoară în intervale de timp limitate.

b. factori de natură subiectivă

1. resursele psihologice ale elevilor: particularitățile de vârstă și individuale, experiența de învățare a elevilor, stilurile de învățare, dezvoltarea gândirii, aptitudinile pentru anumite discipline de învățământ;

2. resursele psihologice ale clasei: particularitățile de grup, nivelul mediu al clasei de elevi, interesele și aspirațiile, mărimea colectivului de elevi;

3. personalitatea, competența științifică, psiho-pedagogică și metodică a profesorului, stilul de predare, concepția pedagogică/ didactică proprie fiecărui profesor, care se bazează pe pregătirea inițială și continuă, pe experiența la catedră și pe deschiderea spre nou;

4. creativitatea didactică a profesorului;

5. sistemul relațiilor educaționale profesor-elev, elev-elev.

IV.2. METODE DE COMUNICARE ȘI ASIMILARE A CUNOȘTINȚELOR

Metodele de comunicare și asimilare a cunoștințelor sunt utilizate cel mai frecvent la orele de religie, cu scopul de a susține asimilarea corectă a adevărului revelat. Majoritatea metodelor din această categorie pot fi identificate și în activitatea învățătorească a Domnului Iisus Hristos.

IV.2.1. METODE DE COMUNICARE ORALĂ

Comunicarea noilor cunoştinţe se poate realiza prin expunere sau conversaţie, astfel că distingem două categorii de metode de comunicare orală: expozitive şi interogative.

IV.2.1.1. Metode expozitive

Expunerea constituie forma tipică de comunicare monologală, demersul didactic prin care comunicarea cunoştinţelor se face pe cale orală, folosind povestirea, explicaţia, descrierea, argumentarea şi prelegerea.

Prin expunerea noilor cunoştinţe, profesorul urmăreşte formarea la elevi a unui mod de gândire logic şi sistematic şi le oferă un exemplu de exprimare elevată. Unii pedagogi moderni aduc critici acestor metode, susţinând că nu cultivă suficient gândirea elevilor, nu le dezvoltă creativitatea, le solicită preponderent memoria şi se bazează pe autoritatea profesorului.

a. Povestirea

Povestirea reprezintă expunerea orală de către profesor a unor întâmplări, fapte, evenimente reale sau imaginare petrecute într-un anumit timp şi spaţiu, cu scopul însuşirii noilor cunoştinţe, dezvoltării unor sentimente şi formării unor atitudini pozitive la elevi.

Întrucât unul dintre scopurile predării religiei este formarea caracterului religios-moral, povestirea urmăreşte, în acelaşi timp, să-i conducă pe elevi înspre însuşirea unor valori spirituale care să-i ajute să-şi modeleze continuu comportamentul.

Cele mai importante cerinţe legate de conţinutul povestirilor şi modul prezentării acestora sunt următoarele:

- să fie alese fapte, întâmplări, evenimente relevante pentru susţinerea valorilor religios-morale;
- să se asigure un climat pedagogic favorabil transmiterii mesajului povestirii,

prin folosirea de către profesor a intonației, mimicii și gesturilor din care să rezulte atitudinea pe care o are față de eroii din textul prezentat;
- să fie utilizate materiale-suport (ilustrații, un fond muzical etc.), care să susțină mesajul transmis;
- să fie însoțită de explicații, uneori chiar prin întreruperea șirului poveștii, pentru a prezenta un personaj, pentru a răspunde la întrebările elevilor sau pentru a-și exprima părerile proprii.

În predarea religiei pot fi utilizate povestiri biblice, din istoria bisericească, din viețile sfinților sau pilde care să ajute la atingerea obiectivelor propuse. Se vor evita povestirile care deformează adevărul de credință și astfel produc îndoieli în sufletul copiilor (de exemplu, legende despre apariția plantelor și animalelor sau legende din tradiția populară despre Dumnezeu, care nu sunt în acord cu învățătura biblică). La clasa pregătitoare, profesorul va folosi spațiul special destinat prezentării poveștilor.

În Sfânta Scriptură, povestirea, mai ales sub forma pildelor, este frecvent utilizată ca metodă de educație.

1. După ce regele David a păcătuit, prorocul Natan i-a povestit o întâmplare cu scopul de a-i descoperi gravitatea păcatului săvârșit: *„Erau într-o cetate doi oameni: unul bogat și altul sărac. Cel bogat avea foarte multe vite mari și mărunte, iar cel sărac n-avea decât o singură oiță pe care el o cumpărase de mică și o hrănise, și ea crescuse cu copiii lui. Din pâinea lui mâncase și ea și se adăpase din ulcica lui, la sânul lui dormise și era pentru el ca o fiică. Dar iată că a venit la bogat un călător, și gazda nu s-a îndurat să ia din oile sale sau din vitele sale, ca să gătească cină pentru călătorul ce venise la el, ci a luat oița săracului și a gătit-o pe aceea pentru omul care venise la el"* (II Reg. 12, 1-4). Această poveste poate fi utilizată și pentru a sublinia iubirea lui Dumnezeu, care a trimis evreilor proroci, spre a-i conduce pe calea mântuirii.

2. În Noul Testament, Mântuitorul utilizează povestirea ca metodă de educație, mai ales sub forma pildelor. De exemplu, pentru cei care îi disprețuiau pe semeni, Domnul a rostit Pilda vameșului și a fariseului: *„Doi oameni s-au suit la templu, ca să se roage: unul fariseu și celălalt vameș. Fariseul, stând, așa se ruga în sine: Dumnezeule, Îți mulțumesc că nu sunt ca ceilalți oameni, răpitori, nedrepți, adulteri sau ca și acest vameș, postesc de două ori pe*

săptămână, dau zeciuială din toate câte câştig. Iar vameşul, departe stând, nu voia nici ochii să-şi ridice către cer, ci-şi bătea pieptul, zicând: Dumnezeule, fii milostiv mie, păcătosului. Zic vouă că acesta s-a coborât mai îndreptat la casa sa, decât acela. Fiindcă oricine se înalţă pe sine se va smeri, iar cel ce se smereşte pe sine se va înălţa" (Lc. 18, 10-14). Această pildă poate fi utilizată pentru a releva mai multe aspecte: respectul faţă de semeni, importanţa rugăciunii în viaţa omului etc.

Exemplu de secvenţă de instruire prin intermediul povestirii

- Conţinutul învăţării: *Sfinţii sunt prietenii lui Dumnezeu şi ai copiilor*
- Clasa pregătitoare[85]
- Competenţa specifică vizată: 1.2. Observarea caracteristicilor comportamentale ale unui creştin, pe baza valorificării unor situaţii din viaţa de zi cu zi
- Activitatea de învăţare: povestirea unor fapte bune făcute de Sfântul Nicolae, din perioada când era episcop în Mira Lichiei
- Procedee didactice şi mijloace de învăţământ utilizate: conversaţia, rugăciunea, icoane ale Sfântului Nicolae

Succesiunea momentelor secvenţei de instruire	
1. Conversaţie despre Sfântul Nicolae	Se apropie din nou iarna. Acest anotimp aduce cu el multe sărbători îndrăgite de copii. Şi noi, când eram de vârsta voastră, abia aşteptam zilele în care să ne pregătim ghetuţele în aşteptarea unui oaspete drag, a unuia dintre cei mai dragi moşi. Despre ce Moş este vorba? (*Despre Moş Nicolae*). Da, Moş Nicolae! Să ştiţi, dragi copii, că şi noi îl aşteptam an de an, cu inima strânsă de emoţie, întrebându-ne: „*Oare, vine şi în anul acesta?*". Şi el venea de fiecare dată! Ştiţi de unde vine Moş Nicolae? (*Din cer!*) Da, aşa este, el stă în cer. Cu cine stă în cer? (*Cu Dumnezeu, cu Domnul Iisus Hristos, cu Maica Domnului, cu îngerii şi cu ceilalţi sfinţi*). Deci, Moş Nicolae este şi el un sfânt. De aceea îi şi spunem Sfântul Nicolae, iar

[85] Monica Opriş, Dorin Opriş, Irina Horga, *Religia la clasa pregătitoare şi la clasa I. Ghid pentru profesori*, Bucureşti, Editura Basilica, 2013, p. 9.

	icoana lui o vedem în biserică! (*Arată icoana*) De acolo, din cer, el vine cu daruri în fiecare an, noaptea, când copiii dorm! Să ştiţi că nu doar vouă vă face daruri. Şi când a trăit pe pământ, el i-a ajutat pe copii, mai ales pe cei săraci. Să vă spun o întâmplare din vremea când era episcop, adică mai mare peste toţi preoţii din mai multe oraşe şi sate.
2. Povestirea unui eveniment din viaţa Sfântului Nicolae	În oraşul în care locuia Sfântul Nicolae, trăiau şi oameni bogaţi, dar şi oameni săraci. Pe vremea aceea, părinţii erau obligaţi să le dea bani de aur fetelor lor, atunci când acestea se căsătoreau. Vă daţi seama cât de greu le era oamenilor săraci să adune bănuţii, mai ales dacă aveau şi multe fete?! Despre un astfel de om este vorba în poveste. Necazul lui era mare: îi murise soţia şi el rămăsese să le crească singur pe cele trei fete ale lor. Trăiau toţi patru într-o căsuţă sărăcăcioasă. Nici obloane la ferestre nu aveau! De unde bani, şi mai ales de aur?! Gândul bietului om era doar la fetele lui, pe care ar fi dorit să le vadă aşezate la casa lor. Cu cât se gândea mai mult, cu atât îşi dădea seama că nimeni dintre cunoscuţii lui, săraci şi ei, nu putea să îl ajute. Vestea despre necazul acestui om a ajuns la urechile episcopului Nicolae. Ce credeţi că s-a întâmplat? Când fata cea mare a ajuns la vârsta căsătoriei, Sfântul Nicolae a umplut o pungă cu bani de aur, s-a dus noaptea pe furiş la casa acelui om şi, în timp ce toţi dormeau, a aruncat pe fereastră darul lui. Dimineaţa, când tatăl cu fetele lui au văzut bănuţii în cameră au rămas muţi de uimire. Cum au ajuns la ei? De la cine erau? Au ieşit repede afară, s-au uitat în jurul casei şi pe stradă, dar nu au văzut pe nimeni şi nici nu şi-au dat seama cine fusese atât de darnic cu ei. La fel s-a întâmplat şi când fiica mijlocie a ajuns la vârsta căsătoriei: o altă pungă cu bani de aur a fost aruncată în ascuns în cameră, dar nici de data aceasta nu au aflat cine era binefăcătorul lor. Doreau să îi mulţumească din tot sufletul celui care fusese atât de bun cu ei, dar nu ştiau cui. Atunci, tatăl fetelor, convins că şi ultima fiică va fi ajutată la fel, şi-a făcut un plan: va sta noaptea de veghe, până când va afla cine îi ajută. Mare i-a fost uimirea şi bucuria când, nu după mult timp, l-a văzut chiar pe episcopul lor, Nicolae, aruncând a treia pungă cu galbeni pe fereastră. Cu lacrimi în ochi, omul i-a mulţumit

	pentru tot, dar Sfântul Nicolae l-a rugat să nu spună nimănui despre cele întâmplate. Bucuria omului era prea mare pentru a putea păstra secretul. Nu se ştie cui a spus despre acest lucru, dar vestea despre dărnicia Sfântului Nicolae ajuns până la noi.
3. Rugăciune către Sfântul Nicolae	Şi astăzi, Sfântul Nicolae ascultă rugăciunile celor care îi cer ajutorul. Să spunem şi noi o rugăciune către el: „Sfinte Nicolae, roage-te lui Dumnezeu pentru noi. Amin." (*Copiii repetă.*)
4. Încheierea secvenţei de instruire	Să nu uitaţi să vă pregătiţi ghetuţele, deoarece el este prietenul tuturor copiilor, aşa cum a fost prietenul celor trei fete pe care le-a ajutat! Să îl aşteptaţi şi voi, cu sufletul plin de bucurie şi speranţă. Va veni, cu siguranţă!

b. Explicaţia

Explicaţia este metoda expozitivă prin care se lămuresc noţiuni, nume proprii, termeni necunoscuţi, idei, concepte, figuri de stil, naraţiuni, pilde, versete din Sfânta Scriptură, porunci, norme morale etc.

Explicaţia are caracter teleologic, scopul ei fiind îmbunătăţirea vieţii religios-morale a elevilor. Înţelegerea poruncilor dumnezeieşti şi a legilor morale reprezintă fundamentul respectării şi aplicării acestora în diferite contexte de viaţă. În acest caz, explicaţia are două funcţii care se manifestă împreună: una *cognitivă* sau informativă şi alta *formativă*. Elevii vor fi informaţi despre rolul şi cerinţele poruncilor/ normelor morale şi despre consecinţele respectării sau nerespectării acestora, pentru a fi stimulaţi spre respectarea şi aplicarea lor. Fără funcţia formativă, educaţia morală nu se poate realiza.

Profesorul poate utiliza explicaţia prin diferite modalităţi, cu sau fără ajutorul mijloacelor de învăţământ:

- expunerea obiectului (lumânare – arată o lumânare);
- prezentarea unor reproduceri ale obiectului, în lipsa obiectului original (cădelniţă – prezintă şi analizează o imagine în care este reprezentată o cădelniţă);
- prezentarea acţiunii denumite (închinarea – le arată elevilor cum se face cruce);

• utilizarea sinonimelor (Biblie – oferă sinonimul: Sfânta Scriptură);
• folosirea unui grup de cuvinte cu înţeles apropiat (veşminte preoţeşti – prezintă explicaţia: haine speciale, sfinţite, folosite de preot la sfintele slujbe);
• descompunerea noţiunii generale în componente accesibile elevilor (pătimirile Domnului – enumeră care au fost pătimirile Domnului: prinderea, judecarea, batjocorirea, răstignirea);
• generalizarea noţiunii particulare neînţelese (comoara din cer – citeşte un fragment din Biblie, referitor la valorile materiale şi atitudinea creştinului faţă de acestea);
• introducerea cuvântului neînţeles într-o propoziţie în care se află cuvinte cunoscute (faraon – oferă elevilor propoziţia: Conducătorii egiptenilor în urmă cu câteva mii de ani se numeau faraoni.);
• analiza unui cuvânt compus (Emanuel – numele lui Iisus Hristos, care înseamnă „cu noi este Dumnezeu"; prezintă explicaţia, analizând cuvintele din limba ebraică, din care este compus: em = cu, anu = noi, El = prescurtare a numelui dat de evrei lui Dumnezeu);
• citirea unor povestiri, pentru cuvinte sau expresii abstracte (nădejde – citeşte o poveste sau un fragment din Sfânta Scriptură, din care reiese cum se manifestă cei care au această virtute);
• descrierea obiectului, arătând însuşirile caracteristice sau importanţa lui (potir – descrie obiectul: Potirul este o cupă specială utilizată la Sfânta Liturghie.);
• corectarea sensului expresiei explicate de elevi (Să nu mărturiseşti strâmb împotriva aproapelui tău – îi întreabă pe elevi cum înţeleg ei această expresie, apoi, folosind răspunsurile lor, va da explicaţia corectă: să nu spui lucruri neadevărate despre cineva, să nu minţi atunci când relatezi un anumit eveniment legat de semeni etc.);
• înlocuirea cu o altă expresie, simplă, populară, cunoscută (Icoana este fereastră spre absolut – propune expresia: Prin icoană, omul Îl vede pe Fiul lui Dumnezeu, care s-a întrupat pentru mântuirea lumii) etc.

Cerinţele metodice pentru utilizarea explicaţiei în educaţia religioasă sunt următoarele:
- să ţină cont de nivelul de pregătire al elevilor şi de natura temei;
- să fie corectă din punct de vedere teologic;
- să fie completă, fără a omite vreun element care ar determina neînţelegerea

temei, dar şi fără a intra în detalii care îndepărtează de obiectivele secvenţei didactice respective;
- să fie clară, pentru a nu crea confuzii în mintea elevilor;
- să fie însoţită de argumentare, dacă este cazul;
- să fie prezentată utilizând diferite procedee (descrierea literară sau naraţiunea), iar nu ca o simplă informaţie.

În Vechiul Testament, numele pe care le primeau oamenii erau explicate: *„Şi a pus Adam femeii sale numele Eva, adică viaţă, pentru că ea era să fie mama tuturor celor vii"* (Fac. 3, 20). Mântuitorul le-a dezvăluit apostolilor sensul spiritual al unor pilde rostite de El (de exemplu, Pilda semănătorului, Pilda neghinei).

În Actul martiric al celor trei surori Hiona, Irina şi Agapi (†1 aprilie 304) sunt explicate numele lor de botez: *„Dintre ele, una, păstrând curăţia şi luminarea Botezului, după Cuviosul Profet care zice: Spăla-mă-vei şi mai vârtos decât zăpada mă voi albi (Ps. 50, 8), se numeşte Hiona (cea albă ca zăpada); a doua, având în ea însăşi darul Mântuitorului şi Dumnezeului nostru şi arătându-se faţă de toţi paşnică, după Cuvântul cel Sfânt care spune: Pacea Mea o dau vouă (In. 14, 27), a fost numită de toţi Irina (cea paşnică); iar ultima, dobândind desăvârşirea poruncii, având dragoste faţă de Dumnezeu din toată inima şi iubind pe aproapele ca pe sine însăşi, după Sfântul Apostol care spune: Sfârşitul poruncii este iubirea (I Tim. 1, 5), se numeşte în chip potrivit Agapi (cea iubitoare)"*[86].

Exemplu

- Conţinutul învăţării: *Vindecarea slăbănogului din Capernaum*
- Activitatea de învăţare: explicarea unor termeni

Pentru explicarea cuvântului „slăbănog", se poate alege una din următoarele modalităţi:
1. prezentarea icoanei cu vindecarea slăbănogului şi identificarea acestuia ca fiind persoana care era în pat şi nu se putea deplasa;
2. utilizarea unui sinonim (de exemplu, paralizat);
3. introducerea cuvântului neînţeles într-o propoziţie în care se află cuvinte

[86] *Actele martirice*, trad. Pr. prof. dr. Ioan Rămureanu, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1997, p. 98.

cunoscute: În urmă cu mai mulţi ani, omului care nu se putea deplasa, fiind imobilizat în pat, i se spune slăbănog.

4. corectarea sensului cuvântului dat de elevi, printr-un dialog:

– Ce înţelegeţi prin cuvântul slăbănog?

– Slab, subnutrit.

– Acesta este unul dintre sensuri, dar în urmă cu mai mulţi ani, cu acest cuvânt erau numiţi şi cei paralizaţi, deoarece nu se puteau ridica din pat, la fel ca cei care nu au putere din cauza lipsei hranei.

5. descrierea modului de manifestare a bolii: Boala de care suferea omul din Capernaum se numeşte paralizie şi se manifestă prin faptul că cel paralizat nu-şi mai poate mişca anumite părţi ale corpului. Cea mai gravă formă este paralizia totală, când omul este obligat să stea tot timpul în pat, fără a se putea mişca. Lângă un astfel de bolnav este necesar să stea tot timpul cineva pentru a-l îngriji.

c. Descrierea

Descrierea este metoda expozitivă prin care, pe baza observaţiei, sunt prezentate caracteristicile exterioare tipice ale obiectelor, proceselor, fenomenelor, locurilor etc.

În utilizarea descrierii, este necesară respectarea unui set de criterii:

- să se bazeze pe intuiţie;
- să ţină cont de nivelul de pregătire a elevilor;
- să nu evidenţieze detaliile nesemnificative ale obiectelor sau fenomenelor;
- să dezvolte la elevi spiritul de observaţie.

În descriere pot fi folosite mijloace de învăţământ (hărţi, fotografii, diapozitive, filme etc.) care prezintă obiectele sau fenomenele studiate.

În paginile Sfintei Scripturi şi ale Sfintei Tradiţii, găsim nenumărate descrieri. Templul lui Solomon, construit la Ierusalim, este descris în Sfânta Scriptură, în cele mai mici detalii, pe parcursul mai multor capitole din *Cartea a treia a Regilor*. Pentru ca strălucirea lui să fie unică, a fost îmbrăcat în aur: *„Şi a îmbrăcat Solomon templul şi pe dinăuntru cu aur curat; şi a întins lanţuri de aur pe dinaintea catapetesmei şi a îmbrăcat-o cu aur. Tot templul l-a îmbrăcat el cu aur, tot templul până la capăt, şi tot jertfelnicul care este*

dinaintea altarului l-a îmbrăcat cu aur. Şi a făcut în Sfânta Sfintelor doi heruvimi de lemn de măslin, înalţi de zece coţi. Şi a îmbrăcat el heruvimii cu aur. Şi a îmbrăcat cu aur pardoseala în templu, în partea din fund şi în partea din faţă" (III Reg. 6, 21-23, 28, 30).

În Sfânta Evanghelie după Marcu, Sfântul Ioan Botezătorul este descris astfel: „*Şi Ioan era îmbrăcat în haine de păr de cămilă şi avea cingătoare de piele împrejurul mijlocului şi mânca lăcuste şi miere sălbatică*" (Mc. 1, 6). Această descriere poate fi utilizată în lecţiile despre Botezul Domnului, despre Sfântul Ioan Botezătorul, despre post sau pentru descrierea icoanei acestuia.

Descrierea personalităţii religios-morale a Sfântului Sava Gotul (†12 aprilie 372), înecat în râul Buzău din ordinul lui Atharid, conducătorul goţilor, se găseşte actul său martiric care este o scrisoare trimisă la rugămintea Sfântului Vasile cel Mare (†379), cu următorul titlu: *Biserica lui Dumnezeu care locuieşte în Gothia către Biserica lui Dumnezeu care se află în Capadocia şi tuturor comunităţilor Sfintei Biserici Universale*. Aflăm de aici că Sfântul Sava Gotul „*era drept în credinţă, cucernic, gata spre toată ascultarea cea în dreptate, blând, simplu la cuvânt, dar nu în cunoştinţă, vorbind tuturor în chip paşnic despre adevăr, făcând să tacă pe idolatri, nesemeţindu-se, ci purtându-se cum se cuvine celor smeriţi, liniştit, şi nu grăbit la cuvânt, şi foarte râvnitor spre tot lucrul bun. Cânta psalmi în biserică, şi aceasta cu sârguinţă, nu se îngrijea de bani sau de averi decât numai pentru trebuinţă, era cumpătat, în toate înfrânat, trăind în feciorie, retras, postind după rânduială, stăruind în rugăciuni cu smerenie, supunând pe toţi la buna rânduială; el împlinea datoriile sale fără să săvârşească cele nefolositoare, având o credinţă cu totul curată care lucrează prin dragoste, încât nimic nu-l oprea să îndrăznească a vorbi totdeauna cu Domnul*"[87]. Acest model de trăire a credinţei încă din tinereţe poate fi prezentat elevilor de liceu în lecţiile referitoare religia şi provocările lumii contemporane.

Exemplu

- Conţinutul învăţării: *Intrarea Domnului în Ierusalim*
- Mijloace de învăţământ utilizate: harta Ierusalimului Noului Testament, harta Palestinei Noului Testament, ilustraţii cu cetatea Ierusalimului

[87] *Actele martirice...*, p. 316.

• Activitatea de învățare (descrierea Ierusalimului din vremea Mântuitorului, cu ajutorul hărților): În vremurile străvechi, toate orașele mari erau înconjurate de ziduri înalte. Intrarea în aceste cetăți se putea face numai prin anumite locuri. Privind harta Ierusalimului Noului Testament se poate observa că linia care reprezintă conturul cetății este întreruptă din loc în loc; acolo erau porțile prin care se intra în oraș. Ierusalimul avea mai multe porți, pentru a ușura intrarea în el din orice parte. Știm că Domnul Iisus se afla în Betania și urma să meargă la Ierusalim. Privind harta Palestinei Noului Testament, îmi puteți spune în ce parte a Ierusalimului se află Betania? (*În partea de est.*) Venind, deci, din Betania, Domnul Iisus a intrat în Ierusalim pe poarta dinspre est a cetății Ierusalimului.

d. Argumentarea

Argumentarea este metoda expozitivă prin care se formulează un raționament, în vederea susținerii unei anumite idei în legătură cu care există sau ar putea să existe opinii diferite[88].

În predarea religiei, prin argumentare se formează și se întăresc convingerile despre adevărurile religioase și se înlătură învățăturile greșite. Folosirea acestei metode necesită stăpânirea artei de a utiliza argumente în funcție de particularitățile individuale și de grup ale elevilor și, ulterior, de a-i învăța modalități de utilizare a argumentării.

Prin argumentare pot fi susținute idei/ teze factuale (care susțin existența anumitor evenimente sau fenomene ori caracteristici ale acestora), evaluative (care exprimă judecăți de valoare, aprecieri pozitive sau negative despre persoane, credințe, stări etc.) și acționale (care recomandă sau sunt împotriva unor comportamente și acțiuni) [89].

Procesualitatea argumentării are în vedere trei etape: la început se afirmă valoarea de adevăr a tezei, apoi se expun argumentele, iar la final se stabilește legătura dintre argumentele formulate și valoarea de adevăr a tezei.

În utilizarea argumentării este necesară respectarea unui set de condiții:
- concordanța dintre argumente și ideea (teza) susținută;

---

[88] D. Opriș, *Sinteze, aplicații, teste la Didactica religiei...*, pp. 150-153.

[89] Dorin Opriș, Monica Opriș, Irina Horga, Antoaneta-Firuța Tacea, *Religie. Manual pentru clasa a X-a*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2002, p. 25.

- adaptarea argumentelor la caracteristicile auditoriului;
- acurateţea faptelor şi a datelor prezentate, care să excludă existenţa contradicţiei dintre ele;
- credibilitatea şi accesibilitatea surselor utilizate.

Pentru susţinerea unei idei (teze) se pot construi diferite tipuri de argumente, dintre care cele mai utilizate sunt:
- argumente bazate pe prestigiu şi autoritate, care utilizează idei şi opinii ale unor personalităţi cu rezultate deosebite în diverse domenii. În utilizarea metodei la disciplina religie, cele mai importante dovezi pentru argumentare sunt cele din Sfânta Scriptură şi Sfânta Tradiţie.
- argumente raţionale. Acestea pot fi bazate pe generalizare (sub forma unei concluzii stabilite prin extrapolare sau generalizarea unei situaţii, unui aspect), pe relaţia cauză-efect (exprimă înlănţuiri de cauze şi efecte ale unor fapte, evenimente), pe analogie (se realizează prin stabilirea unor similitudini între anumite evenimente), respectiv pe comparaţie (se construieşte prin raportarea unui enunţ la altul).
- dovezi din experienţă (luate din viaţa personalităţilor vieţii religioase, din mărturiile scrise ale oamenilor iluştri, din experienţa proprie).

În construirea unei argumentări se pot folosi indicatori verbali, precum *deci, aşadar, prin urmare, de unde rezultă evident că..., ceea ce face probabil ca....*

Mântuitorul Iisus Hristos foloseşte toate cele trei tipuri de argumentare: **1.** argumentarea bazată pe autoritate: El le-a spus celor care Îl ascultau să citească Scripturile, deoarece acestea vorbesc despre El (In. 5, 39); **2.** argumentarea raţională: atunci când a fost acuzat de evrei că scoate pe demoni cu căpetenia demonilor, Domnul Iisus Hristos a adus un argument raţional: *„Orice împărăţie, dezbinându-se în sine, se pustieşte şi casă peste casă cade. Şi dacă satana s-a dezbinat în sine, cum va mai sta împărăţia lui?"* (Lc. 11, 17-18); **3.** argumentarea bazată pe experienţă: Mântuitorul nu a fost acceptat ca proroc în Nazaret, oraşul copilăriei Sale, situaţie cu care s-au confruntat şi profeţii Ilie şi Elisei, al căror exemplu a fost utilizat de El pentru a argumenta această realitate (Lc. 4, 22-27).

Modalitatea în care Sfântul Iustin Martirul şi Filosoful a utilizat argumentarea în polemica privind naşterea Domnului din Fecioara Maria a fost

apreciată de iudeul Tryfon: *„În chip puternic şi cu multe argumente ai dovedit aceasta, prietene"*[90].

Exemplu

- Conţinutul învăţării: *Preacinstirea Maicii Domului*
- Activitatea de învăţare (exerciţii de argumentare a unor învăţături de credinţă): profesorul îi va implica pe elevi în găsirea de argumente din autoritate, raţionale şi din experienţă pentru preacinstirea Maicii Domnului:

1. Argumente din autoritate (Sfânta Scriptură şi Sfânta Tradiţie)

Textul	Ce reprezintă
• *„Duşmănie voi pune între tine şi între femeie, între sămânţa ta şi sămânţa ei; Acesta îţi va zdrobi capul, iar tu îi vei înţepa călcâiul."* (Fac. 3, 15)	• În Protoevanghelie se face referire la Femeia ce va naşte pe Mântuitorul, Cel care va zdrobi capul şarpelui.
• *„Iată Fecioara va lua în pântece şi va naşte Fiu şi vor chema numele lui Emanuel."* (Is. 7, 14)	• Textul din profeţia de la Isaia vorbeşte despre naşterea Domnului dintr-o fecioară.
• *„Duhul Sfânt se va pogorî peste tine şi puterea Celui Preaînalt te va umbri; pentru aceea şi Sfântul care se va naşte din tine, Fiul lui Dumnezeu se va chema."* (Lc. 1, 35)	• Pe Fecioara Maria a cinstit-o Sfânta Treime.
• *„Bucură-te, ceea ce eşti plină de har, Domnul este cu tine. Binecuvântată eşti tu între femei."* (Lc. 1, 28)	• Pe Fecioara Maria a cinstit-o Arhanghelul Gavriil, care i s-a închinat.
• *„Binecuvântată eşti tu între femei şi binecuvântat este rodul pântecelui tău. Şi de unde mie aceasta, ca să vină la mine Maica Domnului meu?"* (Lc. 1, 42-43)	• Sfânta Elisabeta, mama Sfântului Ioan Botezătorul, a numit-o *Maica Domnului.*
• *„Fericit este pântecele care Te-a purtat şi fericiţi sunt sânii pe care i-ai supt."* (Lc. 11, 27)	• O femeie din popor a numit-o fericită pe cea care L-a născut şi L-a hrănit pe Mântuitorul.

[90] Sfântul Iustin Martirul şi Filosoful, „Dialogul cu iudeul Tryfon", în *Apologeţi de limbă greacă*, trad. Pr. prof. dr. Teodor Bodogae, Pr. prof. dr. Olimp Căciulă, Pr. prof. dr. Dumitru Fecioru, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1997, p.216.

• *„Că, iată, de acum mă vor ferici toate neamurile."* (Lc. 1, 48)	• Maica Domnului a profeţit că va fi cinstită de oameni.
• *„Sunt ale Aceluiaşi şi unic Hristos atât minunile, cât şi Patimile, şi ale Aceluiaşi sunt cele două naşteri, cea netrupească dinainte de veci din Tatăl şi cea în timp săvârşită din Maica Sa Fecioara, trupeşte, pentru noi. De aceea, foarte mult şi cu adevărat propriu, o mărturisim pe ea Născătoare de Dumnezeu, ca pe una ce a născut pe Dumnezeu Cuvântul Care S-a născut dinainte de toţi vecii din Tatăl, iar în timpurile din urmă S-a întrupat din ea."*[91]	• Sfântul Maxim Mărturisitorul are mai multe lucrări în care vorbeşte despre faptul că Domnul Iisus Hristos S-a născut din Fecioara Maria şi că este numită Născătoare de Dumnezeu.

2. Argumente raţionale

„Orice mamă rămâne mamă pentru veşnicie, nu se desparte de copilul ei când îl naşte. Şi nu se desparte de el nici când moare, îl ţine în inima ei, îl are în inima ei. Maica Domnului este locaş al Preasfintei Treimi. Şi nu numai pentru vremea când a avut pe Domnul Hristos în pântecele ei, ci L-a avut şi în inima ei (...). Şi unde este Domnul Hristos de faţă, e şi Tatăl de faţă, acolo e şi Duhul Sfânt de faţă"[92].

3. Argumente din experienţă

Despre faptul că Maica Domnului nu a păcătuit niciodată, nici măcar cu gândul, ne vorbeşte şi o întâmplare din viaţa Cuviosului Siluan Athonitul: *„Într-o zi, pe când ascultam în biserică citirea paremiei din prorocul Isaia, la cuvintele: Spălaţi-vă şi vă veţi curăţi (Is. 1,15), mi-a venit gândul: Poate Maica Domnului a păcătuit vreodată, chiar şi numai cu gândul. Şi, lucru uimitor, în inima mea, deodată cu rugăciunea, un glas mi-a spus lămurit: Maica Domnului n-a păcătuit niciodată, nici măcar cu gândul. Astfel, Duhul Sfânt a mărturisit în inima mea curăţia ei"*[93]. Profesorul le poate cere elevilor să povestească întâmplări din viaţa lor sau a unor persoane cunoscute, în care au simţit ajutorul Maicii Domnului.

---

[91] Sfântul Maxim Mărturisitorul, „Epistolele despre cele două firi în Hristos şi despre viaţa duhovnicească", în *Scrieri*, partea a II-a, trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, col. P.S.B., vol. 81, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1990, p. 108.

[92] Teofil Părăian, *Prescuri pentru cuminecături*, Timişoara, Editura Arhiepiscopiei, 1997, p. 27.

[93] Sfântul Siluan Athonitul, *Între iadul deznădejdii şi iadul smereniei*, trad. Pr. prof. dr. Ioan Ică şi Diacon asist. Ioan I. Ică jr., Alba Iulia, Editura Deisis, Sfânta Mănăstire Ioan Botezătorul, 1994, p. 155-156.

e. Prelegerea

Prelegerea constă în expunerea neîntreruptă şi sistematică a unei teme religioase timp de una sau mai multe ore, pe baza unui plan, expus de obicei la începutul acesteia. Această metodă are mai multe variante: prelegerea magistrală (foloseşte comunicarea orală îmbinată cu scrisul pe tablă sau prezentarea PowerPoint); prelegerea dialog (îmbină comunicarea orală şi conversaţia euristică); prelegerea cu ilustraţii (comunicarea orală este îmbinată cu folosirea materialului intuitiv: hărţi, scheme, fragmente audio, fotografii, imagini video) etc.

În pregătirea şi prezentarea unei prelegeri, profesorul va ţine cont de unele aspecte legate de conţinutul şi forma acesteia:

- subiectele alese să fie de actualitate, adecvate şi să pună accentul pe interdisciplinaritate;
- prelegerea să fie îmbinată cu descrierea, explicaţia, exemplul, povestirea, argumentarea, problematizarea etc.;
- profesorul să evite greşelile de conţinut şi de exprimare;
- să fie pregătită temeinic pentru a se evita improvizaţiile;
- profesorul să adapteze expunerea la tipul de auditoriu.

La religie, prelegerea poate fi utilizată mai ales în lecţiile introductive cu conţinuturi care reprezintă o noutate deosebită pentru elevi, dar şi în activităţile didactice extraşcolare.

Prelegerile sau cuvântările au fost folosite de către Părinţii şi Scriitorii bisericeşti: Sfântul Iustin Martirul şi Filosoful (*Dialogul cu iudeul Tryfon*), Didim cel Orb (*Despre Sfânta Treime*), Sfântul Grigorie de Nazianz (*Cele 5 cuvântări teologice*), Sfântul Ambrozie al Milanului (*De Mysteriis*), Sfântul Ioan Gură de Aur (*Despre preoţie*), Sfântul Grigorie de Nyssa (*Despre diferenţa dintre fiinţă şi ipostas*), Sfântul Chiril al Alexandriei (*Despre Treimea Sfântă şi deofiinţă*) etc.

Exemplu

- Conţinutul învăţării: *Oameni de cultură români, promotori ai credinţei creştine. Constantin Brâncuşi*

- Mijloace de învățământ: un set de imagini cu sculpturi realizate de Brâncuşi, înregistrare video cu Constantin Brâncuşi, volumul cu aforisme ale lui Brâncuşi
- Utilizarea metodei: profesorul poate ţine o prelegere despre valoarea religioasă a sculpturilor lui Constantin Brâncuşi, folosind un set de imagini cu Ansamblul monumental „Calea Eroilor" din Târgu Jiu. Prezentarea semnificaţiei religioase a acestora poate fi susţinută cu ajutorul unor aforisme scrise de Brâncuşi sau cu diferite informaţii selectate din înregistrările video cu marele sculptor, disponibile în mare parte pe reţeaua Internet.

IV.2.1.2. METODE INTEROGATIVE

Utilizarea metodelor interogative se bazează pe dialogul dintre profesor şi elevi, realizat cu scopul stimulării şi dirijării învăţării. Pedagogia actuală utilizează chiar sintagma *„pedagogia dialogului"*, pentru a evidenţia nevoia şi importanţa unei pedagogii active şi interactive, care promovează participarea elevilor la dialoguri cu caracter informativ şi formativ, care conduce în timp la formarea unei culturi a dialogului[94].

Pentru o educaţie centrată pe relaţia nemijlocită dintre profesor şi elev, perspectiva patristică asupra relaţiei dintre membrii binomului educaţional, asistată de harul divin, constituie un model ce nu poate fi ignorat de niciuna dintre dimensiunile educaţiei contemporane.

Metodele interogative se realizează pe baza dialogului dintre profesor şi elevi, cu scopul stimulării şi dirijării învăţării. Dintre metodele interogative, cele mai utilizate sunt conversaţia şi problematizarea.

a. Conversaţia

Conversaţia, metoda utilizată cu cea mai mare frecvenţă în procesul educativ religios, valorifică dialogul, prin intermediul căruia se transmit cunoştinţe şi se oferă posibilitatea susţinerii parcursului religios-moral. Conversaţia este folosită în toate tipurile de lecţii, alături de alte metode, dar se

poate utiliza şi în afara orelor de religie, sub forma conversaţiei individuale, atunci când elevul sau profesorul o solicită.

Conversaţia este generată de conţinutul învăţării abordat în lecţia de religie, de întâmplări din viaţa elevilor, a clasei, a şcolii, a societăţii, de articole din ziare, de filme, cărţi, emisiuni religioase etc.

Pentru a fi folosită eficient, această metodă necesită din partea profesorului o anumită artă în a formula întrebările şi a conduce discuţia pe o cale numai de el ştiută (este singurul dezavantaj al metodei), în vederea realizării obiectivelor propuse. Se cunosc mai multe tipuri de întrebări, în funcţie de modul de adresare şi de obiectivul vizat[95], exemplificate mai jos, pe aspecte legate de iertarea semenilor.

Tipul întrebării	Caracteristicile întrebării	Exemple
Frontală	Adresată întregii clase	P: Ce i-a răspuns Domnul Iisus Hristos lui Petru, când acesta L-a întrebat de câte ori să iertăm celor ce ne greşesc (Mt. 18, 21)?
Directă	Adresată unui elev anume	P: George, de câte ori ne cere Mântuitorul să iertăm celor ce ne greşesc?
Inversată	Adresată de către un elev şi returnată acestuia	E: Colegul meu mă supără mereu. Până când să-l mai iert? P: Tu ce crezi?
De releu şi de comunicare	Adresată de elev profesorului şi repusă de acesta întregii clase	E: Colegul meu mă supără mereu. Până când să-l mai iert? P: Cine ne spune, ce ne învaţă Domnul Hristos referitor la iertare?
Imperativă	Cerinţa este formulată imperativ	P: Explicaţi cuvintele Mântuitorului care ne cere să iertăm de şaptezeci de ori câte şapte, celor ce ne greşesc (Mt. 18, 22).
De revenire	Profesorul pune o întrebare, reluând o părere emisă anterior de un elev.	P: X a spus mai devreme că trebuie să iertăm de fiecare dată celor care ne greşesc. Voi ce părere aveţi?

[94] Engelbert Groß, Klaus König, *Religia: pedagogia şi didactica ei. Reflecţii pentru biserică şi şcoală*, trad. Carmen Luminiţa Cioica, Târgu Lăpuş, Editura Galaxia Gutenberg, 2006, p. 145.

[95] Vistian Goia, Ion Drăgotoiu, *Metodica predării limbii şi literaturii române*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, R.A., 1995, p. 22.

Profesorul va ţine cont în formularea întrebărilor de caracteristicile legate de conţinutul şi forma acestora, şi anume:
- să fie formulate clar, concis, precis şi într-o ordine logică;
- să nu cuprindă termeni neînţeleşi de elevi;
- să fie accesibile şi variate;
- să stimuleze gândirea tuturor elevilor;
- să conţină un singur enunţ;
- să fie însoţite de întrebări ajutătoare, atunci când este nevoie.

Ţinând cont că în evaluare se vor urmări conţinutul, organizarea şi prezentarea răspunsurilor, profesorul va urmări ca elevii să-şi formeze deprinderea de a alcătui răspunsuri corect formulate, complete, clare şi precise, într-o formă literară, cu un vocabular ales.

În timpul dialogului, profesorul va adopta o linie didactică prin care să-l ajute pe elev în găsirea şi formularea răspunsurilor. Astfel, profesorul:
- va evita întrebările „capcană";
- îi va lăsa pe elevi să-şi prezinte răspunsul şi îi va întrerupe doar când aceştia se îndepărtează de subiect;
- va adopta o mimică adecvată, spre a nu-i intimida sau deruta;
- va aprecia pozitiv şi răspunsurile parţiale.

Scrierile biblice şi patristice oferă exemple de educaţie religioasă realizată prin intermediul conversaţiei. Cele mai cunoscute sunt dialogul Mântuitorului cu Nicodim, cu femeia samarineancă, cu învăţătorul de Lege, care îmbină elemente cu conţinut formativ cu învăţături de credinţă. Şi scrierile Sfinţilor Părinţi oferă modele de conversaţie care pot fi utilizate în predarea învăţăturilor de credinţă, cum este cel prezentat de noi, referitor la crearea omului:

„– A fost făcut omul, prin fire, muritor?

– Nu!

– Atunci, nemuritor?

– Nici asta n-o spun!

– Nu era nimic din acestea?

– Nici asta n-o spun. Prin fire omul n-a fost făcut nici muritor, nici nemuritor. Dacă l-ar fi făcut dintru început nemuritor, l-ar fi făcut dumnezeu; şi iarăşi, dacă l-ar fi făcut muritor, s-ar fi crezut că Dumnezeu este pricina

morții lui. Așadar nu l-a făcut nici nemuritor, nici muritor, ci, după cum am spus mai înainte, capabil și de una și de alta. Dacă omul înclina spre nemurire, păzind porunca lui Dumnezeu, avea să primească de la Dumnezeu ca plată nemurirea și avea să ajungă dumnezeu; și iarăși, dacă se îndrepta spre faptele morții, neascultând de Dumnezeu, el însuși avea să fie pricina morții sale, că Dumnezeu l-a făcut pe om liber, cu voință liberă"[96].

Conversația are mai multe forme: conversația catehetică, conversația euristică și dezbaterea sau discuția colectivă.

1. Conversația catehetică este metoda de instruire și educare a elevilor prin intermediul întrebărilor și răspunsurilor, utilizată cu scopul de a-i susține pe aceștia în asimilarea unor noțiuni sau concepte descoperite de ei sau comunicate de profesor. Conversația catehetică se regăsește în conversația de verificare, respectiv de fixare a cunoștințelor.

2. Conversația euristică este metoda bazată pe dialog și pe învățarea pe baza unui parcurs logic dirijat, utilizată cu scopul descoperirii de către elevi a noilor cunoștințe, din cunoștințele anterioare, din analiza unor fapte sau a unor evenimente sau în urma cercetării unui material intuitiv. Conversația euristică susține învățarea prin descoperire, dar poate fi valorificată și în actualizarea sau în verificarea cunoștințelor.

Cele două tipuri de conversație (catehetică și euristică) se regăsesc în dialogul Mântuitorului cu învățătorul de Lege: „*Un învățător de Lege s-a ridicat, ispitindu-L și zicând: Învățătorule, ce să fac ca să moștenesc viața de veci? Iar Iisus a zis către el: Ce este scris în Lege? Cum citești? Iar el, răspunzând, a zis: Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta și din tot sufletul tău și din toată puterea ta și din tot cugetul tău, iar pe aproapele tău, ca pe tine însuți. Iar El i-a zis: Drept ai răspuns; fă aceasta și vei trăi*" (Lc. 10, 25-28).

La întrebarea: „*Cine este aproapele meu?*" (Lc. 10, 29), Mântuitorul rostește Pilda samarineanului milostiv, apoi îl întreabă: „*Care dintre aceștia trei ți se pare că a fost aproapele celui căzut între tâlhari? Iar el i-a zis: Cel care a făcut milă cu el. Și Iisus i-a zis: Mergi și fă și tu asemenea*" (Lc. 10, 36-37).

[96] Teofil al Antiohiei, „Trei cărți către Autolic", în *Apologeți de limbă greacă...*, pp. 417-418.

Acest exemplu biblic poate fi prezentat elevilor pentru a le arăta importanţa cunoaşterii învăţăturii de credinţă, dar şi a trăirii acesteia prin fapte de iubire.

Exemplu de utilizare a conversaţiei

- Conţinutul învăţării: *Minunea înmulţirii pâinilor şi a peştilor*

1) Conversaţie catehetică (pentru fixarea cunoştinţelor):

– Unde S-a retras Domnul Iisus Hristos? (*Într-un loc pustiu.*)

– Cine L-a urmat şi acolo? (*O mulţime de oameni.*)

– Ce a făcut Domnul Iisus? (*I-a vindecat pe cei bolnavi şi le-a vorbit celor prezenţi despre Împărăţia lui Dumnezeu.*)

– Ce s-a întâmplat când s-a făcut seară? (*Apostolii I-au spus Domnului să-i lase pe oameni să meargă să-şi cumpere mâncare.*)

– Ce le-a spus Domnul? (*Să le dea ei să mănânce.*)

– La cine au găsit Apostolii mâncare? (*La un băiat.*)

– Ce avea acesta de mâncare? (*Cinci pâini şi doi peşti.*)

– Câţi oameni s-ar fi putut sătura cu ele? (*Puţini.*)

– Câţi erau acolo? (*Cinci mii de bărbaţi, în afară de femei şi copii.*)

– Ce a făcut atunci Domnul Iisus? (*A făcut o minune: a înmulţit pâinile şi peştii.*)

– Câte coşuri cu firimituri au rămas? (*Douăsprezece.*)

2) Conversaţie euristică (pentru desprinderea învăţăturilor din minune)

– Ce putea să facă copilul cu pâinile şi cu peştii? (*Să le ducă acasă sau să le mănânce singur.*)

– Cum i-a răsplătit Domnul Iisus Hristos dărnicia? (*A săturat cu ele pe toţi oamenii.*)

– Ce învăţăm din această minune? (*Să împărţim mâncarea cu cei care nu au./ Să ne arătăm iubirea faţă de oameni./ Să ne rugăm lui Dumnezeu pentru a avea pâinea cea de toate zilele./ Dumnezeu are grijă de cei care Îl urmează.*)

3. Dezbaterea sau discuţia colectivă constituie este o formă a conversaţiei caracterizată printr-un schimb de opinii, impresii, informaţii, propuneri axate în jurul unui subiect sau fapt luat în studiu, cu scopul de a consolida, clarifica şi sintetiza cunoştinţe, de a analiza anumite cazuri sau texte, de a soluţiona unele probleme, de a argumenta anumite idei sau texte, de a dezvolta capacitatea de exprimare a elevilor etc.

Pentru reuşita acestei metode este necesar ca elevii să-şi însuşească temeinic cunoştinţele anterioare, care constituie baza dezbaterii. Dezbaterea sau discuţia colectivă este condusă de către profesor în urma alegerii unei teme ori pe baza unor prelegeri sau referate susţinute în cadrul lecţiei sau al cercului de religie. Concluziile dezbaterii au rolul de a clarifica tema pusă în discuţie şi problemele ridicate de elevi. În dezbaterile referitoare la învăţătura de credinţă este recomandată evitarea abordărilor speculative, generatoare de îndoială sau derută.

Activitatea Domnului a provocat discuţii între oameni, privind originea şi misiunea Lui pe pământ: unii vedeau în El un teslar, alţii, un orator, alţii, un mare făcător de minuni, alţii, un proroc. Într-o discuţie cu Apostolii Săi, El lămureşte acest aspect: *„Iisus îi întreba pe ucenicii Săi, zicând: Cine zic oamenii că sunt Eu, Fiul Omului? Iar ei au răspuns: Unii, Ioan Botezătorul, alţii, Ilie, alţii, Ieremia sau unul dintre proroci. Şi le-a zis: Dar voi cine ziceţi că sunt? Răspunzând, Simon-Petru a zis: Tu eşti Hristosul, Fiul lui Dumnezeu celui viu. Iar Iisus, răspunzând, i-a zis: Fericit eşti Simone, fiul lui Iona, că nu trup şi sânge ţi-au descoperit ţie acestea, ci Tatăl Meu, Cel din ceruri"* (Mt. 16, 13-17).

Dezbaterea unei teme se poate realiza şi dintr-o perspectivă *pro* şi *contra* de către două echipe, utilizând ca procedeu argumentarea. Dificultatea unei astfel de abordări constă în faptul că presupune o muncă de documentare din partea elevilor. „Organizarea unei dezbateri presupune parcurgerea mai multor etape:

1. stabilirea temei. Tema aleasă pentru dezbatere permite abordări contradictorii şi este anunţată elevilor din timp.

2. documentarea. Între momentul anunţării temei şi cel al desfăşurării dezbaterii, toţi elevii se vor documenta asupra problemei care urmează a fi dezbătută, analizând şi organizând informaţiile într-un sistem de argumente *pro* şi *contra.*

3. alegerea echipelor care susţin dezbaterea. Se aleg două echipe de cel puţin 3 elevi: o echipă care să susţină cu argumente *pro* tema dezbătută şi altă echipă care să aducă argumente *contra* acesteia. Sub îndrumarea profesorului, cele două echipe îşi pregătesc sistemele de argumentare.

4. desfăşurarea dezbaterii. Fiecare dintre cele două grupe îşi exprimă pe rând argumentele *pro* şi *contra.* Pentru susţinerea opiniilor pot folosi citate, imagini,

obiecte etc. Pe parcursul prezentării vor fi respectate anumite reguli: exprimarea cu claritate a fiecărei opinii; asocierea fiecărui argument cu un contraargument; ascultarea argumentelor echipei adverse; exprimarea opiniei de către fiecare membru al grupului.

5. stabilirea deciziei şi prezentarea ei. Restul elevilor formează echipa arbitrilor sau a judecătorilor, care, împreună cu moderatorul (profesorul), analizează în timpul dezbaterii argumentele *pro* şi *contra* prezentate de cele două echipe: ascultă activ fiecare argument, îşi notează ideile, pune întrebări pentru clarificarea anumitor aspecte, analizează dezbaterea şi iau decizii în grup, prezintă şi justifică public decizia finală"[97].

Exemple de utilizare a dezbaterii, prin aplicaţii la diferite conţinuturi ale învăţării sau la sfârşitul unui capitol

1. Organizaţi o dezbatere în care să analizaţi importanţa pentru poporul român a traducerii şi tipăririi Sfintei Scripturi, comparativ cu traducerile şi tipăriturile anterioare.
2. Organizaţi o dezbatere în care să formulaţi argumente şi contraargumente pentru următoarea afirmaţie: „Arta religioasă românească nu este doar o sumă de influenţe străine, ci are şi un specific propriu, original".

b. Problematizarea

Problematizarea este metoda interogativă prin care li se prezintă elevilor o întrebare sau o situaţie problemă, cu scopul de a le stimula efortul intelectual personal în vederea surprinderii unor relaţii între cunoştinţele dobândite anterior şi noile cunoştinţe, care să conducă la elaborarea soluţiei.

La religie, problematizarea poate lua forma rezolvării de întrebări-problemă, respectiv situaţii problemă. *Întrebarea-problemă* produce o stare conflictuală intelectuală şi spirituală de complexitate medie şi ridică spre rezolvare o singură chestiune, iar *situaţia-problemă* produce o stare conflictuală intelectuală şi spirituală mai mare, prin faptul că ea conţine două sau mai multe întrebări-problemă care se cer rezolvate.

---

[97] D. Opriş, M. Opriş, I. Horga, A.-F. Tacea, *Religie. Manual pentru clasa a X-a...*, p. 57.

Etapele rezolvării unei situații-problemă sunt următoarele:

1. formularea întrebării-problemă sau a situației-problemă;

2. actualizarea cunoștințelor necesare rezolvării tipului de problematizare în cauză;

3. formularea răspunsului și confirmarea acestuia de către profesor.

Întrebările-problemă sau situațiile-problemă vor fi create ținându-se cont de pregătirea elevilor, iar în ceea ce privește dificultatea lor, vor fi formulate gradat. Soluția desprinsă va fi clară, în conformitate cu adevărul de credință și cu posibilitățile de înțelegere ale elevilor. Aceștia vor fi puși în situația de a rezolva tipuri de problematizare autentice și accesibile lor, cu ajutorul elementelor oferite de către profesor. Se vor evita formulările abstracte sau inaccesibile care pot să-i descurajeze pe elevi sau să le producă în suflet o stare de incertitudine.

Este foarte important de subliniat faptul că la orele de religie, problematizarea nu se folosește atunci când predăm un adevăr revelat. În cazul în care elevii pun întrebări-problemă la lecțiile despre învățătura de credință, profesorul va oferi soluția fără a antrena clasa în analize sau dezbateri.

Sfânta Scriptură oferă exemple de întrebări-problemă și situații-problemă:

- întrebarea pusă de Mântuitorul arhiereilor și bătrânilor poporului: „*Botezul lui Ioan de unde a fost? Din cer sau de la oameni?*" (Mt. 21, 25);
- Cuvintele Mântuitorului: „*De nu se va naște cineva de sus, nu va putea să vadă împărăția lui Dumnezeu*" (In. 3, 3), respectiv „*De nu se va naște cineva din apă și din Duh, nu va putea să intre în împărăția lui Dumnezeu*" (In. 3, 5) au produs în sufletul lui Nicodim o situație-problemă.

Pe baza textelor din Sfânta Scriptură, Sfântul Vasile cel Mare formulează o situație-problemă, apoi oferă rezolvarea acesteia: încălcăm porunca lui Dumnezeu de a crede în El, atunci când, bolnavi fiind, mergem la doctori? „*Sfânta și de Dumnezeu inspirata Scriptură istorisește despre regele Iezechia că, îmbolnăvindu-se, aude de la Dumnezeu, prin profetul Isaia: Luați o turtă de smochine! Și au luat o turtă de smochine și au pus-o pe rană și s-a însănătoșit Iezechia (IV Reg. 20, 7) și despre regele Asa (II Paral. 16, 12) că, în boala sa, căutând numai pe doctori a mâniat pe Dumnezeu (...). Când cineva căzând în boală ar privi către doctori ca și cum ar nesocoti judecata lui*

Dumnezeu, se trudeşte în zadar şi disprețuieşte pe Dumnezeu; dar dacă vreodată ar fi necesar ca însuşi sufletul să se corijeze prin îngrijirea trupească, anume când s-ar primi învățătura Domnului spre vindecarea propriilor patimi aşa cum primeşte cel bolnav sfatul doctorului, atunci dispun că este îngăduit celui bolnav cu trupul să ceară îngrijirea doctorului şi să dovedească prin aceasta folos în privința vindecării pentru suflet"[98].

Exemple

a. întrebări-problemă, valorificabile la diferite conținuturi ale învățării

1. Dacă Dumnezeu iartă păcatele mărturisite, de ce creştinul primeşte un canon la spovedanie?

2. Avraam a dat dovadă că nu-şi iubeşte fiul atunci când a acceptat să-l aducă jertfă lui Dumnezeu?

3. Poruncile lui Dumnezeu îngrădesc libertatea omului?

b. situație-problemă

- Clasa a II-a
- Competența specifică: 1.3. Aplicarea în mod autonom a unor reguli de comportament moral-creştin în diferite contexte de viață reale sau imaginare
- Activități de învățare: construirea/ continuarea unor poveşti cu început dat, care pun în evidență comportamente moral-religioase.

Povestea *Inimă de mamă* de P.S. Iustinian Chira[99] (aici, repovestită pe scurt): *O femeie de la țară călătorea alături de un grup de oameni care mergeau la tribunal, pentru a primi sentința într-un proces. Pentru a încerca să-şi mai uite de necazuri, ei au început să râdă pe seama femeii simple. Ajunşi în fața tribunalului, l-au văzut pe judecător că aşteaptă pe cineva la intrare. Teama pe care au simțit-o la vederea lui a fost amplificată când au constatat că femeia de care au râs mai înainte era chiar mama judecătorului.* În acest moment, profesorul poate crea o situație-problemă în relație cu comportamentul oamenilor, al femeii, al judecătorului, prin întrebările: Ce i-ați fi spus judecătorului dacă eraţi în locul femeii? Ce credeți că i-a spus acea mamă fiului ei?

---

[98] Sfântul Vasile cel Mare, „Regulile mari şi mici", în *Scrieri*, partea a II-a, trad. Prof. Iorgu D. Ivan, col. P.S.B., vol. 18, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1989, p. 459; 461.

[99] † Iustinian Chira, *Viața Maicii Domnului*, Cluj-Napoca, Arhiepiscopia Ortodoxă Română a Vadului, Feleacului şi Clujului, 1986.

La final se poate citi continuarea povestirii pentru a vedea dacă concluzia la care a dus rezolvarea situației este identică cu cea propusă de autor (în povestirii, ea l-a rugat pe fiul ei să fie îngăduitor cu acei oameni, deoarece sunt necăjiți).

Exemplu de utilizare etapizată a problematizării într-o secvență de învățare

- Conținutul învățării: *Porunca cea mare a iubirii*
- Activitatea de învățare: rezolvarea unor situații-problemă referitoare la iubirea față de aproapele

Profesorul poate aduce în fața elevilor o situație-problemă și îi poate conduce înspre rezolvarea ei, parcurgându-se cele trei etape.

1. alegerea de către profesor a situației-problemă	Un om mergea la biserică. Se grăbea să ajungă la Sfânta Liturghie deoarece se spovedise și se pregătise pentru a se împărtăși. Pe drum l-a oprit un om bolnav care l-a rugat să-l ajute să ajungă la spital. Ce trebuia să facă acesta?
2. actualizarea cunoștințelor necesare rezolvării situației-problemă	Profesorul reamintește cunoștințele legate de valoarea împărtășirii cu Trupul și Sângele Domnului și a săvârșirii faptelor bune, în vederea mântuirii. Conduce discuția spre identificarea de variante posibile: 1. Omul să-și continue drumul spre biserică după ce-i va explica celui bolnav unde este spitalul, scuzându-se că el urmează să se împărtășească; 2. Omul va ruga pe altcineva să-l conducă pe cel bolnav sau îl va urca într-un taxi care să-l ducă până la spital; 3. Omul va merge împreună cu el la spital, urmând să se împărtășească altă dată.
3. desprinderea soluției și confirmarea ei de către profesor	În situația-problemă prezentată, ultima variantă este în acord cu marea poruncă a iubirii. Concluzia desprinsă de elevi în urma discuțiilor va fi confirmată de profesor, care poate citi din *Pateric* o povestire, pentru ca aceștia să înțeleagă mai bine valoarea iubirii aproapelui. *„Era un sfânt părinte al unei chinovii, împodobit cu toată fapta bună, dar mai ales cu smerita cugetare, cu blândețe, cu milostivirea către săraci și cu dragostea. Acesta se ruga mult lui Dumnezeu, zicând: «Doamne, mă știi pe mine cât sunt de păcătos, dar nădăjduiesc în îndurările Tale, să mă mântuiesc prin mila Ta. Deci, mă rog bunătății Tale, Stăpâne, să nu mă desparți de obștea mea, ci*

	împreună cu mine şi pe aceia îi învredniceşte Împărăţiei Tale, pentru nespusa Ta bunătate». Această rugăciune neîncetat făcând-o, l-a încredinţat iubitorul de oameni, Dumnezeu, în acest chip: «Trebuia să se săvârşească pomenire de sfinţi la o altă mănăstire, care nu era departe de dânşii şi îl chemau părinţii acelei mănăstiri pe el împreună cu ucenicii lui. Deşi nu voia să meargă, a auzit în vis, zicându-i-se să meargă şi să trimită întâi pe ucenicii săi, apoi să meargă singur. Ducându-se ucenicii lui, un înger în chip de om sărac bolnav zăcea în mijlocul drumului. Venind ucenicii la locul acela şi văzându-l văietându-se, l-au întrebat care e pricina. Iar el a zis: sunt bolnav şi eram călare pe dobitoc, care, trântindu-mă, a fugit şi, iată, nu are cine să-mi ajute. Iar ei au zis: Ce putem să-ţi facem, avvo? Noi suntem pe jos. Lăsându-l, s-au dus. Apoi, după puţin timp, a venit şi părintele lor şi l-a aflat zăcând şi suspinând şi înştiinţându-se de pricină i-a zis: Nu au venit nişte monahi şi nu te-au aflat aşa? Iar el a zis: Ba da, au venit, dar neştiinţându-se de pricină, au trecut zicând: Noi suntem pe jos, ce putem să-ţi facem? Zis-a lui avva: Poţi să umbli puţin şi să mergem? Iar el a zis: Nu pot! Atunci avva i-a zis: Vino, să te iau în spate, şi Dumnezeu ne va ajuta şi vom merge. Iar el a zis: Cum poţi atâta depărtare să mă duci în spate? Mergi şi te roagă pentru mine! Iar avva a zis: Nu te voi lăsa, ci priveşte piatra aceea; te voi pune pe ea şi mă voi apleca şi te voi lua în spate. Şi aşa a făcut. La început îl simţea că este greu, ca un om mare, apoi se făcea mai uşor, tot mai uşor, încât se minuna cel care îl purta pe spate. Deodată s-a făcut nevăzut şi a venit glas către el: Întotdeauna te rugai pentru ucenicii tăi să se învrednicească împreună cu tine de Împărăţia cerurilor şi, iată, că altele sunt măsurile tale şi altele ale lor. Deci, fă-i pe ei să vină la lucrarea ta şi vei dobândi cererea, căci eu sunt Dreptul Judecător, răsplătind fiecăruia după faptele lui»"[100].

[100] *Patericul egiptean*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2014, p. 388-389.

IV.2.2. METODE DE COMUNICARE SCRISĂ

Cartea este o sursă de cunoştinţe, de sfaturi şi de trăiri sufleteşti. Pentru creştini, cartea de căpătâi este Biblia sau Sfânta Scriptură, care conţine cuvântul lui Dumnezeu revelat de-a lungul istoriei. Mesajul acesteia nu tinde nicidecum să ofere strict adevăruri dogmatice, ci să arate şi să dea mărturie despre lucrarea lui Dumnezeu, în folosul oamenilor.

Prin ascultarea şi împlinirea cuvântului lui Dumnezeu, noi comunicăm cu Hristos cel răstignit şi înviat. Însuşi Mântuitorul, ispitit fiind în pustiul Carantaniei, i-a răspuns diavolului: *„Nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu"* (Mt. 4, 4; Lc. 4, 4). Comuniunea cu Persoanele Sfintei Treimi se dobândeşte prin ascultarea şi împlinirea cuvântului lui Dumnezeu: *„Dacă mă iubeşte cineva, va păzi cuvântul Meu, şi Tatăl Meu îl va iubi şi vom veni la el şi vom face locaş la el"* (In. 14, 23).

Alături de Sfânta Scriptură şi de manuale, la orele de religie pot fi folosite texte religioase, reviste pentru elevi, dicţionare, antologii, colecţii de cântări religioase, cărţi de rugăciuni.

Dintre metodele de comunicare scrisă prezentăm lectura şi interpretarea textului biblic şi lectura. Compunerea, eseul, textul argumentativ şi referatul au fost incluse în ultimii ani în rândul metodelor moderne/ alternative/ complementare de evaluare, fiind tratate de noi în subcapitolul VI.4.2.3., respectiv VI.4.2.4.

IV.2.2.1. Lectura şi interpretarea textului biblic

Sfânta Scriptură, cuvântul lui Dumnezeu revelat oamenilor, este colecţia cărţilor sfinte ale Vechiului şi Noului Testament, scrise sub inspiraţia Duhului Sfânt de către autori aleşi de Dumnezeu.

Pentru a arăta că în Sfânta Scriptură avem *„cuvintele vieţii celei veşnice"* (In. 6, 68), Domnul Iisus Hristos ne îndeamnă să citim textul sfânt (In. 5, 39), făcând şi El acest lucru în sinagoga din Nazaret (Lc. 4, 16-21). Citirea Bibliei a fost întotdeauna urmată de explicarea textului biblic, care se face pe

baza regulilor fixate de Ermineutica biblică şi cu ajutorul Exegezei biblice. Ermineutica biblică este disciplina teologică ce oferă regulile ce ne permit descoperirea sensului autentic al unui text din Sfânta Scriptură. Exegeza biblică ne oferă explicarea textului aşa cum autorul l-a înţeles.

Necesitatea interpretării Sfintei Scripturi este dată de importanţa obiectului ei, Revelaţia divină, şi este arătată de Sfântul Apostol Petru care ne atenţionează că epistolele Sfântului Apostol Pavel conţin *„unele lucruri cu anevoie de înţeles, pe care cei neştiutori şi neîntăriţi le răstălmăcesc, ca şi pe celelalte Scripturi, spre a lor pierzare"* (II Pt. 3, 16).

Practica interpretării textului biblic a început odată cu întoarcerea evreilor din robia babilonică. Aceştia, dat fiind faptul că nu cunoşteau limba ebraică în care au fost scrise cărţile Vechiului Testament, ascultau în templu sau în sinagogi textul sfânt, citirea fiind urmată de traducere şi de interpretare.

Odată cu scrierea cărţilor Noului Testament, a apărut necesitatea interpretării corecte a textului. Primul care a semnalat pericolul interpretării libere a Sfintei Scripturi a fost Sfântul Apostol Petru, care a explicat că Apostolii au vestit puterea Domnului Iisus Hristos, nu luându-se *„după basme meşteşugite, ci fiindcă am văzut slava Lui cu ochii noştri. (...) Şi avem cuvântul prorocesc mai întărit, la care bine faceţi luând aminte. (...) Aceasta ştiind mai dinainte că nicio prorocie a Scripturii nu se tâlcuieşte după socotinţa fiecăruia; pentru că niciodată prorocia nu s-a făcut din voia omului, ci oamenii cei sfinţi ai lui Dumnezeu au grăit, purtaţi fiind de Duhul Sfânt"* (II Pt. 1, 16; 19; 20-21).

Sfinţii Părinţi s-au pronunţat în privinţa canonului biblic şi a interpretării textului Scripturii, din motive misionare şi apologetice. Astfel, regulile primite de la Sfinţii Apostoli au fost adaptate şi dezvoltate la condiţiile concrete ale epocii lor. Aceste reguli, denumite mai târziu regulile ermineuticii clasice, sunt următoarele:

1. citirea versetului respectiv în contextul în care a fost scris (apropiat şi îndepărtat: secţiunea în care apare textul, întreaga scriere, teologia autorului);

2. citirea locurilor paralele, care reprezintă acele texte din Sfânta Scriptură ce tratează aceleaşi lucruri sau întrebuinţează cuvinte şi expresii asemănătoare;

3. consensul unanim al Sfinţilor Părinţi sau regula credinţei (interpretarea să nu se abată de la învăţătura de credinţă).

Interpretarea Sfintei Scripturi în primele secole creştine a fost puternic influenţată de şcolile exegetice din Alexandria şi Antiohia. Şcoala din Alexandria propunea interpretarea alegorică a Sfintei Scripturi (bazată pe sensul literal la care se adaugă sensul spiritual, mai profund), iar Şcoala din Antiohia propunea interpretarea literală (bazată pe sensul propriu, figurat şi tipic).

Porunca dată de Dumnezeu lui Avram, *„ieşi din ţara ta, din rudenia ta şi din casa tatălui tău şi mergi în ţara pe care ţi-o voi arăta"* (Fac. 12, 1), poate fi explicată şi în sens alegoric: *„Atunci când cheamă Dumnezeu să I se urmeze, într-o viaţă duhovnicească, şi când voieşte ca cei pe care i-a ales să-i cinstească să iasă din viaţa în lume, adică din cea în plăceri şi în pofte trupeşti, e o nebunie totală să se socotească ceva din acestea mai bun? Căci atunci trebuie să fie socotită ca nimic şi patria şi neamul şi casa tatălui şi avuţia cea pământească"*[101].

Versetele *„Şi tu, Betleeme Efrata, deşi eşti mic între miile lui Iuda, din tine va ieşi Stăpânitor peste Israel, iar obârşia Lui este dintru început, din zilele veşniciei"* (Mih. 5, 1), respectiv *„Nu judecaţi, ca să nu fiţi judecaţi. Căci cu judecata cu care judecaţi, veţi fi judecaţi, şi cu măsura cu care măsuraţi, vi se va măsura"* (Mt. 7, 1-2) pot fi interpretate în sens propriu, deoarece întrebuinţează cuvinte şi expresii în înţelesul lor obişnuit.

Anumite texte din Sfânta Scriptură întrebuinţează cuvinte şi expresii cu o altă semnificaţie decât cea obişnuită: *„Întru sudoarea feţei tale îţi vei mânca pâinea ta"* (Fac. 3, 19), *„Luaţi aminte şi feriţi-vă de aluatul fariseilor şi al saducheilor"* (Mt. 16, 6) etc. Aceste versete vor fi interpretate în sens figurat.

Sensul tipic se referă la o realitate istorică, cu caracter profetic, ce conţine în sine o referinţă la arhetipul reprezentat, fiind ridicat la semnificaţia lui deosebită prin lucrarea Duhului Sfânt[102]. În Sfânta Scriptură găsim anumite versete care se cer interpretate în sens tipic. În aceste versete este vorba despre:
- persoane. Adam este tipul sau prefigurarea lui Adam cel Nou – Hristos: *„A împărăţit moartea de la Adam până la Moise şi peste cei ce nu păcătuiseră,*

[101] Sfântul Chiril al Alexandriei, „Despre închinarea şi slujirea în Duh şi adevăr", în *Scrieri*, partea I, trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, col. P.S.B., vol. 38, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1991, p. 33.
[102] Mircea Basarab, *Ermineutica biblică*, Oradea, Editura Episcopiei Ortodoxe Române, 1997, p. 46.

după asemănarea greşelii lui Adam care este chip al Celui ce avea să vină" (Rom. 5, 14);

- lucruri. Mana din pustie este prefigurarea Sfintei Euharistii (In. 6, 31-35);
- evenimente. Izbăvirea lui Noe şi a familiei lui din potopul de apă este prefigurarea botezului: „*Iar această mântuire din apă închipuia botezul care vă mântuieşte astăzi şi pe voi*" (I Pt. 3, 21);
- prescripţii legale. Dispoziţia de a nu zdrobi oasele mielului pascal este prefigurarea faptului că Domnul Iisus Hristos a murit pe cruce fără să-I fie zdrobit vreun os (Ps. 33, 19).

De-a lungul timpului, în interpretarea Sfintei Scripturi a fost luat în considerare şi sensul anagogic sau profetic. Anumite texte sunt interpretate în sens profetic: „*Din Egipt am chemat pe Fiul Meu*" (Os. 11, 1); „*Ierusalime, Ierusalime, care omori pe proroci şi cu pietre ucizi pe cei trimişi la tine; de câte ori am voit să adun pe fiii tăi, după cum adună pasărea puii săi sub aripi, dar nu ai voit. Iată, casa voastră vi se lasă pustie*" (Mt. 23, 37-38).

Pe lângă regulile de interpretare a Sfintei Scripturi, Sfântul Apostol Petru vorbeşte şi despre cei neştiutori şi neîntăriţi care răstălmăcesc Sfânta Scriptură fără a avea pregătirea şi trăirea necesară (II Pt. 3, 16). Pentru a face o exegeză cât mai completă şi corectă, interpreţii vor respecta regulile Ermineuticii biblice şi vor căuta să dobândească, prin rugăciune şi viaţă curată, comuniunea cu Cel care i-a inspirat pe autorii biblici, pe care n-o pot găsi decât printr-o bună pregătire intelectuală (cunoaşterea limbilor ebraică, aramaică şi greacă în care s-au scris cărţile Bibliei, a literaturii şi a ştiinţelor profane: filosofia, istoria, astronomia, retorica), o bună documentare (cunoaşterea izvoarelor textului biblic: codici, manuscrise, traduceri), o pregătire în domeniul istoriei biblice (cunoaşterea arheologiei biblice), o temeinică pregătire teologică (cunoaşterea învăţăturilor de credinţă, a literaturii creştine) şi, nu în ultimul rând, virtuţi morale.

Mişcarea protestantă a adus o schimbare radicală în ceea ce priveşte interpretarea Bibliei, prin faptul că a redus explicarea ei doar la sensul literal. Protestanţii au eliminat, ca regulă de interpretare, consensul unanim al Bisericii, considerând că interpretul Scripturii este Scriptura (*Scriptura, Scripturae interpres*). Exegeza ortodoxă studiază şi foloseşte diferite cercetări ale ermineuticii făcute de eterodocşi, dar păstrează dreapta credinţă.

În interpretarea textelor biblice, profesorul de religie va păstra învățătura Bisericii strămoşeşti şi îi va îndemna pe elevi să evite interpretarea liberă a Sfintei Scripturi. Ţinând cont de folosul citirii Bibliei, îi va iniția pe elevi în citirea acesteia şi va observa modul în care respectă indicațiile sale referitor la lectura din Sfânta Scriptură. Programa şcolară de religie conține pentru fiecare clasă un set de texte biblice în relație cu tema majoră, cu finalitățile şi conținuturile învățării. Pentru a se constitui în achiziții pe termen lung, profesorul de religie poate propune elevilor realizarea unui proiect care să se deruleze pe parcursul unui an şcolar/ mai multor ani de studiu, legat de utilizarea acestora în diferite contexte educaționale.

Exemple de utilizare a lecturii şi interpretării textului biblic

1. Sens alegoric

- Conținutul învățării: *Pilda samarineanului milostiv*
- Activitatea de învățare: lectura şi interpretarea textului pildei

În interpretarea spirituală a pildei, făcută de Sfântul Chiril al Alexandriei, samarineanul este Mântuitorul, iar casa de oaspeți este Biserica: *„El ne-a adus şi la o casă de oaspeți, Biserica, cea care a primit pe toți şi i-a cuprins pe toți. (...) Şi fiind adus în casa de oaspeți s-a învrednicit de mai multă grijă"*[103].

2. Sens literal

a. propriu

- Conținutul învățării: *Copilăria Domnului Iisus Hristos*
- Activitatea de învățare: lectura biblică a evenimentelor din viața Mântuitorului

Textul: *„Iar când a fost El de doisprezece ani, s-au suit la Ierusalim, după obiceiul sărbătorii"* (Lc. 2, 42) este interpretat în sens propriu: când avea doisprezece ani, Domnul Iisus Hristos a mers împreună cu mama Lui şi cu dreptul Iosif la Ierusalim, pentru a sărbători Paştile.

b. figurat

- Conținutul învățării: *Decalogul*
- Activitatea de învățare: lectura şi interpretarea poruncilor din Decalog

[103] Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentar la Sfânta Evanghelie de la Luca*, trad. Diac. Gheorghe Băbuț, Oradea, Editura Pelerinul Român, 1998, p. 134.

Când vorbeşte despre porunca a doua din Decalog, profesorul poate prezenta versetul: „*Acolo unde este comoara ta, acolo este şi inima ta*" (Mt. 6, 21), interpretat în mod figurat de Sfântul Macarie Egipteanul, care îndeamnă la analiza propriei conştiinţe: „*Lucrul, deci, de care inima cuiva se leagă şi către care îl împinge dorinţa sa, acela este dumnezeul lui*"[104].

c. tipic

- Conţinutul învăţării: *Creştinismul*
- Activitatea de învăţare: lectura şi interpretarea textelor biblice referitoare la viaţa şi lucrarea mântuitoare a Domnului Iisus Hristos

În conţinuturile învăţării referitoare la Domnul Iisus Hristos, profesorul poate da exemple de persoane şi lucruri din Vechiul Testament, care L-au preînchipuit. Un astfel de lucru este chivotul, pe care Moise l-a făcut din porunca lui Dumnezeu. Acesta era „*din lemne ce nu putrezesc, acoperit pe dinăuntru şi pe dinafară cu aur curat (Ieş. 25, 10-11), care să poarte în sine legea scrisă pe table. Chivotul este chipul (tipul) şi icoana lui Hristos. Căci privind modul întrupării Unuia-Născutului, vom vedea pe Cuvântul lui Dumnezeu şi Tatăl, sălăşluit ca într-un chivot în templul luat din Fecioara. Lemnele lui nu putrezeau, şi el era împodobit cu aurul cel mai curat şi mai cercat, pe dinăuntru şi pe dinafară. Căci trupul lui Hristos a fost nestricăcios, fiind păstrat în nestricăciune (...). Aurul este simbolul dumnezeirii mai presus de orice strălucire*"[105].

d. anagogic

- Conţinutul învăţării: *Sfintele slujbe ale Bisericii. Taina Mirungerii*
- Activitatea de învăţare: lectura şi interpretarea textelor biblice referitoare la Taina Mirungerii

Profesorul poate prezenta elevilor un text profetic din Psalmi: „*Pentru aceasta te-a uns pe tine Dumnezeul tău cu untdelemnul bucuriei*" (Ps. 44, 9), care, interpretat în sens anagogic, profetic, relevă faptul că toţi creştinii pot deveni, prin ungerea cu Sfântul Mir, hristoşi după har: „*Candele multe şi lămpi se aprind de la foc şi ard; şi după cum toate aceste candele şi lămpi îşi primesc lumina şi strălucirea de la o singură sursă, de la natura cea unică a focului, tot*

[104] Sfântul Macarie Egipteanul, „Cele cincizeci de Omilii duhovniceşti", în *Scrieri*, trad. Pr. prof. dr. Constantin Cornitescu, col. P.S.B., vol. 34, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1992, p. 258.

[105] Sfântul Chiril al Alexandriei, „Despre închinarea şi slujirea în Duh şi adevăr", în *Scrieri*, partea I, trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, col. P.S.B., vol. 38, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1991, p. 290; 291.

aşa şi creştinii, de la natura cea unică a focului divin, de la Fiul lui Dumnezeu. Fiul lui Dumnezeu a fost numit Hristos pentru că a fost uns; cu acelaşi untdelemn fiind unşi şi noi, devenim hristoşi, având, să zic aşa: aceeaşi esenţă şi acelaşi trup cu El. S-a zis iarăşi: Pentru că şi Cel Ce sfinţeşte şi cei ce se sfinţesc, dintr-Unul sunt toţi (Evr. 2, 11)"[106].

IV.2.2.2. Lectura

Lectura este metoda de comunicare scrisă prin care se urmăreşte învăţarea propriu-zisă, informarea şi documentarea din diferite surse scrise, în vederea rezolvării unor sarcini precise de învăţare şi în scopul susţinerii unui efort de autoinstruire permanentă.

Cultivarea sufletului prin lectură a reprezentat un deziderat în timp, de care s-au preocupat nu doar persoanele consacrate în cadrul fiecărei religii, ci şi filosofii, poeţii, scriitorii. Îndemnul adresat de Sfântul Vasile cel Mare tinerilor în *Omilia a XXII-a, Către tineri*, arată importanţa lecturii din diverse domenii, la care selecţia impune şi rigoarea albinelor care *„nici nu se duc fără nicio alegere la toate florile, nici nu încearcă să aducă tot ce găsesc în florile peste care se aşază, ci iau cât le trebuie pentru lucrul lor, iar restul îl lasă cu plăcere*"[107].

Lectura este utilizată la orice nivel al învăţământului, în lecţii şi în afara activităţii şcolare, iar utilizarea acesteia este posibilă atât în cadrul orelor (lectura explicativă, elaborarea rezumatelor, studiul individual), cât şi acasă (studiul individual şi efectuarea activităţii suplimentare).

a. Lectura explicativă

Lectura explicativă, prima şi principala formă a acestei metode, constă în citirea textului din manual însoţită de explicaţiile profesorului şi de

[106] Sfântul Macarie Egipteanul, „Cele cincizeci de Omilii duhovniceşti", în *Scrieri...*, p. 257.

prezentarea materialului intuitiv adecvat, în format tipărit sau digital. Urmează discutarea conținutului textului cu desprinderea ideilor principale și adâncirea sensului noțiunilor întâlnite.

Pentru folosirea eficientă a lecturii explicative la ora de religie se impune respectarea anumitor cerințe:

- citirea să fie corectă și conștientă;
- explicațiile să lege cunoștințele anterioare de cele noi și să fie însoțite de material intuitiv;
- citirea și explicațiile să urmărească înțelegerea evenimentelor, a dogmelor, a învățăturilor de credință, a noțiunilor noi, iar în plan secundar explicarea figurilor de stil sau memorarea unor pasaje.

Folosită în special la clasele mici, lectura explicativă presupune parcurgerea următoarelor etape:

1. pregătirea clasei. Se realizează prin actualizarea unor cunoștințe care vor fi folosite în lecție, prin încadrarea lor într-o succesiune logică sau istorică. În această etapă, profesorul va explica unele cuvinte sau expresii care urmează să apară în lecție, esențiale pentru înțelegerea textului.

2. citirea textului din manual. Se va face de către profesor pe fragmente sau integral (dacă este scurt sau dacă fragmentarea împiedică valorificarea laturii formative a textului). După citirea integrală sau pe fragmente a lecției, profesorul va explica cuvintele sau expresiile noi pe care nu le-a explicat la începutul lecturii, valorificând cunoștințele anterioare, experiența de viață a elevilor și materialul intuitiv pe care îl are la dispoziție. Elevii pot fi antrenați în explicarea cuvintelor noi, prin folosirea dicționarelor. Dacă este necesar, cuvintele sau expresiile explicate vor fi scrise pe tablă și apoi de către elevi în caiete, pentru ca ele să fie însușite și utilizate corect.

3. analiza textului din manual. Profesorul va folosi în analiză doar cuvinte cunoscute de către elevi din lecția respectivă și din cele anterioare.

4. formularea ideilor principale (începând cu clasa a III-a). Acestea vor fi scrise de către profesor pe tablă/ prezentate cu ajutorul videoproiectorului, iar de către elevi, în caiete.

---

[107] Sfântul Vasile cel Mare, „Omilii și cuvântări, Omilia către tineri", în „Scrieri", partea I, trad. Pr. Dumitru Fecioru, col. P.S.B., vol. 17, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1986, p. 567-568; 569-570.

5. recitirea textului în întregime. Este necesară mai ales în cazul în care textul a fost citit pe fragmente. Dacă timpul rămas din oră nu mai permite lectura în totalitate a textului, se pot citi numai fragmentele cele mai importante.

6. povestirea conţinutului lecţiei după ideile principale. În această etapă, profesorul urmăreşte fixarea noilor cunoştinţe, urmând ca povestirea lecţiei să se facă după ideile principale (planul de idei).

Parcurgerea acestor etape va fi urmată de rezolvarea unor aplicaţii pe aspecte informative şi formative, în funcţie de finalităţile fiecărei lecţii.

Exemplu de utilizare a lecturii explicative

- Conţinutul învăţării: *Pilda vameşului şi a fariseului*
- Activitatea de învăţare: lectura explicativă a lecţiei din manual
- Procedee didactice şi mijloace de învăţământ: conversaţia, explicaţia, icoana

Etape:

1. pregătirea clasei

Profesorul actualizează unele cunoştinţe prin conversaţie, iar apoi explică anumite cuvinte care urmează să apară în lecţia nouă:

– Ce sunt pildele?

– De ce a rostit Mântuitorul Iisus Hristos pilde?

– Daţi exemple de pilde rostite de El.

– La ce se referă aceste pilde?

– Astăzi vom vedea modul în care Domnul Iisus Hristos i-a învăţat pe oameni să îşi recunoască cu smerenie păcatele, aşa cum a făcut vameşul din *Pilda vameşului şi a fariseului.*

Explică cuvintele: vameş, fariseu, smerenie.

2. citirea textului din manual

Profesorul citeşte în întregime lecţia din manual, după care explică următoarele cuvinte şi expresii: răpitor, adulter, zeciuială, a-şi bate pieptul, s-a coborât mai îndreptat, dispreţ. Prezintă icoana cu *Pilda vameşului şi a fariseului.*

3. analiza textului din manual

4. formularea ideilor principale şi scrierea acestora

• În rugăciunea lui, fariseul s-a lăudat cu faptele sale bune.

• Fariseul şi-a arătat dispreţul faţă de toţi oamenii şi, în special, faţă de vameşul pe care l-a văzut în templu.

• Vameşul şi-a recunoscut păcatele, rugându-L pe Dumnezeu să-l ierte.

• Creştinii evită în comportamentul lor păcatele fariseului şi ale vameşului: mândria, dispreţul celor din jur, egoismul, lăcomia, furtul.

5. recitirea în întregime a textului
Profesorul sau elevii recitesc lecția.
6. povestirea conținutului lecției după ideile principale
Profesorul urmărește fixarea noilor cunoștințe, pe baza ideilor principale, prin întrebări care vor viza în special aspectul formativ al lecției.

b. Elaborarea rezumatelor

Elaborarea rezumatelor este o metodă de comunicare scrisă, prin care se formează competențe transversale, sub îndrumarea profesorului.

Etapele acestei metode sunt în relație cu cele de la alte discipline de învățământ apropiate din punct de vedere epistemologic (în special, limba și literatura română). Începând cu sfârșitul clasei I, elevii vor fi orientați în observarea structurii unui text (titlu, conținut) sau a unei cărți (autor, titlu, număr de pagini etc.). În clasele următoare, pot fi ajutați în realizarea unor caiete de lectură, care să cuprindă titlurile povestirilor/ cărților citite, numele autorului/ autorilor și ceea le-a plăcut mai mult din lecturile făcute. În clasa a IV-a, lectura unor povestiri/ cărți poate fi urmată de întocmirea de scurte rezumate, pe baza unor rezumate model oferite de profesor.

Elevii vor fi implicați în exerciții de elaborare a unui rezumat pentru povestiri/ cărți cunoscute de toți. Pentru aceasta, își pot nota într-un caiet: numele autorului, titlul cărții, numele personajelor principale, conținutul povestirii/ cărții, pe scurt, partea cea mai interesantă/ un fragment deosebit/ descrierea unui personaj, învățăturile religios-morale desprinse din lectură, un desen reprezentativ.

Rezumatele pot fi realizate în caiete de lectură, care pot fi considerate elemente ale portofoliului.

Exemplu

- Domeniul: *Viața omului în relație cu semenii*
- Clasa a III-a/ a IV-a
- Activitatea de învățare: realizarea de scurte rezumate ale unor povestiri cu caracter moral

- numele autorului: Vasile Voiculescu

- titlul cărții: *Ciorba de bolovan*
- personaje principale: străinul, Iliuță și frații lui, lelea Ilina
- conținutul povestirii, pe scurt:

În satul Flămânzii-Vechi, la casa unor copii orfani poposește un străin. Văzându-i flămânzi, se hotărăște să le facă o ciorbă, ajutat fiind de Iliuță, băiatul cel mare, și de lelea Ilina, care au antrenat tot satul în prepararea *ciorbei de bolovan*, din puținele alimente aduse de fiecare. După ce s-au săturat cu toții, au fost nemulțumiți de faptul că ciorba a fost făcută prin contribuția fiecăruia, iar nu printr-o minune. Doar lelea Ilina și-a dat seama că străinul era însuși Mântuitorul, coborât din icoana împărătească din biserica satului lor, pentru a-i învăța că, dacă ar fi darnici și s-ar gândi la cei din jur, viața lor ar fi mai ușoară.
- un fragment deosebit: „Zadarnic se căznea străinul să-i lumineze că aici pe pământ e și mai mare minunea să înmănunchezi toate dragostele la un loc și să faci din ele o singură putere biruitoare peste necazuri și sărăcii. Oamenii nu socoteau minune decât numai dacă bolovanul gol ar fi scos ciorba care-i săturase".
- învățăturile religios-morale desprinse: Un om credincios este milostiv, îi ajută pe cei din jur, vorbește frumos cu semenii lui, are bunătate în suflet, trăiește în comuniune cu cei din jurul lui, merge la biserică.

c. Studiul individual

Studiul individual se desfășoară atât în clasă, cât și acasă. În clasă, studiul individual poate înlocui lectura explicativă cu condiția ca profesorul să-i orienteze pe elevi asupra ideilor de bază, să le explice cuvintele noi, să le prezinte materialul intuitiv. Elevii vor citi de mai multe ori textul din manual, cu scopul de a-i înțelege sensul și conținutul, apoi îl vor împărți pe fragmente și vor încerca să formuleze ideile principale. Dacă textul este foarte lung, profesorul va indica fragmentele asupra cărora elevii să insiste prin studiu individual, acasă.

Pentru o informare cât mai bună, studiul individual poate să cuprindă, pe lângă manual, și alte lucrări de specialitate. La clasele mari, profesorul poate prezenta elevilor metoda R.I.C.A.R., propusă de Derek Rowntree, pentru formarea deprinderii de a învăța cu ajutorul cărților[108]:

• **R = răsfoire** (numele autorului, domeniul abordat, data şi locul publicării, prefaţa, cuprinsul, bibliografia);
• **I = întrebări** (proprii sau a celui care recomandă cartea);
• **C = citire** (parcurgerea cărţii, cu notarea unor idei);
• **A = aducere aminte** (reluarea ideilor notate);
• **R = recapitulare** (sintetizarea ideilor principale).

Regulile legate de igiena învăţării uşurează acest demers: studiul individual să se realizeze după un program; elevul să facă pauze între diferitele etape ale învăţării; cunoştinţele să fie însuşite logic şi sistematic, la masa de lucru, în condiţii de lumină, linişte şi în camere aerisite etc.

Recomandat pentru acasă mai ales după ce elevii şi-au format anumite deprinderi de muncă independentă, studiul individual poate lua forma activităţii suplimentare, care la religie cuprinde: citirea notiţelor şi completarea lor cu unele informaţii din manual; învăţarea unor rugăciuni, poezii şi cântări religioase; căutarea, transcrierea şi învăţarea unor versete din Sfânta Scriptură; rezolvarea unor aplicaţii; explicarea unor proverbe etc.

Conţinutul activităţii suplimentare trebuie să fie accesibil, aşa încât elevii să o efectueze cu plăcere şi fără ajutorul celor din jur. Profesorul verifică şi valorifică pedagogic activitatea suplimentară realizată de elevi, dar nu o notează, întrucât aceasta nu este obligatorie.

Un aspect esenţial la religie îl constituie faptul că activitatea suplimentară trebuie înţeleasă de către elevi ca un „timp cu Dumnezeu".

Exemplu de utilizare a studiului individual, în clasă

- Conţinutul învăţării: *Regele Solomon*
- Activitatea de învăţare: explicarea unor texte biblice relevante

Explicaţi în scris următorul îndemn dat de regele Solomon: „*Nu zăbovi a face bine celui ce are nevoie, când ai putinţa să îl ajuţi*" (Pilde 3, 27).

[108] Elena Macavei, *Pedagogia*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, R.A., 1997, p. 256.

IV.2.3. METODE DE COMUNICARE LA NIVELUL LIMBAJULUI INTERN

IV.2.3.1. Reflecţia personală

Reflecţia personală constă în confruntarea cu propria conştiinţă, care poate conduce la clarificarea neliniştilor interioare, la dezvoltarea religiozităţii şi la descoperirea de noi cunoştinţe despre sine. Astfel, această metodă este utilă în orele de religie datorită funcţionalităţii şi flexibilităţii ei, date de tripla apartenenţă la metodele de comunicare la nivelul limbajului intern, de cunoaştere a realităţii religioase şi de autoevaluare.

Reflecţia poate fi utilizată ca suport cognitiv şi afectiv-motivaţional pentru anumite comportamente legate de viaţa cultică şi religios-morală. Reflecţia personală se sprijină reciproc cu învăţarea de tip euristic, prin descoperire: reflexia personală conduce la descoperiri al căror sens este îndreptat spre propria persoană, spre propriile trăiri, convingeri, iar învăţarea de tip euristic despre propria persoană sprijină autocunoaşterea şi reflecţia personală[109]. Realizată pe termen lung şi în mod sistematic, reflecţia sprijină formarea unei personalităţi religioase.

Încă de la clasele mici, profesorul poate iniţia activităţi didactice în care elevii să fie puşi în situaţia de autoanaliză a faptelor făcute în ziua care a trecut, care poate fi pregătită, de exemplu, prin poezia „Îndemn", de Demostene Botez.

Reflecţia personală face legătura între teorie şi practică, între cunoaştere şi trăire, astfel că la clasele mari devine suport pentru metacogniţie: pentru întrebările *Ce ştiu despre...?, Cum pot aborda tema...?, Care argumente susţin...?* pasul următor este cel al dialogului cu propria conştiinţă, prin întrebări precum: *Cât de des gândesc/ vorbesc despre/ fac...?, Cum aş putea să am o viaţă religioasă mai puternică în ceea ce priveşte...?, În ce măsură aplic în practică cunoştinţele despre...?, Ce înseamnă pentru mine...?* ş.a.

---

[109] Vezi modelul didactic propus de Dorin Opriş şi Monica Opriş pentru ilustrarea metodei „reflecţia internă", în lucrarea Muşata-Dacia Bocoş, *Instruirea interactivă. Repere axiologice şi metodologice*, Iaşi, Editura Polirom, 2013, pp. 165-168.

Utilizarea reflecţiei este recomandată deoarece conferă activităţii didactice un caracter puternic formativ şi educativ şi dezvoltă motivaţia elevilor pentru ora de religie. Este recomandată nu doar în cazul conţinuturilor învăţării care presupun teme de reflecţie în plan atitudinal, comportamental sau al formării abilităţilor, ci, mai cu seamă, în cele care au în vedere dinamica vieţii religioase a elevilor.

Exemple

- Conţinutul învăţării: *Legea morală a Vechiului Testament. Decalogul*

Întrebări care îi ajută pe elevi să descopere noi lucruri despre sine:
- Ce ştiu despre cele zece porunci?
- De ce este importantă respectarea poruncilor divine?
- Ce argumente susţin faptul că Decalogul este valabil şi pentru creştini?
- În ce lucrare am citit despre explicarea Decalogului?
- La ce se referă porunca...?
- Care dintre cele zece porunci o încalc cel mai des?
- Care dintre cele zece porunci este cel mai uşor de îndeplinit în ceea ce mă priveşte?
- Cum aş putea să folosesc conţinutul Decalogului în spovedania următoare?
- Cum ar arăta o zi din viaţa lumii, dacă fiecare dintre noi ar îndeplini poruncile din Decalog?

IV.3. METODE DE CUNOAŞTERE A REALITĂŢII RELIGIOASE

Cunoaşterea realităţii religioase reprezintă un amplu demers religios, iar din punct de vedere didactic include metode de educaţie religioasă care susţin căutarea lui Dumnezeu prin: observarea directă a realităţii religioase, studiul şi interpretarea simbolurilor, analiza documentelor, studiul de caz, exemplul, rugăciunea, meditaţia religioasă, deprinderile religios-morale, iniţierea în practica religioasă.

Cunoaşterea realităţii religioase înseamnă, în modul cel mai direct, căutarea lui Dumnezeu. În Eden, omul Îl vedea, vorbea şi era în comuniune de iubire cu El. Pe măsură ce s-a îndepărtat de Dumnezeu, căutarea Lui a devenit

din ce în ce mai dificilă. Dumnezeu a venit în ajutorul omului căzut, mai întâi prin profeţi, iar în zilele *„mai de pe urmă"*, prin Fiul Său (Evr. 1, 1-2). Înţelegerea realităţii religioase este posibilă prin lucrarea harului divin.

IV.3.1. OBSERVAREA DIRECTĂ A REALITĂŢII RELIGIOASE

Observarea directă a realităţii religioase este metoda prin care profesorul de religie urmăreşte să-i conducă pe elevi spre cunoaşterea lui Dumnezeu prin contemplarea prezenţei şi lucrării Lui în lumea creată, urmată de trăirea credinţei, în parcursul spre Împărăţia cerurilor.

Pentru regele David, contemplarea creaţiei lui Dumnezeu este un prilej de întărire a credinţei: *„Cerurile spun slava lui Dumnezeu şi facerea mâinilor lui o vesteşte tăria"* (Ps. 18, 1).

Mântuitorul Iisus Hristos îi îndemna în Predica de pe munte pe cei care Îl ascultau să conştientizeze, în urma observării creaţiei, valoarea omului în cadrul acesteia: *„Priviţi la păsările cerului, că nu seamănă, nici nu seceră, nici nu adună în jitniţe, şi Tatăl vostru Cel ceresc le hrăneşte. Oare nu sunteţi voi cu mult mai presus decât ele?(...) Luaţi seama la crinii câmpului cum cresc: nu se ostenesc, nici nu torc. Şi vă spun vouă că nici Solomon, în toată mărirea lui, nu s-a îmbrăcat ca unul dintre aceştia. Iar dacă iarba câmpului, care astăzi este şi mâine se aruncă în cuptor, Dumnezeu astfel o îmbracă, oare nu cu mult mai mult pe voi, puţin credincioşilor?"* (Mt. 6, 26; 28-30).

Observarea realităţii religioase este o activitate intelectuală complexă, care angajează reprezentările, gândirea, memoria şi atenţia voluntară[110]. Sfinţii Părinţi leagă contemplarea creaţiei de rugăciune: *„Dacă eşti teolog (dacă te ocupi cu contemplarea lui Dumnezeu), roagă-te; şi dacă te rogi cu adevărat, eşti teolog"*[111].

[110] D. Opriş, *Dimensiuni creştine ale pedagogiei moderne...*, pp. 229-230.

[111] Evagrie Ponticul, „Cuvânt despre rugăciune", în *Filocalia*, vol. 1, ediţia a IV-a, trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Bucureşti, Editura Harisma, 1993, p. 112.

Exemple de activităţi de învăţare care valorifică potenţialul pedagogic al observării directe a realităţii religioase

- completarea unor jurnale, în urma observării fenomenelor din natură;
- organizarea unor expoziţii cu fotografii din natură, realizate de elevi;
- realizarea unor desene/ colaje/ albume reprezentative care să reflecte purtarea de grijă a lui Dumnezeu faţă de lume;
- relatarea unor întâmplări despre modul în care au simţit prezenţa lui Dumnezeu în viaţa lor;
- prezentarea unei liste cu site-uri cu fotografii şi filme.

IV.3.2. STUDIUL ŞI INTERPRETAREA SIMBOLURILOR

Studiul şi interpretarea simbolurilor este metoda de cunoaştere a realităţii religioase prin care se transmit elevilor cunoştinţe cu ajutorul unui simbol (semn, obiect, imagine care reprezintă sau evocă o idee, o noţiune, un sentiment).

În Sfânta Scriptură, una dintre cele două căi de păstrare şi transmitere a Revelaţiei divine, simbolul este foarte des întâlnit. Prin simbol, adevărul revelat este mai uşor de pătruns, mai uşor de înţeles, datorită capacităţii omului de a opera cu noţiuni abstracte, de a realiza conexiuni între diferite aspecte ale realităţii.

În Vechiul Testament, simbolurile au rolul de a prefigura evenimente din viaţa şi lucrarea Mântuitorului sau în relaţie cu viaţa şi rolul Maicii Domnului: mielul pascal (Ieş. 12, 1-14), şarpele de aramă (Num. 21, 8-9), semnul lui Iona (Iona 2, 1), rugul ce ardea şi nu se mistuia (Ieş. 3, 2), roua de pe lâna lui Ghedeon (Jud. 6, 36-40), scara visată de Iacob (Fac. 28, 12), uşa cea închisă (Iez. 44, 1-2) etc.

În paginile Sfintelor Evanghelii (mai ales în cea după Ioan) întâlnim atât simboluri: apa cea vie (In. 4, 10), pâinea cea vie (In. 6, 51), Lumina lumii (In. 8, 12), păstorul cel bun (In. 10, 11), învierea şi viaţa (In. 11, 25), viţa şi mlădiţele (In. 15, 5), cât şi minuni şi acţiuni cu valoare de semn: prefacerea apei în vin (In. 2, 6-9), înmulţirea pâinilor şi a peştilor (Mt. 14, 15-21;15, 31-39; Mc. 6, 34-44; 8, 1-9; Lc. 9, 11-17; In. 6, 3-13), învierea lui Lazăr (In. 11, 17-44), curăţirea templului (In. 2, 13-25), convorbirea cu Nicodim (In. 3, 3-7),

convorbirea cu femeia samarineancă (In. 4, 10-15) etc. Accentul pus de Sfântul Apostol Ioan pe simbolismul minunilor şi acţiunilor cu valoare de semn are rolul de a demonstra valoarea istorică şi simbolică a lor. Simbolistica este foarte des folosită şi în Apocalipsă, carte profetică, greu de înţeles pentru elevi, motiv pentru care studierea ei nu este recomandată în orele de religie.

Vorbind despre folosirea simbolurilor pentru a lămuri o idee, o noţiune, un sentiment, Clement Alexandrinul arată avantajele didactice şi religioase ale acestei metode: *„Felul de interpretare simbolic este foarte folositor la multe; ajută la formularea unei drepte teologii, ajută evlaviei; ajută la punerea în valoare a priceperii, la deprinderea vorbitului pe scurt şi la arătarea înţelepciunii"*[112].

Conţinuturile învăţării la religie oferă o multitudine de simboluri care pot fi explicate în funcţie de posibilităţile elevilor de a înţelege mesajul transmis de acestea. Bibliografia din domeniul religios reprezintă un suport puternic pentru aflarea semnificaţiei simbolurilor biblice, ale unor acte/ obiecte de cult, veşminte liturgice, materii folosite în cult, elemente din iconografie, cifre, litere etc.

Exemplul nr. 1

- Conţinutul învăţării: *Sfintele slujbe ale Bisericii. Sfânta Liturghie*
- Activitatea de învăţare: exerciţii de explicare a unor acte de cult

La liceu, în lecţiile despre Sfânta Liturghie, profesorul va explica faptul că actele de cult din Sfânta Liturghie (citirile, cântările şi ceremonialul) se fac cu un anumit scop dar, totodată, ele simbolizează anumite momente din viaţa Mântuitorului. *„Să luăm, de pildă, intrarea cu Sfânta Evanghelie în altar sau intrarea cu cinstitele daruri. Fiecare din acestea se săvârşeşte cu un scop practic: cea dintâi, să se citească Evanghelia, cea de a doua, ca să se săvârşească Jertfa. Dar şi una şi alta închipuie ieşirea sau arătarea în lume a lui Hristos: una închipuie arătarea, încă nedeplină şi nedesluşită, de la început, cealaltă pe cea desăvârşită şi deplină"*[113].

---

[112] Clement Alexandrinul, „Stromatele", în *Scrieri*, partea a doua, trad. Pr. Dumitru Fecioru, col. P.S.B., vol. 5, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al B.O.R., 1982, p. 337.

[113] Sfântul Nicolae Cabasila, *Tâlcuirea dumnezeieştii Liturghii şi Despre viaţa în Hristos*, trad. Pr. prof. dr. Ene Branişte şi Pr. prof. dr. Teodor Bodogae, Bucureşti, Editura Arhiepiscopiei Bucureştilor, 1992, p. 53.

Exemplul nr. 2

- Conținutul învățării: *Libertate și responsabilitate creștină*
- Activitatea de învățare: exerciții de explicare a simbolisticii unor litere

În lecțiile de religie care abordează libertatea și responsabilitatea, profesorul poate folosi simbolistica literei Y: *„Litera Y (culcat) reprezintă simbolul și răspântia libertății. Libertatea este unul dintre cele mai alese daruri cu care l-a înzestrat Dumnezeu pe om. Pe linia existenței, între toate ființele, numai omul se mișcă, lucrează și creează liber. Animalele trăiesc după legea instinctului, omul după legea libertății. Aici stă toată gloria și puterea omului, toată mărirea, dar și căderea lui (...). Litera Y culcat constă dintr-o linie care se bifurcă (...). Libertatea este linia dreaptă care se bifurcă; drumul în care întâlnim răspântia. De la răspântia aceasta a libertății începe pentru om legea meritului și a răspunderii, căci are de ales: dreapta sau stânga, binele sau răul, virtutea sau viciul, urcarea spre cer sau coborârea în iad (...). Acesta e destinul omului prezentat în forma cea mai simplă"*[114].

Exemplul nr. 3

- Conținutul învățării: *Elemente de iconografie*
- Activitatea de învățare: exerciții de explicare a simbolisticii unor icoane

Profesorul poate explica simbolistica culorilor folosite în icoane:

- albul este simbolul curăției, al științei dumnezeiești. Simbolizează lumina care are proprietatea de a se răspândi și brăzda spațiul, de a exprima bucuria și fericirea;
- albastrul este culoare cerească, simbolul credinței. Albastrul întunecat este semn al tainei vieții dumnezeiești;
- roșul este simbolul iubirii, al jertfei și al altruismului. Roșul poate să însemne și focul iadului;
- verdele este simbolul regenerării spirituale. Este folosit în mod frecvent în pictarea veșmintelor profeților și ale evanghelistului Ioan;
- galbenul tulbure sau pal simbolizează adulterul, trădarea;
- auriul Îl simbolizează pe Hristos Însuși, Soarele dreptății, Lumina, Răsăritul cel de Sus;
- negrul simbolizează neantul, haosul, neliniștea, moartea. Este culoarea cu care sunt pictați îngerii răi și cei care merg în iad;
- maroul simbolizează smerenia, sărăcia[115].

---

[114] Ilarion V. Felea, *Religia culturii*, Arad, Editura Episcopiei Ortodoxe Române, 1994, pp. 15-16.
[115] Michel Quenot, *Icoana fereastră spre absolut*, trad. Pr. prof. dr. Vasile Răducă, București, Editura Enciclopedică, 1993, pp. 76-85.

Profesorul poate explica simbolistica dată de culorile veşmintelor în icoana *Iisus Hristos Pantocrator*, astfel: veşmântul roşu simbolizează firea omenească, iar mantia de culoare albastră, firea dumnezeiască.

IV.3.3. ANALIZA DOCUMENTELOR

Prin analiza documentelor legate de Istoria biblică şi de Istoria bisericească, se atestă vechimea creştinismului pe un anumit teritoriu şi se evidenţiază faptul că învăţătura Bisericii Ortodoxe este în conformitate cu adevărul revelat.

Documentele care ajută la cunoaşterea faptelor istorice se clasifică în: documente obiectuale (pietre funerare, podoabe cu însemne creştine, obiecte de cult, piese numismatice, piese heraldice); urme de construcţii (bazilici paleocreştine, catacombe, mănăstiri, aşezări omeneşti); documente scrise (vechi inscripţii creştine, manuscrise, cărţi vechi).

Ţinând cont de faptul că analiza propriu-zisă a documentelor necesită cunoştinţe de geografie, istorie, demografie, cronologie, arheologie, epigrafie, paleografie, diplomatică, heraldică, bibliologie, filologie şi lingvistică, etnografie şi folclor, profesorul poate utiliza această metodă în special la clasele de liceu şi poate valorifica în lecţie rezultatele unor cercetări ştiinţifice sau poate invita un specialist care să-i iniţieze pe elevi în descifrarea documentelor.

Documentele alese pot fi selectate şi din elementele de istorie locală (acolo unde acestea există), pentru a dezvolta interesul elevilor faţă de acestea. Atunci când nu are la îndemână documentele originale, profesorul poate folosi reproduceri ale acestora (ilustraţii, copii, machete, filme etc.).

Analiza documentelor parcurge următoarele etape:

1. precizarea obiectivelor urmărite;

2. prezentarea documentului (denumire, datare, anul şi locul descoperirii, locul unde se află în prezent etc.);

3. observarea elementelor semnificative;

4. descrierea documentului, explicarea semnificaţiei elementelor şi, eventual, prezentarea legăturii dintre elemente;

5. desprinderea concluziilor.

Între apologeţii de limbă greacă, se remarcă episcopul Teofil al Antiohiei, un neobosit cercetător al Sfintei Scripturi, al textelor Sfinţilor Părinţi, dar şi al scrierilor păgâne. Dacă în urma citirii cărţilor Bibliei trece la creştinism, textele vechi ale literaturii şi filosofiei greceşti îi oferă elementele pe care le menţionează atunci când demonstrează superioritatea creştinismului asupra religiilor păgâne, din punct de vedere doctrinar, moral şi istoric.

Bazându-se pe cronologia dată de Sfânta Scriptură, dar şi pe cercetarea scrierilor unor istorici păgâni, episcopul Teofil al Antiohiei demonstrează faptul că credinţa în Dumnezeu este mai veche decât religiile păgâne şi că profeţiile au fost scrise înaintea literaturii profane. *„Se poate vedea vechimea cărţilor profetice şi dumnezeirea învăţăturii noastre; se poate vedea că învăţătura noastră nu e nouă şi nici nu sunt mituri şi minciuni, cum gândesc unii evenimentele istoriei noastre, ci mai vechi şi mai adevărate decât ale celorlalţi"*[116].

Exemplu

- Conţinutul învăţării: *Creştinismul la români*
- Activitatea de învăţare: exerciţii de analiză a gemei de la Potaissa
- Procedee didactice şi mijloace de învăţământ: descrierea, explicaţia, interpretarea simbolurilor, lectura şi interpretarea textului biblic, Biblia, ilustraţii de diferite tipuri (icoane, reproducerea gemei), hartă cu teritoriul Daciei în secolul al IV-lea

Analiza gemei de la Potaissa se poate face astfel:

1. precizarea obiectivelor urmărite:
- cunoaşterea importanţei acestei descoperiri arheologice paleocreştine din Transilvania pentru istoria ţării noastre şi pentru creştinismul românesc;
- observarea prezenţei simbolurilor creştine în timp şi spaţiu;
2. prezentarea gemei de la Potaissa:
- gema de la Potaissa, o piatră din onix, a fost descoperită în secolul al XIX-lea, în ruinele cetăţii Potaissa (Turda) şi datează din secolul al IV-lea. În prezent a dispărut, dar o cunoaştem pe baza descrierilor şi studiilor;
3. observarea elementelor semnificative;
4. descrierea gemei de la Potaissa, explicarea semnificaţiei elementelor şi prezentarea legăturii dintre elemente:

[116] Teofil al Antiohiei, *Cartea a treia către Autolic...*, pp. 462-463.

Descrierea obiectului	Explicarea semnificației elementelor	Prezentarea legăturii dintre elemente
- formă ovală, cu dimensiunile 1,1-1,3 cm; - pe un postament este înfățișat un bărbat în picioare, având un miel pe umeri; un alt miel este la picioarele sale și privește în sus, spre bărbat; - în partea stângă este un copac, iar pe una din cele două ramuri stă o pasăre; - în partea dreaptă se vede o corabie din care cade un om în apă, în fața unui pește care stă să-l înghită; - cuvântul ΙΧΘΥΣ.	- Blândul Păstor; - porumbelul este simbolul Duhului Sfânt; - Prorocul Iona care a fost aruncat din corabie și apoi a fost înghițit de chit; - criptogramă creștină: Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu Mântuitorul - cuvânt grecesc (pește).	Mântuitorul Iisus Hristos este Păstorul cel Bun care își pune viața pentru oile Sale. Este Fiul lui Dumnezeu, Care a venit să mântuiască lumea prin jertfa pe cruce și prin învierea din morți, după trei zile, așa cum a fost simbolizat de prorocul Iona care a stat trei zile și trei nopți în pântecele chitului. Domnul Iisus Hristos este prezent în lume prin Duhul Sfânt.

5. desprinderea concluziilor privind importanța documentului analizat:
- această descoperire arheologică paleocreștină este importantă în prezentarea continuității populației romanice în Dacia carpatică după retragerea lui Aurelian (secolul al III-lea);
- după domnia Împăratului Constantin cel Mare (secolul al IV-lea), se poate vorbi de o generalizare a creștinismului în lumea daco-romană din nordul și din sudul Dunării;
- creștinii au introdus elemente religioase în diferite aspecte ale vieții: îmbrăcăminte, podoabe, unelte etc.

IV.3.4. STUDIUL DE CAZ

Studiul de caz este metoda de cunoaștere a realității religioase care constă în analiza unui caz real, cu scopul de a apropia abordarea conținutului învățării de aspecte practice sau de situații concrete ale vieții elevilor.

Fiind suport al cunoașterii inductive și bază pentru cunoașterea deductivă, această metodă complexă se folosește la religie cu predilecție la

liceu, dar şi în învăţământul primar sau gimnazial, pentru anumite teme sau situaţii care vizează formarea unor atitudini, deprinderi şi comportamente religioase.

În alegerea cazului se au în vedere mai multe aspecte:
- corelarea acestuia cu obiectivele propuse în lecţie;
- raportarea la cunoştinţele, ideile, principiile, normele cunoscute de elevi;
- corelarea gradului de dificultate al cazului cu nivelul de pregătire al elevilor;
- posibilitatea sintetizării unor concluzii importante în urma analizei cazului.

În studierea cazului, se parcurg mai multe etape:
1. prezentarea cazului (la propunerea profesorului sau/şi a elevilor);
2. alcătuirea unui plan de analiză care să aibă în vedere identificarea cauzelor ce au determinat declanşarea evenimentului analizat şi evoluţia acestuia;
3. dirijarea de către profesor a dezbaterilor, prin selectarea metodelor pentru analiză, prin examinarea cazului din mai multe perspective, fără ca acesta să propună ipoteze, opinii şi soluţii la care ar putea ajunge elevii;
4. stabilirea unor concluzii.

Avantajul utilizării acestei metode constă în faptul că îi solicită pe elevi în colectarea şi structurarea de informaţii, analiza, elaborarea şi argumentarea unei decizii, evaluarea alternativelor şi desprinderea unor concluzii. În plus, având un caracter activ şi păstrând semnificaţia unei metode euristice, analiza studiului de caz influenţează pozitiv şi relaţiile din cadrul clasei[117], în special prin faptul că propunerea variantelor de soluţionare a cazului recomandă organizarea şi lucrul în comun, în perechi sau pe grupe.

Mântuitorul prezintă cazul galileenilor ucişi de Pilat şi al iudeilor peste care s-a surpat turnul în Siloam şi îi îndeamnă pe toţi oamenii spre îmbunătăţirea vieţii morale, prin concluzia prezentată: *„Şi El, răspunzând le-a zis: Credeţi, oare, că aceşti galileeni au fost mai păcătoşi decât toţi galileenii, fiindcă au suferit acestea? Nu! zic vouă; dar dacă nu vă veţi pocăi, toţi veţi pieri la fel. Sau cei optsprezece inşi peste care s-a surpat turnul în Siloam şi i-a ucis, gândiţi, oare, că ei au fost mai păcătoşi decât toţi oamenii care locuiau în Ierusalim? Nu! zic vouă; dar de nu vă veţi pocăi, toţi veţi pieri la fel"* (Lc. 13, 2-5).

[117] I. Cerghit, *Metode de învăţământ...*, p. 206.

Exemple de studiu de caz

1. Sfântul Apostol Andrei, ocrotitorul României, pe baza noţiunilor studiate de către elevi la clasă şi în urma vizitării peşterii Sfântului Apostol Andrei;

2. comportamentul unor elevi, prin analiza unor cazuri cunoscute de elevi. Profesorul poate aduce în discuţie cazul unui elev care l-a lovit pe un coleg pentru că acesta a râs de sora lui – o persoană cu o anumită problemă de sănătate. Dintre variantele de soluţionare a cazului propuse de elevi va fi aleasă cea care arată faptul că niciodată un rău nu poate fi înlăturat cu un alt rău.

IV.3.5. EXEMPLUL

Domnul Iisus Hristos este modelul prin excelenţă: *„Învăţaţi-vă de la Mine, că sunt blând şi smerit cu inima şi veţi găsi odihnă sufletelor voastre"* (Mt. 11, 29). Prin lucrarea Sa mântuitoare, El S-a făcut pe Sine pildă vie, căci *„Iisus Hristos, ieri şi azi şi în veci, este Acelaşi"* (Evr. 13, 8).

Sfântul Apostol Pavel ne lămureşte câteva aspecte definitorii pentru modelul creştin: *„Aduceţi-vă aminte de mai-marii voştri, care v-au grăit vouă cuvântul lui Dumnezeu; priviţi cu luare-aminte cum şi-au încheiat viaţa şi urmaţi-le credinţa"* (Evr. 13, 7). Sfânta Scriptură ne îndeamnă, aşadar, să luăm ca exemplu pentru o viaţă creştină autentică pe cei care înaintea noastră au învăţat cuvântul lui Dumnezeu şi au avut o credinţă puternică până la sfârşitul vieţii.

Comportamentele exemplare au un efect puternic asupra elevilor care încearcă să le urmeze şi îi îndeamnă pe aceştia la schimbări comportamentale semnificative. Tendinţa spre imitare este mai dezvoltată la preşcolari, dar se manifestă şi la elevii mai mari. Ei caută să-şi găsească şi în anturajul lor anumite modele după care să-şi conducă viaţa morală (părinţii, profesorii, colegii, prietenii). Dat fiind faptul că exemplul acţionează în mod permanent asupra comportamentului moral al elevilor, apare necesitatea ca profesorul de religie să aibă o conduită care să-l recomande în faţa elevilor ca exemplu demn de urmat. În sprijinul acestui lucru este şi faptul că religia este o disciplină de tip experienţial, învăţarea elementelor religioase observate la cei din mediul familiar fiind o componentă importantă în structurarea vieţii religioase a viitorului adult.

Profesorul de religie va oferi elevilor criterii după care să-şi poată alege cele mai bune exemple de conduită morală. Pentru exemplificare el poate folosi: Sfânta Scriptură, Vieţile Sfinţilor, filme şi articole cu conţinut religios-moral. În utilizarea exemplului ca metodă de cunoaştere a realităţii religioase, profesorul va avea în vedere:

- să asigure în clasă un climat care să facă posibilă receptarea de către elevi a modelului prezentat;
- să folosească modele opuse (pozitive şi negative), doar dacă are certitudinea că aceste antinomii îi vor ajuta şi determina pe elevi să le adopte pe cele pozitive.

Exemplul nr. 1

- Conţinutul învăţării: *Creştinul acasă şi în biserică*
- Activitatea de învăţare: analiza comportamentului unor personaje biblice sau din literatura religioasă
- Procedee didactice: povestirea, explicaţia, lectura

Elevilor li se poate spune o povestire pentru a le arăta influenţa pe care o are asupra semenilor exemplul personal, manifestat în viaţa de zi cu zi: *„Un misionar creştin s-a dus în India ca să propovăduiască adevărul Evangheliei. Având nevoie de un om de serviciu, a intrat în vorbă cu un localnic ce era disponibil pentru a intra în slujba acestuia. Indianul era, însă, un foarte devotat adept al religiei budiste. Din cauza aceasta şovăia să primească oferta misionarului. Aş intra bucuros în serviciul dumnitale, zicea el, dar mă tem că vei încerca să mă faci creştin. N-ai nicio frică – răspunse misionarul. Îţi promit că îţi voi respecta convingerile religioase şi n-am să-ţi vorbesc nimic despre Dumnezeul meu, Iisus Hristos. Omul se ţinu de cuvânt. Iar, după un an de zile, indianul cel angajat în serviciu veni la stăpânul său şi îi zise: Iubite stăpâne! Ceea ce ai făgăduit ai respectat. Tot anul de când te slujesc nu mi-ai vorbit nimic de Hristos. Dar ceea ce n-au auzit urechile mele, au văzut ochii mei. Ţi-am observat bunătatea, mila, felul cum te-ai rugat şi te-ai comportat cu oamenii. Viaţa dumnitale a fost pentru mine o evanghelie vie, permanentă. Sunt acum deplin convins de adevărul credinţei ce o propovăduieşti aici în India şi, de aceea, doresc să devin şi eu creştin"*[118].

[118] † Dr. Irineu Pop-Bistriţeanul, *Pavăza credinţei*, Craiova, Editura Omniscop, 1994, p. 125.

Exemplul nr. 2

- Conţinutul învăţării: *Asemănarea omului cu Dumnezeu*
- Activitatea de învăţare: analiza vieţii unor sfinţi contemporani
- Procedee didactice: povestirea, explicaţia, lectura

Aplicaţie. Citiţi textul de mai jos, care prezintă mărturia unuia dintre ucenicii Sfântului Nectarie Taumaturgul (†1920), şi identificaţi virtuţile dobândite de acest sfânt în timpul vieţii pământeşti, prin care a fost un model pentru cei din jurul lui: *„Pe mine, chipul lui mă atrage asemenea unui magnet. Cât de deosebit, de strălucitor este acest chip, de altfel atât de simplu şi de smerit! Îl vezi existând, trăind în lume, comunicând cu ea şi, în acelaşi timp, simţi că el nu aparţine lumii acesteia, că nu are nimic în comun cu ambiţiile, cu aşteptările şi cu visurile oamenilor obişnuiţi care ne înconjoară. Se roagă neîncetat, ziua şi noaptea, se roagă pentru mântuirea lumii şi tinde mereu fierbinte spre veşnica împărăţie a lui Dumnezeu. Blând şi îngăduitor, îi iubeşte pe toţi şi îi dezarmează pe cei vicleni cu privirea sa pură şi nevinovat"*[119].

IV.3.6. RUGĂCIUNEA

Cea mai simplă şi mai cuprinzătoare dintre definiţiile care se dau rugăciunii este următoarea: rugăciunea este convorbirea omului cu Dumnezeu.

Domnul Iisus Hristos s-a rugat de nenumărate ori, pentru Sine, pentru ucenici şi pentru întreaga lume. El Însuşi ne-a învăţat rugăciunea pe care să o rostim (Mt. 6, 9-13; Lc. 22, 42), cum să ne rugăm (Mt. 6, 5-8), ne-a dat exemple de rugăciuni stăruitoare (Lc. 11, 5-13), de rugăciuni de pocăinţă (rugăciunea vameşului din pilda vameşului şi a fariseului, Lc. 18, 13), dar şi de rugăciuni care nu au adus mare folos sufletesc celui care le-a rostit (rugăciunea fariseului din aceeaşi pildă (Lc. 18, 11-12).

Urmând poruncii Mântuitorului de a nu spune multe atunci când ne rugăm (Mt. 6, 7), Cuviosul Siluan Athonitul ne îndeamnă: *„Roagă-te simplu, ca un copil şi Domnul va asculta rugăciunea ta. Domnul nostru este un Părinte a cărui milă întrece tot ceea ce ne-am putea închipui sau gândi, şi singur Duhul Sfânt ne descoperă iubirea Lui nemărginită"*[120].

---

[119] Nicuşor Morlova, *Sfântul Nectarie Taumaturgul*, Galaţi, Editura Bunavestire, 2000, p. 32.
[120] Sfântul Siluan Athonitul, *Între iadul deznădejdii şi iadul smereniei...*, p. 246.

Rugăciunea devine metodă de cunoaştere a lui Dumnezeu prin faptul că îl conduce pe om înspre starea de smerenie, mai ales când rugăciunea particulară este completată cu rugăciunea liturgică, ce îl ajută să îşi depăşească propriile interese, rugându-se pentru toată lumea.

Profesorul de religie are şi misiunea de a-i învăţa pe elevi să se roage şi să-şi formeze această deprindere. Pentru aceasta, este nevoie de cunoaşterea textelor unor rugăciuni, de rostirea acestora lor în diferite momente şi situaţii ale zilei. Ajutorul oferit de profesor în explicarea textului rugăciunilor va fi completat de prezentarea unor modele de rostire a rugăciunii, atât în cadrul lecţiei, cât şi în activităţile extraşcolare realizate împreună.

Învăţarea de rugăciuni şi exersarea rostirii acestora rămâne o constantă pe întreg parcursul şcolarităţii[121]. Noile programe de religie conţin pentru fiecare clasă un set de rugăciuni, care se constituie în achiziţii pe termen lung, particularizat vârstei elevilor.

Exemple de activităţi didactice pentru rugăciunea „Tatăl nostru", la diferite clase

- lectura textului biblic (Mt. 6, 9-13);
- identificarea textului rugăciunii în cele două Sfinte Evanghelii, după Matei şi Luca;
- explicarea textului rugăciunii „Tatăl nostru" (la fiecare ciclu de învăţământ, raportat la vârsta şi la nivelul de învăţare al elevilor);
- învăţarea rugăciunii;
- audiţia muzicală a rugăciunii „Tatăl nostru", în diferite variante;
- rostirea rugăciunii la ora de religie sau în alte contexte;
- lectura/ scrierea textului rugăciunii în limbile studiate de elevi la clasă;
- povestirea unor întâmplări care să ilustreze cele şapte cereri ale rugăciunii;
- realizarea unor compoziţii (desene, colaje) pentru cele şapte cereri;
- proiectarea unor imagini cu biserica „Tatăl nostru" din Ierusalim şi cu muntele Fericirilor, unde Domnul Iisus Hristos a rostit Predica de pe munte etc.

[121] Adrian Ivan, *Metoda rugăciunii în educaţia creştină*, Craiova, Editura Aius Printed, 2011, p. 160-164.

IV.3.7. MEDITAŢIA RELIGIOASĂ

Meditaţia religioasă constituie o lucrare sufletească prin care creştinul reflectează asupra unei probleme religioase, cu speranţa de a-şi întări trăirea spirituală, de a dobândi linişte şi pace lăuntrică. În momentele de reculegere, atenţia omului poate fi îndreptată asupra problemelor fundamentale ale existenţei: scopul vieţii omului pe pământ, bunătatea lui Dumnezeu, viaţa religioasă creştină, împlinirea poruncilor lui Dumnezeu etc.

Prorocul David meditează asupra destinului omului pe pământ, iar în această stare sufletească înalţă rugăciuni de laudă lui Dumnezeu: „*Când privesc cerurile, lucrul mâinilor Tale, luna şi stelele pe care Tu le-ai întemeiat, îmi zic: Ce este omul că-ţi aminteşti de el? Sau fiul omului, că-l cercetezi pe el? Micşoratu-l-ai pe dânsul cu puţin faţă de îngeri, cu mărire şi cu cinste l-ai încununat pe el. Pusu-l-ai pe dânsul peste lucrul mâinilor Tale, toate le-ai supus sub picioarele lui. Oile şi boii, toate; încă şi dobitoacele câmpului; păsările cerului şi peştii mării, cele ce străbat cărările mărilor. Doamne, Dumnezeul nostru, cât de minunat este numele Tău în tot pământul!*" (Ps. 8, 3-9).

Utilizarea meditaţiei ca metodă de cunoaştere a realităţii religioase la ora de religie va fi minuţios pregătită de către profesor, iar obiectul acesteia va fi în relaţie cu conţinutul învăţării. De exemplu, în timpul Postului mare, elevii pot reflecta la iubirea lui Dumnezeu Tatăl, Care Şi-a jertfit Fiul pentru mântuirea lumii. Fericitul Augustin oferă un model de meditaţie la preţul răscumpărării noastre: „*Cât de mult ne-ai iubit, bunule Părinte, Tu Care nu ai cruţat pe Însuţi Fiul Tău, ci pentru noi păcătoşii L-ai dat morţii (Rom. 8, 32)! (...) Iată, Doamne, eu arunc la Tine grija mea, ca să trăiesc. Tu cunoşti nepriceperea şi slăbiciunea mea. Învaţă-mă şi vindecă-mă. Să nu mă ocărască cei mândri pentru că meditez la preţul răscumpărării mele*" [122].

Utilizarea acestei metode poate avea şi un scop „terapeutic". În momentele de nelinişte sufletească, meditaţia la iubirea lui Dumnezeu poate readuce speranţa în suflet, poate să îl reechilibreze emoţional pe cel care o practică în mod frecvent.

---

[122] Fericitul Augustin, *Confessiones*, ediţia a II-a, trad. Prof. dr. Nicolae Barbu, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1994, pp. 327; 328.

Prin această metodă, profesorul îi poate susține pe elevi să găsească un suport spiritual, îi poate ajuta să înțeleagă că anumite lucruri din viața lor, chiar dacă le produc durere în suflet, se întâmplă cu știrea lui Dumnezeu, că uneori există în viața omului lucruri care nu pot fi schimbate, că nu sunt vinovați pentru producerea unor evenimente nedorite (de exemplu, moartea cuiva drag, plecarea în străinătate a unui părinte, divorțul părinților, violența în familie, prezența într-o casă de tip familial, boala, dizabilitățile etc.). Meditația religioasă îl ajută pe om să intre în relație cu Dumnezeu, iar harul primit aduce pace și bucurie în suflet, îi îndreaptă gândurile înspre El, ancorându-l mai puternic în credință, nădejde și dragoste.

Exemplul nr. 1

- Conținutul învățării: *Rugăciunea*
- Procedee didactice: jocul didactic, conversația, meditația religioasă

Jocul didactic: *Îi mulțumesc lui Dumnezeu pentru tot ceea ce mi-a dăruit?*

Una dintre activitățile de învățare poate fi „jocul mulțumirii", după modelul oferit în cartea „Pollyanna", de Eleanor H. Porter[123], în care o fetiță orfană de mamă a fost învățată de tatăl ei să găsească motive de mulțumire pentru tot ceea ce i se întâmpla. De exemplu, când se aștepta să găsească măcar o păpușă în containerul cu ajutoare pe care ei l-au primit și a constatat că sunt doar cârje, I-a mulțumit lui Dumnezeu pentru faptul că nu are nevoie de ele. După ce a rămas orfană și de tată și a ajuns la mătușa ei foarte bogată, cu o casă asemenea unui castel, s-ar fi așteptat la o primire frumoasă, dar a fost ținută la distanță. Cu toate că a fost cazată într-o odăiță la mansardă, într-o cameră foarte sumar împodobită, Pollyanna a găsit motive să fie fericită: a mulțumit că, neavând oglindă, nu își mai vede zilnic pistruii, că neavând niciun tablou, va fi nevoită să se uite mai des pe fereastră la peisajul de afară și tot așa.

Un astfel de joc, realizat cu elevi de gimnaziu, a dus la următoarele răspunsuri: „Îi mulțumesc lui Dumnezeu că nu am camera mea, pentru că, fiind mai fricoasă, noaptea mă simt mai în siguranță alături de sora mea."; „Îi mulțumesc lui Dumnezeu că suntem mai mulți frați, pentru că nu mai am nevoie de profesor în particular: sora mea mai mare mă ajută la engleză, iar fratele meu, la matematică".

[123] Eleanor H. Porter, *Pollyanna. Taina mulțumirii*, trad. George Alexandrescu, Timișoara, Editura Nepsis, 2014.

Exemplul nr. 2

- Conținutul învățării: *Asemănarea omului cu Dumnezeu*
- Activitatea de învățare: meditația religioasă asupra unor evenimente din viața elevilor
- Procedee didactice: povestirea, explicația, descrierea

La clasele mari, profesorul poate iniția o activitate didactică bazată pe meditație religioasă, pornind de la următorul text: *Dumnezeu are trei răspunsuri la rugăciunile noastre: „Da", „Nu încă", respectiv „Am ceva mai bun pentru tine".* El le poate cere elevilor să mediteze asupra acestui text, să identifice situații din viața lor când au primit unul sau altul din aceste răspunsuri și să prezinte ce atitudine au avut față de Dumnezeu în fiecare din respectivele situații.

IV.3.8. DEPRINDERILE RELIGIOS-MORALE

Pentru educația religioasă, formarea și practicarea deprinderilor religios-morale reprezintă deopotrivă finalitate și metodă de cunoaștere a realității religioase, formulată magistral prin expresia „dăruind vei dobândi". Utilizarea acestei metode a constituit o constantă în educația creștină realizată în școală, în familie și în Biserică.

În realizarea educației religioase, în special la clasele mici, este accentuată dimensiunea morală a educației religioase, spre a susține manifestarea voinței pentru săvârșirea faptelor bune. Relația dintre formarea deprinderilor și măsura educării voinței este dată de nevoia existenței unei motivații puternice pentru a ajunge la conștiința că practicarea acestora în mod constant este susținută de dragostea față de Dumnezeu, singura care aduce adevărata bucurie în suflet și sporește iubirea: „*Ca să le iubească și să le practice, după harul lui Dumnezeu ascuns în ele*"[124].

Faptele credinței sunt lumina vieții creștine, astfel că formarea deprinderilor morale poate fi considerată metodă de educație: „*Ce folos, frații mei, dacă cineva zice că are credință, iar fapte nu are?... Căci precum trupul fără suflet este mort, așa și credința fără fapte, moartă este*" (Ic. 2, 14; 26).

În formarea deprinderilor, profesorul poate folosi aprobarea sau

[124] Sfântul Nicodim Aghioritul, *Deprinderi duhovnicești*, trad. Pr. N. Donos, Alba Iulia, Editura Episcopiei Ortodoxe, 1995, p. 9.

dezaprobarea unor fapte, cuvinte, gesturi, acţiuni observate la elevi. Aprobarea sau aprecierea favorabilă este modalitatea prin care se realizează o susţinere a manifestărilor pozitive ale elevilor de către o autoritate externă (profesor, duhovnic, colectivitate). Formele pe care le poate lua aprobarea sunt variate: *acordul* (un gest aprobativ, un zâmbet, un cuvânt de încurajare), *lauda* (în particular sau în faţa colectivului), *exprimarea recunoştinţei* (poate fi şi sub forma rugăciunii pentru cel care ţi-a făcut un bine), *recompensa* (morală, materială). Utilizarea de către profesor a aprobării presupune cunoaşterea elevilor, dar şi tact în alegerea momentului şi a modului în care să realizeze aprecierile, pentru a nu genera invidie sau suspiciune între ei.

Folosirea acestor forme ale aprobării este în acord cu modelul oferit de Domnul Hristos, care a apreciat, cu autoritatea Sa supremă, faptele celor care s-au străduit să-şi îmbunătăţească viaţa morală. În pilda talanţilor găsim diferite forme ale aprobării, în cuvintele stăpânului adresate slugilor care au înmulţit talanţii: *„Bine, slugă bună şi credincioasă, peste puţine ai fost credincioasă, peste multe te voi pune; intră întru bucuria Domnului tău"* (Mt. 25, 21; 23).

Sfântul Ignatie Teoforul îi apreciază pe locuitorii cetăţii Smirna (Izmirul de azi) pentru ospitalitatea dovedită faţă de însoţitorii lui şi le arată că faptele lor au fost răsplătite cu rugăciuni de mulţumire: *„Aţi făcut bine că aţi primit, ca diaconi ai lui Hristos Dumnezeu, pe Filon şi pe Reu Agatopod care de dragul lui Dumnezeu m-au însoţit; şi ei mulţumesc Domnului pentru voi, că i-aţi ajutat în tot chipul"*[125].

La polul opus se află dezaprobarea, manifestată cel mai adesea prin *dezacord* (printr-o privire, un gest reprobabil, expresii precum „Nu este bine...", „Sunt dezamăgit...") şi *observaţie* (realizată în particular, în faţa părinţilor sau în faţa colectivului.

Diferite forme de dezaprobare găsim atât în Sfânta Scriptură, cât şi în Sfânta Tradiţie. În pilda talanţilor, stăpânul dezaprobă atitudinea slugii care a îngropat talantul primit pentru a lucra cu el: *„Slugă vicleană şi leneşă, ştiai că secer unde n-am semănat şi adun de unde n-am împrăştiat? Se cuvenea, deci, ca tu să pui banii mei la zarafi, şi eu, venind, aş fi luat ce este al meu cu*

[125] Sfântul Ignatie Teoforul, „Epistolele", în *Scrierile Părinţilor Apostolici*, trad. Pr. dr. Dumitru Fecioru, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1995, p. 222.

dobândă. Luaţi deci de la el talantul şi daţi-l celui ce are zece talanţi. Căci tot celui ce are i se va da şi-i va prisosi, iar de la cel ce n-are şi ce are i se va lua. Iar pe sluga netrebnică aruncaţi-o întru întunericul cel mai dinafară. Acolo va fi plângerea şi scrâşnirea dinţilor" (Mt. 25, 26-30).

Conform acestui model, dezaprobarea făcută de profesor trebuie însoţită de prezentarea modului corect de acţiune. În plus, în utilizarea diferitelor forme ale acestei acţiuni didactice, profesorul va ţine cont de factorii externi şi interni care determină la elevi un anumit comportament.

În formarea deprinderilor religios-morale, un rol important îl are exersarea unor acţiuni şi punerea elevilor în situaţii reale de realizare a acestora, care conduc la creşterea întru virtutea creştină, înţeleasă drept *„expresia tipică a vieţii religioase dinamice, raţiunea existenţei adevărate a credinciosului*"[126]. Programele şcolare de religie prezintă, prin diferite elemente (competenţe specifice, conţinuturi ale învăţării, exemple de activităţi de învăţare), finalităţi şi modalităţi ale educării comportamentului moral-religios la elevi.

Exemple de activităţi de învăţare pentru consolidarea deprinderilor morale, pe baza unor competenţe specifice[127], la clasa a III-a

- Competenţa specifică vizată: 1.3. Formularea unor reguli de comportament moral-creştin, cu ajutorul profesorului, pentru diferite contexte de viaţă familiare
- Activităţi de învăţare (recomandate de programa şcolară):

- stabilirea, cu ajutorul profesorului, în grupuri mici şi/ sau la nivelul clasei, a unor reguli de comportament adecvate vârstei elevilor şi diferitelor contexte (şcoală, familie, biserică, stradă, natură etc.), relevante din perspectivă moral-religioasă;
- analiza unor situaţii privind respectarea anumitor reguli de comportament moral-creştin în diferite contexte date (jocuri de rol, povestiri, analiza unor imagini, filme, desene animate);
- studii de caz, pornind de la situaţii reale sau imaginare familiare, care evidenţiază importanţa respectării unor reguli de comportament moral-religios;
- jocuri de rol: „Cum procedez în situaţia...?"; „Ce fac atunci când cineva îmi spune să fac un lucru bun/ rău...?".

---

[126] Irineu, Arhiepiscop al Alba Iuliei, *Cu Hristos pe calea vieţii*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2011, p. 255.

[127] ****Programa şcolară pentru disciplina Religie, cultul ortodox, clasele a III-a şi a IV-a*, aprobată prin ordinul ministrului educaţiei naţionale nr. 5001/02.12.2014.

IV.3.9. INIȚIEREA ÎN PRACTICA RELIGIOASĂ

Inițierea în practica religioasă reprezintă o cale de integrare a unor aspecte ale vieții liturgice publice în trăirea personală a credinței, sub îndrumarea teoretică și practică realizată de educatorul creștin[128]. Prin această metodă este vizată cultivarea predispoziției religioase a elevilor, pornind de la faptul că trăirea sentimentelor și a valorilor religioase în intimitatea sufletească se exteriorizează în diferite acte de cult sau ritualuri, prin care creștinul își arată iubirea față de Dumnezeu, atât în mod particular, cât și public.

Cultul divin ortodox, în centrul căruia se află Sfânta Liturghie, este compus din: Sfintele Taine, Laudele bisericești și Ierurgiile. În cadrul cultului, lectura biblică și cântarea religioasă au avut întotdeauna un rol educativ deosebit de important, recunoscut pentru fiecare din componentele sale. Valorificarea cultului divin în educație vine să întregească posibilitățile de cunoaștere a lui Dumnezeu prin sfintele slujbe, care îl ajută pe creștin să-și cultive trăirea spirituală.

Rolul cultului divin este să îi ajute pe creștini să înțeleagă și să identifice propriile căi de cunoaștere și aprofundare a valorilor spirituale, dar și să conștientizeze prezența lui Dumnezeu reală în Biserică și în viața personală. Educația realizată prin intermediul cultului divin îl ajută pe elev în dobândirea comuniunii cu Dumnezeu și cu semenii, prin susținerea efortului prin care este împletită cunoașterea valorilor religioase cu interiorizarea acestora.

Elevii vor fi îndrumați să evite automatizarea unor gesturi liturgice, după îndemnul: „*Căci nu a cădea în genunchi și a lua chipul celor aflați în rugăciune, în vreme ce cugetarea rătăcește în afară, e sârguința și fapta bineplăcută Scripturii, ci predarea întregului suflet împreună cu trupul, rugăciunii, odată cu lepădarea oricărei nepăsări a gândurilor și a oricărui cuget nedrept*"[129].

---

[128] D. Opriș, *Dimensiuni creștine ale pedagogiei moderne...*, pp. 234-235.

[129] Sfântul Grigorie de Nyssa, „Despre rânduiala cea după Dumnezeu și despre nevoința cea adevărată", în *Scrieri*, partea I, trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae și Pr. Ioan Buga, col. P.S.B., vol. 29, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1982, p. 479.

Îndrumarea teoretică şi practică presupune şi învăţarea modului de realizare a unor gesturi liturgice, a unor cântări religioase, a modului de utilizare a unor cărţi de cult, printr-un mecanism similar celui folosit în metoda exerciţiul: prezentarea scopului şi a importanţei abilităţii respective, explicarea şi demonstrarea acesteia, controlul şi corectarea, respectiv crearea de noi situaţii în care să fie aplicată.

IV.3.9.1. Cele şapte Laude

Slujbele celor şapte Laude reproduc în mod tainic, zi de zi, an de an, momentele vieţii pământeşti a Mântuitorului, continuând rugăciunea şi învăţătura Sa. În slujbele bisericeşti sunt expuse cu claritate şi profunzime toate adevărurile dogmatice. Cultul ortodox, folosind bogata comoară de învăţături oferită de Sfânta Tradiţie, susţine puterile sufleteşti ale credinciosului înspre comuniunea cu Dumnezeu Cuvântul, Învăţătorul nostru suprem.

Sfintele slujbe, prin simbolistica şi puterea lor de sugestie, prin bogăţia învăţăturilor de credinţă şi prin modelele pe care le înfăţişează, reprezintă o metodă de cunoaştere a realităţii religioase pentru elevii de diferite vârste. Participarea frecventă şi activă la slujbe aduce cu sine o înţelegere duhovnicească deosebită a învăţăturilor şi sensurilor pe care le putem desprinde din cultul divin ortodox.

Cunoştinţele dobândite luminează mintea elevilor, iar puterea exemplului le mobilizează voinţa. În cărţile de cult folosite la Sfintele slujbe se prezintă în diferite moduri şi pe diferite niveluri de înţelegere dogma Sfintei Treimi, relaţia Fiului lui Dumnezeu cu celelalte persoane ale Sfintei Treimi, se expune învăţătura de credinţă despre cele două firi ale Mântuitorului, Întruparea şi Răscumpărarea, temeiurile cinstirii Maicii Domnului, a sfinţilor, a Sfintei Cruci. Elevii sunt chemaţi să urmeze credinţa şi virtuţile morale ale Sfinţilor Apostoli, ale Sfinţilor Părinţi, ale martirilor şi ale sfinţilor cuvioşi şi mărturisitori.

IV.3.9.2. Sfânta Liturghie

Sfânta Liturghie oferă cea mai înaltă treaptă de viaţă spirituală şi de cunoaştere a realităţii religioase. Ea este o şcoală a educaţiei şi a desăvârşirii creştine, în care elevii îşi pot edifica o viaţă religioasă care să-i conducă înspre asemănarea cu Dumnezeu. Sfânta Liturghie îi dezvoltă elevului sentimentul iubirii şi îi mijloceşte aprofundarea unor cunoştinţe religioase, fiind o carte cu imagini vii despre cele mai înalte adevăruri creştine; elevul află dogmatica ortodoxă expusă în imnuri, cântări şi rugăciuni.

Valoarea educativă deosebită a Sfintei Liturghii este subliniată de prezenţa reală a Domnului Iisus Hristos în Sfânta Euharistie. Elevii îşi desăvârşesc imaginea pe care o au despre Mântuitorul prin faptul că la Sfânta Liturghie li se descoperă faptele, suferinţele Sale şi, mai ales, biruinţa Sa asupra morţii, prin care a împăcat întreaga lume cu Dumnezeu. Prin participarea şi împărtăşirea euharistică la Sfânta Liturghie, are loc „un schimb de vieţi": creştinul confirmă de nenumărate ori faptul că Îi dăruieşte toată viaţa lui Dumnezeu, iar în schimb primeşte Însăşi Viaţa.

Începând cu „Binecuvântarea mare", care exprimă credinţa în Dumnezeu, prezenţa şi lucrarea în Liturghie a Sfintei Treimi, şi până la cuvintele: „Cel ce a înviat din morţi, Hristos, adevăratul nostru Dumnezeu...", cei prezenţi pot parcurge toate adevărurile fundamentale ale credinţei ortodoxe, Sfânta Liturghie fiind cateheza desăvârşită[130].

Prin Sfânta Liturghie se transmit elevilor cunoştinţe religioase, dar li se cultivă şi li se dezvoltă atenţia, voinţa şi sentimentele. Întreaga atmosferă de rugăciune, precum şi lucrarea tainică a harului divin în Sfânta Liturghie pot cultiva în mod deosebit predispoziţia religioasă a elevilor şi trăirile religioase.

Cântarea în comun îi ajută pe elevi să-şi însuşească limbajul liturgic, să-şi dezvolte simţirea pe care o naşte rugăciunea în comun. Imnurile bisericeşti constituie un prilej de meditaţie de o mare profunzime la învăţăturile şi poruncile Mântuitorului.

---

[130] Florin Botezan, *Sfânta Liturghie: cateheza desăvârşită*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2005, p. 100.

Sfânta Liturghie îl pregăteşte pe elev pentru viaţa în comunitate, trezindu-i simţul solidarităţii umane, prin faptul că toţi credincioşii se roagă unii pentru alţii, pentru cei prezenţi, pentru cei din călătorie, pentru cei bolnavi, dar şi pentru cei adormiţi.

IV.3.9.3. Sfintele Taine

Pentru a face posibilă atingerea idealului creştin, Mântuitorul a lăsat Sfintele Taine, prin care se împărtăşeşte harul sfinţitor şi mântuitor, pentru ca toţi oamenii care doresc să ducă o viaţă creştină să aibă această posibilitate.

Sfintele Taine sunt foarte importante pentru dezvoltarea vieţii religioase, prin funcţia lor educativă şi prin darurile curăţitoare şi mântuitoare pe care le revarsă asupra credincioşilor: *„Datorită Sfintelor Taine – care ne vestesc moartea şi îngroparea Domnului – ne naştem şi noi la viaţa duhovnicească, cu ajutorul lor creştem în ea şi ajungem să ne unim în chip minunat cu Însuşi Mântuitorul nostru. Căci prin aceste lucrări sfinte viem, ne mişcăm şi suntem"*[131].

În practica educaţională, elevii primesc cunoştinţe teoretice referitoare la cele şapte Sfinte Taine (Botezul, Mirungerea, Euharistia, Spovedania, Cununia, Hirotonia şi Maslul), cu exemplificări despre modul în care au simţit în viaţa lor prezenţa şi lucrarea harului divin, cu participarea (adică împărtăşirea) elevilor împreună cu profesorul de religie la biserică, la Sfânta Liturghie[132]. Această abordare dezvăluie caracterul experienţial al religiei.

Practica de a participa la Sfânta Liturghie şi de a se pregăti pentru primirea Sfintelor Taine, a Spovedaniei şi a Împărtăşaniei este frecventă în întreg spaţiul ortodox. Elevii îşi vor dori acest lucru dacă profesorul îi va ajuta, pe de o parte, să conştientizeze că păcatul îi îndepărtează de Dumnezeu, iar pe de alta, să caute comuniunea cu El.

---

[131] Sfântul Nicolae Cabasila, *Tâlcuirea dumnezeieştii Liturghii şi Despre viaţa în Hristos...*, p. 136.

[132] † Andrei Andreicuţ, *Spovedanie şi comuniune*, Editura Episcopiei Ortodoxe Române, Alba Iulia, 1998, p.99.

IV.3.9.4. Cântarea religioasă

Cântările religioase sunt însăşi credinţa cântată şi reprezintă o teologie practică. În educaţia religioasă sunt utilizate cu scopul de a sensibiliza sufletul elevilor şi de a-i ajuta să înţeleagă mesajul textului.

Vorbind despre cântarea religioasă, Clement Alexandrinul indică anumite criterii, anumite reguli pentru ca aceasta să-şi atingă scopurile: îndepărtarea de păcat şi slăvirea lui Dumnezeu: *„Să învăţăm muzica pentru împodobirea şi liniştirea caracterului. (...) Să cântăm psalmi, pentru a călca în picioare poftele şi a-L slăvi pe Dumnezeu pentru darul îmbelşugat de desfătări omeneşti pe care l-am primit necontenit şi pentru hrana cea de folos, atât pentru creşterea trupului, cât şi pentru creşterea sufletului. Trebuie însă îndepărtată muzica de proastă calitate, care moleşeşte sufletul, care dă naştere la fel de fel de simţăminte, când de jale, când de desfrâu, când de plăcere, când de patimă înfocată, când de nebunie*[133]".

Selectarea cântărilor religioase care vor fi învăţate de către elevi se face în funcţie de vârsta acestora, întinderea vocilor şi conţinutul învăţării. Programa şcolară de religie prevede sugestii pentru repertoriul de cântece şi pentru audiţiile muzicale, în conformitate cu programa şcolară de muzică, pentru fiecare clasă în parte. După alegerea cântării religioase urmează învăţarea acesteia după auz, iar la clasele mari, cu ajutorul notelor muzicale.

Învăţarea după auz este un permanent dialog între profesor şi elevi. Etapele învăţării după auz a unei cântări religioase sunt:

a. prezentarea cântării

- anunţarea titlului cântării cu specificarea categoriei din care face parte (cântare din Sfânta Liturghie, cântare în cinstea Maicii Domnului, colindă, cântare specifică Postului Mare etc.);
- comunicarea numelui compozitorului şi al autorului versurilor şi precizarea celor mai semnificative date biografice ale acestora;
- interpretarea de către profesor a cântării sau audiţia acesteia;
- oferirea de scurte explicaţii legate de structura cântării (număr de rânduri

[133] Clement Alexandrinul, *Stromatele...*, p. 437.

melodice; un rând melodic corespunde unui vers poetic);
- analiza mesajului textului, în strânsă legătură cu conţinutul muzical (cântările Învierii exprimă bucurie, iar cântările din Postul Mare exprimă tristeţe).

b. învăţarea cântării după auz. Acţiunea, condusă de către profesor, va parcurge următoarele etape:
- învăţarea primului şi a celui de-al doilea rând melodic separat şi apoi cântarea acestora împreună;
- învăţarea următoarelor rânduri melodice, după aceeaşi regulă, şi cântarea tuturor rândurilor melodice învăţate;
- revenirea asupra locurilor unde se greşeşte, cu explicaţiile şi corecturile necesare;
- repetarea aceluiaşi procedeu pentru toate strofele şi unirea lor, câte două;
- interpretarea întregii cântări, cu respectarea tempoului şi a nuanţelor.

În ora de religie, profesorul îi poate învăţa pe copii şi cântece cu caracter moral sau cântece patriotice, care pot fi cântate în diferite contexte, extraliturgice. Învăţarea cântărilor poate fi susţinută cu ajutorul mijloacelor de învăţământ moderne, audio-video.

Exemple de iniţiere a elevilor în practica religioasă

Exemplul nr. 1

- Conţinutul învăţării (clasa pregătitoare): *Sfânta Cruce*
- Procedee didactice: povestirea, explicaţia, lectura, analiza imaginilor
- Acţiuni teoretice şi practice, organizate de profesor:

- discuţii despre sfânta cruce: ce este, cum arată, unde o întâlnim;
- învăţarea cuvintelor care însoţesc semnul crucii;
- învăţarea şi exersarea gestului închinării;
- învăţarea poeziei „Ne-nchinăm cu mâna dreaptă", de C. Popescu;
- audiţia unei poveşti despre importanţa închinării;
- observarea şi aprecierea modului în care elevii se închină;
- rostirea unor rugăciuni însoţite de semnul crucii;
- analiza unor imagini despre locurile şi momentele în care se închină creştinii;
- autoanaliza modului în care elevii respectă regulile referitoare la închinare.

Exemplul nr. 2

Înainte de a primi Taina Spovedaniei, elevii vor fi îndrumaţi:

a) teoretic: Ce este?; De ce este necesară?; Ce etape are?; Ce efecte are?; În ce constă pregătirea?

b) practic: Care este ţinuta vestimentară la biserică?; Care sunt momentele legate de Taina Spovedaniei? (închinarea la intrarea în biserică, aşezarea în genunchi pentru citirea molitvei, mărturisirea propriu-zisă, primirea rugăciunii de dezlegare, însemnarea cu semnul sfintei cruci, sărutarea epitrahilului şi a sfintei cruci).

IV.4. METODE FUNDAMENTATE PE ACŢIUNE

Din perspectiva pedagogiei moderne, toate metodele de învăţământ presupun implicarea elevilor în propria formare însă unele dintre acestea valorifică într-o măsură mai mare potenţialităţile elevilor pentru desfăşurarea de acţiuni intelectuale şi practice. Vorbim astfel despre metode fundamentate pe acţiune, unele dintre acestea fiind utilizate şi în studiul religiei. Ne referim la: jocul didactic, jocul de rol, respectiv învăţarea realizată cu ajutorul calculatorului şi a mijloacelor multimedia.

IV.4.1. JOCUL DIDACTIC

Jocul didactic este metoda bazată pe acţiune, prin care profesorul foloseşte în scop didactic disponibilitatea elevilor pentru joc. Contribuţiile jocului la demersurile instructiv-educative religioase sunt importante deoarece, pentru reuşita jocului, elevul se antrenează cu toate disponibilităţile fizice, intelectuale şi afective pe care le are. Definitoriu pentru copil, jocul didactic îi dezvoltă capacitatea de a se adapta la situaţiile noi care apar şi de a acţiona independent pe parcursul jocului.

Propus şi condus de către profesor, jocul didactic urmăreşte realizarea unor obiective moral-religioase, prin antrenarea elevilor într-o activitate în care se exersează un conţinut conform cu obiectivele propuse. Atractivitatea şi eficienţa jocului didactic depind de arta profesorului în alegerea şi organizarea acestuia, ţinând cont de particularităţile elevilor.

Recomandat mai ales la clasele mici, jocul didactic poate fi utilizat în toate tipurile de lecţii, cu respectarea unor condiţii, precum:
- elevii să fie conştientizaţi că se află într-o situaţie de învăţare, care necesită un comportament adecvat;
- jocul să fie ales în funcţie de particularităţile de vârstă şi aptitudinile elevilor, dar şi de specificul lecţiei;
- regulile jocului să fie bine înţelese şi asumate de către toţi elevii participanţi;
- durata de desfăşurare să nu depăşească disponibilităţile elevilor de a participa activ şi conştient şi capacitatea de efort a acestora;
- atunci când se formează echipe cu o parte a clasei, membrii acestora pot fi înlocuiţi pe parcurs cu elevi care iniţial nu erau incluşi în joc.

La ora de religie pot fi propuse diverse tipuri de jocuri didactice, clasificate în funcţie de diferiţi factori:

1. resursele folosite: jocuri materiale, jocuri orale, jocuri pe bază de întrebări, jocuri pe bază de fişe individuale etc.;

2. forma de exprimare: jocuri simbolice, jocuri de sensibilizare, jocuri-ghicitori, jocuri de cuvinte încrucişate etc.;

3. conţinutul instruirii: jocuri de cunoştinţe religioase, jocuri de literatură religioasă, jocuri muzicale religioase etc.;

4. procesele psihice stimulate: jocuri de observaţie, jocuri de atenţie, jocuri de memorie, jocuri de gândire, jocuri de limbaj, jocuri de creaţie etc.

Exemplu

- Clasa I[134]
- Conţinutul învăţării: *Rugăciunea şi rugămintea*

„Jocul Rugăciune sau rugăminte? Profesorul iniţiază un joc cu elevii, pentru ca aceştia să înţeleagă diferenţele dintre rugăciune şi rugăminte. De exemplu, pentru acelaşi lucru, spune şi o rugăciune şi o rugăminte (de exemplu, „Doamne, ajută-mă să pictez frumos felicitarea pentru mama mea!", respectiv „Tată, te rog să îmi spui ce aş putea să pictez pe felicitarea pentru mama!") şi le cere elevilor să găsească răspunsul la întrebarea: Ce este? Le vorbeşte despre importanţa adresării de rugăciuni şi rugăminţi, în relaţia omului cu Dumnezeu şi cu semenii".

[134] M. Opriş, D. Opriş, I. Horga, *Religia la clasa pregătitoare şi la clasa I. Ghid pentru profesori...*, pp. 151-152.

IV.4.2. JOCUL DE ROL

Învățarea prin jocul de rol este o metodă de învățare activă și interactivă prin care elevii sunt puși în situații de învățare prin desfășurarea unor activități de simulare a unor relații interumane, profesiuni, statusuri sociale, urmate de analiza și autoanaliza prestației, a sentimentelor, a atitudinilor și a comportamentelor observate sau trăite.

Dintre modalitățile de utilizare a acestei metode la religie, amintim:
- reconstituirea modului de viață a unor personaje biblice;
- interpretarea pe roluri a unor poezii;
- interpretarea unor scenete cu subiect religios.

O variantă des utilizată a jocului de rol o constituie dramatizarea, prin care profesorul și/sau elevii prezintă anumite situații sau fapte prin dialog, mimică, gesturi, cu scopul de a sublinia idei și sentimente, de a adânci înțelegerea semnificației acestora. Atunci când predarea-învățarea unor noțiuni religioase se realizează într-un context pedagogic marcat de utilizarea dramatizării, forța de sugestie a conținuturilor transmise prin intermediul acestei metode poate susține interiorizarea sau creșterea intensității trăirii de către elevi a aspectelor prezentate prin mijloacele proprii artei dramatice.

Exemple de utilizare a jocului didactic

Exemplul nr. 1 (joc de rol)

- Conținutul învățării: *Arta bisericească* (Recapitulare)

Joc de rol: „Sunt ghid la biserica mea"

Etapele parcurse în realizarea activității sunt următoarele:

1. profesorul le propune elevilor să realizeze recapitularea cunoștințelor, prin intermediul unui joc, în care elevii pot să joace rolul unor *ghizi* în biserica lor;
2. profesorul proiectează scenariul activității sau le propune elevilor să caute informații despre elementele de artă ale bisericii la care vor merge;
3. profesorul selectează grupul de elevi care vor juca rolul ghidului;
4. elevii-ghid învață rolul (pentru acest exemplu, pot vizita biserica pentru a se familiariza cu elementele pe care le au de prezentat);
5. elevii-ghid prezintă elementele de artă în cadrul unei vizite cu clasa la biserică;
6. profesorul și elevii discută despre cele prezentate, despre sentimentele trăite etc.;
7. profesorul împreună cu întreaga clasă desprind concluziile.

Exemplul nr. 2 (dramatizare)

- Conținutul învățării: *Îngerii sunt păzitorii copiilor*
- Clasa pregătitoare

La clasa pregătitoare, se poate utiliza metoda dramatizării în interpretarea poeziei *Copilașul și îngerii*, care se constituie dintr-un dialog între un copil și îngeraşi. Unul dintre copii este invitat în fața clasei și interpretează rolul copilului din poezie, iar restul clasei pe cel al îngerilor:

Copilul: Unde stați voi, îngeraşi/ Și ce faceți, drăgălaşi?
Îngerii: Lângă Tatăl nostru stăm/ Îi cântăm și ne-nchinăm.
Copilul: Cum aș face, drăgălaşi,/ Să fiu și eu îngeraș?
Îngerii: Să fii bun și-ascultător/ Și ne poți fi frățior.

Utilizarea acestei poezii va fi precedată sau urmată de discuții cu elevii referitoare la îngeri: cine sunt, când au fost creați de Dumnezeu, cum sunt pictați în icoane, ce rol au în viața persoanelor sfinte și a omului, de ce sunt modele pentru copii, cum îi cinstesc copiii etc.

IV.4.3. ÎNVĂȚAREA CU AJUTORUL CALCULATORULUI ȘI A MIJLOACELOR MULTIMEDIA

Oportunitățile de documentare-informare și prelucrare a informației oferite de utilizarea calculatorului și a mijloacelor multimedia[135] pot fi valorificate în diferite contexte și în educația religioasă, astfel încât utilizarea acestora să faciliteze procesul de predare-învățare-evaluare.

Realizată individual sau în cadrul unor sisteme destinate învățării bazate pe cooperare, utilizarea calculatorului presupune observarea, experimentarea și descoperirea, valorificate ca procedee didactice, care favorizează atingerea unor obiective educaționale corespunzătoare tuturor nivelelor taxonomice cognitive.

Datorită componentelor ludice pe care le presupune, a faptului că, pe de o parte, facilitează elevului situații de interacțiune, interactivitate și comunicare foarte rapidă[136], iar pe de alta permite instrumentarea de situații și contexte,

[135] Multimedia (lat.) reprezintă un ansamblu de tehnici (texte, imagini fixe sau animate, sunete, grafică) care permit recepționarea, depozitarea, prezentarea și prelucrarea informațiilor simultan și interactiv (https://dexonline.ro/definitie/multimedia).
[136] Mușata Bocoș, *Instruire interactivă. Repere pentru reflecție și acțiune*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2002, pp. 301-303.

învățarea cu ajutorul calculatorului ocupă un loc tot mai important în viața școlii, formarea competențelor digitale fiind, de altfel, una dintre cele opt competențe-cheie, stabilite la nivel european.

Interesul pentru învățare este mai mare atunci când elevii sunt puși în situații educaționale care presupun acțiunea proprie: să caute, să selecteze, să asocieze, să completeze informații etc. De asemenea, ei au posibilitatea să-și exprime preferința în realizarea designului (imagini, culori, muzică, sunete etc.) unui anumit produs, fapt care îi stimulează în studiul individual și îi responsabilizează pentru propria învățare. Informarea facilă, posibilitatea individualizării instruirii și a unui feed-back rapid completează lista avantajelor unei astfel de învățări.

Posibilitățile de comunicare virtuală facilitează elaborarea proiectelor în grupuri de elevi, iar colaborarea dintre ei, sub asistența profesorului, poate fi realizată și prin intermediul numeroaselor facilități oferite de rețeaua Internet. Rolul pe care și-l asumă profesorul și elevii în procesul didactic prin utilizarea tehnologiei informației și comunicațiilor presupune situații de învățare care solicită accesarea rapidă a informației și utilizarea eficientă a acesteia.

Tipurile de aplicații destinate instruirii asistată de calculator (IAC) sunt: tutorialul sau lecția interactivă ghidată, exercițiile, simulările, jocurile pentru instruire, testele pedagogice de cunoștințe.

Manualul digital reprezintă transferul în formă electronică a manualului tipărit cu posibilitatea realizării de anumite exerciții, simulări, jocuri didactice, teste de cunoștințe și a accesării unor date de diferite tipuri (texte, imagini, filme etc.). Existența manualelor digitale de religie, realizate în conformitate cu noile programe de religie, le solicită profesorilor raportarea proiectării didactice la posibilitatea utilizării acestora în cadrul lecției. În plus, existența unor site-uri educaționale unde sunt postate filme cu conținut religios și moral, care pot fi utilizate pentru formarea competențelor precizate de programele școlare de religie, respectiv înclinația unor elevi spre elaborarea de diferite lucrări (compuneri, eseuri, prezentări PowerPoint) constituie argumente suplimentare pentru utilizarea calculatorului și a mijloacelor multimedia.

Cercetările din domeniul educațional realizate în țară și în străinătate arată că utilizarea excesivă a calculatorului în spațiul școlar poate conduce la

restrângere posibilităţii profesorului de a viza în mod armonios dezvoltarea deopotrivă a raţiunii, voinţei şi sentimentului elevilor.

Posibilităţile pe care le oferă prezentările de tip PowerPoint în sintetizarea într-o formă atractivă unor informaţii din domeniul religios facilitează valorificarea în lecţie a potenţialului formativ pe care îl au icoana, diferitele tipuri de ilustraţii, informaţiile prezentate schematizat etc. Utilizarea drept mijloace de învăţământ în diferite etape sau momente din lecţie a prezentărilor de acest tip, care conţin preponderent elemente statice, facilitează învăţarea datorită faptului că imaginea vizuală fixă pe de o parte solicită din partea observatorului o atitudine de contemplare sau de examen profund, iar pe de alta solicită un răspuns activ la impresiile pe care aceasta le oferă.

În timpul proiecţiei, prezentarea conţinutului fiecărei pagini (slide) poate fi însoţită de conversaţie, descriere, explicaţii, cu evidenţierea unor detalii semnificative. Prezentările pot să îmbine aspectele de tip informativ cu elemente de tip ilustrativ/ auditiv sau să fie însoţite de materiale multimedia disponibile pe reţeaua Internet.

Elevii sunt motivaţi să realizeze astfel de prezentări şi în măsura în care înţeleg faptul că rezultatul muncii lor devine sprijin în învăţare pentru colegi.

Exemple de utilizare a prezentărilor PowerPoint

Activitatea didactică	Metode folosite	Exemple
• dezbatere privind rolul educaţiei în viaţa tinerilor	• dezbaterea • problematizarea	• pentru a ilustra rolul educaţiei în viaţa unui elev, profesorul poate proiecta prezentarea PowerPoint „Povestea creionului" (Internet)
• evaluarea cu ajutorul proiectelor, la clasele mari	• evaluarea prin proiect	• elevii prezintă elementele de artă bizantină printr-o prezentare de tip PowerPoint, realizată de ei.

IV.5. METODE MODERNE DE PREDARE-ÎNVĂȚARE

Fiecare etapă istorică reclamă valorificarea în metodologia educațională a acelor elemente care se pliază pe modelul de personalitate pe care idealul educațional îl vizează, raportat la contextul sociocultural, cât și la evoluția tehnicii care conduce la schimbări majore în planul valorilor elevilor. Astfel, pentru perioada actuală, marcată de dezvoltarea mijloacelor de comunicație și de utilizarea în mod curent a acestora, inclusiv de către elevi, sunt necesare activități didactice care să compenseze dezavantajele pe care le prezintă utilizarea frecventă a metodelor tradiționale, dar și a calculatorului, a tabletei sau a telefonului mobil.

În ultimele decenii, paleta metodologiei didactice s-a îmbogățit cu metode care răspund într-o măsură mai mare nevoii de interacțiune educațională[137]. În prezenta lucrare, le-am numit metode moderne, deoarece exprimă mai bine intenția pedagogică ce stă la baza apariției și susținerii utilizării lor în școala contemporană, în raport cu alte denumiri întâlnite în lucrările de specialitate (metode activ-participative, metode activizante, metode de dezvoltare a spiritului critic și creativ etc.).

Fiecare dintre metodele tradiționale are o dimensiune activ-participativă sau conduce într-o măsură mai mică sau mai mare la dezvoltarea spiritului critic, respectiv creativ. Dacă la începutul anului 2000 noile metode erau aproape impuse în spațiul educațional și considerate soluția de îmbunătățire a calității educației în România, cercetările pedagogice realizate ulterior au arătat faptul că în cadrul actualelor coordonate ale învățământului noile metode își dovedesc eficiența prin îmbinarea cu metodele tradiționale, validate în timp atât la noi, cât și la alții.

În lucrarea de față am prezentat unsprezece astfel de metode, pornind de la frecvența cu care sunt utilizate la oră de către profesorii de religie. Pentru primele opt dintre acestea, un alt criteriu de selecție a fost posibilitatea de

[137] Pentru detalii privind metodele din acest subcapitol, vezi lucrarea Dorin Opriș, Monica Opriș, *Metode active de predare-învățare. Modele și aplicații la religie*, Iași, Editura Sf. Mina, 2008.

utilizare a lor în cazul modelului ERR de proiectare a lecției[138]: evocare (ciorchinele, brainstorming-ul, termenii-cheie inițiali), realizarea sensului (cubul, Phillips 6-6, photolangage), reflecție (cvintetul, cadranele, întrebările).

Ultimele două metode propuse (mozaicul și Știu – Vreau să știu – Am învățat), de o complexitate mai mare, sunt utilizate în lecții, în special atunci când profesorul are la dispoziție resurse semnificative de timp.

IV.5.1. Ciorchinele

Ciorchinele constituie metoda prin intermediul căreia elevii sunt ajutați să sesizeze conexiunile dintre idei, să realizeze diferite asocieri între noțiuni, să descopere noi sensuri, semnificații, conotații, prin stimularea gândirii libere, creative, de tip divergent. Această metodă poate fi utilizată în cadrul unor activități individuale, pe grupe sau frontale.

Utilizarea acestei metode presupune următoarele etape:

1. scrierea unui cuvânt/ unei sintagme cheie;

2. scrierea altor cuvinte/ sintagme corelate cu cuvântul/ sintagma cheie, în timpul indicat de profesor;

3. realizarea conexiunilor dintre cuvinte/ sintagme, prin linii sau săgeți;

4. prezentarea și discutarea ciorchinelui/ ciorchinilor, etapă care poate fi urmată de reconsiderări ale propriilor puncte de vedere privind termenul cheie analizat.

O variantă este ciorchinele semidirijat, rolul profesorului fiind în acest caz acela de a oferi pe parcurs informații în măsură să dirijeze activitatea elevilor.

Exemplu

Sintagma cheie: *familia creștină*

În urma analizei, varianta de ciorchine poate fi completată și cu alte posibile conexiuni.

[138] Vezi Anexa A.3.

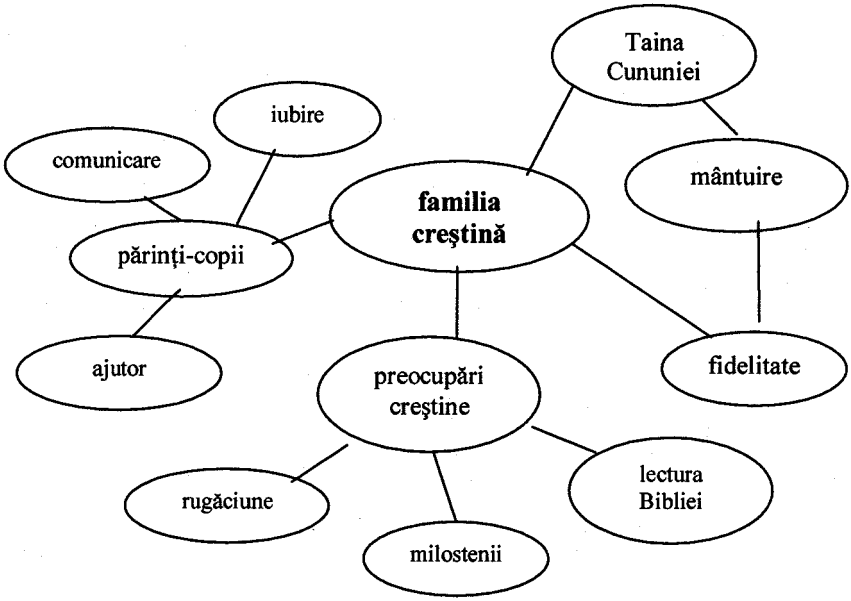

IV.5.2. Brainstorming-ul

Brainstorming-ul (brain=creier; storm=furtună) este o metodă de stimulare a creativităţii şi de generare a unor discuţii care să conducă la producerea de idei noi în procesul de structurare şi valorizare a acestora, realizat ulterior, prin activităţi de grup.

Orice moment de brainstorming se fundamentează pe două principii: principiul asigurării calităţii prin cantitate, respectiv principiul amânării judecării ideilor, care au şi dat alte două denumiri ale metodei: filosofia marelui Da, respectiv metoda evaluării amânate.

Utilizarea acestei metode presupune următoarele etape:

1. organizarea clasei de către profesor;

2. comunicarea etapelor şi a regulilor de desfăşurare a activităţii;

3. comunicarea sarcinii de lucru;

4. formularea şi notarea ideilor/ răspunsurilor de către elevi;

5. prezentarea frontală a ideilor. Profesorul notează pe tablă/ flip-chart ideile prezentate de elevi, solicitându-le să nu repete răspunsurile enunţate deja.

6. evaluarea ideilor produse prin brainstorming, prin compararea şi selectarea aspectelor prezentate, respectiv prin compararea şi reformularea/ combinarea acestora. Ideile notate sunt reluate/ reformulate şi grupate pe categorii, în jurul unor cuvinte cheie sau a unor imagini care pot constitui criterii de analiză.

Condiţiile pentru succesul acestei metode constau mai ales în participarea activă a fiecărui elev şi în evitarea respingerii ideilor noi, în etapa formulării, respectiv a prezentării acestora. Acest lucru permite valorificarea fundamentului acestei metode, care constă în deblocarea *„capacităţii creative prin abrogarea – pentru moment – a examinării imediate, obiective, a ideilor emise"*[139].

O variantă a brainstorming-ului este „hârtia de un minut"[140], în care elevul este obligat ca, într-un interval de un minut, să se concentreze asupra unei probleme şi să o prezinte într-o formă concisă.

Modul în care facilitează crearea de momente didactice pentru stimularea gândirii creative individuale, bazată pe propunerea liberă a unor idei de rezolvare a unei probleme, reprezintă cel mai important avantaj al acestei metode.

Un alt avantaj constă în posibilitatea utilizării ei la clasele cu efective mari de elevi (peste treizeci) sau în cadrul unor activităţi extracurriculare, în care numărul elevilor să fie suficient de mare pentru a putea realiza mai multe grupe de minimum zece elevi (de exemplu, în cadrul unor activităţi desfăşurate în tabere religioase). De asemenea, ca urmare a participării libere şi spontane în cadrului unui grup, metoda susţine semnificativ formarea unor trăsături de personalitate la elevi: altruismul, respectul faţă de semeni, spontaneitatea etc.

Brainstorming-ul trebuie utilizat cu mare atenţie din cauza limitelor pe care le prezintă: metoda constituie doar o etapă în rezolvarea creativă a problemelor, care se cere continuată prin metode clasice, cu atât mai mult cu cât nu întotdeauna ideile formulate au aplicabilitate practică.

În studiul religiei, conţinutul învăţării căruia se subsumează problema care devine sursă pentru asaltul de idei nu va fi preluat din domeniul învăţăturii de credinţă. Motivaţia constă în riscul de a se promova enunţuri contrare

---

[139] Constantin Cucoş, *Pedagogie*, Iaşi, Editura Polirom, 1996, p. 94.

[140] Maria-Eliza Dulamă, *Metodologii didactice activizante. Teorie şi practică*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2008, p. 94.

învățăturii de credință, care pot să producă derută sau confuzii în sufletul elevilor.

Exemple

Diversitatea problemelor care pot face subiectul brainstorming-ului generează o multitudine de variante de formulare a acestuia:

- întrebări problematizante: Care este diferența dintre un om moral și unul religios?
- formularea unor definiții: Cum definiți speranța din perspectivă creștină?
- asocierea spontană de idei: Spuneți tot ce vă vine în minte despre smerenie.
- asocierea rațională de idei: Căutați sinonime sau noțiuni similare/ opuse pentru termenul *egoism*.
- idei în urma observației: Ce v-a atras atenția în atitudinea personajului X față de Y, din filmul prezentat?
- idei în urma unei anchete: În urma unei anchete școlare s-a stabilit faptul că în clasa voastră elevii sunt cei mai politicoși din școală. Cărui fapt credeți că se datorează în principal acest lucru?

IV.5.3. Termenii-cheie inițiali

Metoda termenii-cheie inițiali constă în actualizarea cunoștințelor/ conceptelor învățate anterior și în stabilirea de relații între acestea în vederea înțelegerii conținutului lecției noi.

Cele mai importante etape în utilizarea metodei sunt următoarele: alegerea dintr-un text/ conținut a 4-6 termeni cu o semnificație deosebită pentru tema lecției, discutarea timp de 3-4 minute despre relația care poate să existe între termeni și conținutul unui text indicat de profesor. Formularea concluziilor finale se realizează în urma discuțiilor cu profesorul.

La clasele mici, termenii-cheie inițiali pot fi descoperiți și în urma observării unor ilustrații, după care vor fi utilizați pentru antrenarea elevilor în formularea unor idei care ar putea fi prezente în textul ce urmează să fie citit și/ sau analizat.

Exemplu

- Conţinutul învăţării: *Prietenia şi iubirea – valori pentru viaţă*
- Clasa a VII-a

Aplicaţie. Alcătuiţi un text de 8-10 rânduri cu următorii termeni: iubire, fidelitate, răbdare, prietenie, încredere, familie.

IV.5.4. Cubul

În educaţie, metoda cubul poate fi utilizată în contexte diverse. Pornind de la simetria celor şase feţe ale cubului, au fost identificate modalităţi de lucru cu componente ludice, în care jocul să fie un pretext pentru prezentarea din diferite perspective a unui subiect/ a unei teme. Prin utilizarea metodei cubul, elevii au posibilitatea de a-şi dezvolta competenţele necesare explorării şi prezentării unui subiect sau a unei situaţii, prin abordări complexe şi integratoare.

Modalitatea cea mai frecvent utilizată este cea în care pe feţele cubului sunt notate cuvinte asociate celor şase nivele din taxonomia lui Bloom: descrie, compară, aplică, analizează, asociază, argumentează, pe baza cărora sunt dezvoltate cerinţe didactice în relaţie cu o anumită temă/ sarcină de învăţare. Elevii pot folosi diferite surse de documentare în rezolvarea sarcinilor primite: texte, hărţi, diagrame, imagini etc.

De obicei, clasa este împărţită în şase grupe de elevi, iar distribuirea sarcinilor de lucru se face utilizând un cub/ zar sau prin tragere la sorţi. Dacă resursele de timp permit, fiecare grup va rezolva toate cele şase cerinţe didactice. Prin discuţii în comun, membrii fiecărui grup identifică ideile/ noţiunile utile în formularea răspunsului la sarcina didactică primită:

1. **descriere** (prezentarea aspectelor exterioare ale obiectelor, fenomenelor etc.);
2. **comparare** (identificarea asemănărilor şi deosebirilor cu alte obiecte, aspecte etc.);
3. **aplicare** (utilitatea, finalitatea etc.);
4. **analiză** (părţile componente, construcţia etc.);
5. **asociere** (realizarea de conexiuni cu alte teme);

6. argumentare (susţinerea cu argumente a unei afirmaţii).

La final, fiecare grup elaborează un text/ un desen etc. prin care se răspunde sarcinii/ sarcinilor de învăţare primite şi îl prezintă clasei.

În utilizarea metodei la ciclul primar, este necesară explicarea suplimentară sau prezentarea detaliată a sarcinilor didactice (*Descrie* – Cum arată?; *Compară* – Cu cine/ cu ce se aseamănă?/ De cine/ ce diferă?; *Aplică* – Cum poate fi pus în practică?/ La ce este utilă?; *Analizează* – Ce părţi are? Care sunt caracteristicile acestora?; *Asociază* – Cu ce poate fi pus în legătură?; *Argumentează* – De ce este bun/ rău? De ce este/ nu este deosebită?).

Dacă se lucrează pe grupe, este nevoie de resurse de timp suplimentare pentru ca elevii să îşi noteze în caiete sarcinile/ instrucţiunile primite de colegii din celelalte grupe şi rezolvarea acestora. Un posibil dezavantaj în utilizarea acestei metode este legat de dificultatea stabilirii unor sarcini didactice de dificultăţi egale pentru fiecare echipă/ dintre feţele cubului.

Exemplu

- Conţinutul învăţării: *Minunea învierii tânărului din Nain*

Aplicaţie. Rezolvaţi prin metoda cubul, următoarele sarcini didactice:

1. *Descrie* evenimentul petrecut la marginea satului Nain.
2. *Compară* minunea învierii tânărului din Nain cu minunea învierii fiicei lui Iair.
3. *Aplică* cunoştinţele referitoare la porunca cea mare a iubirii la minunea învierii tânărului din Nain.
5. *Analizează* minunea făcută de Domnul din perspectiva atitudinii creştine faţă de susţinerea celor aflaţi într-o suferinţă sufletească.
5. *Asociază* textul „Tinere, ţie îţi zic: Scoală-te!" cu texte biblice sau din alte surse, apropiate ca mesaj.
6. *Argumentează* următoarea expresie: „Minunile dovedesc faptul că Domnul Iisus Hristos este Dumnezeu!".

IV.5.5. Phillips 6-6

Phillips 6-6 este o metodă utilizată pentru rezolvarea unei sarcini didactice în grupuri de câte şase elevi, timp de şase minute.

În utilizarea metodei se parcurg mai multe etape:

1. prezentarea de către profesor a temei, a finalităţilor propuse şi a modului de desfăşurare a activităţii;

2. formarea grupelor de şase elevi;

3. desfăşurarea activităţii în cadrul grupei, timp de şase minute;

4. prezentarea rezultatului activităţii de către reprezentantul fiecărei grupe, timp de două minute/ grup, cu posibilitatea intervenţiei coechipierilor în expunerea făcută de raportor (poate fi descriere, explicaţie, argumentare);

5. realizarea sintezei care să cuprindă rezultatele tuturor grupurilor.

Metoda poate suferi modificări atât în ceea ce priveşte numărul elevilor din grupă, cât şi legat de numărul de minute alocate rezolvării sarcinilor didactice, iar dispozitivul 6-6 se transformă în dispozitivul p-m (p=persoane, m=minute). De exemplu, 4–8 înseamnă că grupul va fi împărţit în subgrupuri de patru persoane, care lucrează împreună timp de 8 minute.

Exemplu

- Conţinutul învăţării: *Pilda vameşului şi a fariseului*
- Cerinţă: Formulaţi trei învăţături care pot fi desprinse din Pilda vameşului şi a fariseului (Lc. 18, 9-14).

În urma desfăşurării activităţilor corespunzătoare fiecărei etape ale metodei *Phillips 6-6*, se poate face un inventar al tuturor învăţăturilor desprinse din pildă, prin contribuţia fiecărui grup, după exemplul de mai jos:

1. Creştinul poate rosti trei feluri de rugăciuni: de laudă, de mulţumire şi de cerere. În pildă, fariseul a rostit aparent o rugăciune de mulţumire, dar în fond s-a lăudat pe sine, iar nu pe Dumnezeu. Cuvintele rostite în rugăciune nu trebuie să conţină faptele noastre bune. Vameşul a rostit o smerită rugăciune de cerere: „Dumnezeule, fii milostiv mie, păcătosului!".
2. În timpul rugăciunii, poziţia corpului este una care exprimă smerenia. Fariseul era mândru, pe când vameşul „nu voia nici ochii să şi-i ridice către cer, ci-şi bătea pieptul".
3. Creştinii nu trebuie să îşi propună să stea în biserică pe locurile din faţă. În pildă, fariseul era în faţă, iar vameşul stătea departe de el.
4. Creştinul trebuie să aibă faptele fariseului (rugăciune, post, milostenie, dar făcute spre slava lui Dumnezeu) şi smerenia vameşului. Formele exterioare (fără smerenie) ale credinţei se cer însoţite de interiorizare, pe drumul spre desăvârşire.

5. Reperul moral al creştinului este Dumnezeu, nu semenii. Fariseul se compara nepotrivit cu ceilalţi oameni, disprețuindu-i: „Nu sunt ca ceilalţi oameni...". Vameşul şi-a recunoscut păcatul înaintea lui Dumnezeu.
6. Harul primit prin rugăciunea curată şi smerită ne înalţă şi ne schimbă viaţa: „Oricine se înalţă pe sine se va smeri, iar cel ce se smereşte pe sine se va înălţa".

IV.5.6. Photolangage

Apariţia unui număr tot mai mare de imagini pe o anumită temă a condus la descoperirea unor modalităţi prin care acestea pot fi valorificate în procesul didactic.

Pornind de la faptul că o ilustraţie poate reprezenta un obiect de proiecţie, metoda photolangage îl pune pe elev în situaţia de a alege dintr-un set de imagini pe aceeaşi temă pe cea care îl reprezintă. Astfel, ilustraţia devine o proiecţie a celui care o alege, dar rămâne în acelaşi timp un obiect care îl reprezintă din exterior. Atunci când prezintă anumite aspecte legate de o anumită ilustraţie, elevii vorbesc practic despre ei înşişi.

În utilizarea metodei se parcurg următoarele etape: prezentarea obiectivului activităţii şi a modalităţii de desfăşurare a acesteia, selecţia individuală a imaginii (aceeaşi imagine poate fi aleasă de mai mulţi elevi), discutarea ilustraţiilor în funcţie de obiectivele activităţii şi de alegerile realizate de către elevi. Vor fi luate în discuţie şi ilustraţiile care nu au fost alese de elevi. Poate fi aleasă, de comun acord, cea mai reprezentativă imagine pentru tema în discuţie.

În educaţia religioasă, această metodă poate fi utilizată la toate ciclurile de învăţământ, cu respectarea particularităţilor de vârstă şi individuale.

Exemple de situaţii în care poate fi utilizată metoda photolangage

- pentru identificarea locului ocupat de anumite activităţi în viaţa elevilor;
- pentru identificarea preferinţelor elevilor pentru un anumit tip de icoană;
- pentru a afla care este muzica favorită/ modelul favorit/ cartea favorită.

IV.5.7. Cvintetul

Cvintetul este o metodă prin care se rezumă şi se sintetizează cunoştinţele sub forma unei poezii cu cinci versuri, cu o structură fixă: 1-2-3-4-1.

Versurile sunt alcătuite astfel:

1. cuvântul/ sintagma cheie a conţinutului (substantiv);

2. două cuvinte care prezintă o descriere a cuvântului/ sintagmei cheie (adjective);

3. trei cuvinte care exprimă acţiuni legate de cuvântul/ sintagma cheie (verbe, la gerunziu sau alt mod);

4. patru cuvinte care exprimă sentimentele şi atitudinile elevului faţă de conceptul/ sintagma cheie;

5. un cuvânt care sintetizează esenţa problemei.

Prin utilizarea acestei metode se urmăreşte realizarea unei reflecţii rapide şi eficiente asupra unui conţinut/ text.

Exemplu

- Conţinutul învăţării: *Regele Solomon*
- Clasa: a V-a

1. Solomon
2. smerit, rugător
3. ascultând, ajutând, judecând
4. a ajuns foarte vestit
5. înţelept

IV.5.8. Cadranele

Cadranele reprezintă o metodă utilizată pentru formarea şi dezvoltarea capacităţii elevilor de a organiza/ rezuma conţinutul informaţional al unui text şi de a exprima argumentat puncte de vedere personale asupra unui subiect propus, pe baza a patru criterii precizate de către profesor.

În utilizarea metodei se parcurg mai multe etape:

1. trasarea cadranelor sub forma a două axe perpendiculare;

2. precizarea sarcinilor de lucru, corespunzătoare fiecărui cadran;

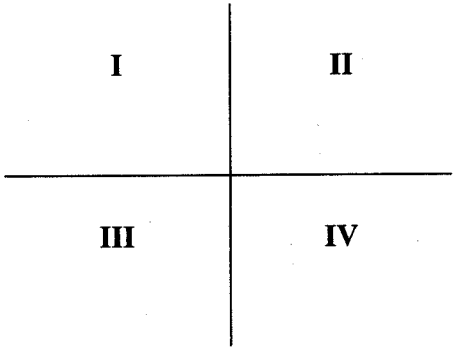

3. rezolvarea cerinţelor şi completarea cadranelor, în timpul şi condiţiile indicate de către profesor.

Cadranul trebuie să cuprindă rezolvarea a patru sarcini de învăţare esenţiale, legate de problematica respectivă. Acestea pot fi organizate: logic, cronologic, într-o înlănţuire cauză-efect, dar pot reprezenta şi aspecte distincte, al căror răspuns să se constituie într-un tot unitar. De altfel, această metodă poate fi utilizată şi în lecţiile de recapitulare şi sistematizare a cunoştinţelor.

În situaţia în care resursele de timp sunt limitate, sarcinile didactice pot fi împărţite pe grupe de elevi, corespunzător fiecărui cadran, iar rezolvarea va fi trecută pe tablă de către profesor/ un elev. Informaţia notată în cadrane poate fi esenţializată, inclusiv sub forma unui organizator grafic sau a unui cvintet. Pentru a evalua modul în care elevii au rezolvat sarcinile de învăţare, o parte din oră va fi dedicată prezentării şi argumentării răspunsurilor oferite.

Exemplu

- Unitatea de învăţare: *Duhul Sfânt – Sfinţitorul lumii*
- Clasa: a VII-a
- Activitatea de învăţare: rezolvarea pe grupe a sarcinilor didactice din cadrane, pentru recapitularea şi sistematizarea cunoştinţelor referitoare la Duhul Sfânt

- Sarcini didactice[141]:

a. grupa 1 (cadranul I):

Prezentaţi pe scurt evenimentul biblic petrecut la Cincizecime, relatat în cartea Faptele Apostolilor, capitolul 2 versetele 1-42;

b. grupa 2 (cadranul II):

Prezentaţi învăţătura despre Sfântul Duh, cuprinsă în articolul 7 din Crez;

c. grupa 3 (cadranul III):

Prezentaţi învăţătura cuprinsă în rugăciunea *Împărate Ceresc*, explicând numirile date Sfântului Duh în cadrul acesteia;

d. grupa 4 (cadranul IV):

Prezentaţi Sfintele Taine, ca lucrări ale Bisericii, prin care oamenii primesc harul Sfântului Duh, pe baza următoarei lecturi:

Gabriel este foarte fericit! Duminică va fi botezată sora lui, Maria. S-a bucurat când părinţii i-au dat numele după cel al Maicii Domnului, deoarece învăţase la religie cât de important este să ai numele unui sfânt.

Sâmbătă seara, el s-a spovedit, pentru a avea din nou sufletul curat pentru unirea cu Hristos prin Sfânta Împărtăşanie. Duminică, în timpul Sfintei Liturghii, un tânăr a primit Taina Preoţiei. A fost săvârşită de episcopul lor, care le-a vorbit în predică despre rolul pe care preotul îl are în viaţa creştinilor: el îi învaţă cuvântul lui Dumnezeu, îi conduce spre mântuire şi îi face părtaşi harului divin, prin Sfintele Taine.

După Sfânta Liturghie a urmat slujba Botezului. Gabriel a fost foarte atent, deoarece învăţase la şcoală că Botezul este prima Sfântă Taină pe care o primeşte omul. Din rugăciunile rostite de preot a auzit că, prin Botez, omul devine membru al Bisericii şi că este chemat spre o nouă viaţă. Imediat după Botez, sora lui a primit şi Taina Mirungerii, care o ajută să crească duhovniceşte, iar la sfârşit a fost împărtăşită cu Trupul şi Sângele Domnului. În acea zi, Maria a primit trei din cele şapte Sfinte Taine.

La ieşirea din biserică, Gabriel a văzut un mire şi o mireasă care intrau în biserică pentru a primi Taina Cununiei, prin care Dumnezeu a binecuvântat iubirea celor doi miri, care din acea zi au format o familie creştină.

Singurul lucru care i-a umbrit bucuria a fost absenţa bunicii lui, care era bolnavă. Părinţii i-au spus însă că, în zilele următoare, pentru ea se va săvârşi Taina Sfântului Maslu.

Câte evenimente legate de Sfintele Taine!

---

[141] D. Opriş, M. Opriş, *Metode active de predare-învăţare. Modele şi aplicaţii la religie...*, pp. 72-73.

Dumnezeu Sfinţitorul

I	II
• Venirea Duhului Sfânt a fost anunţată de prorocul Ioil în Vechiul Testament, dar şi de Mântuitorul. • La cincizeci de zile după Învierea Domnului, Duhul Sfânt S-a pogorât peste Apostoli sub forma unor limbi ca de foc. • Sfântul Apostol Petru le-a vorbit celor prezenţi despre roadele primirii Duhului Sfânt. • Biserica creştină s-a întemeiat în urma botezului celor 3000 de oameni.	Din Crez aflăm că: - Duhul Sfânt este a treia Persoană a Sfintei Treimi; - Duhul Sfânt purcede din veci din Tatăl, este Dumnezeu adevărat şi I se cuvine aceeaşi cinstire ca Tatălui şi Fiului; - Duhul Sfânt este numit: „Domnul de viaţă făcătorul", deoarece a participat la crearea lumii şi îl ajută pe om să ajungă la mântuire; - Duhul Sfânt i-a inspirat pe proroci despre venirea Mântuitorului.
III	**IV**
• Rugăciunea *Împărate Ceresc* este adresată Duhului Sfânt. • Duhul Sfânt este numit Mângâietor, Duhul Adevărului, vistierul bunătăţilor, dătător de viaţă. • Duhul Sfânt este omniprezent. • Primirea harului Duhului Sfânt este una dintre condiţiile pentru dobândirea mântuirii.	• Creştinul primeşte harul Duhului Sfânt prin Sfintele Taine. • Cele şapte Sfinte Taine sunt: 1. Botezul; 2. Mirungerea; 3. Împărtăşirea; 4. Spovedania; 5. Hirotonia; 6. Cununia; 7. Maslul.

IV.5.9. Întrebările

În vederea dinamizării participării active a elevilor la activităţile didactice, pentru soluţionarea şi rezolvarea unor probleme, poate fi utilizată metoda întrebările, care constă în abordarea într-o succesiune logică a unui set de întrebări care să stimuleze gândirea critică a elevilor.

Indiferent de natura temei, este importantă înțelegerea contextului în care s-a desfășurat un anumit eveniment, a cauzelor și a consecințelor, a alternativelor de rezolvare a problemei etc.

Vor fi evitate întrebările închise, la care se răspunde prin „da" sau „nu" sau cele care sugerează răspunsul („nu este așa că ...").

Exemplu

- Conținutul învățării: *Pilda bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr*
- Aplicație. Pornind de la exemplul de mai jos, prezentați un alt set de întrebări cu care se poate realiza fixarea cunoștințelor în lecție, prin metoda întrebările:
  - Ce puteți spune despre săracul Lazăr, în raport cu contemporanii lui?
  - Cum explicați faptul că un om, cu un suflet atât de bun ca el, a ajuns cerșetor?
  - Ce opțiuni avea Lazăr în relația cu Dumnezeu, în situația dată?
  - Cum se explică comportamentul bogatului față de Lazăr?
  - În ce măsură societatea contemporană oferă mijloace prin care să se evite comportamente precum cele al bogatului nemilostiv și suferințe precum cele ale săracului Lazăr?

IV.5.10. Mozaicul

Mozaicul este o metodă de predare-învățare prin colaborarea elevilor organizați în mai multe grupe de lucru, sub coordonarea profesorului. Caracterul formativ al acestei metode este dat de contribuția la dezvoltarea încrederii în posibilitățile proprii, a abilităților de comunicare și argumentare în cadrul grupului și a sentimentului responsabilității individuale și în grup.

Pe parcursul desfășurării activității în clasă, există o anumită dinamică, inclusă în următoarele etape:

1. se constituie grupele inițiale de lucru, formate din câte patru elevi, fiecare membru al unui grup primind un număr de identificare de la 1 la 4;

1 2 3 4	1 2 3 4	1 2 3 4	1 2 3 4
grup inițial A	grup inițial B	grup inițial C	grup inițial D

2. profesorul prezintă obiectivele activității didactice şi împarte sarcinile de lucru, sensibil egale ca dificultate, pe fişe corespunzătoare numărului pe care fiecare elev îl are în cadrul grupului;
3. se constituie aşa numitele „grupuri de experţi" prin gruparea elevilor cu acelaşi număr. În cazul în care clasa este foarte numeroasă se pot forma câte două grupe cu numărul 1, cu numărul 2 etc., sau se poate lucra numai cu o parte a clasei.

1 1 1 1	2 2 2 2	3 3 3 3	4 4 4 4
grup experţi 1	grup experţi 2	grup experţi 3	grup experţi 4

În cadrul grupurilor, elevii vor rezolva sarcina primită şi vor stabili modul în care răspunsul va fi sintetizat, formulat şi prezentat colegilor din cadrul grupelor iniţiale. Profesorul poate interveni atunci când elevii au nevoie de ajutor sau de feed-back.

4. elevii revin în grupele iniţiale şi, pe rând, oferă concluziile desprinse în etapa anterioară, printr-o activitate de predare reciprocă, astfel că fiecare elev va ajunge să îşi formeze imaginea completă despre tema luată în discuţie.

1 2 3 4	1 2 3 4	1 2 3 4	1 2 3 4
grup iniţial A	grup iniţial B	grup iniţial C	grup iniţial D

Fiind o metodă care solicită resurse de timp mari, la sfârşitul activităţii profesorul poate realiza o secvenţă evaluativă raportată la obiectivele acesteia, pe aspectele cele mai importante din conţinutul abordat.

Exemplu

- Conţinutul învăţării: *Provocări ale lumii contemporane şi atitudinea creştinilor*
- Clasa: a VIII-a

Sarcini de lucru pentru membrii grupurilor iniţiale:

1) Prezentaţi cel puţin cinci provocări şi probleme ale societăţii actuale.

2) Descrieţi posibile modalităţi de implicare a creştinilor în prevenirea şi rezolvarea conflictelor din societatea contemporană.

3) Evidenţiaţi principalele aspecte specifice pentru perioada adolescenţei (relaţii, comportamente, atitudini), legat de provocările lumii contemporane.

4) Pornind de la Pilda samarineanului milostiv, prezentaţi modelul evanghelic de atitudine faţă de semeni.

IV.5.11. Ştiu – Vreau să ştiu – Am învăţat (K-W-L)

(K – Know; W – Want to know; L – Learned)

Prin metoda Ştiu – Vreau să ştiu – Am învăţat se valorifică experienţele şi cunoştinţele anterioare ale elevilor, ca suport pentru însuşirea noilor cunoştinţe, în vederea optimizării învăţării.

Datorită faptului că utilizarea ei presupune resurse temporale mari, didactica modernă vorbeşte despre proiectarea lecţiei în varianta K-W-L, în care, în primele două părţi, rolul principal revine elevilor, iar în ultima, profesorului, care răspunde nevoilor formulate de aceştia şi notează o sinteză a noilor cunoştinţe, pentru completarea ultimei rubrici.

Specificul metodei este dat de particularităţile privind posibilitatea structurării datelor oferite de elevi şi prezentarea noilor cunoştinţe în raport cu acestea, pe parcursul celor cinci etape:

1. anunţarea de către profesor a temei care urmează să fie parcursă şi realizarea tabelului cu cele trei coloane, corespunzătoare celor trei diviziuni ale procesului învăţării prin această modalitate;

Ştiu/ Cred că ştiu	Vreau să ştiu	Am învăţat

2. notarea de către elevi pe o fişă, individual sau în perechi, a ideilor pe care le cunosc referitor la tema propusă, precum şi a lucrurilor pe care doresc să le afle;

3. completarea primelor două coloane ale tabelului cu ideile acceptate de colectivul de elevi;

4. comunicarea noilor cunoştinţe;

5. completarea ultimei coloane din tabel şi identificarea corespondenţei cu noţiunile studiate anterior şi cu expectanţele elevilor, sintetizate în primele două coloane. Această etapă are şi caracter evaluativ, întrebările puse de către profesor fiind: Care sunt cunoştinţe noi dobândite? Cum răspund acestea la întrebările iniţiale? Care întrebări au rămas fără răspuns? Există enunţuri pentru care nu am avut întrebări? Ce aţi dori să aflaţi în plus la tema abordată? (vezi Anexa A4).

Exemplu

- Conţinutul învăţării: *Naşterea Domnului*

Sarcini de lucru:

1) Notaţi tot ce vă vine în minte despre Naşterea Domnului.

2) Ce aţi dori să aflaţi referitor la Naşterea Domnului?

3) Care dintre întrebările puse de voi au avut/ nu au avut răspunsuri?

4) Ce aţi dori să aflaţi în plus referitor la Naşterea Domnului, ţinând cont de noile cunoştinţe?

CAPITOLUL V
MIJLOACE DE ÎNVĂȚĂMÂNT UTILIZATE ÎN STUDIUL RELIGIEI

În orice şcoală, după ce sună „de intrare", profesorii ies, rând pe rând, din cancelarie. Intuieşti ce specialitate au, doar observând obiectele pe care le iau cu ei la clasă: o hartă, un glob pământesc, un volum de poezii, o carte cu poveşti, o Biblie, un echer, o planşă cu diferite plante, un album de artă, un CD-player, şi lista poate continua. Fac acest lucru pentru a-i ajuta pe elevi să înveţe mai uşor! Cu ajutorul unor poveşti, prin călătorii imaginare în locuri identificate pe hartă, alături de eroii şi personajele istorice, în casa unui pictor unde admiră tablourile văzute în album sau într-un muzeu unde întâlnesc urme lăsate de strămoşi, elevii descoperă mai uşor lumea şi învaţă noile cunoştinţe într-un mod intuitiv.

Nu doar în educaţie, ci în toate activităţile, oamenii folosesc anumite obiecte sau instrumente pentru a le uşura munca, fapt care a adus la diversificarea şi perfecţionarea acestora, indiferent de domeniul la care ne raportăm. Cele utilizate în educaţie se numesc mijloace de învăţământ.

V.1. DEFINIŢIA ŞI FUNCŢIILE MIJLOACELOR DE ÎNVĂŢĂMÂNT

Mijloacele de învăţământ constituie ansamblul de obiecte sau instrumente care contribuie la eficientizarea activităţii didactice. Cu ajutorul acestora este facilitată transmiterea şi asimilarea noilor cunoştinţe, precum şi evaluarea rezultatelor obţinute de către elevi. Unele dintre mijloacele de învăţământ au capacitatea de a oferi elevului accesul la elemente/ lucruri pe care în condiţiile şcolare obişnuite nu le poate întâlni[142]. Ele nu se substituie activităţilor de predare, învăţare şi evaluare, oricât de performante ar fi.

---

[142] Dorin Opriş, *Sinteze, aplicaţii, teste la didactica religiei...*, p. 221.

Încă de la începutul secolului al III-lea, Clement Alexandrinul a susţinut nevoia utilizării acestora de către dascăl în educaţie: *„Atât cât îi este cu putinţă, să adune pentru ascultătorii săi cât mai multe ajutoare. Dar, în niciun caz, nu trebuie să-şi lipească sufletul de ele, ci să se folosească de ele numai atâta cât să scoată din ele ce este folositor"*[143].

Importanţa mijloacelor de învăţământ este dată de funcţiile pe care le îndeplinesc:

1. funcţia informativă/ de instruire (cu ajutorul mijloacelor de învăţământ creşte densitatea informaţiilor transmise de profesor şi receptate de elev, în acelaşi interval de timp);

2. funcţia formativă (prin folosirea mijloacelor de învăţământ creşte gradul de organizare a informaţiei transmise şi, în consecinţă, se dezvoltă capacităţile intelectuale ale elevilor);

3. funcţia demonstrativă (mijloacele de învăţământ creează premisele pentru înţelegerea/ vizualizarea unor obiecte, fenomene, procese ascunse observaţiei directe);

4. funcţia motivaţională (mijloacele de învăţământ dezvoltă motivaţia învăţării prin faptul că provoacă interesul şi stimulează nevoia de acţiune a elevului);

5. funcţia de evaluare (mijloacele de învăţământ contribuie la perfecţionarea şi optimizarea evaluării rezultatelor elevilor, la creşterea obiectivităţii în evaluare);

6. funcţia estetică (angajează elevii în perceperea şi aprecierea frumosului în cele trei categorii de valori estetice: ale naturii, ale societăţii şi ale artei);

7. funcţia ergonomică/ de raţionalizare a efortului depus de profesor şi elevi (folosirea mijloacelor de învăţământ reduce efortul intelectual şi fizic depus de profesor şi elevi în procesul didactic);

8. funcţia de şcolarizare substitutivă sau de realizare a învăţământului la distanţă (prin programe de televiziune/ radio/ soft-uri educaţionale special concepute, elevii pot avea acces la un număr mai mare de informaţii, prezentate într-o manieră interactivă).

Didactica modernă atrage atenţia asupra schimbării de paradigmă în ceea ce priveşte nevoia de mijloace de învăţământ şi utilizarea acestora în mod

[143] Clement Alexandrinul, *Stromatele...*, p. 437.

sistemic. Cercetarea pedagogică la nivel macro şi la nivel micro oferă date privind utilizarea eficientă şi diferenţiată a mijloacelor de învăţământ în funcţie de diferiţi factori: finalităţile urmărite, conţinutul învăţării, specificul colectivului de elevi (particularităţile de vârstă, nivelul intelectual, specificul şcolii), competenţele metodice şi tehnice ale profesorului etc.

Dat fiind faptul că selectarea mijloacelor de învăţământ este o componentă a proiectării pedagogice, acestea vor fi integrate astfel încât să faciliteze învăţarea prin utilizarea efectivă în procesul didactic, altfel rămân la statutul de obiecte cu rol cel mult decorativ.

În studiul religiei, profesorul utilizează o paletă largă de mijloace de învăţământ, susţinută în special de diversitatea domeniilor religiei din care este selectat conţinutul învăţării.

După natura lor, mijloacele de învăţământ utilizate în studiul religiei se clasifică astfel:

1. mijloace de învăţământ pe suport scris (textul biblic, literatura religioasă);
2. mijloace de învăţământ de tip ilustrativ şi demonstrativ (icoana, ilustraţii cu conţinut religios şi moral, obiectele de cult etc.);
3. mijloace de învăţământ cu conţinut istoric (harta, tabelul cronologic, elementele de istorie locală etc.);
4. calculatorul şi alte mijloace tehnice (calculatorul, mijloacele tehnice audio, video şi audio-video, tabla interactivă).

Toate aceste obiecte devin mijloace de învăţământ atunci când sunt utilizate spre a răspunde unei finalităţi pedagogice, când sunt valorificate pentru a susţine predarea, învăţarea, respectiv evaluarea, fiind puse în relaţie cu finalităţile urmărite şi cu metodele de învăţământ. Particularităţile învăţării la diferite vârste impun utilizarea acestor mijloace de-a lungul şcolarităţii, cu ponderi diferite de la o clasă la alta. Este important de precizat faptul că apariţia calculatorului şi a manualului digital nu înseamnă renunţarea la mijloacele de învăţământ din celelalte categorii şi nici diminuarea rolului profesorului în procesul educaţional.

Dat fiind faptul că un anumit mijloc de învăţământ poate fi utilizat în diferite situaţii educaţionale, în funcţie de diferiţi factori de natură obiectivă şi subiectivă, în majoritatea exemplelor propuse în acest capitol am avut în vedere relaţia activitate didactică – metode – mijloace de învăţământ.

În lucrarea de față vom prezenta câteva modele de utilizare a unor mijloace de învățământ din fiecare categorie: textul biblic, literatura religioasă, ilustrațiile, obiecte de cult, harta, tabelul cronologic, elementele de istorie locală, calculatorul, mijloacele tehnice audio, video și audio-video, tabla interactivă.

V.2. MIJLOACE DE ÎNVĂȚĂMÂNT PE SUPORT SCRIS

V.2.1. TEXTUL BIBLIC

Cuvântul lui Dumnezeu revelat în istorie este inclus în formă materială în Biblie sau Sfânta Scriptură. Utilizarea textului biblic în timpul orei de religie, în secvențe de instruire organizate de profesor, facilitează accesul elevilor la revelația divină. Modul unic și specific de prezentare a textului biblic pe pagină și de împărțire a acestuia în capitole și versete impune acțiuni didactice specifice.

Dacă în perioada preabecedară utilizarea didactică a Bibliei se află exclusiv în sarcina profesorului, după ce elevii învață să citească și sunt familiarizați cu structura unei cărți, li se pot prezenta aspectele de asemănare și cele de deosebire dintre Sfânta Scriptură și o carte obișnuită.

Ținând cont de faptul că noile programe școlare de religie conțin un set de texte biblice în relație cu competențele specifice vizate și cu conținuturile învățării, profesorul poate organiza diferite activități didactice care să conducă la învățarea acestora, ca achiziții pe termen lung.

Textele biblice pot fi utilizate în orice moment al lecției și la orice conținut al învățării, prin diferite modalități: găsirea unui text în Sfânta Scriptură, căutarea locurilor paralele, învățarea regulilor de interpretare a unui text biblic etc. În plus, elevii pot fi ajutați să își formeze deprinderea de a citi Biblia și de a învăța scurte texte pe care se întemeiază învățătura de credință sau care se constituie în rugăciuni sau cântări la sfintele slujbe.

Exemple

Activitatea didactică	Metode	Conducerea activității didactice/ etapa lecției
• explicarea modalității de căutare a unui text în Sfânta Scriptură	• explicația • inițierea în practica religioasă	• profesorul/ în predare • elevul/ în fixarea cunoștințelor și în evaluare
• audierea unor texte biblice	• lectura textului biblic	• profesorul sau elevul/ în diferite etape, în funcție de obiectivele urmărite
• dialoguri pe baza lecturii unor texte biblice	• conversația • dezbaterea • problematizarea • argumentarea	• profesorul în clasele mai mici/ în diferite etape, în funcție de obiectivele urmărite • profesorul sau elevul în clasele mari/ în diferite etape, în funcție de obiectivele urmărite
• elaborarea unor compuneri/ eseuri, pe baza unui text biblic	• eseul	• elevul/ în evaluare, în fixarea cunoștințelor

V.2.2. LITERATURA RELIGIOASĂ

Prin valoarea sa formativă deosebită, literatura religioasă poate susține în diverse moduri ora de religie. În programele școlare regăsim exemple de activități de învățare care propun valorificarea unor modele morale din literatura religioasă și ajută la crearea unei atmosfere de religiozitate. Din punct de vedere metodic, este important de remarcat faptul că, la clasele mici, anumite rugăciuni sunt în formă versificată, pentru a facilita învățarea lor.

Literatura religioasă cuprinde scrierile Sfinților Părinți, ale scriitorilor bisericești sau ale unor personalități bisericești contemporane, Viețile sfinților și texte de inspirație religioasă aparținând unor genuri literare (nuvela, povestirea, poezia, fabula, proverbul, zicătoarea, ghicitoarea etc.), care pot fi folosite în diferite etape ale lecției. Culegerile de texte în versuri sau în proză cu conținut religios sau din viețile sfinților pot fi valorificate în activitatea

didactică, dar se pot constitui şi în bibliografie suplimentară pentru fiecare an de studiu.

Exemple

Activitatea didactică	Metode	Exemple
• exerciţii de rezolvare a unor ghicitori	• lectura • explicaţia • jocul-ghicitoare	• ghicitori referitoare la rugăciune şi rugăminte
• audierea/ citirea unor texte religioase în versuri sau în proză care reflectă ideea de milostenie	• lectura • explicaţia	• poezia „Milogul" de Nichifor Crainic
• lectura unor texte din literatura românească şi universală, referitoare la marile sărbători creştine	• lectura • explicaţia	• poezii referitoare la Naşterea Domnului: „Colindătorii" de George Coşbuc, „Colind", de Vasile Voiculescu; „Colinde, colinde", de Mihai Eminescu
• organizarea unor serbări cu ocazia marilor sărbători creştine	• conversaţia • lectura • dramatizarea	• serbarea „Să ne bucurăm de Învierea Domnului", de Andreea Gurguiatu[144]
• explicarea unor proverbe în relaţie cu diferite învăţături creştine	• explicaţia • învăţarea prin descoperire	• proverbe din cartea *Pildele lui Solomon* şi din *Cartea înţelepciunii lui Isus, fiul lui Sirah* sau proverbe româneşti

Exemple de analiză a unei poezii religioase

1. Poezia *Colind* (*Din mii de falnice regine*), de Vasile Voiculescu, poate fi valorificată în lecţia despre naşterea Mântuitorului, la ciclul gimnazial. Propunem următoarele etape în utilizarea poeziei:

• prezentarea pe scurt a unor aspecte legate de viaţa şi activitatea literară a autorului poeziei: *Poezia Colind a fost scrisă de Vasile Voiculescu. Acesta a primit în familie o educaţie creştină, care i-a influenţat în mod pozitiv întreaga viaţă.*

[144] M. Opriş, D. Opriş, I. Horga, *Religia la clasa pregătitoare şi la clasa I. Ghid pentru profesori...*, pp. 176-184.

Medic de profesie, a îmbinat cinstirea personală a lui Dumnezeu cu slujirea aproapelui aflat în suferință. Majoritatea poeziilor scrise de el au conținut religios, așa cum este și poezia pe care o vom citi.

- lectura poeziei de către profesor sau un elev;
- analiza textului poeziei, care va urmări:
  - identificarea calităților Fecioarei Maria, pentru care a fost aleasă de Dumnezeu să-L nască pe Mântuitorul lumii;
  - modul de prezentare a evenimentului nașterii Domnului, la Betleem;
  - precizarea scopului întrupării Mântuitorului;
  - evidențierea importanței simplității și a smereniei Mântuitorului;
  - învățătura transmisă de acest text.

2. Poezia *Milogul* de Nichifor Crainic poate fi valorificată în lecția despre iubirea aproapelui, într-o succesiune de etape:

- prezentarea unor aspecte introductive legate de poezia analizată. Poezia *Milogul* face parte din volumul *Șoim peste prăpastie* care cuprinde poezii compuse de către ilustrul teolog, eseist și filosof Nichifor Crainic (1889-1972), în timp ce era deținut politic în închisoarea de la Aiud. Aceste poezii au fost așternute pe hârtie între anii 1962-1964, după eliberare.
- lectura poeziei: *Cerșea la colț un slăbănog/ În zdrențe, slut și fără dinți./ Neguțătorul de arginți/ Gândi zărindu-l pe milog:/ Eu nu dau mila mea obol/ Acestui trântor de prisos/ Și-ntoarse rânjetu-i câinos/ Rămasului cu mâna-n gol.// Trecu maestrul glorios/ Al farmecului triumfal/ Cu spiritul în ideal/ Și-a zis văzând pe zdrențuros:/ E-atât de slut și mă-nspăimânt/ Eu, magul purei frumuseți!/ Și-ntoarse recele dispreț/ Rămasului cu mâna-n vânt.// Trecu predicatorul sfânt/ Grăbindu-se către amvon,/ Vijelios ca un ciclon/ Să se dezlănțuie-n cuvânt,/ S-aprindă mila din altar/ De soarta celui slăbănog,/ Dar ocoli pe-acest milog/ Cu mâna-ntinsă în zadar.// Târziu, când noaptea cobora,/ Sosi o umbră ca-n icoane,/ Pe mâini cu semne de piroane/ Și-o inimă ce sângera./ Pe chipul ars de chin și vai/ Oftând îl sărută fierbinte/ Cu veșnicie în cuvinte:/ Tu azi vei fi cu mine-n rai.*

- analiza textului, care va sublinia patru modele comportamentale de raportare față de un cerșetor: trei modele umane și Mântuitorul Iisus Hristos, pentru care fiecare om este valoros, chiar dacă este disprețuit și marginalizat de semenii lui.

V.3. MIJLOACE DE ÎNVĂȚĂMÂNT DE TIP ILUSTRATIV ŞI DEMONSTRATIV

Psihologia educației subliniază rolul pe care imaginea îl are în procesele cognitive, astfel că pe lângă cerințele privind calitatea artistică şi estetică a mijloacelor de tip ilustrativ şi demonstrativ, mult mai important este mesajul transmis, respectiv modul în care susțin învățarea.

În studiul religiei, mijloacele de învățământ de tip ilustrativ şi demonstrativ utilizate cel mai des sunt următoarele:

- icoane;
- imagini cu conținut din istoria biblică şi bisericească;
- fotografii care prezintă obiecte şi fenomene studiate;
- imagini cu conținut formativ;
- obiecte de diferite tipuri: obiecte de cult, machete, jocuri etc.

Învățarea prin descoperire cu ajutorul imaginilor reprezintă un demers didactic foarte important deoarece asigură un raport optim între cuvânt şi intuiție, care conduce la dezvoltarea experienței senzoriale a elevilor. Utilizarea imaginilor se poate face în diferite momente ale lecției în funcție de scopurile urmărite: actualizarea unor cunoştințe necesare însuşirii noilor conținuturi, dezvoltarea interesului pentru noțiunile noi, concretizarea unor noțiuni care urmează să fie studiate, facilitarea însuşirii cunoştințelor, susținerea unor aspecte formative ale lecției etc. Analiza ilustrațiilor poate fi un prilej de dialog formativ, dar şi un moment de formare a dragostei pentru frumos.

Pe lângă ilustrațiile din manuale, profesorul poate folosi şi alte materiale-suport de tip ilustrativ sau demonstrativ, în funcție de obiectivele şi de conținutul lecției, cu condiția ca acestea să nu constituie un element de supraîncărcare a lecției şi să fie utilizate astfel încât să nu distragă atenția elevilor de la alte activități didactice desfăşurate în timpul orei.

V.3.1. ICOANA

Unul dintre obiectele sfinte cu care elevii sunt familiarizați încă de mici este icoana. Cea mai cuprinzătoare definiție a icoanei – o prezență harică – pe

de o parte dezvăluie importanța ei pentru creștini, iar pe de alta explică atașamentul pe care creștinii îl au față de ea, de la cele mai mici vârste.

Funcțiile pe care icoana le îndeplinește, prezentate de noi mai jos, pot fi delimitate doar în plan teoretic:

1. funcția de mijlocire sau **harică** (icoana împărtășește puterea nevăzută a lui Dumnezeu, prin mijlocirea celui reprezentat pe ea);

2. funcția de slăvire a lui Dumnezeu (prin cinstirea icoanei, creștinul Îl cinstește pe Dumnezeu în mod direct sau indirect);

3. funcția contemplativă (icoana este o *fereastră spre absolut*, care produce în sufletul credinciosului dorința de comuniune cu Dumnezeu întru slavă);

4. funcția catehetică sau **didactică** (icoana este *Biblia* în imagini și simboluri);

5. funcția educativ-religioasă (icoana este un mijloc de trezire, întreținere și întărire a vieții religioase, iar vederea ei îndeamnă la fapte bune, la practicarea virtuților creștine).

În timpul orei de religie, fiecare dintre funcțiile icoanei pot fi valorificate în raport cu obiectivele propuse de profesor, astfel că în niciun caz nu putem vorbi de icoană ca despre un material didactic oarecare. Dincolo de aspectele pozitive legate de existența unei mari varietăți de icoane, există riscul desacralizării acestora (favorizată și de prezența lor în diferite publicații din spațiul laic), astfel că modul de raportare a profesorului la icoană este reper pentru elevi.

Programele școlare conțin referiri la utilizarea icoanei, la nivel de conținuturi ale învățării, dar și ca sugestii de activități de învățare. Pe lângă analiza propriu-zisă, care se face în conformitate cu regulile artei, dar și după canoanele Bisericii, profesorul le va dezvolta elevilor motivația pentru cinstirea icoanei.

Exemple

Activitatea didactică	Metode	Exemple
• povestirea după un set de icoane a vieții unui personaj biblic	• povestirea • explicația	• povestirea evenimentelor din Săptămâna Sfintelor Pătimiri pe baza unui set de icoane

• analiza unei icoane care reprezintă un eveniment biblic/ persoană sfântă	• explicaţia • studiul şi interpretarea simbolurilor	• analiza icoanei Buneivestiri/ a Maicii Domnului
• exersarea regulilor de închinare în faţa unei icoane	• îndrumarea practicii religioase	• închinarea la icoana de pe tetrapod, în biserică
• exerciţii de recunoaştere a unor sărbători/ sfinţi pe baza unor icoane	• jocul didactic • explicaţia	• jocul didactic: „Cine este reprezentat în icoană?"
• realizarea unor proiecte	• metoda proiectul • conversaţia	• proiectul „Icoanele sfinţilor îngeri"
• organizarea unor serbări şcolare	• explicaţia • jocul de rol	• scenete care descriu un eveniment biblic pe baza unei icoane: „Să ne bucurăm de Naşterea Domnului"[145], de Andreea Gurguiatu

Exemplu de utilizare şi interpretare a icoanei

Icoana *Învierii* sau a *Coborârii în iad* – folosită în comunicarea cunoştinţelor, la clasele mari:

1. Dat fiind faptul că momentul Învierii Domnului rămâne o taină, icoanele prezintă fie lucrarea mântuitoare a Fiului (icoana *Coborârii Domnului Iisus Hristos în iad*), fie dovada mormântului gol (icoana *Femeilor purtătoare de mir venite la mormânt*). Privind icoana *Coborârii Domnului Iisus Hristos în iad*, care a început să fie pictată începând cu secolul al VIII-lea, vom putea afla mai multe lucruri legate de lucrarea de mântuire a lumii prin moartea şi învierea Domnului;

2. Observarea şi analiza icoanei prin conversaţie sau prin citirea unui fragment dintr-o lucrare de specialitate, în paralel cu identificarea elementelor care apar în text: *„Ţâşnind ca o lumină, Hristos apare în icoană ca Domn al Vieţii şi al Luminii. Învingător al prăpăstiei morţii, trupul Său înviat este însufleţit de Dumnezeul-Treime, mai ales de Duhul Sfânt, de unde această strălucire a energiilor divine (aureola) şi acest dinamism care este exprimat, printre altele, de veşmântul fâlfâind în aer. El este în întregime lumină, fiinţa Lui întreagă anunţă*

[145] M. Opriş, D. Opriş, I. Horga, *Religia la clasa pregătitoare şi la clasa I. Ghid pentru profesori...*, pp. 166-175.

zorile unei zile noi. Sfărâmând porțile iadului întinse sub formă de cruce deasupra hăului, Hristos le calcă în picioare și-l prinde cu putere pe Adam pe care-l smulge din întunericul morții. De aici strânsa legătură între silueta lui Hristos Cel înviat și cea a lui Adam pe care o ia cu Sine în propria Înviere. Cu Adam, toată omenirea ce-l moștenește este răscumpărată. Sleit de puteri, dat fiindcă este trezit din somnul morții (păcatul), Adam Îl privește bucuros, dar obosit pe Eliberatorul Său. El întinde cealaltă mână, rămasă liberă, într-o mișcare de întâmpinare și totodată de rugăciune, atrasă spre Dumnezeul său ca floarea de soare. Tot în prim plan, Eva îngenuncheată își ridică cu sfială mâinile acoperite de poala veșmântului ei. În spatele ei se află Moise ținând în mâini tablele Legii, cei drepți din Vechiul Testament și câțiva profeți dintre cei care au prorocit despre venirea Mântuitorului. La stânga, îmbrăcați în veșminte cu însemne regale, se află David și Solomon într-o poziție de întâmpinare și rugăciune; în spatele lor se găsesc un profet și Ioan Botezătorul Înaintemergătorul, trimis în iad ca să anunțe venirea Domnului vieții. El arată cu mâna pe Hristos care adesea este înfățișat ținând în mână Sfânta Cruce, arma de biruință. Cuie și zăvoare sunt împrăștiate deasupra prăpăstiei întunecate a iadului, a cărui intrare este scoasă în evidență de munții foarte apropiați unii de alții. Având un trup duhovnicesc, transfigurat, Hristos scapă legilor lumii, scapă legii gravitației, marcată de stricăciune și moarte. Hristos este primul care S-a desprins de neamul omenesc, de aici toată transparența, deschiderea și comuniunea Sa"[146].

3. Profesorul va comunica și alte cunoștințe referitoare la Învierea Domnului, apoi le va cere elevilor să precizeze caracteristicile principale ale icoanei prezentate.

V.3.2. ILUSTRAȚIILE CU CONȚINUT RELIGIOS ȘI MORAL

Exigențele legate de realizarea educației morale, precum și nevoia de a raporta conținuturile învățării la experiențele de învățare și la cele religioase ale elevilor susțin nevoia utilizării unor ilustrații care să reflecte diferite aspecte din viața reală a elevilor: fotografii, desene special realizate pentru a ilustra un anumit mesaj. Astfel, pe lângă icoane, la ora de religie se folosesc ilustrații cu conținut religios și moral, cu scopul, pe de o parte, de a susține sau explicita

[146] M. Quenot, *Icoana fereastră spre absolut...*, pp. 97-98.

informaţia oferită prin text, iar pe de alta, de a facilita rezolvarea cerinţelor unor aplicaţii. De aici, nevoia unor ilustraţii concludente, care să dirijeze învăţarea spre elementele esenţiale, fără ca acestea să devină factor de supraîncărcare.

Un aspect important îl constituie, în special la clasele mici, utilizarea desenelor care urmează să fie colorate. Dirijarea de către profesor a activităţii de colorare, în paralel cu acţiuni de înţelegere a mesajului desenului, este esenţială. Facem precizarea că organizarea frecventă a unor astfel de activităţi nu este benefică pentru ora de religie, deoarece nu răspunde nevoilor de învăţare ale tuturor elevilor şi este cronofagă. În plus, diversificarea activităţilor de învăţare la clasele mici este o condiţie a succesului orei de religie.

Exemple

Activitatea didactică	Metode	Exemple
• exerciţii de descriere a unor ilustraţii care prezintă aspecte legate de viaţa religioasă	• descrierea • explicaţia	• descrierea unor ilustraţii privind modul în care creştinul foloseşte diferite părţi ale trupului pentru a-L cinsti pe Dumnezeu
• elaborarea unor texte pornind de la mesajul desprins din imagini	• descrierea • eseul/ compunerea	• scrierea unei compuneri pe baza unei imagini care prezintă botezul unui copil
• analiza unor texte şi a unor desene pe aceeaşi temă	• descrierea • lectura	• realizarea de corespondenţe între desenele şi textele care conţin acelaşi mesaj

V.3.3. OBIECTELE DE CULT CA MIJLOACE DE ÎNVĂŢĂMÂNT

Anumite conţinuturi ale religiei fac referire la obiecte de cult (cruce, vase liturgice, veşminte preoţeşti, candele, sfeşnice, cristelniţă, clopote etc.), care pot fi prezentate elevilor în activităţile speciale desfăşurate la biserică.

Prezentarea lor, pe de o parte susţine învăţarea la religie, iar pe de alta, îi ajută pe elevi să se familiarizeze cu spaţiul bisericii şi să înţeleagă rolul acestora în săvârşirea slujbelor.

Exemple

Activitatea didactică	Metode	Exemple
• exerciții de observare și descriere a unor obiecte de cult	• descrierea • explicația • jocul didactic	• jocul didactic: „Sunt ghid la biserica mea", care include descrierea bisericii și a obiectelor de cult
• exerciții de identificare a obiectelor sfinte folosite la diferite slujbe	• conversația	• selectarea unor obiecte care pot fi utilizate și acasă și la biserică (cruce, candelă, sfeșnic)

V.4. MIJLOACE DE ÎNVĂȚĂMÂNT CU CONȚINUT ISTORIC

Prezența unor conținuturi ale învățării din istoria biblică și bisericească impune utilizarea unor mijloace de învățământ cu conținut istoric: harta, tabelul cronologic, elemente de istorie locală.

V.4.1. HARTA

Utilizarea hărții ca mijloc de învățământ la ora de religie facilitează localizarea în spațiu și stabilirea unor legături între evenimentele istorice și locul desfășurării acestora. Dat fiind faptul că localizările pe hartă necesită anumite prerechizite (de exemplu, cunoașterea punctelor cardinale, citirea în oglindă stânga-dreapta) este recomandată utilizarea acestora după ce elevii încep studiul istoriei și al geografiei.

În predarea religiei se pot folosi hărți:

1. generale – ilustrează un teritoriu într-o anumită epocă sub diferite aspecte ale vieții sociale (de exemplu, harta Palestinei Vechiului și Noului Testament, harta Ierusalimului Vechiului și Noului Testament, harta Vechiului Orient);

2. tematice – ilustrează un teritoriu sub aspectul unei anumite probleme dintr-o singură perioadă (de exemplu, harta călătoriilor Sfântului Apostol Pavel).

Cu ajutorul hărții se pot observa:
- conturul unui teritoriu în diferite momente ale dezvoltării lui (de exemplu, Palestina Vechiului și Noului Testament, Ierusalimul Vechiului și Noului Testament, Țările Române în secolele XIV-XV);
- aria de răspândire a unui fenomen (de exemplu, principalele centre monahale din Orientul Mijlociu în secolele IV-VIII);
- itinerarele urmate de popoare sau personalități (de exemplu, drumul parcurs de evrei din Egipt până în Țara Canaanului, drumurile Mântuitorului prin Țara Sfântă, călătoriile Sfântului Apostol Pavel);
- localitățile în care s-au desfășurat anumite evenimente importante (de exemplu, Betleem – nașterea Mântuitorului Iisus Hristos, Ierusalim – pătimirile și învierea Domnului);
- apele și formele de relief legate de anumite evenimente (de exemplu, muntele Sinai – locul unde Dumnezeu a dat lui Moise tablele Legii, Iordan – râul în care S-a botezat Domnul Iisus Hristos).

Profesorul îi va iniția pe elevi în activități de localizare pe hartă, prin folosirea unor coordonate geografice: localități importante, cursuri de ape, puncte cardinale, pentru a se evita formulările de tipul: „Localitatea X se află aici/ acolo".

În studiul religiei sunt importante conexiunile interdisciplinare, astfel că pot fi valorificate și hărți folosite la istorie și geografie.

Exemple

Activitatea didactică	Metode	Exemple
• utilizarea hărții Palestinei Noului Testament pentru fixarea cunoștințelor referitoare la evenimentele din viața Domnului Iisus Hristos, petrecute în anumite locuri din Țara Sfântă	• lectura textului biblic • explicația • jocul didactic	• jocul didactic în perechi: „Caut pe hartă după indicațiile tale ...". Un elev spune: *Muntele Tabor se află în Galileea, la sud-vest de Lacul Ghenizaret*, iar elevul-pereche îl localizează pe harta Palestinei Noului Testament.

• lectura textului biblic despre Botezul Domnului	• lectura textului biblic • conversația • explicația	• localizarea pe harta Palestinei Noului Testament a localității Betabara: „Betabara se află în sudul provinciei Pereea, pe malul stâng al Iordanului, la nord de Marea Moartă."

V.4.2. TABELUL CRONOLOGIC

Tabelul cronologic este mijlocul de învățământ folosit în lecțiile de religie cu subiecte de istorie biblică sau bisericească, în vederea fixării principalelor evenimente istorice, prezentate în ordinea desfășurării lor.

Tabelul cronologic se afișează în clasă, completându-se pe parcursul lecțiilor, atunci când apar date istorice importante. Pot fi folosite planșe ce conțin tabele cronologice eliptice, care vor fi completate cu ajutorul elevilor sau care pot fi însoțite de plicuri ce includ fișe în care sunt descrise evenimente religioase petrecute în perioadele respective.

În pedagogia modernă, tabelul cronologic este considerat o variantă de organizator grafic[147], care poate lua forma unei frize cronologice (o bandă orizontală care prezintă succesiunea anumitor procese sau etape în ordine cronologică).

Exemplu de utilizare a unui tabel cronologic

Activitatea didactică	Metode	Exemplu
• evaluarea cunoștințelor despre evenimentele legate de evoluția creștinismului românesc, cu ajutorul unui tabel cronologic	• verificarea frontală orală	• ordonarea într-un tabel cronologic a unor evenimente legate de creștinismul românesc, scrise pe biletele și extrase de elevi

[147] D. Opriș, M. Opriș, *Metode active de predare-învățare. Modele și aplicații la religie...*, pp. 84-85.

V.4.3. ELEMENTELE DE ISTORIE LOCALĂ

Fiecare loc are evenimente istorice notabile, care pot fi valorificate în studiul religiei prin punerea elevilor în legătură directă cu acestea. Dintre elementele de istorie locală care pot fi utilizate ca mijloace de învăţământ la orele de religie, amintim: descoperirile arheologice, monumentele de arhitectură, documentele istorice, muzeele, folclorul.

Exemple

Activitatea didactică	Metode	Exemple
• excursia cu caracter religios	• explicaţia • descrierea	• descrierea cetăţii Ierusalimului şi a rolului acesteia, pornind de la un model de cetate observată de elevi în timpul unei excursii
• activitate interdisciplinară (religie-istorie-limba română)	• jocul didactic • descrierea • explicaţia	• jocul didactic „Sunt ghid în oraşul meu". Un anumit elev joacă rolul unui ghid şi explică elementele de artă, pornind de la componentele arhitecturale ale unor clădiri din localitatea lor (biserici, muzee, case memoriale etc.).

V.5. CALCULATORUL ŞI ALTE MIJLOACE TEHNICE

Educaţia secolului XXI nu poate eluda realitatea prezenţei mijloacelor tehnice în majoritatea aspectelor vieţii, astfel că introducerea manualelor digitale alături de cele pe suport scris reprezintă în acest context un pas firesc. Dezvoltarea domeniului IT a transformat calculatorul într-un mijloc tehnic complex, capabil să substituie, susţinut şi de reţeaua Internet, o multitudine de alte mijloace tehnice audio şi video.

Abilitățile și competențele digitale dobândite de elevi pe parcursul școlarității pot fi valorificate și în educația religioasă, datorită interesului acestora pentru informațiile recepționate cu ajutorul mijloacelor audio-video.

V.5.1. CALCULATORUL

Datorită posibilităților multiple de operare, prezentare și memorare a informațiilor, calculatorul este folosit din ce în ce mai mult ca mijloc de învățământ, inclusiv la disciplina religie, deoarece oferă profesorilor un suport în predarea cunoștințelor, iar elevilor condițiile unei participări active la procesul didactic. Utilizat în diferite tipuri de lecții și în diferite etape ale acesteia, calculatorul poate fi considerat un instrument important pentru predarea-învățarea cunoștințelor, dar și în procesul de fixare sau de evaluare.

Calculatorul poate fi folosit pentru o evaluare modernă a cunoștințelor elevilor. Se recomandă folosirea unor teste pedagogice atractive, care includ imagini și itemi cu diferite grade de dificultate. O astfel de evaluare susține învățarea activă și conștientă și asigură un feed-back foarte bun. Folosirea acestui tip de evaluare asigură obiectivitate, micșorează intervalul de timp dintre administrarea testului, corectarea lui, identificarea lacunelor elevilor și eliminarea acestora (reglarea activității didactice), prin faptul că rezultatele sunt afișate pe ecran la finalizarea activității.

Informațiile și imaginile statice sau dinamice prezentate cu ajutorul calculatorului în activitatea didactică desfășurată la religie pot fi preluate pe suport electronic din biblioteci, enciclopedii sau de pe rețeaua Internet. Creșterea interesului pentru spațiul virtual a condus la apariția unui număr mare de site-uri care pot susține activitatea didactică de la orele de religie prin materialele prezentate. Pe de altă parte, și elevii au posibilitatea prezentării propriilor produse (proiecte) ale învățării în format electronic. Introducerea manualelor digitale înseamnă un pas important în reforma învățământului, fapt care va duce la creșterea rolului calculatorului în procesul de învățământ.

Folosirea calculatorului în scop didactic oferă o serie de avantaje:
- crește randamentul învățării;
- este ușor de utilizat chiar în condițiile unui volum mare de informații;

- este deosebit de atractiv pentru elevi;
- elimină inconvenientele tehnice legate de folosirea altor mijloace tehnice;
- îmbină receptarea prin auz şi văz, cu acţiunea personală a elevului.

Deşi real pentru fiecare disciplină de învăţământ, pericolul „tehnicizării" activităţii didactice este prezent într-o măsură mai mare în cazul religiei, pentru care principalele finalităţi sunt din domeniul formativ-educativ, respectiv modelarea intelectuală, afectivă şi spirituală a elevului prin experienţa directă cu profesorul, care poate particulariza derularea procesului didactic în funcţie de posibilităţile şi de nevoile fiecărui elev. În plus, faptul de a prelua în mod constant informaţiile deja structurate se răsfrânge asupra proceselor psihice legate de creativitate, de realizarea de conexiuni, de dezvoltarea unor procese ale gândirii, memoriei etc. Nu în ultimul rând, pot să apară situaţii în care activitatea individuală desfăşurată fără o asistenţă corespunzătoare a profesorului conduce elevul la preluarea unor date care nu sunt verificate sau chiar constituie un risc pentru dezvoltarea acestuia pe o traiectorie moral-religioasă.

Exemple

Act. didactică	Metode	Exemple
• utilizarea textului biblic în format electronic	• lectura şi interpretarea textului biblic • explicaţia	• Aplicaţie. Citiţi Pilda neghinelor, utilizând textul biblic în format electronic. Ce învăţături morale puteţi desprinde?
• evaluarea cunoştinţelor	• verificare cu ajutorul calculatorului	• rezolvarea unui test de cunoştinţe, în format electronic

V.5.2. MIJLOACELE TEHNICE AUDIO

Prin utilizarea mijloacelor tehnice audio în studiul religiei se realizează o educaţie auditivă sistematică, ca suport în formarea abilităţilor de audiţie conştientă. Fie că este vorba de audiţii muzicale, fie a unor texte lecturate, mijloacele audio au un rol important în educaţia religioasă a elevilor de diferite vârste.

Dacă ne referim la muzica religioasă, prin folosirea mijloacelor tehnice audio în timpul orelor de religie, profesorul poate să dezvolte în sufletul elevilor dorința de a asculta, de a învăța și de a interpreta acest gen de muzică. Pedagogia utilizării acestor mijloace implică respectarea unor cerințe:

- materialul muzical prezentat să fie adecvat particularităților de vârstă ale elevilor, tipului de lecție și momentului lecției;
- să se realizeze cadrul educațional adecvat audiției muzicale;
- să fie explicat textul și legătura dintre text și linia melodică.

Programa școlară de religie prevede sugestii de audiții muzicale pentru fiecare clasă, ca achiziții pe termen lung. Prin valorificarea acestora, profesorul poate să-i educe pe elevi astfel încât aceștia să-și dorească să audieze muzică religioasă, dar și să interpreteze în diferite contexte (slujbe, serbări) anumite cântări religioase.

Prin mijloacele audio pot fi prezentate elevilor și texte cu caracter religios, în relație cu conținutul învățării, ținând cont de particularitățile de vârstă ale acestora. Audiția este precedată și urmată de activități didactice care să pregătească, respectiv să valorifice pedagogic textul ascultat.

Posibilitatea recepționării posturilor de radio creștine de către elevi facilitează desfășurarea unor activități didactice religioase în școală și în familie. Prezența unor emisiuni pentru copii (de exemplu, „Păhărelul cu nectar") sau emisiuni pentru tineri poate fi valorificată și în ora de religie, integral sau selectiv, direct sau cu ajutorul înregistrărilor, în funcție de ora de difuzare și de programul școlar.

Informațiile audio (de la posturile de radio, de pe rețeaua Internet etc.) facilitează învățarea și susțin formarea deprinderii de a asculta o piesă muzicală cu conținut religios, dezvoltă gustul pentru frumos.

Exemple

Activitatea didactică	Metode	Exemple
• învățarea unor colinde, la clasele mici	• cântarea religioasă • explicația	• audiția unei colinde, analiza conținutului acesteia și învățarea ei cu ajutorul profesorului

• audierea unui fragment dintr-o conferință, la clasele de liceu	• dezbaterea	• audiția unui fragment dintr-o conferință a Părintelui Teofil Părăian, urmată de organizarea unei dezbateri privind relevanța temei pentru viața lor

V.5.3. MIJLOACELE TEHNICE VIDEO ŞI AUDIO-VIDEO

Psihologia educației evidențiază rolul stilului vizual de învățare, astfel că dezvoltarea mijloacelor de învățământ din acest domeniu asigură un important suport în educația contemporană. De altfel, apariția manualului digital a fost justificată prin nevoia de utilizare în context şcolar a unui set de elemente care integrează imagini statice şi dinamice.

În educația religioasă se pot valorifica numeroase programe religioase de la posturile de televiziune, care oferă profesorului de religie o multitudine de oportunități privind selectarea unor filme/ documentare/ emisiuni utile în activitatea didactică, la diferite clase.

Filmul constituie un mijloc de învățământ dinamic, prin intermediul căruia elevii au acces la anumite întâmplări sau evenimente petrecute în diferite epoci şi locuri. Demonstrația cu ajutorul filmului – prezentat integral sau pe fragmente – prezintă următoarele avantaje:

- permite repetarea anumitor secvențe sau oprirea derulării pentru explicații;
- susține evidențierea unor detalii;
- ajută la stimularea gândirii elevilor;
- poate fi realizată, pe fragmente, la diferite clase.

Indiferent de momentul în care este proiectat (înainte de transmiterea cunoştințelor sau după acest moment, respectiv ca parte a noului conținut), vizionarea unui film este precedată de pregătirea elevilor pentru receptarea acestuia (pot fi utilizate şi prezentări realizate de critici de film) şi urmată de valorificarea didactică a conținutului acestuia.

Chiar dacă producția de filme creştine a cunoscut o dezvoltare în ultimul timp, cele pentru copii sunt reduse ca număr şi nu sunt întotdeauna în relație cu conținuturile învățării la religie. De altfel, una dintre condițiile utilizării filmului constă în conformitatea conținutului acestuia cu adevărul de

credință și cu nevoia de a oferi și un model de trăire a credinței, nu doar un izvor de informație.

Scenariul didactic va cuprinde etape distincte referitoare la utilizarea filmului în lecție. Filmele religioase de lung metraj pot fi vizionate în diferite medii de învățare: sala de clasă, centrul de documentare-informare, cinematograful etc.

Exemple

Activitatea didactică	Metode	Exemple
• identificarea comportamentelor morale	• problematizarea • studiul de caz • dezbaterea	• elevii pot viziona filmul „Cățelușul", în urma căruia pot primi o fișă de lucru care să le solicite formularea de enunțuri despre: milostenie, valorizarea semenilor, relația părinți-copii, relaționarea cu copiii aflați în situații emoționale sau familiale deosebite
• prezentarea valorilor Ortodoxiei, la clasele mari	• conversația • explicația • argumentarea • observarea directă a realității religioase • analiza documentelor	• se vizionează o înregistrare video despre venirea Sfintei Lumini la Ierusalim. Activitatea poate fi precedată de explicațiile profesorului[148], legate de pregătirea Sfântului Mormânt pentru această minune.

V.5.4. TABLA INTERACTIVĂ (SMART)

O nouă etapă în utilizarea mijloacelor tehnice în educație este marcată de introducerea tablelor interactive. Prezente în spațiul occidental inclusiv cu scopul susținerii incluziunii copiilor imigranților, acestea și-au dovedit în timp

[148] De exemplu, le poate citi un text care prezintă cronologic evenimentele din Biserica Sfântului Mormânt din Sâmbăta Mare (Boris Crăciun, *Sfintele Paști în datini și obiceiuri*, Iași, Editura Porțile Orientului, 1994, pp. 31-35).

eficiența. Cercetările au arătat faptul că aceste mijloace de învățământ au sprijinit învățarea în cazul elevilor care întâmpinau dificultăți în utilizarea limbii de predare din țările respective, dar și a celor cu dificultăți de învățare sau de atenție[149].

Utilizarea tablei interactive implică abordări educaționale noi, inclusiv cu scopul dezvoltării și îmbunătățirii tipurilor de inteligență. Astfel, prezența acesteia în clasă reprezintă o valoare doar în măsura în care este valorificată prin activități didactice care facilitează trecerea de la centrarea pe predare, la centrarea pe învățare (în special prin cooperare) și realizarea metacogniției.

Învățarea cu ajutorul tablei interactive rezolvă o parte din problemele cu care se confruntă învățământul actual, dat fiind interesul ridicat al elevilor pentru tehnologiile noi. Creșterea atenției elevilor pe tot parcursul orei, implicarea acestora în propria învățare, conștientizarea complexității activității didactice, creșterea numărului de secvențe didactice care implică învățarea prin cooperare sunt doar câteva atuuri, dar și condiții pentru succesul folosirii tablei interactive. Dezavantajul utilizării acestei tehnologii este legat de faptul că reduce interacțiunea profesor-elev.

În studiul religiei, tabla interactivă poate fi folosită pentru a ilustra anumite conținuturi, pentru a analiza diferite secvențe, imagini de diferite tipuri, texte, dar și pentru a evalua cunoștințele elevilor.

[149] Teofil Tia, „Preocupare pastorală prioritară și constantă a Bisericii Romano-Catolice din Italia: Predarea religiei în învățământul public de stat", în Dorin Opriș, Monica Opriș (coord.), *Religia și școala. Cercetări pedagogice, studii, analize*, București, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., 2011, pp. 122-123.

CAPITOLUL VI
EVALUAREA ŞCOLARĂ LA RELIGIE

Întreaga activitate a şcolii stă sub semnul evaluărilor. Uneori aflăm răspunsurile doar privindu-i pe copii, alteori, din cuvintele spuse sau scrise de ei, din desene sau din alte lucruri create de ei, dar şi din gesturile liturgice sau de iubire faţă de cei din jur. Toate acestea, pentru a-i ajuta în drumul spre Dumnezeu, ştiind că într-o zi va veni vremea evaluării făcute de Dumnezeu, aşa cum Însuşi Domnul ne-a spus. Iată un exemplu din Biblie!

În pilda minelor (Lc. 19, 13-27), Domnul Iisus Hristos ne arată un model de evaluare: înainte de a pleca într-o ţară îndepărtată, un stăpân împarte câte o mină celor zece slugi ale sale, pentru ca acestea să îi aducă profit, prin negoţ. Deşi au primit un dar identic, la momentul întoarcerii stăpânului, atunci când au fost chemate să prezinte roadele activităţii lor, rezultatele la care au ajuns acestea au fost diferite. Stăpânul, corect fiind, a răsplătit fiecărei slugi după munca depusă.

Ce putem înţelege din această pildă legat de ora de religie?! În procesul de învăţământ, educatorii oferă în mod egal tuturor celor prezenţi aceleaşi învăţături, acelaşi dar. După un timp (o zi, o săptămână, un semestru, un an, un ciclu de învăţământ etc.) vine vremea evaluării, pentru răsplătirea rezultatelor *„întrucât sarcina unora este de a da Cuvântul cu dobândă"*[150]. Fiecare cuvânt al profesorului trebuie să fie de aur! O *mină* de aur!

VI.1. DEFINIŢIA, IMPORTANŢA ŞI PROCESUALITATEA EVALUĂRII ŞCOLARE

Dacă în loc de *evaluare*, rostim interogativ: *E(este) valoare?*, exprimăm pe scurt ce înseamnă a evalua: a te întreba despre valoarea de adevăr a unui lucru. Şi acum, iată definiţia din literatura pedagogică: evaluarea este acţiunea

[150] Clement Alexandrinul, *Stromatele...*, p. 13.

complexă de cunoaştere, prin intermediul căreia, în urma valorificării unor date culese în mod sistematic şi interpretate contextual, se emit judecăţi de valoare cu caracter integrator, în funcţie de anumite criterii precise, prestabilite, cu scopul de a stabili eficienţa şi/ sau eficacitatea unor acţiuni, procese, care să conducă la luarea unor decizii educative, cu implicaţii pozitive pentru dezvoltarea personală, instituţională şcolară şi socială[151].

Fiecare student îşi doreşte să ajungă profesor în cea mai bună şcoală, să aibă cei mai buni colegi, să lucreze după cele mai bune programe şi manuale şcolare şi să aibă acei elevi care, după terminarea şcolii, să devină aluatul bun care *„dospeşte toată frământătura"* (I Cor. 5, 6), adică schimbă lumea, astfel încât fiecare să fie preţuit pentru ceea ce este şi ajutat să devină mai bun.

Prezenţa comparativelor, fie că vorbim de limbajul comun, fie că ne raportăm la viaţa şcolii, implică evaluări. Sistemul de învăţământ priveşte evaluarea din două perspective: la nivel de macrosistem şi la nivel de microsistem. La nivel macro se urmăresc efectele în plan social ale educaţiei, prin evaluarea sistemului de învăţământ, a curriculumului, a proceselor de instruire şi a personalului didactic, responsabilitate care revine unor instituţii specializate şi unor persoane care nu sunt implicate în mod direct în instruirea elevilor.

Evaluarea la nivel micro are în vedere rezultatele şcolare, obţinute de elevi zi de zi, fiind numită şi evaluare pedagogică sau şcolară. În cadrul procesului didactic, evaluarea reprezintă calea pentru obţinerea informaţiilor necesare reglării, ameliorării şi optimizării acestuia şi se realizează de către cadrele didactice implicate în mod direct în procesul instructiv-educativ.

Iată de ce nu putem eluda evaluarea la disciplina religie! E prezentă peste tot în activitatea profesorului, care nu poate realiza nicio secvenţă în care să nu implice o componentă evaluativă. Din acest motiv, didactica modernă o consideră drept funcţie fundamentală a procesului de învăţământ şi argumentează astfel integrarea organică a acesteia cu predarea şi învăţarea.

Dacă aspectele evaluative cu grad scăzut de complexitate sunt ghidate în special de măiestria pedagogică a profesorului în a simţi momentul şi modul de acţiune, cele complexe relevă caracterul procesual al evaluării, cu

[151] Adrian Stoica (coord.), *Evaluarea curentă şi examenele. Ghid pentru profesori*, SNEE, Bucureşti, Editura ProGnosis, 2001, p. 10.

parcurgerea a trei etape, aflate în relaţie de determinare, dar şi cu rol de feed-back: pregătirea evaluării, realizarea evaluării şi valorificarea rezultatelor evaluării[152].

1. Pregătirea evaluării presupune următoarele acţiuni pedagogice:
- definirea în termeni precişi, clari, a ceea ce dorim să aflăm prin evaluare (care sunt obiectivele evaluării, particularizate pentru fiecare conţinut al învăţării);
- stabilirea criteriilor de evaluare (la ce ne raportăm: la un grup reprezentativ, la nivelul general al clasei, la rezultatele anterioare ale elevului);
- stabilirea obiectului evaluării (ce evaluăm: cunoştinţe, abilităţi, atitudini, ca părţi componente ale competenţelor);
- alegerea strategiei de evaluare (cum integrăm evaluarea predictivă, formativă, respectiv sumativă în procesul de învăţământ pentru a cunoaşte evoluţia elevilor);
- selectarea unui sistem metodologic adecvat şi elaborarea instrumentelor de evaluare (prin ce metode şi cu ce instrumente evaluăm şi interpretăm datele).

Această etapă cuprinde şi preocuparea pentru asigurarea unui cadru psihopedagogic favorabil evaluării, care să-i confere acesteia un caracter formativ şi formator.

2. Realizarea evaluării implică trei aspecte – verificarea, măsurarea şi aprecierea – care se susţin reciproc, dar a căror departajare nu are valoare absolută.

a. Verificarea constă în colectarea de date privind efectele acţiunilor educative (rezultatele şcolare), cu ajutorul unor sisteme de metode de evaluare.

b. Măsurarea stabileşte o relaţie funcţională între un ansamblu de simboluri (cifre, litere, semne grafice etc.) şi un ansamblu de elemente care constituie obiectul măsurării.

c. Aprecierea constă în precizarea semnificaţiei informaţiei obţinute în urma măsurării, prin emiterea unei judecăţi de valoare, sub diferite forme: propoziţional, prin calificative, prin note etc. La clasa pregătitoare, aprecierea comportă note distincte. Pe parcursul activităţilor, aceasta ia diferite forme cu aspect calitativ, iar la finalul anului şcolar profesorii completează pentru fiecare

[152] Monica Opriş, *Educaţia morală şi educaţia religioasă în şcoală*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2013, pp. 206-262; Monica Opriş, *Metodologia evaluării. Abordări teoretice şi investigative în educaţia religioasă*, Iaşi, Editura Sf. Mina, 2011, pp. 11-91.

elev o fişă de evaluare a nivelului de formare a competenţelor specifice, pe două trepte: în curs de formare, respectiv formate[153].

3. Valorificarea rezultatelor evaluării. Orice evaluare se încheie cu valorificarea rezultatelor, în funcţie de obiectivele vizate. Cel mai adesea, această etapă constă în comunicarea rezultatelor către beneficiari: elevi, părinţi, profesori, instituţii de învăţământ, Biserică, societate etc., în scopul reglării acţiunii educative şi al perfecţionării procesului educativ: *„Plecând de la evaluare, ar trebui să se determine de fiecare dată în ce măsură putem transforma situaţia educaţională într-o realitate convenabilă, adecvată obiectivelor în extensie ale şcolii"*[154]. Pentru profesorul de religie, *realitatea convenabilă* se măsoară şi calitativ, prin comportamentele nonverbale, manifestate de către elevi în contexte şcolare şi extraşcolare.

Înţelegerea mecanismelor evaluării îl ajută pe profesor să transforme orice secvenţă evaluativă într-un moment care să îşi aibă firescul lui şi, dacă e posibil, religiozitatea lui.

VI.2. FUNCŢIILE EVALUĂRII ŞI PARTICULARITĂŢILE ACESTORA LA RELIGIE

Dată fiind importanţa evaluării pentru viaţa creştinului, aceasta reprezintă o prioritate şi pentru educaţia religioasă realizată în şcoală. E firesc să îţi pui întrebările: Cum este fenomenul evaluat?, Cum se explică rezultatele obţinute?, Care sunt cauzele?, Cum poate fi ameliorat?, Cum va fi în viitor? Analizate în esenţa lor, răspunsurile la aceste întrebări relevă atât scopul fundamental al evaluării şcolare, cât şi funcţiile evaluării (în general), adică scopul principal, raţiunea, rolul şi misiunea acesteia, la nivel macro şi micro.

Dacă privim lucrurile din perspectiva evaluării şcolare, putem identifica şi funcţii specifice. Mai precis, în plus, în funcţie de rezultatele obţinute, se confirmă atingerea finalităţilor urmărite, se ierarhizează elevii, se realizează selecţia acestora, se orientează studiile de viitor, se identifică dificultăţile în

[153] M. Opriş, D. Opriş, I. Horga, *Religia la clasa pregătitoare şi la clasa I. Ghid pentru profesori...*, www.patriarhia.ro.

[154] Constantin Cucoş, *Teoria şi metodologia evaluării*, Iaşi, Editura Polirom, 2008, p. 72.

învăţare şi cauzele insucceselor, se ameliorează şi se optimizează procesele instructiv-educative. În exercitarea lor, funcţiile evaluării, generale şi specifice, se întrepătrund, devin complementare.

Indiferent dacă ne raportăm la domeniul macro sau micro, evaluarea îndeplineşte trei funcţii: funcţia constatativă, diagnostică şi prognostică. Acestea corespund cunoaşterii, explicării, respectiv ameliorării fenomenului educaţional evaluat.

1. Funcţia constatativă răspunde la întrebările: *Ce este?/ Cum este fenomenul evaluat?* şi este realizată de măsurare. Mai simplu, la ora de religie, aflăm în ce măsură au fost formate competenţele din programa şcolară, în momentul evaluării: ce şi cât ştiu elevii, ce abilităţi şi-au format şi la ce nivel, ce atitudini-valori şi-au împropriat în structura personalităţii. Formarea competenţelor este un parcurs de durată, de aceea avem în vedere nivele de formare a acestora.

2. Funcţia diagnostică relevă condiţiile, respectiv factorii care au generat situaţia constatată şi răspunde la întrebările: *Cum se explică fenomenul evaluat?/ Care sunt cauzele care au condus la rezultatele obţinute?* Profesorul de religie caută explicaţii pentru rezultatele obţinute de elevi, fapt care presupune reflecţii, analize, autoevaluări. Indiferent de rezultate, pasul următor este să vedem ce facem cu ele, dar asta ţine de următoarea funcţie.

3. Funcţia predictivă/ prognostică pleacă de la faptul că, pe baza evaluării, pot fi formulate predicţii privind evoluţia activităţii şi a aspectelor evaluate. Parcursul religios al omului nu intră sub incidenţa predicţiilor. Profesorul de religie trebuie să fie conştient de lucrarea harului, de intervenţiile pedagogice ale lui Dumnezeu în viaţa elevului. În atari condiţii, în urma evaluării şcolare, predicţiile ţin mai mult de evoluţia în plan cognitiv şi atitudinal a elevului, care poate fi influenţată pozitiv, prin măsuri ameliorative. Şi, cum în firescul lucrurilor este şi creşterea ucenicilor, rolul profesorului de religie este şi să îi ajute pe elevi, în urma evaluărilor şcolare, să îşi descopere vocaţia pentru a urma anumite şcoli unde să aprofundeze cunoştinţele religioase. Astfel, funcţia predictivă/ prognostică poate determina şi decizii în ceea ce priveşte orientarea şcolară şi profesională a elevilor.

Evaluarea şcolară, la nivel micro, îndeplineşte şi funcţii cu caracter specific, cele mai importante fiind următoarele:

4. Funcţia de informare. Această funcţie are în vedere informarea elevilor, a părinţilor şi a altor factori responsabili despre rezultatele evaluărilor. Informarea de tip declarativ (de exemplu, „Ai luat nota..."/ „Copilul dumneavoastră are media..."/ „Media pe clasă la disciplina religie este ...") are valoare doar dacă este urmată de motivarea rezultatelor şi de efecte ale acestora în plan personal/ şcolar/ social.

5. Funcţia de ierarhizare. În urma evaluării, elevii pot fi selectaţi, clasificaţi sau ierarhizaţi în funcţie de nivelul pregătirii acestora. Ierarhizarea în urma unor examene sau concursuri de cunoştinţe nu este în contradicţie cu învăţătura de credinţă referitoare la egalitatea oamenilor în faţa lui Dumnezeu, ci reflectă (cu un anumit grad de subiectivitate, desigur) modul în care elevii îşi valorifică prin studiu talanţii primiţi.

6. Funcţia de certificare. Evaluarea oferă posibilitatea recunoaşterii statutului conferit de promovarea unui concurs în cadrul căruia evaluarea are caracter normativ (de exemplu, un concurs sau olimpiada şcolară). Documentul privind certificarea poate să confere anumite drepturi, cum ar fi admiterea fără concurs la facultatea de teologie a elevilor din clasele a XI-a – a XII-a, premianţi la olimpiadele naţionale de religie.

7. Funcţia de feed-back. Rezultatele obţinute de elevi în diferite momente reprezintă o importantă sursă de feed-back (în special în evaluarea formativă şi sumativă), pe baza căruia profesorii pot regla şi ameliora activitatea desfăşurată şi îi pot sprijini pe elevi pe aspectele pozitive reuşite de aceştia.

8. Funcţia motivaţională (pedagogică). Evaluarea obiectivă îi poate motiva pe elevi spre o implicare activă în procesul formării personalităţii, prin conştientizarea posibilităţilor proprii. Indiferent de forma pe care o are aprecierea rezultatelor, efectele evaluării se vor regăsi atât în progresul în achiziţii de cunoştinţe şi în dezvoltarea unor comportamente dezirabile, cât şi în diminuarea unor stări psihice care se pot transforma în factori frenatori ai învăţării, precum teama de eşec, stările de anxietate, emotivitatea excesivă etc.

9. Funcţia formativ-educativă. Atunci când elevul îşi autoanalizează învăţarea, el devine parte a propriei formări, iar evaluarea este transformată într-un proces formator. Efectele se regăsesc în plan educativ prin formarea capacităţii de autoevaluare şi autoapreciere, astfel că evaluarea formativă poate

deveni formatoare. Evaluarea la religie poate fi privită în relaţie cu principiul valorizării pozitivului din sufletul elevilor[155]. O educaţie în care elevii sunt valorizaţi conduce la angajarea acestora în configurarea propriului traseu de viaţă în acord cu valorile religioase.

Chiar dacă fiecare dintre funcţiile evaluării îşi are rostul ei, atunci când vorbim despre disciplina religie avem în vedere şi relaţia dintre învăţătura creştină şi practicarea acesteia. Asemenea învăţătorului de Lege din *Pilda samarineanului milostiv*, care în urma evaluărilor făcute – pe aspecte cognitive, dar şi în relaţie cu aplicarea Legii iubirii – a primit certitudinea că este pe drumul cel bun, şi elevul are nevoie de acest feed-back, dublat de motivaţia că tot ceea ce face bun este mântuitor. Religia poate deveni şi prin evaluare o modalitate de apropiere de Dumnezeu.

VI.3. OBIECTUL EVALUĂRII LA RELIGIE

Una dintre expresiile cel mai des întâlnite, ca sfat pentru profesorii de religie şi cu relevanţă pentru predare-învăţare-evaluare, este următoarea: „Nu trebuie să-i facem teologi pe elevii noştri!", adică este de evitat cantonarea în cunoştinţe de nivel de şcoală teologică, dat fiind faptul că finalităţile disciplinelor teologice sunt diferite de cele ale religiei, chiar dacă sunt subordonate aceluiaşi ideal – cunoaşterea şi iubirea lui Dumnezeu.

Obiectul evaluării la disciplina religie îl reprezintă rezultatele şcolare, cele mai importante fiind cunoştinţele, abilităţile, atitudinile[156] şi, când aceste rezultate se regăsesc în ansambluri structurate, competenţele prevăzute de programa şcolară. Prin analiza datelor obţinute în urma evaluării, putem determina eficacitatea (calitatea) şi eficienţa (randamentul) proceselor de instruire, respectiv progresul şcolar al elevilor.

a. Evaluarea cunoştinţelor. Evaluarea cunoştinţelor are în vedere cele şase nivele din taxonomia obiectivelor realizată de Bloom, pentru domeniul cognitiv: cunoaştere, înţelegere, aplicare, analiză, sinteză, evaluare. Atunci

[155] D. Opriş, *Dimensiuni creştine ale pedagogiei moderne...*, pp. 99-101.

[156] Monica Opriş, Dorin Opriş, Muşata Bocoş, *Cercetarea pedagogică în domeniul educaţiei religioase*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2004, pp. 153-155.

când evaluarea se cantonează doar la nivelul cognitiv, cunoştinţele devin scopuri în sine, sau altfel spus „a învăţa despre religie". Or, Mântuitorul spune: *„Când ştiţi acestea, fericiţi sunteţi dacă le veţi face"* (In. 13, 17). A şti şi a face are valoare pentru viaţa unui creştin.

Exemple de evaluare a cunoştinţelor

- Conţinutul învăţării: *Taina Botezului*
- Activitatea de evaluare: evaluarea cunoştinţelor prin metoda cubul[157]

Nivele cognitive	Exemple de itemi
• Cunoaştere	• Unde se săvârşeşte Taina Botezului? • Scrieţi definiţia Tainei Botezului.
• Înţelegere	• În lista de mai jos (*se dă lista*) sunt trecute etapele săvârşirii Tainei Botezului. Puneţi-le în ordinea săvârşirii acestora.
• Aplicare	• Alcătuiţi un text care să conţină următorii termeni: botez, Hristos, creştin, cristelniţă, Sfânta Treime, apă. • Care sunt foloasele în plan personal ale Tainei Botezului?
• Analiză	• Analizaţi textul: *„De nu se va naşte cineva din apă şi din Duh nu va intra în Împărăţia lui Dumnezeu"* (In. 3, 5), din perspectiva Tainei Botezului. • Comparaţi Taina Botezului şi Taina Spovedaniei, pornind de la denumirea spovedaniei drept *„al doilea botez"*.
• Sinteză	• Elaboraţi o scurtă compunere cu titlul „Botezul meu". • Reprezentaţi printr-un desen momentele esenţiale din slujba Tainei Botezului.
• Evaluare	• Prezentaţi cel puţin două argumente care susţin primirea Tainei Botezului la scurt timp după naştere.

b. Evaluarea abilităţilor. Evaluarea abilităţilor este un proces complex, dat fiind faptul că formarea acestora implică acţiuni de tip repetitiv, care necesită resurse de timp mai mari.

[157] D. Opriş, M. Opriş, *Metode active de predare-învăţare. Modele şi aplicaţii la religie...*, pp. 47-50.

Exemple de evaluare a abilităţilor (pentru diferite grupe de vârstă/ clase)

Tipuri de activităţi	Exemple de itemi
• activităţi cu caracter preponderent intelectual	• Pornind de la regulile de interpretare a unui text biblic şi având la dispoziţie un set de lucrări de specialitate, explică textul: *„Nu judecaţi, ca să nu fiţi judecaţi"* (Mt. 7, 1). • Ce înseamnă „In. 17, 3"?
• activităţi cu caracter preponderent practic	• Găsiţi textul biblic de la Mt. 6, 9-13. • Interpretaţi împreună cu colegii o cântare din Sfânta Liturghie, după modelul din parohia voastră.
• activităţi cu caracter preponderent creativ	• Elaboraţi un eseu cu titlul „Dumnezeu în viaţa mea". • Scrie un text argumentativ de 10 rânduri despre roadele credinţei, pornind de la semnificaţia *Minunii pescuirii minunate*.
• activităţi cu caracter moral-religios	• Organizaţi un proiect caritabil cu titlul „Bucuria darului", după modelele din anii anteriori.

c. Evaluarea atitudinilor şi a comportamentului elevilor. Evaluarea atitudinilor nu exclude evaluarea cunoştinţelor şi a abilităţilor, cele trei elemente componente ale unei competenţe susţinându-se reciproc. Un suport pedagogic în evaluarea atitudinilor este dat de taxonomia obiectivelor pe nivelul afectiv, realizată de Krathwohl.

Exemplu de evaluare a atitudinii „asumarea propriei identităţi religioase" pe niveluri din taxonomia lui Krathwohl (pentru diferite grupe de vârstă/ clase)

Exemplele prezentate de noi au în vedere atitudini legate de salutul pascal, respectiv de participarea la pelerinaje.

Niveluri	Exemple de itemi pentru evaluarea unor atitudini legate de:	
	salutul pascal	**participarea la pelerinaje**
• **Receptarea**	• Ce sentimente ai când auzi salutul „Hristos a înviat!"?	• Identifică în textul din manual trei lucruri referitoare la pelerinajele la mănăstire, care sunt cele mai importante pentru tine.
• **Răspunsul**	• În ce împrejurări ai folosit salutul pascal?	• Ce ai simțit atunci când ai participat la un pelerinaj?
• **Valorizarea**	• De ce este important pentru tine să saluți cu „Hristos a înviat!"?	• Scrie trei argumente prin care să îi convingi pe colegii tăi să meargă într-un pelerinaj.
• **Organizarea**	• Elaborează un eseu cu titlul „Învierea Domnului, credință și tradiții", pornind de la propria ta experiență religioasă.	• Ierarhizează elementele referitoare la formele de manifestare a credinței din lista de mai jos (*se dă lista*), în funcție de importanța lor în viața ta.
• **Caracterizarea printr-o valoare a unui sistem de valori**	• Realizează o compoziție (desen, colaj etc.) cu titlul „Pentru mine, Hristos este Viața".	• Scrie o propoziție care să rezume crezul tău în calitate de creștin.

Evaluarea comportamentului va fi legată nemijlocit de procesul de predare-învățare, de modul în care elevii au învățat care sunt lucrurile înspre care Dumnezeu îi invită pe oameni, raportat la sine, la cei din jur și la întreaga creație. Devine astfel necesară preocuparea profesorului pentru raportarea permanentă a acțiunilor sale pedagogice la modelul oferit de Mântuitorul Iisus Hristos, care L-a prezentat pe Tatăl Ceresc ca Dumnezeu iubitor, care dorește ca toți oamenii să se mântuiască. Nu are susținere evanghelică prezentarea lui Dumnezeu ca fiind răzbunător, departe de oameni și pregătit să îi pedepsească atunci când au un comportament indezirabil.

Aprecierea în acest spirit nu ia neapărat forma cuvintelor sau a unor bife puse într-o fişă de evaluare. Bucuria ascunsă într-un zâmbet pe chipul profesorului pentru respectarea de către elevi a regulilor de comportament în diferite contexte sociale, pentru implicarea în relaţii fundamentate pe valori morale în cadrul colectivului de elevi, respectiv pentru respectarea poruncilor divine în anumite contexte extraşcolare poate însemna „Întrucât ai semănat iubire în jur, eşti şi tu un ucenic al lui Hristos!".

d. Evaluarea competenţelor. Evaluarea nivelului dobândirii competenţelor este un demers didactic complex, proces care vizează cunoştinţe, abilităţi şi atitudini, în structuri în care acestea se află în relaţie, la nivel disciplinar/ interdisciplinar.

Exemplu de evaluare a unei competenţe specifice, la un anumit nivel de formare a acesteia (în plan cognitiv, al formării de abilităţi şi atitudini)

- Conţinutul învăţării: *Necesitatea de a spune mereu adevărul*
- Clasa a III-a
- Competenţa specifică: 1.2. Identificarea principalelor îndatoriri ale unui creştin în relaţie cu semenii, pe baza valorificării unor experienţe din viaţa cotidiană

Sarcini de lucru pentru evaluarea de:		
Cunoştinţe	**Abilităţi**	**Atitudini**
• Identifică porunca din Decalog referitoare la necesitatea de a spune adevărul. • Ce înseamnă a minţi? • Ce urmări poate avea minciuna?	• Explică proverbul: „Minciuna are picioare scurte", respectând regulile de interpretare a unui proverb. • Scrie o compunere cu titlul „Adevărul mă face puternic", respectând regulile de elaborare a unei compuneri.	• Ce sentimente ai atunci când rosteşti adevărul? • Cum te comporţi faţă de colegii care se străduiesc să spună adevărul în orice situaţie?

VI.4. METODE DE EVALUARE LA RELIGIE

Documentele de politică educaţională din România, la care se raportează şi religia, promovează principiile învăţării centrate pe elev, care susţin fundamentarea demersului educaţional pe experienţele, capacităţile şi nevoile acestora. Această paradigmă educaţională *„presupune o învăţare activă (în care elevul este direct implicat în rezolvarea de sarcini de lucru), contextuală (în care noile achiziţii din învăţământul gimnazial se construiesc pornind de la baza de cunoştinţe din învăţământul primar), socială (prin faptul că promovează cooperarea şi colaborarea între elevi pentru rezolvarea sarcinilor de învăţare şi pentru punerea în practică a valorilor moral-religioase) şi responsabilă (prin faptul că elevul este susţinut pentru implicarea activă şi pentru asumarea de responsabilităţi în învăţare şi ca membru al comunităţii)"*[158]. Centrarea pe elev a educaţiei impune şi revizuirea sistemului de metode de evaluare, astfel că, în ultima perioadă, alături de metodele tradiţionale sunt utilizate metodele moderne, ca „evaluare alternativă sau complementară", destinate în special evaluării calitative[159].

VI.4.1. METODE TRADIŢIONALE DE EVALUARE

Metodele tradiţionale de evaluare constituie structuri didactice validate de practica educaţională, utilizate în special pentru evaluarea rezultatelor din domeniul cognitiv, obţinute de elevi într-un interval limitat de timp şi în relaţie cu un anumit conţinut/ anumite conţinuturi ale învăţării, cu nivel diferit de complexitate. În funcţie de natura probei, metodele de evaluare pot fi incluse în următoarele categorii, fiecare cu diferite variante: metode de evaluare orală, metode de evaluare scrisă şi metode de evaluare a activităţii practice[160].

---

[158] ***Programa şcolară de Religie pentru clasele V-VIII, cultul ortodox*, aprobată prin ordinul ministrului educaţiei naţionale cu nr. 3393/28.02.2017, p. 17.

[159] Ioan Cerghit, *Sisteme de instruire alternative şi complementare. Structuri, stiluri, strategii*, Bucureşti, Editura Aramis, 2002, p. 314.

[160] Ion T. Radu, *Evaluarea în procesul didactic*, ediţia a III-a, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, R.A., 2007, pp.169-196.

VI.4.1.1. Metode de evaluare orală

Metodele de evaluare orală valorifică dialogul didactic cu scopul obţinerii de date privind volumul şi calitatea cunoştinţelor dobândite de elevi şi modul în care aceştia şi-au format diferite abilităţi/ deprinderi intelectuale şi practice, respectiv atitudini.

Dintre variantele evaluării orale amintim expunerea cunoştinţelor de către elevi, întrebări şi dialog profesor-elev/ elev-elev, alegerea uneia sau alteia fiind determinată de un complex de factori: obiectivele evaluării, resursele temporale, numărul elevilor evaluaţi, elementele specifice disciplinei de învăţământ, tipul feed-back-ului pe care profesorul doreşte să-l obţină.

În cazul religiei, alegerea metodelor de evaluare orală are în vedere faptul că printre finalităţile acestei discipline de învăţământ regăsim formarea capacităţii elevilor de a exprima oral învăţăturile studiate, de a argumenta biblic şi patristic anumite învăţături de credinţă, de a comunica în cadrul grupurilor din care fac parte.

Principalele avantaje derivă din faptul că evaluarea orală oferă un feed-back rapid, permite contextualizarea la situaţiile evaluative concrete, elimină echivocul răspunsurilor la alegere, dă posibilitatea clarificării sau argumentării unor răspunsuri. Dependenţa evaluării de arta profesorului de a formula întrebări, respectiv de tipul de interacţiune directă dintre profesor şi elev pot fi adăugate la lista avantajelor, la fel cum pot constitui limite ale acestei metode.

Lipsa de standardizare a probelor de evaluare orală le conferă un nivel mai ridicat de subiectivitate în raport cu cele scrise, generat inclusiv de abordarea inter-individuală (de la un profesor la altul) şi intra-individuală (la acelaşi profesor, dar în momente diferite). Privită din perspectiva elevilor, această metodă poate să-i dezavantajeze pe cei mai emotivi.

În funcţie de modul de organizare a activităţii, verificarea orală poate fi individuală sau frontală. Utilizarea alternativă a acestora susţine o mai bună valorificare a avantajelor şi conduce la atenuarea dezavantajelor pe care fiecare le prezintă.

Evaluarea orală individuală prezintă avantajul că permite expunerea mai amănunţită a cunoştinţelor de către elevi, care pot fi ajutaţi şi prin întrebări

suplimentare. Nu este foarte des utilizată, deoarece în timpul evaluării clasa este parţial neglijată. În plus, favorizează învăţarea în salturi, în funcţie de numărul de calificative/ note sau de valoarea acestora la un moment dat.

Evaluarea orală frontală constă în adresarea de întrebări de către profesor întregii clase, după care este indicat elevul care va răspunde. Avantajele în folosirea acestui mod de evaluare constau în faptul că stimulează activitatea la nivelul întregii clase, asigură participarea activă a elevilor la lecţie, încurajează pregătirea ritmică. Dintre dezavantaje amintim dificultatea aprecierii obiective de către profesor a calităţii şi cantităţii cunoştinţelor fiecărui elev – acest fapt, şi pe fondul diferenţelor inevitabile privind gradul de dificultate a întrebărilor adresate.

În verificarea orală, profesorul poate utiliza o ***fişă de evaluare orală*** care cuprinde: conţinutul răspunsului (corect, complet), organizarea răspunsului (coerenţă şi logică), prezentarea răspunsului (fluenţă, claritate, siguranţă, acurateţea limbajului, alcătuirea frazei), după modelul următor:

FIŞĂ DE EVALUARE ORALĂ

Clasa: ..... Data: .....

Nr. crt.	**Numele şi prenumele**	**Conţinutul răspunsului**		**Organizarea răspunsului**		**Prezentarea răspunsului**				**Calificativ/ Nota**
		corect	complet	coerent	logic	fluent	clar	limbaj	siguranţă	
1.										
2.										

Exemplu de realizare a evaluării orale

- Conţinutul învăţării: *Fericirile*
- Clasa: a VII-a

Ce urmăreşte evaluarea (obiective ale evaluării)	**Exemple de întrebări/ itemi în evaluarea orală**
• cunoaşterea textului Fericirilor	• Care este textul primei Fericiri?
• formarea abilităţii de a căuta un text biblic	• *Ioan*, caută în Biblie textul celei de-a patra Fericiri. În ce carte a Bibliei se află? În ce capitol?

• înţelegerea semnificaţiei Fericirilor	• *Ana*, ce înţelegi prin Fericirea a patra? • De ce este importantă blândeţea? • Cine este pentru noi model de blândeţe?
• formarea abilităţii de a căuta locurile paralele în Biblie	• *Sergiu*, caută un loc paralel pentru Fericirea a patra, care prezintă un model de blândeţe pentru creştini.
• aplicarea mesajului Fericirilor în viaţa de zi cu zi	• *Maria*, dă-ne un exemplu de manifestare a blândeţii, trăit de tine sau văzut la alţii. • Ce efecte a avut un astfel de comportament? • Ce simte cel care reuşeşte să îşi stăpânească mânia?
• contextualizarea importanţei Fericirilor în viaţa cultică	• Unde auzim cântat textul Fericirilor? • De ce textul Fericirilor face parte din Sfânta Liturghie?

VI.4.1.2. Metode de evaluare scrisă

Administrarea unor probe de evaluare scrisă se realizează, în general, după parcurgerea unei unităţi de învăţare/ unui capitol sau la sfârşit de semestru/ an şcolar, cu scopul stabilirii nivelului achiziţiilor elevilor, pentru un anumit interval de timp.

Variantele pe care le cunoaşte evaluarea scrisă sunt: evaluarea prin probe de control curente, din lecţia de zi (lucrări neanunţate), evaluarea prin lucrări la sfârşit de unitate de învăţare/ semestru/ an şcolar (anunţate şi pregătite prin activităţi recapitulative) şi evaluarea prin intermediul testelor standardizate (subiectele de la concursuri şi olimpiade).

Avantajele evaluării prin probe scrise sunt următoarele[161]:

- oferă şanse egale elevilor şi obiectivitate ridicată în evaluarea cunoştinţelor;
- implică un număr mare de elevi într-un anumit interval de timp;
- oferă elevilor posibilitatea de a formula răspunsurile în ritmul propriu şi în ordinea preferată de ei, respectiv de a identifica şi corecta greşelile;

[161] Muşata Bocoş (coord.), Georgeta Jalba, Doina Felegean, *Evaluarea în învăţământul primar. Aplicaţii practice*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărţii de Ştiinţă, 2014, pp. 118-119.

- favorizează dezvoltarea atenţiei pentru aspectele formale ale răspunsurilor (coerenţă, logică, limbaj, mod de exprimare etc.);
- diminuează emoţiile negative trăite de elevi în timpul evaluării orale.

Principalele dezavantaje ale evaluării prin probe scrise au în vedere următoarele aspecte:
- nu oferă un feed-back imediat, astfel că remedierea deficienţelor de învăţare se face după un anumit interval de timp de la manifestarea lor;
- nu oferă elevului posibilitatea de a fi ghidat în formularea răspunsurilor;
- nu oferă evaluatorului posibilitatea de a solicita suplimentar motivarea sau argumentarea unor răspunsuri;
- favorizează alegerea la întâmplare a răspunsurilor corecte, în cazul itemilor cu alegere dual/ multiplă.

Cel mai utilizat instrument evaluativ la ora de religie este testul pedagogic de cunoştinţe, conceput de către cadrul didactic care a proiectat şi realizat instruirea (vezi subcapitolul VI.7).

VI.4.1.3. Metode de evaluare a activităţii practice

Deşi religia nu face parte dintre disciplinele subsumate ştiinţelor pozitive, în care activităţile practice reprezintă o componentă importantă, putem identifica şi evalua capacitatea elevilor de a aplica în practică cunoştinţele dobândite, dar şi nivelul de formare a abilităţilor practice şi intelectuale.

Prin intermediul probelor practice sunt evaluate rezultate ale elevilor, care nu pot fi surprinse prin alte probe, cum ar fi: utilizarea unui anumit instrumentar practic/ teoretic, prezentarea datelor obţinute în urma unei activităţi practice.

Evaluarea activităţii practice la religie are în vedere: gesturi liturgice (de exemplu, regulile de închinare), abilităţi legate de utilizarea Bibliei (identificarea unui text în Sfânta Scriptură, a locurilor paralele etc.), abilităţi legate de utilizarea hărţilor (identificarea unor locuri biblice pe hartă, respectarea regulilor privind precizarea poziţiei geografice a unui anumit loc), realizarea unor materiale care implică utilizarea unui anumit instrumentar şi a unor cunoştinţe (desene cu caracter religios, tabele cronologice, hărţi, afişe,

rebusuri, machete ale unei biserici etc.), interpretarea unei cântări religioase, colinde etc. Utilizarea manualului digital facilitează şi evaluări ale activităţii practice, prin punerea elevilor în situaţii de învăţare-evaluare prin intermediul jocurilor didactice.

Între sarcinile de lucru cu caracter practic şi cele cu caracter teoretic există o strânsă legătură, astfel că disocierea acestora nu este favorabilă învăţării şi evaluării: pe parcursul activităţilor practice, elevii îşi pot clarifica sau îmbunătăţi cunoştinţele teoretice, iar pe parcursul activităţilor teoretice îşi pot stabili repere pentru demersurile practice. Pregătirea elevilor pentru activităţile practice este condiţie şi pentru succesul unei astfel de evaluări.

Exemplu de realizare a evaluării activităţii practice

- Conţinutul învăţării: *Biserica este casa lui Dumnezeu*
- Clasa I

Ce urmăreşte evaluarea	Exemple de întrebări/ itemi în evaluarea practică
• formarea abilităţii de a exprima cunoştinţele printr-o compoziţie plastică/ literară	• Ilustraţi printr-un desen părţile componente ale unei biserici. • Găsiţi locul fiecărei piese din puzzle şi veţi obţine o biserică. • Coloraţi cu creioane colorate diferite părţile bisericii din desenul primit. • Alcătuiţi o ghicitoare/ poezie pentru una din părţile bisericii.

VI.4.2. METODE MODERNE/ ALTERNATIVE/ COMPLEMENTARE DE EVALUARE

Centrarea programelor şcolare pe formarea de competenţe a impus modificări şi în planul metodologiei evaluării. În ultima perioadă, repertoriul metodelor de evaluare s-a îmbogăţit cu metode moderne/ alternative/ complementare de evaluare[162], în mare parte preluate din cercetarea

[162] Pentru delimitările conceptuale vezi şi M. Opriş, *Metodologia evaluării. Abordări teoretice şi investigative în educaţia religioasă...*, pp. 30-32.

educațională, dar adaptate la cerințele procesului de învățământ: autoevaluarea, observarea sistematică a activității și a comportamentului elevilor, creații ale elevilor (compunerea, eseul, textul argumentativ), referatul, investigația, proiectul și portofoliul[163].

Prin utilizarea de noi metode de evaluare este sprijinită relația organică predare-învățare-evaluare, dată fiind susținerea semnificativă pe care o oferă procesului de evaluare, dar și de predare. De altfel, acesta este și principalul motiv pentru care sunt apreciate: introduc elemente noi în procesul didactic și contribuie la dezvoltarea creativității elevilor. Pe de altă parte, însă, utilizarea lor necesită resurse temporale mai mari.

VI.4.2.1. Autoevaluarea

Încă de la cele mai mici vârste, facem autoevaluări, în special prin raportarea la cei de lângă noi: „Desenul meu e mai frumos!", „Sunt mai ordonată decât colega mea!", „Am alergat mai repede decât vecinul meu!" etc. Întrebarea firească ce apare este legată de rostul oficializării autoevaluării prin recunoașterea statutului său de metodă de evaluare, cu atât mai mult cu cât este greu de realizat delimitarea între aprecierile făcute după criterii științifice și cele însoțite de subiectivitatea cu care ne plasăm de cele mai multe ori în raport cu ceilalți.

Întrucât idealul educației vizează formarea personalității elevilor, școala are obligația să ne învețe să ne cunoaștem, pentru a putea colabora cu ceilalți, iar acest fapt implică demersuri autoevaluative corecte. Reușita acestui drum interior este susținută de cuvântul Mântuitorul Iisus Hristos, Care ne-a lăsat toate „cheile" cu care putem pătrunde în tainițele sufletului, pentru a ne aduce lumină.

Una dintre aceste „chei" o are profesorul care, prin evaluările corecte pe care le face, creează implicit condițiile realizării autoevaluării. Înțeleasă din punct de vedere pedagogic, autoevaluarea reprezintă un act prin care o persoană

[163] Pentru metodele moderne de evaluare vezi și lucrarea Mihaela Panoschi (coord.), Nicoleta Lițoiu, Nicolae Iordăchescu, *Ghid de evaluare la religie*, București, Editura Aramis, 2001, pp. 52-61.

(elev sau profesor) îşi verifică, apreciază, analizează cu spirit critic, propriile cunoştinţe, abilităţi, atitudini, comportamente, competenţe.

Putem vorbi, astfel, despre autoevaluare nu doar ca secvenţă ce încheie ciclul oricărei activităţi didactice, ci mai ales ca punct de plecare într-o dinamică – ce se doreşte ascendentă – a parcursului religios, fundamentat pe un set de cunoştinţe din domeniul specific şi care presupune modificări în plan atitudinal şi comportamental.

Elevii pot fi ajutaţi să îşi formeze competenţa de autoevaluare prin utilizarea unui instrumentar adecvat şi eficient şi prin crearea condiţiilor şi monitorizarea factorilor esenţiali în realizarea acestui demers. Formarea acestei competenţe transversale este favorizată de anumite intervenţii educaţionale din partea profesorului, cum sunt:

- evidenţierea importanţei autoevaluării;
- promovarea unei atitudini pozitive/ optimiste în evaluare;
- prezentarea clară a sarcinilor de lucru, a obiectivelor şi a criteriilor de evaluare;
- informarea elevilor în privinţa semnificaţiei rezultatelor obţinute;
- iniţierea elevilor în realizarea unor instrumente de evaluare;
- antrenarea elevilor în activităţi de interevaluare;
- administrarea de chestionare privind modul în care s-a desfăşurat evaluarea;
- analiza unor fişe de înregistrare a diferenţelor dintre notele anticipate de elevi şi cele acordate de către profesor, după următorul model:

Numele şi prenumele elevului	**Nota la proba de evaluare 1**		**Diferenţa**	**Nota la proba de evaluare 2**		**Diferenţa**
	Anticipată	**Acordată**		**Anticipată**	**Acordată**	

La religie, autoevaluarea primeşte conotaţii cu totul aparte, indiferent de domeniul la care ne raportăm (cognitiv, afectiv sau volitiv). Dacă autoevaluarea pe aspectele cognitive este mai accesibilă, punerea elevilor în situaţii de autoevaluare pe aspecte din domeniile afectiv şi volitiv (motivaţii, interese, opinii, atitudini, comportamente, conduite etc.) necesită din partea educatorului

o adevărată artă pedagogică. Dintre instrumentele de autoevaluare, cel mai des utilizate sunt fişele de autoobservaţie, jurnalul, chestionarele şi portofoliul.

Exemplu de fişă de autoevaluare a acţiunilor religioase, pe parcursul unei săptămâni

Ziua din săptămână / Acţiuni religioase	Duminică	Luni	Marţi	Miercuri	Joi	Vineri	Sâmbătă
rugăciunea							
participarea la Sfânta Liturghie							
lectura din Biblie							
audiţii de muzică religioasă							
examenul de conştiinţă							
contemplarea creaţiei							

Sprijinită de trăirea credinţei şi de Spovedanie, care are şi un rol iniţiatic pentru învăţăcei, autoevaluarea îl conduce pe elev spre a-şi realiza *„o radiografiere obiectivă a stării lui duhovniceşti, a sensului existenţei sale, a relaţiei cu Dumnezeu, cu părinţii şi cu semenii, a menirii lui în cadrul Bisericii şi al societăţii”*[164]. Părintele Constantin Necula propune educatorului creştin un parcurs de iniţiere a copiilor/ elevilor întru „viaţa în Hristos”, sub forma unor întâlniri în care aceştia să înveţe *„modul de a fi în Hristos şi în Biserică”*, cu scopul de a deveni mărturisitori şi *„martori la minunea Spovedaniei”*[165].

Formarea competenţei de autoevaluare rămâne o constantă a activităţii didactice la această disciplină, deoarece *„obiectivul prioritar al evaluării la disciplina religie rezidă în punerea elevilor în situaţia de autoevaluare”*[166].

---

[164] Vasile Timiş, *Evaluarea. Factor de reglare şi optimizare a educaţiei religioase*, Cluj-Napoca, Editura Renaşterea, 2003, p. 16.
[165] C. Necula, *Împreună spre întâia Spovedanie...*, p. 7.
[166] C. Cucoş, *Educaţia religioasă. Repere teoretice şi metodice...*, p. 307.

Exemplu de realizare a autoevaluării pe parcursul rezolvării unor sarcini didactice

- Conţinutul învăţării: *Respectul faţă de cele sfinte*[167]

Secvenţe din activitatea didactică desfăşurată	Aspecte ale evaluării urmărite
• identificarea elementelor specifice vieţii religioase, în succesiunea evenimentelor pe care le trăieşte un creştin: a) într-o zi obişnuită b) într-o zi de sărbătoare religioasă	• autoevaluarea comportamentului religios şi verificarea existenţei unei concordanţe între aspectele teoretice învăţate şi modul de aplicare
• prezentarea unor modele de comportamente pe care oamenii le pot manifesta în biserică şi susţinerea cu argumente a afirmaţiilor făcute	• autoevaluarea comportamentului în biserică, prin raportarea la modelele prezentate
• identificarea elementelor vieţii religioase (icoane, candele, crucifixe, prezenţa Bibliei şi a cărţilor religioase în bibliotecă etc.) în locurile în care elevii îşi desfăşoară activitatea: locuinţa, şcoala, alte spaţii	• autoevaluarea modului de valorificare în plan personal a elementelor religioase din spaţiul în care elevii îşi desfăşoară activitatea
• explicarea rolului pe care îl are respectul faţă de preot, în relaţia omului cu Dumnezeu	• autoevaluarea comportamentului faţă de preotul paroh

VI.4.2.2. Observarea sistematică a activităţii şi a comportamentului elevilor

Există aspecte ale vieţii unui şcolar care, adesea, nu fac obiectul aprecierii prin calificativ sau notă, dar susţin activitatea didactică. Vorbim despre atitudini, motivaţii, interese, capacităţi, comportamente, supuse observaţiei realizate de profesor.

[167] M. Opriş, *Metodologia evaluării. Abordări teoretice şi investigative în educaţia religioasă*..., p. 158.

Observaţia sistematică a activităţii şi comportamentului elevilor în clasă reprezintă produsul interacţiunii profesor-elev, care facilitează desprinderea unor concluzii referitoare la evoluţia elevului pe aspectele urmărite şi înregistrate cu ajutorul unor instrumente specifice: fişe de observaţie, scări de clasificare, liste de control sau verificare.

Principala dificultate în utilizarea acestei metode constă în imposibilitatea de a observa comportamentul tuturor elevilor în cadrul unei activităţi educative. Profesorul I.T. Radu consideră necesară *„stabilirea unor repere care să focalizeze atenţia şi observaţia profesorului pe o anumită perioadă şi concentrarea atenţiei asupra unor elevi"*[168], care să facă obiectul observării, în funcţie de situaţiile specifice şi de obiectivele vizate.

Exemple de utilizare a observaţiei la religie

La religie, prin intermediul observaţiei pot fi evaluate:

1. cunoştinţe şi capacităţi: selectarea şi utilizarea instrumentelor de lucru, organizarea şi interpretarea datelor;

2. atitudinea elevilor faţă de învăţare: îndeplinirea îndatoririlor şcolare, implicarea activă în rezolvarea sarcinilor individuale şi de grup, preocuparea pentru clarificarea noţiunilor neînţelese, revizuirea unor demersuri/ activităţi;

3. capacitatea de comunicare: analiza în cadrul grupului a sarcinii didactice, cooperarea în cadrul grupelor de lucru, modul de prezentare a rezultatelor proprii sau ale grupului etc.

Exemplu de listă de control pentru observarea comportamentului unui elev în şcoală, în afara orelor

LISTĂ DE CONTROL

Numele şi prenumele: _____ Clasa: _____

Comportamentul elevului		
- îşi lasă lucrurile în ordine când iese în pauză	☐ Da	☐ Nu
- deschide cu atenţie uşa de la şcoală/ clasă	☐ Da	☐ Nu
- dă întâietate colegilor mai mici	☐ Da	☐ Nu

[168] Ion T. Radu, *Teorie şi practică în evaluarea eficienţei învăţământului*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1981, p. 191.

- este politicos cu profesorii	☐ Da	☐ Nu
- vorbeşte frumos cu colegii	☐ Da	☐ Nu
- are comportamente violente faţă de lucruri	☐ Da	☐ Nu

VI.4.2.3. Creaţii ale elevilor: compunerea, eseul şi textul argumentativ

Omul – chip al lui Dumnezeu – creează valori care să-l înnobileze, prin inspiraţia Duhului Sfânt. Creaţiile literare ale elevilor, alcătuite pe baza unor structuri fixe, predefinite, pot fi folosite şi în evaluarea acestora, fiind incluse între itemii cu caracter subiectiv. În funcţie de tipul şi de nivelul de şcolaritate la care se referă, acestea sunt: compunerea, eseul şi textul argumentativ.

a. Compunerea

La clasele din învăţământul primar şi gimnazial, cele mai importante texte literare elaborate de elevi sunt compunerile. La religie, subiectul compunerilor poate fi preluat din istoria biblică sau bisericească, din realitatea înconjurătoare ori din experienţa de viaţă a elevilor.

În elaborarea diferitelor tipuri de compuneri, elevii vor fi îndrumaţi în ceea ce priveşte structura, organizarea şi conţinutul acestora: etapele de realizare, părţile componente (introducere, cuprins şi încheiere), aşezarea în pagină, lungimea etc.

În funcţie de nivelul de pregătire al elevilor şi de subiectul ales, aceştia vor fi îndrumaţi să elaboreze diferite tipuri de compuneri, cum sunt:

1. compunere **pe baza unui text dat** – urmăreşte reproducerea mai simplă sau mai amplă a conţinutului textului, printr-o exprimare originală, prin folosirea unor imagini artistice noi faţă de cele date sau prin regruparea elementelor unei naraţiuni într-o manieră personală;

2. compunere **pe baza observaţiilor** şi **a impresiilor personale** – presupune dezvoltarea unui anumit text prin valorificarea experienţelor dobândite în diferite contexte;

3. compunere **pe baza unui şir de ilustraţii** sau **a unui tablou** – implică observarea şi analiza unor imagini sau tablouri, apoi elaborarea unor compuneri pe tema indicată;

4. compunere **pe baza unor cuvinte de sprijin** – urmăreşte dezvoltarea unui text scris, în jurul unor cuvinte cheie;

5. compunere **cu început sau cu sfârşit dat** – presupune efortul elevilor de a elabora în mod original cuprinsul unei compuneri, având ca sistem de referinţă începutul şi sfârşitul acţiunii descrise;

6. compunere **liberă** – este tipul de compunere care implică cel mai mult creativitatea şi originalitatea, fapt care însă creşte gradul de subiectivitate în evaluare.

Elaborarea compunerilor constituie o activitate de creaţie care poate să necesite un timp de lucru mare, un context care să favorizeze creaţia. În educaţia religioasă, compunerile sunt folosite şi ca itemi subiectivi în cadrul unor concursuri şcolare sau olimpiade.

Evaluarea unei compuneri se face pe baza unei grile asemănătoare cu cea de la eseu.

b. Eseul

La liceu, elevii sunt familiarizaţi cu elaborarea de eseuri construite în jurul unei idei-nucleu şi dezvoltate pe un fir logic de înlănţuire a ideilor, fără o schemă rigidă, printr-o abordare originală.

Subiectul eseului poate fi propus de către elevi sau de către profesor, pornind de la un text sau de la un aspect al realităţii. Eseul poate fi elaborat individual sau în grup. Cele două tipuri de eseuri pe care le pot elabora elevii – nestructurat, respectiv structurat – se deosebesc prin libertatea lăsată autorului în selecţia, organizarea şi abordarea ideilor.

Alcătuirea şi redactarea eseului presupun întocmirea unui plan care să cuprindă diviziunile mari ale acestuia (introducerea, cuprinsul şi concluzia) şi raportarea la întreaga semnificaţie a subiectului, care îi asigură unitate şi armonie internă.

Scopul realizării unui eseu constă în descoperirea de noi relaţii între elemente şi promovarea unei perspective originale, proprii, asupra subiectului abordat. În consecinţă, stilul de redactare trebuie să fie personal şi să valorifice vocabularul specific temei propuse. În elaborarea unui eseu cu tematică religioasă se recomandă evitarea utilizării excesive a exprimării la persoana întâi singular (eu cred..., părerea mea este... etc.)[169].

Structura unui eseu este obligatoriu una tripartită, detaliată de noi astfel:

a) Introducerea

- precizarea problemei din enunţ, relevând importanţa acesteia pentru domeniu;
- prefigurarea opiniei personale faţă de problema prezentată.

b) Cuprinsul

- subiectul trebuie să fie tratat ca un întreg pe tot parcursul lucrării, iar nu ca o colecţie de idei puse una lângă alta;
- fiecare paragraf trebuie să conţină idei distincte;
- conţinutul trebuie să exprime opinia autorului şi să evidenţieze argumentele propuse pentru rezolvarea unor dispute teoretice;
- se recomandă utilizarea unor citate relevante pentru tema propusă sau a unor exemple alese din surse bibliografice, din experienţa proprie etc.;
- sfârşitul fiecărui paragraf să pregătească/ să reclame existenţa paragrafului următor.

c) Concluzia

- să fie exprimată în termeni clari;
- să derive din tratarea subiectului, fără a fi un rezumat al lucrării.

Evaluarea eseului cu conţinut religios vizează evidenţierea gradului de formare a unor capacităţi intelectuale: exprimarea ideilor religioase într-o formă literară, elevată; argumentarea afirmaţiilor făcute[170]; înlănţuirea logică a ideilor; utilizarea limbajului religios, specific; susţinerea în faţa clasei a opiniei personale referitoare la un anumit subiect, cu atenţia necesară în abordarea conţinutului teologic. Evaluarea eseului se face pe baza unei grile de evaluare.

---

[169] D. Opriş, M. Opriş, I. Horga, A.-F. Tacea, *Religie. Manual pentru clasa a IX-a...*, p. 65.

[170] Pentru argumentarea unei idei/ teze la religie, vezi D. Opriş, M. Opriş, I. Horga, A.F. Tacea, *Religie. Manual pentru clasa a IX-a...*, p. 15.

Exemplu de grilă de evaluare a unui eseu[171]

Structură şi organizare	**60 p**
I. Introducere	
• evidenţierea relevanţei temei pentru domeniul ştiinţific şi pentru viaţă	5 p.
• prezentarea şi argumentarea opiniei personale faţă de problema prezentată	5 p.
II. Cuprins	
• tratarea corectă din punct de vedere teologic a informaţiilor	10 p.
• structurarea coerentă a temei	5 p.
• exprimarea opiniei proprii, în manieră critică şi constructivă	5 p.
• argumentarea obiectivă şi ştiinţifică a ideilor expuse, neincluderea prejudecăţilor proprii, a ideilor preconcepute etc.	5 p.
• utilizarea unor citate relevante pentru tema propusă/ exemple din surse bibliografice	5 p.
III. Concluzii	
• desprinderea de concluzii pertinente, derivate din tratarea subiectului	20 p.
Conţinut	**40 p**
• folosirea corectă a referinţelor critice	5 p.
• evitarea comentariilor şi inferenţelor lipsite de o argumentare adecvată	5 p.
• utilizarea apropriată a limbajului de specialitate	5 p.
• valorificarea bibliografiei indicate	5 p.
• coerenţă în construirea discursului	5 p.
• concizie în comunicarea mesajelor	5 p.
• respectarea lungimii solicitate pentru lucrare, conform indicaţiilor (număr de cuvinte, număr de rânduri)	5 p.
• originalitate şi creativitate în conceperea şi elaborarea lucrării	5 p.
Total	**100p**

[171] Vezi M. Opriş, *Metodologia evaluării. Abordări teoretice şi investigative în educaţia religioasă...*, pp. 179-180.

c. Textul argumentativ

Capacitatea elevilor de a argumenta în scris o idee/ teză în raport cu o temă poate fi evaluată pe baza unor criterii care au în vedere:

1. respectarea structurii unui text argumentativ: ipoteza/ propria opinie, argumentele susţinute şi dovedite, concluzia;

2. formularea ipotezei/ a propriei opinii care urmează să fie argumentată/ apărată;

3. formularea argumentelor adecvate ipotezei, care să fie susţinute prin: exemple, citate, comparaţii, contraexemple, povestirea unor întâmplări din experienţa personală sau a altora;

4. formularea concluziei, care să probeze ipoteza;

5. utilizarea mijloacelor lingvistice în argumentare (conectorilor) de diferite tipuri:

a. care introduc ipoteza (părerea mea este că, voi demonstra că, voi arăta că);

b. care leagă argumentele de ipoteză (aşadar, în consecinţă, prin urmare, deoarece, fiindcă, întrucât);

c. care introduc argumente (pentru că, de fapt, având în vedere că, căci, cum, dovadă că, de altfel);

d. care arată succesiunea argumentelor (în primul rând, prima remarcă, pornim de la, mai întâi de toate, în al doilea/ treilea rând, în continuare, în plus, la fel, în/ nu în ultimul rând, în fine, ultimul);

e. care introduc concluzia (aşadar, prin urmare, în concluzie, deci, iată de ce, prin urmare);

6. încadrarea în limita de spaţiu indicată (număr de cuvinte, număr de rânduri).

Exemplu de evaluare a unui text argumentativ

Scrie un text argumentativ de 15-20 de rânduri (150-200 de cuvinte) despre importanţa monahismului în viaţa Bisericii Creştin-Ortodoxe pornind de la următorul citat: „*Monahul este cel care, despărţindu-se de toţi, este în unire cu toţi*" (Evagrie Ponticul)[172].

[172] Subiect dat la Olimpiada de religie la clasa a XI-a, etapa naţională, 2016.

În elaborarea textului argumentativ vei avea în vedere:
- respectarea structurii specifice textului argumentativ;
- utilizarea mijloacelor lingvistice adecvate exprimării unei opinii;
- formularea propriei opinii față de mesajul exprimat în afirmația dată;
- enunțarea a două argumente adecvate ipotezei;
- formularea unei concluzii pertinente;
- încadrarea textului de tip argumentativ în limita de spațiu indicată.

„Evagrie Ponticul afirmă că: „Monahul este cel care, despărțindu-se de toți, este în unire cu toți." În opinia mea, afirmația aceasta reliefează întreaga viețuire și datorie pe care monahul o are de îndeplinit. Monahul reprezintă o importantă punte de legătură între om și Dumnezeu, între pământ și cer, între material și spiritual.

În primul rând, monahul, odată intrat în ritmul și în viața monahală, se desparte de lume, renunță la viețuirea cu propria-i familie, cu rudeniile, cu prietenii, se desparte de tot ce înseamnă lumesc și vremelnic, dedicându-și întreaga lui viață semenilor, prin rugăciune, și, în același timp, lui Dumnezeu. Monahul, dar nu numai, ci și cel care se află într-o permanentă stare de trezvie duhovnicească, este într-o permanentă conlucrare cu Cerul. Astfel, acesta, renunțând la lume, se unește totuși cu lumea, însă în duh, în simțire. Pare a fi un paradox faptul că monahul se și desparte, dar se și unește cu lumea. Ceea ce face, însă, distincția între unire și despărțire este însăși substanța: trupul se desparte, fiind vremelnic, dar sufletul rămâne în permanență prezent, pretutindeni, împreună cu toți, unit cu toți în Adevăr. Duhul rugăciunii unește sufletele și le înalță la Dumnezeu.

În al doilea rând, susțin faptul că monahismul deține un rol deosebit în viața Bisericii Creștin-Ortodoxe. Monahul, uitând de materie, se axează pe zidirea duhovnicească, punându-și ca punct maxim de atingere, desăvârșirea. Aceasta din urmă, însă, nu poate fi realizată de unul singur. Este nevoie de comuniune. Sfinții Părinți afirmă că omul nu se poate mântui sigur, ci în conlucrare cu semenii, în Dumnezeu. Rugăciunea permanentă îl conduce pe monah spre desăvârșire. Acesta se roagă, dar nu numai pentru sine, ci este dator să se roage pentru întreaga lume, vii și adormiți. Lucrul acesta este valabil și pentru mireni. Nu înseamnă că numai monahul este „înhămat" la această datorie, ci și cei din lume. Precum două stânci, separate de o prăpastie, sunt legate printr-un pod solid pentru ca trecerea să fie accesibilă, tot astfel și monahul este podul statornic și bine ancorat, care face legătura între om și Dumnezeu, între pământ și cer, între material și spiritual. Tocmai această legătură, pe care o înfăptuiește monahul, constituie deosebita importanță pe care el o are și trebuie să o aibă în continuare în viața Bisericii noastre.

În concluzie, afirmaţia lui Evagrie Ponticul, conform căreia: „Monahul este cel care, despărţindu-se de toţi, este în unire cu toţi", este întru totul întemeiată, aceasta datorită faptului că monahul însuşi susţine o strânsă legătură în duh de rugăciune, împreună cu semenii, monahul luând lumea în braţe, în mod spiritual, şi urcând împreună spre Rai"[173].

VI.4.2.4. Referatul

Referatul este o lucrare ştiinţifică ce abordează o anumită temă/ problemă pe baza informaţiei extrase din anumite resurse bibliografice, oferite de către profesor sau selectate de către elevi. Contribuţia personală constă, în special, în *„armonizarea informaţiilor recuperate din bibliografia parcursă şi valorificarea lor într-un sistem logic, coerent"*[174], în includerea elementelor critice, fără transformarea acestora în *„depozite de citate, parafrazări sau opinii variate ale cercetătorilor anteriori"*[175], în exemplificarea afirmaţiilor preluate şi în aducerea în discuţie a unor puncte de vedere personale, ca bază pentru dezbaterile de grup.

În întocmirea referatului se parcurg mai multe etape:

1. realizarea unei liste cu teme de interes pentru elevi şi selectarea acestora de către elevi;

2. întocmirea, cu sprijinul profesorului, a planului referatului şi a listei bibliografice necesare;

3. elaborarea propriu-zisă a referatului, a cărui lungime să permită susţinerea în 10-15 minute;

4. susţinerea referatului, folosind modalităţi de prezentare proprii (lectură sau prezentare liberă, sprijinită de suport scris, vizual sau/ şi auditiv etc.);

5. dezbaterea pornind de la analiza următoarelor aspecte: conţinutul prezentat, modalităţile de prezentare, modalităţile posibile de ameliorare, prezentarea unor puncte de vedere diferite;

---

[173] Textul argumentativ a fost elaborat de Maria Scrob, elevă la Seminarul Teologic Ortodox „Sfântul Simion Ştefan" Alba Iulia (2012-2016).

[174] Diana Câmpan, *Introducere în cercetarea ştiinţifică. Litere şi teologie*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2009, p. 55.

[175] *Ibidem.*

6. evaluarea şi autoevaluarea referatului, pe baza criteriilor anunţate de către profesor.

Evaluarea prin intermediul referatelor reprezintă una dintre metodele moderne tot mai des utilizate, în special pentru faptul că arată nivelul de aprofundare a conţinuturilor studiate în clasă şi abilitatea de a realiza conexiuni interdisciplinare.

Pornind de la diversificarea posibilelor surse de preluare a referatelor (de la alţi colegi, din articole sau de pe site-uri accesate în reţeaua Internet) şi pentru a se evita riscul copierii acestora, evaluarea se poate face în termeni de produs şi de proces, pe baza unor grile de evaluare.

Exemplu

Pentru elaborarea, la liceu, de către elevii de la o clasă de filologie, a unui referat cu tema: *Contribuţia Noului Testament de la Bălgrad (1648) la îmbogăţirea limbii literare româneşti*, propunem următoarea bibliografie:

- *Noul Testament de la Bălgrad*, în original sau în ediţiile reeditate (1988 şi 1998);
- Ioan Bălan, „Testamentul Nou de la Bălgrad", în *Cultura Creştină*, an. III, 1913, pp. 136-146;
- Ioan Iliescu, „Consideraţii asupra gloselor din Noul Testament de la Bălgrad", în *Analele Universităţii din Timişoara*, seria Ştiinţe filologice, II, 1964, pp. 21-34;
- G. Istrate, „Un monument important din istoria limbii române literare: Noul Testament de la Bălgrad (1648)", în *M.M.S.*, an. LXVIII, 1972, nr. 9-12, pp. 749-774;
- G.T. Pop (Gabriel Ţepelea), „Contribuţii la studierea limbii vechi. Sinonime în Noul Testament de la Bălgrad (1648)", în *B.O.R.*, an. LXXX, 1962, nr. 7-8, pp. 742-757;
- *studii introductive* la ediţia a II-a şi a III-a (1988 şi 1998).

Profesorul va sugera elevilor să urmărească neologismele introduse în limba română, frumuseţea literară a limbii, alcătuirea frazelor, formele şi cuvintele latine necunoscute până atunci. Importanţa Noului Testament de la Bălgrad reiese şi din faptul că este un început de dicţionar explicativ în limba română şi un prim pas în exegeză, datorită explicaţiilor trecute în spaţiul rezervat pe fiecare pagină, trimiterilor la alte capitole şi versete, precum şi celor 24 de predoslovii originale la epistole.

După întocmirea referatului, urmează evaluarea acestuia în termeni de produs şi de proces, pe baza unei grile de evaluare.

Grilă de evaluare a referatului[176]

Referatul		Aspecte evaluate	Punctaj parţial	Punctaj total
I. Analiza ca produs	Structura şi organizarea conţinutului	Relevanţa textelor selectate pentru tema dată	10 p.	**10 p.**
		Utilizarea şi ordonarea resurselor bibliografice	30 p.	**40 p.**
		Utilizarea unor concepte cheie	10 p.	
	Originalitate	Creativitatea	5 p.	**10 p.**
		Prezentarea unor puncte de vedere personale	5 p.	
II. Analiza ca proces		Conceperea planului	5 p.	**30 p.**
		Elaborarea unui text ştiinţific	10 p.	
		Prezentarea referatului în faţa clasei	10 p.	
		Capacitatea de a răspunde la întrebările profesorului/ colegilor	5 p.	
Din oficiu				**10 p.**
Total				**100 p.**

VI.4.2.5. Investigaţia

Ca metodă de predare-învăţare-evaluare, investigaţia vizează explorarea caracteristicilor fenomenelor studiate şi presupune realizarea de către elevi a unei sarcini precise de lucru, prin intermediul căreia au posibilitatea să îşi pună în valoare cunoştinţele, deprinderile, abilităţile dobândite.

Demersul didactic investigativ poate fi proiectat şi desfăşurat de elevi, individual sau în grup, pe parcursul uneia sau mai multor ore, în funcţie de resursele de timp aflate la dispoziţie şi de experienţa acestora de a desfăşura astfel de activităţi.

Activităţile bazate pe investigaţie au niveluri diferite de complexitate, de la activităţi simple, până la activităţi de explorare, cercetare, descoperire,

[176] M. Opriş, *Metodologia evaluării. Abordări teoretice şi investigative în educaţia religioasă...*, pp. 175-176.

alegerea acestora fiind în funcţie de particularităţile individuale şi de grup ale elevilor, de motivaţia pentru un atare demers.

La religie, investigaţia are în vedere:

a. descrierea, explicarea, înregistrarea sistematică şi prezentarea sintetică a datelor legate de obiecte, fenomene aflate în studiu, sub forma unor desene, grafice, tabele (de exemplu, realizarea unor grafice care să reflecte interesul pentru lectura religioasă a cărţilor de la biblioteca şcolii);

b. cercetarea unor date cu caracter istoric, pe baza utilizării hărţilor, tabelelor sau desenelor şi prezentarea concluziilor argumentate logic (de exemplu, relaţia dintre spaţiul de răspândire a creştinismului şi apartenenţa la credinţa creştină a împăraţilor din Imperiul roman);

c. identificarea şi prezentarea într-o formă ştiinţifică a concluziilor referitoare la elementele/ fenomenele implicate în derularea unor procese sau evenimente (de exemplu, descrierea relaţiei dintre efectuarea unor sarcini de lucru suplimentare la religie şi modificările comportamentale la elevi).

Etapele evaluării prin investigaţie au în vedere următoarele aspecte:

1. definirea problemei, a sarcinii de lucru;

2. formularea ipotezei;

3. identificarea metodelor/ metodologiei adecvate pentru obţinerea informaţiilor, fie de către profesor, fie de către elevi;

4. colectarea de către elevi (sub îndrumarea profesorului) a datelor necesare şi interpretarea acestora;

5. identificarea soluţiilor acceptabile pentru confirmarea predicţiilor formulate (testarea ipotezei);

6. realizarea produsului final, în funcţie de tipul sarcinii de lucru;

7. prezentarea unui raport în faţa clasei, sub forma unui referat, cuprinzând rezultatele investigaţiei.

Complexitatea acestei metode impune evaluarea următoarelor aspecte[177]:

- corectitudinea formulării ipotezei;
- oportunitatea strategiei alese;
- corectitudinea aplicării cunoştinţelor dobândite;

[177] M. Bocoş (coord.), G. Jalba, D. Felegean, *Evaluarea în învăţământul primar. Aplicaţii practice...*, p. 141.

- fidelitatea consemnării datelor;
- abilitatea elevilor în interpretarea datelor şi în formularea concluziilor;
- complexitatea şi calitatea produsului realizat;
- atitudinea elevului pe parcursul demersului investigativ;
- contribuţia la formarea unor deprinderi de lucru şi a unor capacităţi de comunicare.

VI.4.2.6. Proiectul

Evaluarea prin intermediul proiectului are la bază constatarea conform căreia dobândirea cunoştinţelor şi formarea abilităţilor practice prin rezolvarea unor probleme propuse de profesor sau elevi, în cadrul unor proiecte, poate să fie superioară învăţării în cadrul disciplinelor de învăţământ.

Demers iniţiat în clasă de profesor şi continuat de către elevi (acasă sau/ şi în clasă), pe durata unui număr de zile/ săptămâni, realizarea proiectului constă în colectarea datelor şi realizarea produsului, urmată de prezentarea în faţa clasei a unui raport asupra rezultatelor obţinute.

Elaborarea unui proiect cunoaşte următoarele etape:

1. stabilirea de către profesor/ elevi a domeniului de interes, în relaţie cu interesele de formare ale elevilor;

2. formularea concretă şi concisă a obiectivelor proiectului, care să fie verificabile şi realizabile prin forţe proprii şi prin control individual;

3. precizarea naturii produsului proiectului (lucrare, revistă, ziar, film etc.) şi a elementelor de conţinut specific;

4. planificarea etapelor de lucru şi împărţirea responsabilităţilor;

5. realizarea propriu-zisă a proiectului şi întocmirea unui raport asupra activităţii desfăşurate şi a rezultatelor obţinute;

6. evaluarea holistică la nivel de produs (validitatea, completitudinea, elaborarea şi structurarea, calitatea materialului utilizat, creativitatea) şi de proces (raportarea la tema proiectului, performarea sarcinilor, documentarea, nivelul de elaborare şi comunicare, creativitatea, calitatea rezultatelor)[178].

[178] A. Stoica (coord.), *Evaluarea curentă şi examenele. Ghid pentru profesori...*, pp. 61-63.

Rezultatele obţinute în urma proiectului constituie surse de informare şi documentare pentru elevii din clasă/ şcoală. Acestea pot fi diseminate, urmând ca, după un interval de timp, să se realizeze o nouă evaluare pe aspecte care să reflecte relevanţa proiectului, să valideze rezultatele prezentate iniţial, să propună măsuri ameliorative sau dezvoltarea de conexiuni interdisciplinare.

Realizarea proiectului este o sursă pentru formarea de competenţe transversale[179]: învăţarea autonomă, spiritul de iniţiativă şi asumarea răspunderii, capacitatea de conştientizare a problemelor, identificarea, structurarea provocărilor şi situaţiilor problematice, dezvoltarea strategiilor creative de soluţionare a acestora, dezvoltarea competenţelor de comunicare şi cooperare, înţelegerea şi structurarea conexiunilor organizatorice etc.

Exemplu

- Tema proiectului: *Dicţionarul meu de termeni religioşi*
- Clasa a III-a

Evaluarea proiectului va avea în vedere:
- produsul realizat: numărul de termeni, corectitudinea explicaţiilor, ilustrarea unor termeni, forma de prezentare;
- procesul care a condus la realizarea acestuia: sursele bibliografice utilizate, realizarea corecturilor, cooperarea în cadrul grupului, încadrarea în timpul dat, prezentarea produsului în faţa clasei.

VI.4.2.7. Portofoliul

Considerat deopotrivă metodă şi instrument de evaluare complexă, integratoare, portofoliul *„include experienţa şi rezultatele relevante obţinute prin celelalte forme de evaluare"*[180].

În cazul religiei, cel mai adesea se utilizează portofoliul cumulativ, ca sursă de informaţii privind progresul elevilor pe anumite componente ale personalităţii lor, pe o perioadă mai mare de timp. Astfel, portofoliul poate fi utilizat şi ca instrument de autoevaluare, prin care elevii îşi dezvoltă capacitatea

[179] M. Auchmann, L. Bauer, A. Doppelbauer, E. Holzl, S. Winkler, *Recomandări privind aplicarea metodei proiect*, trad. R. Constantinescu, Bucureşti/ Viena, 2003, p. 9.
[180] M.-E. Dulamă, *Metodologii didactice activizante. Teorie şi practică...*, p. 368.

de învăţare autodirijată, capacitatea de reflecţie/ autoreflecţie, capacitatea de a culege, utiliza, prelucra, analiza anumite date, creativitatea.

Avantajele acestei metode de evaluare se regăsesc atât la nivel formativ, cât şi în plan motivaţional: elevii au posibilitatea să-şi valorifice la un nivel mai înalt posibilităţile de exprimare, fapt care îi motivează spre munca independentă şi spre asumarea unor responsabilităţi pe termen mediu şi lung.

Evaluarea portofoliului se realizează în termeni de produs şi de proces, în concordanţă cu obiectivele vizate. Evaluarea în termeni de produs are în vedere numărul de elemente, organizarea acestora, respectarea cerinţelor standard la care se raportează, precizate anterior de profesor. Elementele componente ale portofoliului pot fi de natură intelectuală (biografia unui personaj, recenzie, referat, eseu, compunere, proiect, interviu, concluzii în urma unor activităţi extraşcolare, argumentare, schemă, desen, soft, fişe de lucru, fişe de autoevaluare, răspunsuri la chestionare, bibliografie pentru o anumită temă etc.) sau obiectuală (poster, afiş, machetă, fotografii, album, film etc.).

Evaluarea în termeni de proces va urmări demersurile de informare, documentare, cercetare, testare, colectare, prelucrare şi interpretare de date, acţiunile teoretice şi aplicative care preced elaborarea produsului, dar şi dinamica acestor acţiuni.

Alături de aceste produse, portofoliul poate cuprinde probele de evaluare date în perioada elaborării lui, anumite comentarii ale profesorului privind rezultatelor obţinute de elevi şi implicarea acestora în timpul desfăşurarea activităţilor extraşcolare.

Prin faptul că portofoliul devine parte integrantă a evaluării sumative, analiza acestuia favorizează depăşirea de către profesori a stadiului pur constatativ. Pentru evaluarea în termeni de produs şi de proces a portofoliului, propunem utilizarea unei grile de evaluare.

Exemplu de grilă de evaluare a unui portofoliu[181]

Portofoliul		Aspecte evaluate	Punctaj parțial	Punctaj total
I. Analiza ca produs	Structura și organizarea	8 elemente componente	5 p./ element	**40 p.**
	Conținutul	Relevanța materialului selectat pentru tema dată	10 p.	**20 p.**
		Gradul de adecvare a materialului la nivelul de cunoștințe al elevilor	10 p.	
	Originalitate	Creativitatea	5 p.	**10 p.**
		Prezența unor puncte de vedere personale	5 p.	
II. Analiza ca proces		Munca de cercetare	5 p.	**20 p.**
		Prezentarea portofoliului în fața clasei	5 p.	
		Capacitatea de a răspunde la întrebările profesorului/ colegilor	5 p.	
		Remedierea punctelor slabe	5 p.	
Din oficiu				**10 p.**
Total				**100 p.**

Pentru nota finală, punctajul obținut se împarte la 10 și se rotunjește.

VI.5. STRATEGII DE EVALUARE

Cuvântul „strategie" duce cu gândul la un plan de acțiune elaborat pentru a atinge un obiectiv. La fel este și în evaluarea școlară. Elaborăm strategii prin care să constatăm dacă și cum am realizat ceea ce ne-am propus. Este ca și cum am trasa o linie între două puncte, considerate repere: de unde am plecat și unde dorim să ajungem. Dar, pentru a nu constata doar la sfârșit faptul că lucrurile puteau sta mai bine, este importantă realizarea de evaluări pe parcursul anului școlar care, urmate de măsuri ameliorative, să ne așeze pe

[181] Monica Opriș, *Metodologia evaluării. Abordări teoretice și investigative în educația religioasă...*, pp. 175-176.

traiectoria stabilită iniţial. Şi, mai mult, toate acestea este firesc să se întâmple prin asumarea de către elevi a propriului parcurs educativ. Mai precis, prefigurăm perspectiva din care va fi făcută evaluarea.

De aici, cele trei strategii de evaluare, care se denumesc şi prin termeni cu conotaţii temporale: evaluarea predictivă (iniţială), evaluarea formativă (continuă), respectiv evaluarea sumativă (finală). Dacă privim lucrurile aşa, înţelegem mai bine de ce evaluarea este integrată în procesul de învăţământ, este parte constitutivă a acestuia, menită să ofere date din interior despre întregul proces didactic.

VI.5.1. EVALUAREA PREDICTIVĂ

Evaluarea predictivă vizează evidenţierea nivelului elevilor (cunoştinţe, abilităţi, atitudini) la începutul unei perioade/ etape de instruire: an şcolar, semestru, capitol etc., raportat la cerinţele programei şcolare.

Îndeplinind în special funcţia constatativă şi prognostică, această strategie de evaluare contribuie în mod deosebit la stabilirea nivelului achiziţiilor de cunoştinţe şi abilităţi şi conduce la fundamentarea proiectării ulterioare a activităţii prin alegerea strategiilor de predare a conţinutului nou, dar şi prin proiectarea unor modalităţi de instruire diferenţiată, pentru a diminua lacunele constatate la elevi, pe parcursul instruirii[182].

Pentru a evalua nivelul de cunoştinţe al elevilor, cel mai adesea se administrează un test pedagogic, ai cărui itemi se stabilesc în funcţie de finalităţile din programa şcolară, corespunzătoare perioadei evaluate. Testul va avea la bază o matrice de specificaţie, cu aceeaşi structură pentru toate testele pedagogice de cunoştinţe ale căror rezultate sunt analizate comparativ. Pentru itemii semi-obiectivi şi subiectivi profesorul va preciza structura răspunsului aşteptat.

În aplicarea unui test iniţial se respectă următoarele reguli:

- precizarea obiectivelor urmărite;

[182] M. Opriş, *Educaţia morală şi educaţia religioasă în şcoală...*, pp. 206-270.

- informarea elevilor asupra faptului că notele/ calificativele obţinute nu vor fi trecute în catalog;
- asigurarea unui climat care să prevină emoţiile exagerate sau dezinteresul elevilor faţă de sarcinile de lucru incluse în test;
- stabilirea unei limite pentru timpul de lucru;
- (auto)corectarea imediată a testului pe baza unei grile;
- examinarea de către elevi a propriilor greşeli;
- evaluarea de către profesor a testelor, cât mai aproape de momentul administrării;
- identificarea răspunsurilor greşite, comune mai multor elevi şi prezentarea răspunsului corect în faţa clasei;
- analiza rezultatelor obţinute, astfel încât profesorul să poată urmări evoluţia fiecărui elev, dar şi a clasei.
- iniţierea de programe de recuperare, pe parcursul semestrului/ anului şcolar sau în cadrul studiului individual, pentru elevii care au lacune în cunoştinţe/ dificultăţi de învăţare, respectiv a unor programe de dezvoltare, pentru elevii cu performanţe superioare.

Rezultatele testului pedagogic de cunoştinţe vor fi analizate în relaţie cu datele furnizate de alte probe sau metode prin care se evaluează abilităţile, atitudinile şi comportamentul elevilor (de exemplu, cu ajutorul unor fişe de observaţie, poate fi evaluat comportamentul moral al elevilor pe anumite componente sau abilitatea de a utiliza anumite mijloace de învăţământ care facilitează învăţarea).

VI.5.2. EVALUAREA FORMATIVĂ

Atunci când vorbim despre evaluare, ne gândim în primul rând la note, la medii sau la promovarea într-o clasă superioară. Această abordare este restrictivă, deoarece evaluarea nu se reduce doar la aprecierea cunoştinţelor. Aici intervine arta profesorului de a face din această funcţie a procesului de învăţământ un prilej şi o modalitate de formare a personalităţii elevilor. Evaluarea trebuie să fie şi formativă, dar şi formatoare.

Când şi cum se întâmplă acest lucru? Când depăşim, ca profesori, nivelul de înţelegere a evaluării ca fiind „ceva" care se practică în anumite momente, secvenţial, cu scopul de a determina nivelul de atingere a obiectivelor urmărite, cu scopul reglării învăţării, prin secvenţe de recuperare. În măsura în care urmărim atât rezultatele elevilor, cât şi procesul care a condus la acestea, elevul devine parte a formării lui. Evaluarea formativă devine formatoare când elevul îşi asumă propria învăţare, prin conştientizarea obiectivelor de atins, urmată de integrarea datelor furnizate prin evaluare în susţinerea propriului parcurs. Activitatea de învăţare devine astfel principiu motivaţional pentru elev, iar „a învăţa să înveţi" poate constitui o competenţă formată în urma autoreglării, ca demers evaluativ[183].

Evaluarea formativă (numită şi continuă, de progres sau pe parcurs) îndeplineşte diferite funcţii: oferă un feed-back rapid, îi motivează pe elevi pentru învăţare, facilitează aflarea cauzelor care au condus la rezultatele respective, cu rol important în susţinerea acestora în propria formare, în special pe aspecte mai greu de cuantificat.

Evaluarea formativă poate fi realizată în diferite etape ale lecţiei, deoarece însoţeşte derularea secvenţelor didactice proiectate. De ce o realizăm? În primul rând pentru a-i ajuta pe elevi să treacă de la stadiul în care învaţă pentru că ştiu că sunt evaluaţi, la cel în care rezultatele evaluării sunt privite ca puncte de sprijin în aflarea nivelului la care se află. Fiecare metodă de evaluare poate fi utilizată în scop formativ, astfel încât învăţarea să fie susţinută şi prin acest proces.

Practica educaţională demonstrează că în condiţiile lucrului cu grupuri mari de elevi (cum, de altfel, sunt adesea clasele de elevi la noi), realizarea evaluării continue, care în acelaşi timp să fie formativă şi formatoare – la nivelul cerinţelor prezentate în lucrările de specialitate – devine un deziderat foarte greu de realizat, mai ales în primii ani de învăţământ ai cadrului didactic.

[183] Jean Vogler (coord.), *Evaluarea în învăţământul preuniversitar*, trad. Ionela Băluţă şi Cătălina Gîrbea, Iaşi, Editura Polirom, 2000, pp. 77-83.

VI.5.3. EVALUAREA SUMATIVĂ

La finalul unui capitol/ semestru/ an şcolar, evaluarea de tip sumativ (numită şi finală, cumulativă, de bilanţ) oferă informaţii privind nivelul formării competenţelor, prin aplicarea unor probe de evaluare elaborate în raport cu cerinţele programei şcolare.

Prin faptul că măsurarea şi aprecierea cunoştinţelor şi abilităţilor dobândite, a atitudinilor şi a conduitelor formate se realizează după un anumit interval de timp de la predarea acestora, principalele funcţii exercitate de această strategie de evaluare sunt cea constatativă, de ierarhizare a elevilor, de informare a diferiţilor factori (elevi, părinţi) despre rezultatele evaluării. În plan secundar, această evaluare oferă informaţii privind eficienţa metodelor de predare-învăţare-evaluare utilizate.

Evaluarea sumativă este precedată de activităţi recapitulative, menite să amelioreze rezultatele învăţării pe un anumit segment din volumul de cunoştinţe care vor face obiectul evaluării. Evaluarea sumativă se realizează cu instrumente de evaluare (teste pedagogice de cunoştinţe, fişe de observaţii etc.), care permit analize de tip comparativ iniţial-final, pe aspectele evaluate.

La religie, evaluarea sumativă (ca, de altfel, şi cea predictivă) se poate realiza în cadrul unor lecţii de evaluare, cu diferite variante: lecţia de evaluare orală; lecţia de evaluare prin teme sau lucrări scrise; lecţia de evaluare cu ajutorul fişelor; lecţia de evaluare a produselor activităţii elevilor (compuneri, eseuri, referate, portofolii, proiecte etc.); lecţia de evaluare a modului de aplicare a cunoştinţelor şi abilităţilor intelectuale/ practice (de exemplu, în cadrul vizitei la biserică). Indiferent de varianta aleasă, principalul avantaj al acestei categorii de lecţii constă în oportunitatea de a evidenţia modificările produse şi influenţele acestora asupra tuturor laturilor personalităţii elevilor, în urma asimilării conţinutului specific şi a împroprierii acestuia.

Prin funcţiile exercitate de fiecare din strategiile de evaluare menţionate, se asigură o evaluare completă, ale cărei date pot fi valorificate în optimizarea sistematică a procesului didactic.

VI.6. NOTAREA ŞI SPECIFICUL ACESTEIA LA RELIGIE

VI.6.1. APRECIEREA REZULTATELOR LA RELIGIE

Una dintre întrebările pe care părinţii le pun cel mai frecvent copiilor lor este „Ce calificative/ note ai luat astăzi?". Importanţa notei a devenit atât de mare, încât de valoarea lor depinde, de multe ori, tot ce se întâmplă acasă în restul zilei. Ce rămâne de făcut în situaţia în care este greu să schimbăm mentalitatea părinţilor pentru ca întrebarea de mai sus să fie înlocuită de: „Cum te simţi astăzi? Ce bucurii ai avut astăzi? Ce neîmpliniri ai avut astăzi?". Una dintre sarcinile profesorilor este de a le explica părinţilor că aprecierea prin calificative/ note este doar parte a educaţiei formale, nu întotdeauna cea mai importantă.

Pentru profesori, mai ales în primii ani de carieră, este necesară o atenţie deosebită la câteva lucruri simple: să înveţe să acorde un calificativ/ o notă, astfel încât să evite cât mai mult erorile de evaluare, să nu facă din notare un mijloc coercitiv, să explice valoarea notei acordate, accentuând ce ştiu, iar nu ceea ce nu ştiu elevii. Expresiile „Nu ştii nimic!" sau „Nu ai învăţat nimic!" nu sunt acceptabile în limbajul unui profesor, mai ales de religie!

La întrebarea „Cum să facem aprecierea şcolară la religie?", răspunsul este simplu: „Respectând normativele pedagogice valabile pentru toate disciplinele, dar ţinând cont de particularităţile realizării educaţiei religioase!". Pentru că la clasa pregătitoare nu se acordă calificative sau note şcolare, aprecierea rezultatelor ia diferite forme: apreciere verbală (laude, încurajări etc.), apreciere prin recompense materiale (ecusoane cu semnificaţii diferite, medalii, buline etc.), aprecierea prin puncte consemnate pe un grafic, într-un tabel etc. La sfârşitul clasei, părinţii sunt informaţi despre nivelul atingerii fiecărei competenţe din programa şcolară, pe un palier cu două trepte: „în curs de formare", respectiv „formată".

La clasele I – a IV-a s-a adoptat sistemul calificativelor pe patru trepte: „Foarte bine" (FB), corespunzător „învăţării depline"; „Bine" (B), corespunzător palierului „credit"; „Suficient" (S), corespunzător palierului

„prag"; „Insuficient" (I), corespunzător palierului „inacceptabil". Delimitarea reuşitei de eşec este dată de calificativul „Suficient".

La sfârşitul semestrului şi al anului şcolar, calificativul final este dat de acel calificativ care are cea mai mare pondere şi care reflectă evoluţia elevului. Nu se fac „medii" ale calificativelor.

Exemplu de acordare a calificativelor semestriale şi anuale

Nr. crt.	Calificative Semestrul I	Calificativ Sem. I	Calificative Semestrul II	Calificativ Sem. II	Calificativ final
1.	F.B., B., F.B.	FB	B., F.B., F.B.	F.B.	F.B.
2.	B., F.B., B.	B.	F.B., B., B.	B	B
3.	F.B., B., B.	B	F.B., S., F.B.	F.B.	F.B.
5.	B., F.B., B.	B	S., F.B., F.B.	F.B	F.B.

Pentru asigurarea condiţiilor în vederea unei aprecieri unitare, se elaborează descriptori de performanţă, definiţi drept *„formulări, descrieri, explicitări organizate în manieră ierarhică, ale performanţei aşteptate din partea elevilor aflaţi în situaţie de evaluare"*[184], corespunzători palierelor care asigură reuşita, după cum rezultă din tabelul VI.1.

Indicatorii de performanţă corespunzători fiecărui calificativ *Tabelul VI.1.*

Calificativul	Indicatorii de performanţă
Foarte bine	• însuşirea cunoştinţelor cerute • formarea capacităţii de a opera cu cunoştinţele acumulate • dobândirea autonomiei în învăţare
Bine	• însuşirea unor cunoştinţe • recunoaşterea cunoştinţelor şi utilizarea acestora în situaţii similare, care oferă garanţia unor progrese
Suficient	• însuşirea unor cunoştinţe şi formarea de capacităţi care permit abordarea etapei şcolare următoare, cu şansa de a reuşi
Insuficient	• impune măsuri recuperatorii • exprimă eşecul şcolar • nu se formulează descriptori de performanţă

[184] A. Stoica (coord.), *Evaluarea curentă şi examenele. Ghid pentru profesori...*, p. 28.

Aprecierea prin notă şcolară se realizează (la ciclul gimnazial, liceal şi în învăţământul superior) pe o scală care cuprinde 10 valori ordonate descrescător în raport cu performanţa înaltă (de la 10 la 1), delimitarea de eşec fiind atribuită notei 5. Pe baza notelor se pot calcula medii semestriale (note întregi obţinute din media aritmetică a notelor, cu rotunjirea prin lipsă sau prin adaos la valoarea cea mai apropiată), iar pe baza acestora, medii anuale. Semnificaţiile atribuite notei şcolare sunt în relaţie cu funcţiile pe care aceasta le poate deţine în diferite contexte: diagnostică, de control, de reglare, prognostică, de selecţie, educativă şi socială[185].

Nota trecută în catalog este, de obicei, fie nota obţinută la o probă scrisă de o complexitate mai mare, fie nota obţinută din media aritmetică a mai multor probe de evaluare, respectiv a însemnărilor apreciative acordate de către profesor elevilor pe parcursul activităţii didactice. Astfel, se pot evita situaţiile în care media elevilor se calculează pe baza notelor obţinute din 2-3 răspunsuri la lecţii.

VI.6.2. ERORILE DE EVALUARE

Pentru ca evaluarea să reflecte cât mai aproape de realitate nivelul achiziţiilor elevilor este necesară depăşirea caracterului pur „tehnic", specific disciplinelor preponderent pozitiviste[186]. Reuşita procesului de evaluare depinde de o serie de factori: raportarea rezultatelor şcolare la finalităţile prevăzute de programele şcolare, utilizarea unui sistem metodologic complex care să le ofere elevilor posibilitatea de a se exprima la maximul posibilităţilor şi, nu în ultimul rând, evitarea posibilelor erori de evaluare.

Erorile de evaluare cele mai frecvente sunt:

1. erori care ţin de prestaţia profesorului pe parcursul evaluării

- fenomenul „halo" (când notele primite la alte discipline influenţează notarea);
- eroarea logică (când elevul cuminte este favorizat prin note mari, pe când

[185] M. Ionescu, *Instrucţie şi educaţie. Paradigme, strategii, orientări, modele...*, p. 297.

[186] Irina Horga, „Profesorul de religie: competenţe şi roluri specifice în şcoala contemporană", în Adrian Lemeni (coord.), *Repere ale educaţiei creştine în teologia Sfântului Ioan Gură de Aur, actualizate în relaţia Biserică – familie – şcoală din contextul contemporan*, Bucureşti, Editura Basilica, 2015, p 184.

elevului care creează probleme disciplinare i se diminuează din notă);
- fenomenul „oedipian" (dacă, pe măsură ce îi cunosc pe elevi, profesorii anticipează notele pe care aceştia le vor primi);
- stabilirea nivelului mediu al clasei ca punct de referinţă în evaluare (este o eroare care ţine de criteriile de apreciere);
- atitudinea profesorului în timpul examinării (rezultatele evaluării pot fi distorsionate, în situaţiile în care profesorii se arată indiferenţi, autoritarişti, permisivi etc.).

2. erori care ţin de prestaţia elevilor în evaluare
- preferinţa elevilor pentru evaluarea orală, respectiv scrisă (unii elevi au rezultate mai bune la evaluarea orală, alţii la probele scrise);
- emotivitatea (elevii emotivi pot fi defavorizaţi de evaluările orale);
- fluenţa verbală (elevii cu dificultăţi în exprimare pot fi defavorizaţi de evaluările orale).

Statutul religiei de disciplină de învăţământ parte a trunchiului comun la toate nivelurile şi la toate clasele a impus utilizarea formelor de apreciere a rezultatelor evaluării după modelul consacrat în sistemul de învăţământ românesc. Principalul argument în favoarea notării la religie este dat de faptul că efortul depus de elevi în acumularea de cunoştinţe şi în formarea de atitudini şi conduite moral-religioase se cere răsplătit şi valorizat în raport cu exigenţele sistemului de învăţământ în cadrul căruia se dobândesc respectivele achiziţii, în care are loc procesul formativ-educativ.

VI.7. ELABORAREA TESTELOR PEDAGOGICE DE CUNOŞTINŢE

Dacă ne raportăm la experienţa de elev, ne amintim de testele de cunoştinţe catalogate ca fiind uşoare sau grele, în funcţie de dificultatea, complexitatea, modul de formulare sau numărul subiectelor. Apreciam cu toţii subiectele în care era formulat clar nu doar enunţul, ci şi maniera în care era aşteptat răspunsul.

Practica şcolară arată că elaborarea unui test de cunoştinţe reprezintă un demers complex. Nu avem în vedere doar conţinutul de evaluat, ci şi faptul că

modul de formulare a itemilor trebuie să indice implicit sau explicit modalităţile de prezentare sau structura răspunsurilor. În condiţiile în care actualele programe şcolare sunt centrate pe competenţe, testele de evaluare, care cuprind itemi prin care să se evidenţieze nivelul de achiziţii de cunoştinţe al elevilor, vor fi utilizate complementar cu cele care relevă prezenţa/ absenţa unor abilităţi, atitudini etc., astfel încât evaluarea să fie realizată atât în plan informativ, cât şi formativ.

VI.7.1. CLASIFICAREA ITEMILOR UNUI TEST DE CUNOŞTINŢE

Fiecare profesor îşi doreşte să fie cât mai obiectiv în evaluare. Cu toate acestea, în domeniile cunoaşterii care nu fac parte din categoria ştiinţelor exacte, factorul subiectivitate intervine într-o măsură mai mare. De aici, şi clasificarea itemilor, în funcţie de obiectivitatea în corectare şi notare.

Conform acestui criteriu, itemii se încadrează în trei categorii: obiectivi, semiobiectivi şi subiectivi[187]:

1. itemi obiectivi

a. itemi cu alegere duală (solicită alegerea răspunsului corect din două variante oferite: „adevărat/ fals"; „da/ nu"; „corect/ greşit" etc.)

b. itemi cu alegere multiplă (solicită selectarea răspunsului corect din mai multe variante elaborate deja)

c. itemi tip pereche (solicită stabilirea de corespondenţe/ asociaţii între cuvinte, propoziţii, fraze etc., dispuse pe două/ trei coloane: premise, respectiv răspunsuri, la care se adaugă distractori, cu rolul de a-l pune pe elev să aleagă răspunsul din mai multe variante, pentru toate premisele date. Criteriul de asociere între elemente este prezentat în instrucţiunile care preced cele două coloane.)

2. itemi semiobiectivi

a. itemi cu răspuns scurt (solicită construirea unor răspunsuri limitate ca spaţiu, formă şi conţinut)

[187] Vezi şi M. Panoschi (coord.), N. Liţoiu, N. Iordăchescu, *Ghid de evaluare la religie...*, pp. 20-51.

b. itemi de completare (solicită completarea propoziţiilor lacunare, completarea desenelor lacunare)
c. întrebări structurate (solicită construirea unor răspunsuri logice, argumentate, care să evidenţieze capacitatea de exprimare corectă, gradul de însuşire a vocabularului specific, pornind de la un anumit material: text, imagine, diagramă, grafic etc.)

3. itemi subiectivi
a. rezolvare de probleme (situaţii-problemă)
b. compunere structurată/ eseu structurat (conţine cerinţele care trebuie rezolvate, libertatea de organizare a răspunsului nefiind totală)
c. compunere liberă/ eseu liber/ text argumentativ

Exemple de itemi
1. itemi obiectivi
a. item cu alegere dual㠊

➲ Citeşte afirmaţia de mai jos. Dacă o consideri adevărată, încercuieşte cuvântul Da, iar dacă o consideri falsă, încercuieşte cuvântul Nu.

Sfânta Liturghie este cea mai importantă slujbă. Da Nu

b. itemi cu alegere multiplă
- un enunţ cu două sau mai multe răspunsuri corecte

➲ Încercuieşte literele corespunzătoare răspunsului corect, pentru afirmaţia de mai jos:

Expresia „*Tatăl Atotţiitorul, Făcătorul cerului şi al pământului*":
a) se referă la pronia divină.
b) se referă la cele trei Persoane ale Sfintei Treimi.
c) se referă la faptul că Tatăl a creat lumea spirituală şi lumea materială.

- un enunţ cu un singur răspuns corect, la alegere

➲ Încercuieşte litera corespunzătoare răspunsului corect pentru afirmaţia:
„Cea mai importantă parte a unei biserici este":

a) pronaosul.
b) naosul.
c) altarul.

c. item tip pereche

➲ Stabileşte, prin săgeţi, corespondenţa dintre numele unor sărbători şi data la care acestea sunt trecute în calendar:

Bunavestire	2 februarie
Naşterea Domnului	25 martie
Întâmpinarea Domnului	1 ianuarie
Botezul Domnului	6 august
Schimbarea la Faţă a Domnului	25 decembrie
	6 ianuarie

2. itemi semiobiectivi

a. item cu răspuns scurt

➲ Explică expresia *Domnul Iisus Hristos este „Răsăritul cel de Sus".*

b. item de completare

➲ Completează următoarele propoziţii:

Venirea Mântuitorului a fost promisă de către ....., după căderea în păcatul ..... a primilor oameni, ... şi ..... . Acest text biblic se numeşte ..... .

c. întrebări structurate

➲ Priveşte icoana de mai jos (elevului i se prezintă icoana Intrării Domnului în Ierusalim) şi răspunde, pornind de la aceasta, la următoarele cerinţe:

1. Ce eveniment reprezintă?
2. Ce aspecte din textul biblic citit în clasă sunt surprinse în icoană?
3. Ce tradiţii religioase legate de această sărbătoare cunoşti?
4. Ce legătură există între tradiţiile religioase şi evenimentul ilustrat?

3. itemi subiectivi

a. rezolvarea unei situații-problemă

➲ Care dintre faptele celor doi fii din *Pilda fiului risipitor* pot fi modele de urmat pentru un creștin?

b. compunere structurată

➲ Pornind de la *Minunea vindecării orbului din naștere*, alcătuiți o compunere cu titlul „Domnul Iisus Hristos este Lumina lumii", în care să atingeți în ordinea dorită următoarele aspecte:
- povestirea pe scurt a minunii;
- orbirea trupească și orbirea sufletească;
- lumina trupului și lumina sufletului;
- învățătura Domnului Iisus Hristos, lumină pentru lume.

c. compunere liberă

➲ Elaborează un eseu cu titlul *Păcatul și lumea contemporană.*

VI.7.2. CERINȚE ÎN ELABORAREA ITEMILOR UNUI TEST DE CUNOȘTINȚE

Testul de cunoștințe se elaborează în relație cu tematica stabilită, urmărește aspectele esențiale, subiectele sunt clar formulate și respectă standardele sau recomandările în vigoare pentru disciplina religie.

Pornind de la aceste exigențe, cercetările în domeniul evaluării au condus la stabilirea unui set de criterii pentru elaborarea testelor pedagogice de cunoștințe. Astfel, spre deosebire de probele curente de evaluare, care utilizează instrumente de evaluare nestandardizate, elaborate ocazional, testele de cunoștințe implică rigoare științifică în elaborare, nevoia de a răspunde unor criterii[188], sintetizate de noi în tabelul VI.2.

[188] Ioan Holban, *Testele de cunoștințe*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995.

Criterii în elaborarea testelor pedagogice de cunoştinţe *Tabelul VI.2.*

Criteriul	Semnificaţia
identitatea	• testul este semnificativ diferit de alte documente de lucru/ instrumente de evaluare
validitatea	• testul are capacitatea de a evalua variabila pe care îşi propune să o măsoare
fidelitatea	• testul are calitatea de a obţine, în aplicări succesive la loturi diferite de subiecţi de aceeaşi vârstă şi în aceleaşi condiţii de aplicare, aceleaşi rezultate sau cu diferenţe minime
standardizare a	• testul este construit riguros, pe baza unor criterii clare, acceptate şi respectate de toţi
etalonarea	• testul este realizat prin etalonare. În limbajul comun, etalonul este baremul, înţeles ca sistem de referinţă la care se raportează prestaţiile, performanţa, competenţele, conduita elevilor.
consistenţa	• testul are potenţial evaluativ în integralitatea sa, prin raportare la numărul total de itemi
omogenitatea	• testul are fluenţă, coerenţă internă, prezintă un echilibru între structură (design, formă, prezentare) şi conţinutul specific
sensibilitatea	• testul are forţă de discriminare fină şi are capacitatea de a sesiza diferenţe mici de achiziţii, de performanţă

Profesorul poate utiliza o bază de itemi la fiecare conţinut, pentru acelaşi nivel cognitiv, din care să îi aleagă pe cei mai potriviţi pentru testul de cunoştinţe pe care intenţionează să îl aplice.

VI.7.3. MATRICEA DE SPECIFICAŢIE

În elaborarea testelor a fost preluat modelul matricial, pentru a facilita munca profesorului în elaborarea unor teste pedagogice de cunoştinţe care să respecte criteriile enunţate anterior.

Evaluarea şcolară utilizează matricea de specificaţie, ce conţine valori numerice care pot reprezenta procentele sau numărul de itemi dintr-un test, în special pe nivelurile cognitive din taxonomia lui Bloom. Importanţa acestui

instrument matematic rezidă din faptul că permite o evaluare complexă a cunoştinţelor, care diminuează hazardul şi erorile de notare, determinând un grad de obiectivitate foarte ridicat.

Atunci când profesorul administrează într-un an şcolar două/ trei teste de cunoştinţe alcătuite după aceeaşi matrice de specificaţie, pe baza rezultatelor pe care le înregistrează:

- este observabil, cu o mare obiectivitate, progresul unui elev în plan cognitiv;
- se poate identifica evoluţia fiecărui elev pentru fiecare din nivelurile cognitive din taxonomia lui Bloom, fapt care permite măsuri ameliorative diferenţiate.

Dat fiind faptul că majoritatea testelor pedagogice de cunoştinţe sunt elaborate de profesori pentru propriile clase de elevi, vom prezenta etapele de construire a unei matrici de specificaţie:

1. se aleg conţinuturile învăţării pe baza cărora se realizează evaluarea (coloana 2);

2. se aleg nivelurile cognitive din taxonomia lui Bloom (linia 1) (nu este obligatoriu să existe itemi pe toate nivelurile, la fiecare conţinut);

3. se fixează numărul total de itemi şi se repartizează pentru fiecare nivel (linia 5), cu un număr mai mare de itemi pentru nivelurile inferioare (cunoaşterea şi înţelegerea noţiunilor de bază);

4. se fixează numărul total de itemi pentru fiecare conţinut (coloana 8), în funcţie de dificultatea conţinutului, de volumul acestuia, de importanţa lui etc.;

5. se completează matricea, pentru fiecare conţinut şi nivel cognitiv, în funcţie de dificultatea conţinutului, de volumul acestuia, de importanţa lui etc.

L / C	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
1.		Cunoaş-tere	Înţele-gere	Apli-care	Anali-ză	Sinte-ză	Eva-luare	**Nr. total**
2.	***C1***	2	1	1	0	0	0	**4**
3.	***C2***	1	1	2	0	1	1	**6**
4.	***C3***	2	2	0	1	0	0	**5**
5.	**To-tal**	**5**	**4**	**3**	**1**	**1**	**1**	**15**

6. se elaborează itemii şi schema de notare.

După cum se observă, şi în aceste cazuri se manifestă subiectivitatea profesorului în fixarea numărului de itemi pentru fiecare nivel şi conţinut al învăţării. Important este ca testele administrate în timpul anului şcolar să respecte aceeaşi matrice, pentru nivelurile cognitive (linia 5).

Dacă în varianta prezentată toţi itemii pot avea valoare egală, în practică profesorii folosesc variante de matrici de specificaţie simplificate, cu un grad mai mare de subiectivitate, în care marchează cu X nivelul cognitiv la care se elaborează itemi pentru conţinuturile selectate şi fixează punctajul în funcţie de diferite criterii (nivelul clasei, dificultatea conţinutului selectat etc.).

	Cunoaş-tere	**Înţele-gere**	**Apli-care**	**Anali-ză**	**Sinte-ză**	**Evalu-are**	**Nr. itemi**
C1	X	-	X	-	X		**3**
C2	-	X	-	-	-	X	**2**
C3	X	-	-	X	-	-	**2**
Nr. itemi	**2**	**1**	**1**	**1**	**1**	**1**	**7**

VI.7.4. SCHEMA DE NOTARE

După proiectarea matricei de specificaţie urmează construirea itemilor şi elaborarea schemei de notare, pe baza căreia vor fi corectate şi notate lucrările. Schema de notare constă în atribuirea unui anumit punctaj fiecărui item.

Dacă pentru itemii obiectivi şi semiobiectivi corect rezolvaţi notarea este mai uşor de realizat, pentru itemii subiectivi, la religie propunem o notare holistică (globală), prin stabilirea de către examinator a unei impresii despre un răspuns în totalitatea sa şi încadrarea acestuia într-o categorie prestabilită. În proiectarea unei scheme de notare de tip holistic, L. Carey[189] propune parcurgerea următoarelor etape:

[189] L. Carey apud A. Stoica (coord.), *Evaluarea curentă şi examenele. Ghid pentru profesori...*, p. 86.

a. stabilirea categoriilor care vor fi utilizate pentru clasificarea răspunsurilor. Pentru educaţia religioasă se poate utiliza următoarea structură: insuficient, suficient, bun, foarte bun, respectiv: 1-4 puncte; 5-6 puncte; 7-8 puncte; 9 puncte; 10 puncte;

b. stabilirea criteriilor de evaluare pentru fiecare categorie (capacităţile demonstrate pentru fiecare categorie);

c. citirea rapidă de către examinator a tuturor răspunsurilor la itemul subiectiv şi formarea unei impresii generale;

d. încadrarea răspunsurilor în categoriile stabilite;

e. recitirea testelor plasate în cadrul aceleiaşi categorii;

f. reîncadrarea anumitor teste în categorii superioare sau inferioare celei în care au fost plasate iniţial;

g. acordarea aceluiaşi punctaj tuturor itemilor plasaţi în aceeaşi categorie.

La punctajul realizat prin rezolvarea itemilor se va aduna punctajul din oficiu, iar punctajul total va fi transformat în notă. Pentru testele de cunoştinţe la clasele I – a IV-a, sunt utili descriptorii de performanţă (vezi Anexa A.2.10), deoarece evaluarea prin calificative nu înseamnă transformarea punctajului în calificative.

Exemplu de test pedagogic de cunoştinţe elaborat pe baza unei matrici de specificaţie

Prezentăm în continuare un exemplu de test de cunoştinţe cu 15 itemi, elaborat pe baza unei matrici de specificaţie, la următoarele conţinuturi ale învăţării: C1 – Taina Botezului; C2 – Taina Mirungerii; C3 – Taina Împărtăşaniei; C4 – Taina Spovedaniei.

Întrucât testul are 15 de itemi, pentru fiecare item se pot acorda 6 puncte (numărul de puncte acordat fiecărui item poate fi şi diferit, în funcţie de nivelurile cognitive din taxonomia lui Bloom). Prin rezolvarea corectă a testului se obţin 90 de puncte, iar 10 puncte se acordă din oficiu. Punctajul obţinut se împarte la 10 şi astfel se obţine o cifră cu zecimale, care în cazul examenelor de departajare va fi nota finală, iar în cazul în care se trece în catalog, va fi rotunjită.

	Cunoaş-tere	Înţele-gere	Apli-care	Ana-liză	Sin-teză	Eva-luare	Nr. itemi
C1	2	1	1	0	0	0	4
C2	1	1	0	1	1	0	4
C3	1	1	0	1	0	0	3
C4	1	1	1	0	0	1	4
Nr. itemi	5	4	2	2	1	1	15

I. Citeşte cu atenţie afirmaţiile de mai jos. Dacă le consideri adevărate, încercuieşte cuvântul *Da* (24 de puncte).

1. Botezul este prima Taină pe care o primeşte omul. Da Nu
2. Botezul se săvârşeşte doar în biserică. Da Nu
3. Mirungerea se poate primi de mai multe ori în viaţă. Da Nu
4. Euharistia a fost instituită în Joia Mare. Da Nu

II. Priveşte imaginea de mai jos (elevului i se prezintă o fotografie cu împărtăşirea unui creştin) şi răspunde, pornind de la aceasta, la următoarele cerinţe (18 puncte):
1. Ce reprezintă imaginea?
2. Cum se numeşte slujba în cadrul căreia se primeşte această Taină?
3. Compară imaginea prezentată cu icoana *Împărtăşirea Apostolilor* şi precizează un aspect de asemănare şi unul de deosebire.

III. Elaborează o compunere cu titlul: *Spovedania, al doilea botez*, care să cuprindă următoarele elemente (18 puncte):
- ce este Spovedania;
- explicaţia expresiei *Spovedania, al doilea botez*;
- care este rolul Spovedaniei în viaţa personală.

IV. Completează următoarele propoziţii (12 puncte):
Taina Botezului a fost instituită de ....., înainte de ....., prin cuvintele *„Mergând, învăţaţi toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh"*, adresate ..... .

V. Rezolvă următoarele cerinţe, referitoare la Taina Mirungerii (18 puncte):
1. Enumeră părţile corpului care sunt unse cu Sfântul Mir.

2. Prin ce se deosebeşte mirul de uleiul sfinţit?
3. Redă printr-o expresie esenţa Tainei Mirungerii.

Fiecare item are 6 puncte (6 x 15 = 90)
Din oficiu: 10 puncte
Nota se obţine prin împărţirea la 10 a numărului total de puncte obţinut.

*
* *

În concluzie, se poate afirma faptul că realizarea unei evaluări eficiente la religie presupune, întâi de toate, conştientizarea de către elevi a valorii acestui demers pentru progresul lor spiritual. Din perspectiva evaluatorului, devine necesară identificarea şi valorificarea din punct de vedere teoretic şi practic a situaţiilor educaţionale relevante pentru o continuă (re)definire a caracteristicilor evaluării şcolare, în acord cu valorile creştine, revelate în Sfânta Scriptură şi Sfânta Tradiţie.

CAPITOLUL VII
FORME DE ORGANIZARE A EDUCAȚIEI RELIGIOASE

Cine nu a admirat cel puțin o dată în viață un mozaic?! Să ne imaginăm următoarea situație: fiecare artist primește același număr de pietricele colorate, cu libertatea de a realiza o icoană, care să respecte erminia. Firește, vom avea atâtea icoane câți iconari.

Așa este și în cazul activităților didactice de diferite tipuri realizate de profesorul de religie, care își propune ca elevii să facă un pas înainte în edificarea icoanei sufletului lor, înspre asemănarea cu Dumnezeu. Corespondențele sunt evidente: icoana – finalitățile activității didactice, pietricelele – conținuturile învățării, tehnica de lucru – strategia didactică, erminia picturii – principiile și legitățile pedagogice. Rezultatul final este evaluat. Acolo se vede și lucrarea lui Dumnezeu, dar și viața religioasă a iconarului, care și-a pus amprenta pe opera creată. Arta și știința pedagogică (teologică și pedagogică), susținute de harul divin, trebuie să însoțească fiecare activitate desfășurată de profesorul de religie cu elevii săi.

Contextele și mediile de învățare recomandate în realizarea educației religioase, menționate de noile programe școlare pentru ciclul primar și gimnazial[190], indică o întreagă paletă a acestora, prin raportare la posibilitățile de organizare, la obiectivul didactic urmărit, la numărul elevilor participanți, la conținuturile vehiculate, la resursele temporale implicate etc.

Biserica și Școala – instituții responsabile de educația religioasă – propun diferite activități educaționale, care pot fi realizate în spațiul școlar și extrașcolar, în context curricular și extracurricular. În funcție de forma

---

[190] ******Programa școlară pentru disciplina Religie, cultul ortodox, clasele pregătitoare, clasa I și clasa a II-a*, aprobată prin ordinul ministrului educației naționale nr. 3418/ 19.03.2013; ******Programa școlară pentru disciplina Religie, cultul ortodox, clasele a III-a și a IV-a*, aprobată prin ordinul ministrului educației naționale nr. 5001/ 02.12.2014; ******Programa școlară pentru disciplina Religie, clasele V-VIII, cultul ortodox*, aprobată prin ordinul ministrului educației naționale nr. 3393/ 28.02.2017.

dominantă de organizare a clasei sau a participanţilor la cateheză, putem identifica:

- activităţi frontale: lecţia/ cateheza, vizita la biserică/ muzeu/ casa memorială, vizionarea unui film etc.;
- activităţi de grup dirijate de profesor/ catehet: cercul de religie, cateheza, participarea la slujbele religioase, consultaţiile, meditaţiile, excursia, pelerinajul, tabăra, elaborarea de reviste şcolare etc.;
- activităţi individuale, bazate pe: lectura individuală, realizarea individuală a unor sarcini educaţionale, elaborarea de lucrări (compuneri/ eseuri/ referate/ proiecte etc.).

Cele mai utilizate forme de organizare a educaţiei religioase sunt: lecţia de religie, cateheza, participarea la slujbele religioase, vizita la biserici şi mănăstiri, pelerinajul, tabăra religioasă, serbarea religioasă, cercul de religie, consultaţiile şi meditaţiile, manifestările cultural-religioase.

VII.1. LECŢIA DE RELIGIE

Lecţia de religie reprezintă o întâlnire unică dintre mai multe persoane care au ţeluri comune şi aşteaptă cu bucurie şi speranţă acest moment special, ce se desfăşoară în fiecare săptămână, o singură oră. Aşa cum în orice succesiune de întâlniri cu o anumită ritmicitate există un scop şi sunt presupuse cel puţin cinci elemente de bază: momentul întâlnirii, pregătirea intrării în acţiunea de bază a întâlnirii, desfăşurarea acţiunii de bază, asigurarea pe parcurs şi/ sau la sfârşit că există „roade" ale întâlnirii, pregătirea viitoarei întâlniri şi momentul despărţirii, şi lecţia de religie îşi propune să realizeze într-un interval bine definit de timp informarea, formarea şi educarea religioasă a elevilor, prin punerea în relaţie a unor elemente didactice care să asigure unitatea dintre finalităţi, conţinut, metode, mijloace de învăţământ, forma de organizare a elevilor, într-o succesiune logică şi cronologică de etape.

Astfel, lecţia *„se constituie într-un program didactic, respectiv un sistem de procedee de lucru şi acţiuni comune ale profesorului şi ale elevilor (expuneri, explicaţii, demonstraţii logice şi experimentale, rezolvări de*

probleme etc.), structurate şi organizate în vederea atingerii obiectivelor propuse şi în vederea activizării elevilor în procesul didactic"[191].

Acest „program didactic" presupune, aşa cum am amintit anterior, mai multe etape, fiecare cu importanţa ei. Din punctul nostru de vedere, esenţa unei lecţii constă în realizarea unui sistem de tip feed-back care, ţinând cont de creşterea volumului informaţional, să diminueze decalajul dintre ceea ce şi cât transmite profesorul şi ceea ce şi cât asimilează şi integrează elevii în propriul sistem de valori. Este vorba şi de asigurarea că predarea-învăţarea a dat „roade".

Trecerea accentului de pe transmiterea de cunoştinţe pe formarea capacităţilor de a opera cu ele şi de a le aplica în diferite contexte a condus la diversificarea categoriilor de lecţii şi a variantelor acestora, în funcţie de scopul principal al activităţii didactice. În proiectarea didactică, profesorul va adopta o atitudine creatoare şi va evita cantonarea în structuri predeterminate, scheme şablon de lecţie, urmărind conceperea şi realizarea de lecţii cât mai divers structurate, care să asigure o anumită dinamică şi să producă efectele vizate de obiective.

VII.1.1. CATEGORII DE LECŢII DE RELIGIE

Pentru fiecare activitate didactică sunt stabilite mai multe sarcini de realizat, una dintre acestea fiind dominantă. Aceasta constituie obiectivul ei principal sau sarcina dominantă (fundamentală), care canalizează activitatea profesorului şi a elevului şi se constituie în criteriu de clasificare a activităţii didactice, adică oferă categoriile de lecţii: lecţia mixtă, lecţia de transmitere şi însuşire de noi cunoştinţe, lecţia de dobândire de noi cunoştinţe, lecţia de formare de deprinderi intelectuale/ practice; lecţia de recapitulare şi sistematizare a cunoştinţelor şi lecţia de evaluare a cunoştinţelor.

[191] M. Ionescu, *Instrucţie şi educaţie. Paradigme, strategii, orientări, modele...*, p. 192.

a) Lecţia de transmitere şi însuşire de noi cunoştinţe

La acest tip de lecţie, rolul preponderent îi revine profesorului. Ponderea cea mai mare în lecţie o are etapa transmiterii de către profesor a noilor cunoştinţe. Se utilizează la începutul unui capitol sau pentru a preda un conţinut cu un grad ridicat de noutate pentru elevi. În acest tip de lecţie se parcurg etapele:

1. moment organizatoric;
2. pregătirea pentru lecţia nouă;
3. anunţarea titlului lecţiei noi şi prezentarea obiectivelor;
4. transmiterea noilor cunoştinţe;
5. fixarea noilor cunoştinţe;
6. activitatea suplimentară;
7. încheierea.

b) Lecţia de dobândire de noi cunoştinţe

În cadrul acestei lecţii, rolul principal îl deţine etapa în care are loc dobândirea de către elevi cu ajutorul profesorului a noilor cunoştinţe. Motto-ul acestei lecţii ar trebui să fie faptul că, pentru elevi, noile cunoştinţe dobândesc valoare numai în măsura în care au participat şi ei la descoperirea lor şi în care încep să înţeleagă utilitatea acestora. Etapele acestei lecţii sunt:

1. moment organizatoric;
2. actualizarea cunoştinţelor;
3. anunţarea titlului lecţiei noi şi prezentarea obiectivelor;
4. dobândirea noilor cunoştinţe;
5. aprecierea rezultatelor elevilor;
6. activitatea suplimentară;
7. încheierea.

În anumite condiţii, în cadrul aceleiaşi unităţi de învăţare sau când există o strânsă legătură între vechile şi noile cunoştinţe, profesorul poate proiecta lecţia de dobândire de noi cunoştinţe prin îmbinarea organică a predării-învăţării-evaluării.

Principalul avantaj constă în faptul că acest tip de lecţie susţine o mai mare flexibilitate a etapelor lecţiei, în special la ciclul gimnazial şi liceal.

c) Lecţia de formare de deprinderi intelectuale/ practice

Pe lângă asimilarea de către elevi a cunoştinţelor religioase, prin predarea religiei se urmăreşte şi formarea unor deprinderi intelectuale şi practice. Aceste lecţii asigură formarea unor competenţe transversale, legate de munca intelectuală şi de practica religioasă. În aceste lecţii se parcurg următoarele etape:

1. moment organizatoric;
2. pregătirea pentru lecţia nouă;
3. anunţarea titlului lecţiei noi şi prezentarea obiectivelor;
4. actualizarea unor cunoştinţe;
5. formarea deprinderii intelectuale şi/sau practice;
6. evaluarea modului de formare a deprinderii;
7. activitatea suplimentară;
8. încheierea.

d) Lecţia de recapitulare şi sistematizare a cunoştinţelor

Lecţia de recapitulare şi sistematizare a cunoştinţelor se realizează la sfârşitul unui capitol, al unui semestru sau al unui an şcolar. Recapitularea se poate desfăşura prin conversaţie, prin activitatea personală a elevului sau prin expuneri de sinteză realizate de către profesor. Întrebările adresate de către profesor vor urmări răspunsuri cu valoare de generalizare, accentul punându-se pe recapitularea noţiunilor de bază. De asemenea, se completează lacunele observate la elevi.

Acest tip de lecţie se desfăşoară după următoarele etape:

1. moment organizatoric;
2. anunţarea conţinuturilor învăţării şi prezentarea obiectivelor;
3. recapitularea şi sistematizarea cunoştinţelor;
4. evaluarea activităţii elevilor;
5. activitatea suplimentară;
6. încheierea.

e) Lecţia de evaluare a cunoştinţelor

Întrucât în activitatea didactică aprecierea prin calificativ sau notă trebuie făcută ritmic, evaluarea cunoştinţelor, a abilităţilor şi a atitudinilor se

realizează în mod constant. Lecţia de evaluare se află în strânsă legătură cu lecţia de recapitulare şi sistematizare a cunoştinţelor (vezi şi VI.5.3.).

În lecţia de evaluare a cunoştinţelor se parcurg următoarele etape:

1. moment organizatoric;
2. prezentarea obiectivelor;
3. evaluarea cunoştinţelor elevilor;
4. activitatea suplimentară;
5. încheierea.

f) Lecţia mixtă (combinată)

În predarea religiei, lecţia mixtă este cel mai des utilizată, în special în ciclul primar şi gimnazial, în condiţiile în care, pe de o parte, comunicarea cunoştinţelor urmăreşte formarea unor capacităţi intelectuale, deprinderi practice, respectiv atitudini, iar pe de altă parte, se asigură evaluarea cunoştinţelor acumulate de elevi de la o oră la alta.

Etapele lecţiei mixte sunt:

1. moment organizatoric;
2. verificarea cunoştinţelor;
3. pregătirea pentru lecţia nouă;
4. anunţarea titlului lecţiei noi şi prezentarea obiectivelor;
5. transmiterea/ dobândirea noilor cunoştinţe / formarea de abilităţi/ formarea de atitudini;
6. fixarea noilor cunoştinţe;
7. aprecierea rezultatelor elevilor;
8. activitatea suplimentară;
9. încheierea.

Etapele enumerate în cadrul fiecărui tip de lecţie nu constituie scheme rigide de structurare a acestora. În stabilirea structurii lecţiei, profesorul trebuie să ţină seama de mai multe condiţii: natura disciplinei şi a conţinuturilor ce urmează a fi predate, nivelul clasei, particularităţile de vârstă ale elevilor etc.

VII.1.2. PROIECTAREA LECȚIEI DE RELIGIE

Proiectarea didactică reprezintă punerea în relație a finalităților, a conținutului învățării și a strategiei didactice în vederea anticipării desfășurării procesului instructiv-educativ. Proiectarea didactică răspunde la patru întrebări: Ce voi face?, Cu ce voi face?, Cum voi face? și Cum voi ști dacă ceea ce trebuia făcut, a fost făcut?

În practica școlară se utilizează diferite modele de proiectare a unei lecții, urmând modelul tradițional sau prin valorificarea unor abordări care propun o structură mai simplă sau cu o mai mare flexibilitate, cum sunt modelul ERR și modelul K-W-L.

VII.1.2.1. Proiectarea tradițională a lecției de religie

Modelul tradițional presupune anticiparea următoarelor momente legate de învățare: verifici ceea ce au învățat elevii/ ce știu deja despre un subiect, corectezi erorile și completezi lacunele, transmiți noile conținuturi sau îi ajuți pe elevi să le descopere, vezi ce au înțeles și cum le aplică în noile contexte și recomanzi o activitate pentru acasă, care să susțină învățarea acestora.

Validat de practica pedagogică datorită avantajelor sale (asigură dobândirea cunoștințelor, conduce la o învățare sistematică, asigură un feed-back eficient), acest model implică anumite reconsiderări, în special date de centrarea pe competențe. Se impune, astfel, diversificarea formelor de organizare a clasei, a strategiilor didactice, a organizării explicite a învățării, care deplasează accentul de pe activitatea centrată pe profesor, pe activitatea profesor-elev.

Proiectul didactic este un plan anticipativ al modului de desfășurare a lecției, care în varianta tradițională cuprinde două părți distincte: date generale și desfășurarea lecției. Vom prezenta mai jos etapele unei lecții mixte:

I. Datele generale

- Data: .....
- Clasa: .....
- Titlul lecției: .....

- Categoria lecţiei: .....
- Competenţele specifice vizate: .....
- Obiectivele operaţionale: .....
- Strategia didactică:
    - metodele de învăţământ: .....
    - mijloacele de învăţământ: .....
    - formele de organizare a clasei: .....
- Bibliografia: .....

II. Desfăşurarea lecţiei, prin parcurgerea mai multor etape:

1. Momentul organizatoric este etapa în care profesorul ia contact cu clasa, rosteşte rugăciunea, notează absenţele, îşi pregăteşte mijloacele de învăţământ şi asigură atmosfera de religiozitate necesară unei lecţii de religie.

2. Verificarea cunoştinţelor din lecţia anterioară se realizează prin diferite metode de evaluare. A începe permanent lecţia cu întrebarea *„Ce aţi avut de învăţat pentru astăzi?"* reprezintă perpetuarea unui model care favorizează redarea unor informaţii memorate (de multe ori, insulare). Verificarea are ca scop identificarea gradului în care elevii şi-au fixat cunoştinţele acasă (poate fi verificată activitatea suplimentară) şi stabilirea de conexiuni între cunoştinţele vechi şi cele noi, corectarea erorilor, completarea lacunelor.

3. Pregătirea pentru lecţia nouă urmăreşte realizarea unor conexiuni între cunoştinţele deja dobândite de elevi şi noţiunile care urmează a fi comunicate. Modalităţile de realizare sunt multiple şi îi oferă profesorului posibilitatea să îşi pună în valoare creativitatea.

4. Anunţarea titlului lecţiei noi şi prezentarea obiectivelor are rolul de a stimula participarea activă a elevilor în activităţile care urmează să fie desfăşurate. Considerăm important ca în această etapă să se prefigureze şi utilitatea noilor cunoştinţe.

5. Transmiterea/ dobândirea noilor cunoştinţe/ formarea de abilităţi/ atitudini deţin ponderea cea mai mare în lecţie. Este important să se accentueze modul în care noile cunoştinţe pot fi aplicate în viaţa de zi cu zi, pentru a deveni parte a experienţei de viaţă a elevilor, pentru a fi integrate în structura unor competenţe, alături de abilităţile şi atitudinile asociate.

6. Fixarea noilor cunoştinţe este etapa în care se obţin cele mai multe date privind asimilarea de către elevi a noilor cunoştinţe şi în care profesorul poate să asigure cel mai important feed-back în lecţie.

7. Aprecierea rezultatelor elevilor poate fi realizată verbal şi/ sau prin calificativ sau notă. De obicei, calificativul/ nota şcolară este rezultatul mai multor evaluări.

8. Activitatea suplimentară este necesară pentru susţinerea învăţării pe termen lung a noilor cunoştinţe. Adeseori, elevii asociază învăţarea acasă la o anumită disciplină de învăţământ cu rezolvarea activităţii suplimentare. Chiar dacă neefectuarea acesteia nu se sancţionează (prin calificativ/ notă), este important ca profesorul să accentueze rolul formativ al acesteia, în special la religie. Aşa cum am mai amintit deja, timpul dedicat acasă învăţării şi efectuării activităţii suplimentare trebuie prezentat elevilor ca „timp cu Dumnezeu". La religie, învăţarea şi activitatea suplimentară nu trebuie puse de elevi exclusiv în relaţie cu orarul pentru a doua zi. Lectura religioasă, mai ales, poate deveni activitate curentă, cu condiţia, din partea profesorului, de a recomanda lecturi cu conţinut formativ şi educativ, corelate cu experienţele de viaţă ale elevilor.

9. Încheierea activităţii se realizează, de obicei, prin prezentarea cu caracter anticipativ a conţinutului care urmează să fie abordat în ora următoare şi prin rugăciunea de la sfârşitul lecţiei.

VII.1.2.2. Proiectarea lecţiei după modelul ERR

La sfârşitul secolului trecut, J.L. Meredith şi K.S. Steele au configurat un model de organizare didactică pentru o situaţie de învăţare sau pentru o întreagă lecţie în perspectiva dezvoltării gândirii critice şi a integrării creative a noilor cunoştinţe: modelul „Evocare – Realizarea sensului – Reflecţie" (ERR)[192].

1. Evocarea sau **actualizarea experienţelor şi cunoştinţelor anterioare** pe care le au elevii în legătură cu tema care va fi abordată în lecţie se realizează prin actualizarea cunoştinţelor anterioare, respectiv analizarea şi

[192] D. Opriş, M. Opriş, *Metode active de predare-învăţare. Modele şi aplicaţii la religie...*, pp. 13-16.

sistematizarea activă a cunoştinţelor anterioare într-o formă nouă, prin activităţi individuale sau de grup, prin intermediul unor organizatori grafici etc. Tot în această etapă, se dezvoltă interesul elevilor pentru noua temă şi li se prezintă scopul explorării subiectului.

2. Realizarea sensului constă în confruntarea elevilor cu noile informaţii, utilizând diferite metode, în cadrul unor activităţi individuale şi de grup. Implicarea cognitivă şi menţinerea interesului acestora pentru activitatea desfăşurată sunt esenţiale. În această etapă, elevii sunt ajutaţi să înţeleagă noile informaţii şi să îşi monitorizeze propria înţelegere.

3. Reflecţia îşi propune consolidarea cunoştinţelor elevilor, reconsiderarea a ceea ce aceştia ştiau sau credeau că ştiu despre un anumit subiect şi apoi restructurarea acestora în scheme care includ informaţiile noi, prin reformularea, respectiv verificarea cunoştinţelor.

Avantajele modelului ERR sunt legate de faptul că accentuează deopotrivă produsul şi procesul învăţării, permite utilizarea unei diversităţi de metode specifice etapelor modelului, contribuie la dezvoltarea spiritului de echipă la elevi, a capacităţii de a accepta opiniile colegilor, de a fi cooperant. Etapele ERR pot fi urmărite pe parcursul lecţiei luată ca întreg sau pentru atingerea unui obiectiv operaţional, în funcţie de situaţia didactică proiectată.

Limitele acestui model de proiectare vin din faptul că presupune existenţa unor condiţii prealabile, cum sunt: existenţa unui set corespunzător de materiale, nivelul de disciplină al clasei, deprinderea elevilor de a lucra în grup şi de a utiliza strategii interactive. În plus, se poate utiliza doar în abordarea conţinuturilor cu grad mediu de dificultate, care nu necesită o intervenţie majoră din partea profesorului. Se pot ivi, de asemenea, unele neajunsuri în cazul rezolvării pe grupe a sarcinilor didactice, când pot să apară dificultăţi în înţelegerea noţiunilor abordate de celelalte grupe. Utilizarea modelului ERR nu este favorizată de actualul sistem de învăţământ românesc, hipercognitivizat, situaţie care nu susţine decât parţial formarea abilităţii elevilor pentru lucrul pe grupe sau în perechi.

VII.1.2.3. Proiectarea lecţiei după modelul K-W-L

Proiectarea după modelul K-W-L, care are la bază această metodă modernă de învăţământ, prezentată de noi în subcapitolul IV.5.11., este utilă îndeosebi în dobândirea noilor cunoştinţe şi în formarea abilităţilor şi a atitudinilor. Modelul de proiectare cuprinde datele generale şi, integrat, tabelul cu cele trei coloane corespunzătoare celor trei secvenţe: „Ştiu", „Vreau să ştiu", „Am învăţat" (vezi modelul prezentat de noi în anexa A4).

Avantajul acestui model de proiectare este dat de faptul că descoperirea noilor cunoştinţe se realizează pornind de la aşteptările elevilor. Principalul dezavantaj este legat de resursele de timp mari pe care le necesită.

VII.1.2.4. Schiţa de lecţie

După obţinerea definitivatului în învăţământ, se recomandă ca profesorul să întocmească proiectul didactic redus (schiţa de lecţie).

Schiţa de lecţie cuprinde datele generale şi punctele esenţiale ale lecţiei.

a) Datele generale

- Data: .....
- Clasa: .....
- Titlul lecţiei: .....
- Categoria lecţiei: .....
- Obiectivele operaţionale: .....
- Strategia didactică:
  - metodele de învăţământ: .....
  - mijloacele de învăţământ: .....
  - formele de organizare a clasei: .....
- Bibliografia: .....

b) Se vor prezenta aspectele esenţiale privind abordarea conţinutului învăţării şi desfăşurarea lecţiei, precizându-se eventualele trimiteri bibliografice în afara manualului, cât şi modalităţile de evaluare a elevilor.

VII.1.3. AUTOANALIZA LECȚIEI

O bună întocmire a unui proiect didactic sau a unei schițe de lecție constituie o importantă premisă pentru realizarea unei lecții reușite. De asemenea, realizarea propriu-zisă a lecției va fi urmată de (auto)evaluarea acesteia și de ameliorarea rezultatelor. În cazul în care profesorul a fost asistat la oră, la final urmează autoanaliza și apoi analiza lecției.

Autoanaliza are trei părți:

1. introducere (motivează categoria de lecție aleasă, prezintă obiectivele propuse, metodele și mijloacele utilizate pentru atingerea obiectivelor);

2. autoanaliza etapelor lecției (prezintă modul în care a proiectat succesiunea etapelor și cerințele acestora);

3. încheiere (desprinde concluziile referitoare la reușita lecției, din punctul său de vedere).

După autoanaliza lecției, persoana/ comisia care a asistat la lecție realizează analiza acesteia, urmată de concluzii și recomandări.

VII.2. CATEHEZA

De-a lungul istoriei Bisericii, termenul catehеză (din grecescul κατηχειν), care la origine înseamnă a învăța prin viu grai (Lc. 1, 4; Rom. 2, 18; Gal. 6, 6), și-a modificat semnificația[193].

În Biserica primară, prin catehеză era denumită activitatea de inițiere în învățătura și viața Bisericii a celor care doreau să îmbrățișeze creștinismul. În Biserica primelor veacuri creștine, termenul și-a lărgit semnificația și definea atât pregătirea candidaților la botez, cât și educația religioasă a celor botezați[194].

Când numărul adulților care se botezau a început să scadă, prin catehеză era definită transmiterea cunoștințelor religioase credincioșilor de toate vârstele

[193] Vasile Gordon, *Cateheze pastorale pe înțelesul tuturor*, vol. I, București, Editura Sophia, 2012, p. 5; Carmen Maria Bolocan, *Catehetica și didactica religiei*, ediția a II-a, Iași, Editura Sf. Mina, 2008, pp.11-14.

[194] Dumitru Vanca, *Icoană și catehеză*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2005, p. 95.

și formarea religioasă a acestora în și prin Biserică, nemaifiind legată de Taina Botezului. Acest înțeles se păstrează până în zilele noastre.

Urmând porunca Mântuitorului Iisus Hristos de a învăța toate neamurile (Mt. 28, 19-20), Biserica a organizat primele școli românești, în care învățământul era aproape în întregime religios și se realiza cu ajutorul cărților de cult (Ceaslovul, Octoihul, Psaltirea etc.). Ulterior, s-a dezvoltat și învățământul laic, susținut de oameni luminați ai Bisericii, unii dintre ei fiind trecuți în rândul sfinților. Îi amintim pe mitropoliții: Iacob Stamati (1792-1802), Veniamin Costachi (1803-1808, 1812-1842), Sfântul Grigorie Dascălul (1823-1834), Sfântul Andrei Șaguna (1848-1873) ș.a.

După un model european, educația religioasă a fost inclusă în planurile de învățământ ale școlilor nou înființate de stat în Țările Române. În anul 1948, ora de religie este suprimată din școală, iar învățământul religios revine exclusiv Bisericii. În octombrie 1950, Sfântul Sinod a hotărât ca, în cadrul cultului divin, în duminici și sărbători, preotul să țină cateheze, practică menținută până în zilele noastre.

Spre deosebire de lecția de religie, la care participă elevi organizați pe clase, în funcție de vârstă, catehizarea se adresează tuturor credincioșilor din biserică. Programele catehetice[195] desfășurate în ultimii ani încearcă să susțină organizarea pe grupe de vârstă, catehezele fiind ținute în special de către preot.

Structura unei cateheze, realizată în mod tradițional, cuprinde următoarele etape: ascultarea cunoștințelor însușite în cateheza anterioară, introducerea, anunțarea, tratarea, intuiția, reproducerea, aprecierea, asocierea, generalizarea, aplicarea în viață și încheierea. Aprecierea propune analiza elementelor pozitive și negative privind fapte sau comportamente, urmând deliberarea conștientă a lor și formularea concluziilor. Această etapă este urmată de asociere, care urmărește stabilirea de corelații între diferite aspecte studiate și/ sau întâlnite în viața de zi de cu zi. Asocierea se poate realiza prin întrebări sau prin citirea unor fragmente din literatura religioasă. Aprecierea și asocierea conduc înspre desprinderea concluziei finale, spre generalizare, care

[195] Un program catehetic destinat copiilor români din diaspora este prezentat în lucrarea Dorin Opriș, Monica Opriș, *Curriculum pentru școlile parohiale duminicale*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2010.

se constituie într-un enunţ, un îndreptar pentru viaţa creştină[196]. Nevoia unor activităţi dinamice, active, inclusiv la nivel parohial, a impus modificări în elaborarea catehezelor, fără ca acestea să fie teoretizate într-un model semnificativ diferit de cel prezentat mai sus.

Între particularităţile catehezei este şi faptul că nu trebuie încadrată în mod obligatoriu de o slujbă a Bisericii, că poate fi rostită nu doar de către clerici, ci şi de alte persoane special pregătite pentru aceasta, în cadrul lăcaşului de cult sau în afara acestuia[197].

În prezent, proiectarea catehezei se află într-un proces de reconsiderare, spre a răspunde cât mai bine profilului psihologic, nivelului spiritual şi aşteptărilor copiilor şi tinerilor, prin diferite programe susţinute de autorităţile bisericeşti (de exemplu, programul catehetic „Hristos împărtăşit copiilor"). Totodată, se remarcă încercarea de raportare a ciclurilor de cateheză şi a modelelor de realizare a acesteia la conţinutul programelor şcolare de religie, în raport cu care să-şi asume explicit o prezenţă complementară[198].

Prezentăm în continuare un plan catehetic de organizare a unei olimpiade de religie, la nivelul parohiilor[199].

Exemplu

Olimpiada, sărbătoarea parohiei şi a eparhiei

De ce sărbătoare?

- pentru ca participarea să fie cu deplină bucurie
- pentru a diminua stresul pe care îl aduce orice evaluare de tip „concurs"
- pentru că un copil trăieşte insuccesul ca pe un eşec personal, amplificat uneori de presiunea pusă de părinţi
- pentru că nu putem măsura credinţa, iar evaluând doar cunoştinţele riscăm să îi îndepărtăm de Dumnezeu pe cei care sunt atraşi mai mult de trăirea credinţei, de practica religioasă

[196] Vezi Dumitru Călugăr, *Catehetica*, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1984; Petre Teodor, *Păcate şi virtuţi. Culegere de cateheze*, Editată de Parohia Valea Plopului, jud. Prahova, 1994.

[197] Ioan Toader, *Metode noi în practica omiletică*, Cluj-Napoca, Editura Arhidiecezana, 1997, pp. 22-24.

[198] D. Opriş, *Dimensiuni creştine ale pedagogiei moderne...*, pp. 242-244.

[199] Acest model a fost realizat la solicitarea Mitropoliei Ortodoxe Române a Europei Centrale şi Meridionale.

Propuneri

- realizarea unor grupuri eterogene formate din 4-5 copii, aproximativ egale ca pregătire în domeniul religios, care să intre în competiție
- organizarea unui ciclu de cateheze pe baza unor materiale suport, care să asigure acces egal la informația de bază[200]
- învățarea unor cântări liturgice, după Nicoale Lungu (glasul VIII)[201]
- participarea copiilor la Sfânta Liturghie, îmbrăcați festiv (eventual, copiii pot avea anumite elemente vestimentare speciale/ specifice zonei sau parohiei), oferirea răspunsurilor la Sfânta Liturghie și primirea Sfintelor Taine
- desfășurarea concursului
- oferirea de premii diverse, pentru cel mai frumos/ cea mai frumoasă: compunere, exprimare, desen, cântec interpretat etc.

Activități catehetice (7-10 ani)	**Evaluare**
• explicarea, pe scurt, a Sfintei Liturghii și încadrarea liturgică a rugăciunii „Tatăl nostru" • explicarea „drumului" de la boabele de grâu și de la boabele de struguri la Sfânta Împărtășanie, pe baza unor imagini • explicarea celor șapte cereri din rugăciunea „Tatăl nostru", la nivelul de înțelegere și trăire a credinței de către copii • învățarea următoarelor cântări liturgice: răspunsurile la ectenii, *Veniți să ne închinăm*, *Sfinte Dumnezeule*, *Aliluia*, *Am văzut lumina*, *Fie numele Domnului*, o priceasnă	• evaluarea unor cunoștințe referitoare la Sfânta Liturghie, prin diferite modalități: răspunsuri la întrebări, completarea unor propoziții, elaborarea unui text structurat referitor la aspecte legate de Sfânta Liturghie (ce este, ce cuprinde, ce daruri oferă creștinii, ce se întâmplă cu darul lor etc.) • scrierea după autodictare a unei cereri din rugăciunea „Tatăl nostru", în limba română și în limba țării în care trăiesc copiii • realizarea unui desen în relație cu cererea din rugăciunea „Tatăl nostru" • rostirea rugăciunii „Tatăl nostru" la Sfânta Liturghie • răspunsurile la Sfânta Liturghie

[200] Adrian Ivan (coord.), *Crezul Ortodox în 12 cateheze*, Craiova, Editura Mitropolia Olteniei, 2015.

[201] Vezi D. Opriș, M. Opriș, *Curriculum creștin ortodox pentru școlile parohiale duminicale...*, pp. 24-26.

Activităţi catehetice (10-14 ani)	Evaluare
• explicarea momentelor Sfintei Liturghii şi încadrarea liturgică a Crezului (fără interpretarea mistico-simbolică) • explicarea Crezului, la nivelul de înţelegere şi trăire a credinţei de către copii, utilizând un set de imagini/ icoane/ texte-suport • învăţarea cântărilor Sfintei Liturghii	• conţinutul unei compuneri structurate, despre: importanţa mărturisirii credinţei, împărtăşirea din acelaşi potir a celor care mărturisesc aceeaşi credinţă • cunoştinţele referitoare la Crez, prin diferite modalităţi: explicarea unei învăţături din Crez, pornind de la un set de imagini/ icoane/ texte-suport; ilustrarea printr-un desen a unei învăţături din Crez; prezentarea evenimentelor din viaţa Mântuitorului menţionate în Crez etc. • rostirea Crezului şi interpretarea unor cântări la Sfânta Liturghie

VII.3. PARTICIPAREA LA SLUJBELE RELIGIOASE

Slujbele religioase presupun un dialog între preot şi credincioşi şi sunt o formă de întărire a comuniunii prin rugăciunea pe care Biserica o adresează Dumnezeului Treimic. Prezenţa în programele şcolare de religie a unor elemente de tip confesional, precum rugăciuni, cântări bisericeşti, activităţi de învăţare care presupun prezenţa în spaţiul sacru susţine participarea elevilor la slujbele religioase, în şcoală sau în afara acesteia.

Pregătirea elevilor pentru participarea la slujbele religioase este legată de valoarea implicării conştiente şi active a creştinului în viaţa Bisericii[202]. Fie că ne referim la Te-Deum-ul organizat cu diferite ocazii (începutul anului şcolar, Ziua Naţională etc.), la parastasul pentru eroii neamului (Ziua Eroilor)

[202] Cercetările arată posibilitatea înregistrării unor rezultate deosebite în plan comportamental, prin implicarea elevilor în viaţa bisericii. Vezi Olivia Andrei, „Rezultate în plan comportamental ale activităţilor realizate în parteneriat Şcoală-Biserică, pentru reducerea actelor violente la elevii de clasa a V-a", în D. Opriş, M. Opriş (coord.), *Religia şi şcoala. Cercetări pedagogice, studii, analize...*, pp. 329-356.

sau la slujbele din biserică (Sfânta Liturghie, Vecernie, Prohodul Domnului etc.), elevii pot rosti rugăciuni şi interpreta cântări religioase şi pot primi Sfintele Taine.

VII.4. VIZITA LA BISERICI ŞI MĂNĂSTIRI

Vizita la biserici şi mănăstiri oferă elevilor posibilitatea dobândirii sau aprofundării cunoştinţelor religioase, scopul fiind consolidarea cunoştinţelor şi formarea de noi abilităţi şi atitudini. Desfăşurarea acestor acţiuni educative este susţinută de faptul că în actualele programe şcolare de religie biserica este considerată şi mediu de învăţare.

În funcţie de scopul urmărit, putem avea:

a) vizite introductive. Sunt organizate cu scopul de a-i pregăti pe elevi pentru înţelegerea cunoştinţelor ce urmează să fie predate. Elevii vor fi pregătiţi pentru a observa anumite elemente de artă religioasă, spre a învăţa din experienţa unor personalităţi religioase, pentru a face corelaţii între explicaţiile ghidului şi propriile cunoştinţe în vederea realizării unor materiale (fotografii, fragmente de film etc.), care pot fi ulterior folosite în lecţiile de religie. Profesorul îi poate susţine pe elevi în exersarea deprinderilor formate în orele de religie, cu privire la actele de cult extern.

b) vizite şi excursii organizate în vederea comunicării de cunoştinţe. Aceste vizite se realizează în vederea însuşirii unor cunoştinţe noi referitoare la locaşul de cult, la viaţa unor sfinţi sau a unor personalităţi bisericeşti (de exemplu, cunoştinţele privind rolul în dezvoltarea culturii româneşti a Sfântului Ierarh Andrei Şaguna, Mitropolitul Transilvaniei, pot fi predate în cadrul unei vizite organizate la Sibiu şi Răşinari, cu următoarele obiective: Catedrala „Sfânta Treime", unde se găsesc sfintele sale moaşte, Facultatea de Teologie „Sfântul Andrei Şaguna", Biblioteca A.S.T.R.A., mausoleul de la Răşinari).

c) vizite şi excursii de consolidare a cunoştinţelor. Se organizează la sfârşitul unui capitol şi valorifică faptul că elevii au acumulat deja o serie de cunoştinţe şi pot fi susţinuţi să-şi dezvolte noi abilităţi şi să-şi consolideze atitudini, în relaţie cu locurile vizitate.

VII.5. PELERINAJUL ŞI TABĂRA RELIGIOASĂ

Învăţarea la religie este una de tip experienţial, astfel că pelerinajul şi tabăra religioasă reprezintă forme de organizare a educaţiei religioase prin care elevii pot să întâlnească modele diferite de trăire a credinţei ortodoxe, sunt puşi în contexte noi de învăţare, pot să-şi clarifice şi să-şi dezvolte propriile trăiri în comuniune cu membrii grupului.

Pelerinajul şi tabăra religioasă contribuie la întărirea legăturii dintre teorie şi practică, dat fiind faptul că acţiunile pe care le presupun se cer pregătite pe aspecte conceptuale şi aplicative, iar realizarea lor implică efort şi exersarea unor virtuţi precum răbdarea, speranţa, credinţa. În plus, realizarea de activităţi în comun alături de ceilalţi participanţi susţine formarea unor virtuţi din sfera moral-socială şi religioasă: respectul, buna cuviinţă, stăpânirea de sine, smerenia, bunătatea, milostenia etc. Trăirile intense şi experienţele dobândite pe parcursul pelerinajului şi al taberei religioase, expresie a prezenţei şi lucrării harului divin, susţin în mod exemplar parcursul devenirii personale, de înnoire a vieţii[203].

Pelerinajele au reprezentat o formă de educaţie încă din perioada Vechiului Testament, dar au cunoscut o dezvoltare deosebită după venirea în lume a Mântuitorului. Creştinii din diferite locuri ale lumii, după modelul magilor din răsărit, au călătorit spre locurile sfinte, de aducere aminte a unor evenimente din viaţa Domnului Iisus Hristos[204]. Ulterior, pelerinajele s-au extins şi la alte locuri din spaţiul creştin. Aceste manifestări religioase constituie o formă de educaţie deopotrivă pentru cei care participă şi pentru cei aflaţi pe drumurile de pelerinaje. Pe de o parte, pelerinii sunt modele de manifestare a credinţei prin cântările, rugăciunile, comportamentul lor religios, iar pe de alta, creştinii le oferă susţinere, cazare şi masă, *„gesturi înţelese ca un demers religios complex, o participare indirectă la pelerinaj"*[205].

---

[203] † P.F. Daniel, *Călătorind cu Dumnezeu – Înţelesul şi folosul pelerinajului*, ediţie revăzută şi completată, Bucureşti, Editura Basilica, 2008.

[204] † Irineu, Arhiepiscop al Alba Iuliei, *Ţara Sfântă, arena operei mântuitoare*, ediţia a doua, revizuită şi completată, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2014, pp. 14-15.

[205] D. Opriş, *Dimensiuni creştine ale pedagogiei moderne...*, pp. 247-250.

Taberele cu tematică religioasă au cunoscut o renaștere și o dezvoltare deosebită în România după 1989. Deși susținerea la nivel oficial a taberelor școlare s-a diminuat constant, experiența în organizare dobândită treptat de profesorii de religie, precum și susținerea de care au beneficiat din partea diferitelor structuri bisericești au făcut ca taberele religioase să fie tot mai apreciate de elevi. În general, acestea se desfășoară la mănăstiri, iar la ele participă elevi de aceeași vârstă sau de vârste apropiate, interesați să aprofundeze cu ajutorul organizatorilor și a invitaților aspecte teoretice sau să se implice în acțiuni de voluntariat cu relevanță pentru domeniul religios.

VII.6. SERBAREA RELIGIOASĂ

Importanța serbărilor religioase în viața creștinilor a condus la nevoia valorificării și în spațiul școlar a potențialului educativ al acestora, prin marcarea unor evenimente într-un cadru festiv, cu includerea unor componente artistice, menite să aducă bucurie și să susțină comuniunea participanților.

În alt plan, prin serbările religioase elevii pot să își pună în valoare talanții primiți de la Dumnezeu. Fie că vorbim despre compunerea sau recitarea unor poezii religioase sau de interpretarea unor cântece, colinde sau a unui rol într-o scenetă, toate acestea dezvăluie valențele sufletești ale omului aflat în căutarea unor forme cât mai diferite de manifestare a trăirilor interioare.

Programele școlare de religie propun între activitățile de învățare organizarea de serbări religioase în preajma marilor sărbători creștine (de exemplu, Vifleiemul sau Irozii, în preajma sărbătorii Nașterii Domnului) sau legate de alte evenimente (hramul bisericii, ziua școlii, Ziua Eroilor).

Un parcurs metodic în organizarea unei serbări care are la bază o scenetă religioasă[206] are următoarele etape:

- profesorul alege sceneta, o prezintă în fața elevilor, apoi împarte rolurile ținând cont de opțiunile și de talentul lor;
- elevii învață acasă textele;

[206] Lucrarea M. Opriș, D. Opriș, I. Horga, *Religia la clasa pregătitoare și la clasa I. Ghid pentru profesori* prezintă câteva exemple de scenete religioase care pot fi interpretate de către elevi.

- piesele muzicale se învaţă cu elevii participanţi;
- elevii repetă sceneta sub îndrumarea profesorului;
- prezentarea scenetei în serbarea şcolară.

Pentru valenţele lor educative, serbările religioase ocupă un loc important în viaţa elevilor, mai ales la ciclul primar.

VII.7. CERCUL DE RELIGIE

Complexitatea aspectelor formative pe care le presupune disciplina religie impune desfăşurarea de activităţi suplimentare, precum cercul de religie. Activitatea de cerc este în interdependenţă cu activitatea de la clasă: lecţia este suportul pe care se sprijină activitatea de la cerc, iar cercul îmbunătăţeşte calitatea educaţiei religioase realizată la lecţii.

Ţinând cont de faptul că participarea la cercul de religie nu este obligatorie, tematica cercului se stabileşte la începutul anului şcolar, pe baza opţiunilor, a intereselor şi a aptitudinilor elevilor.

Rezultatele activităţilor pot valorificate în funcţie de tematică, în diferite moduri: prin albume (dacă tematica vizează aprofundarea unor cunoştinţe sau documentarea despre unele biserici şi mănăstiri), prin spectacole religioase (atunci când tematica vizează învăţarea unor poezii şi cântece religioase sau interpretarea unor scenete religioase), prin organizarea unor expoziţii (dacă tematica urmăreşte dezvoltarea artelor decorative: pictură, sculptură, miniaturi), prin realizarea de reviste şcolare care includ şi creaţii ale elevilor, articole, eseuri, poezii, rebusuri (dacă tematica vizează subiecte de creaţie).

Etapele unei activităţi de cerc a cărui tematică are în vedere organizarea unor expoziţii cu icoane pictate de elevi sunt:

1. prezentarea unor modele de icoane;

2. discuţie despre importanţa vieţii religios-morale a celor care pictează icoane (pot fi prezentate modele de sfinţi iconari şi valorile religioase care susţin pictarea icoanelor: tăcerea, rugăciunea, postul etc.);

3. distribuirea materialelor necesare executării unor lucrări de artă religioasă;

4. descrierea etapelor executării icoanelor;

5. pictarea icoanelor, sub îndrumarea profesorului;

6. analiza icoanelor;
7. organizarea expoziţiei.

Dacă tematica vizează subiecte de creaţie (rebusuri, poezii, compuneri, eseuri), propunem ca etape:

1. prezentarea unor lucrări gata concepute, ca exemple;
2. elaborarea propriilor lucrări, în funcţie de tematică şi finalităţile urmărite;
3. analiza critică a lucrărilor;
4. valorificarea lucrărilor prin publicarea acestora în diferite reviste sau prin participarea la concursuri de creaţie.

VII.8. CONSULTAŢIILE ŞI MEDITAŢIILE

Consultaţiile şi meditaţiile sunt forme de organizare a activităţii didactice care se desfăşoară în afara orelor prevăzute în planul-cadru.

Consultaţiile au următoarele caracteristici:

- se desfăşoară la cererea elevilor şi au caracter facultativ;
- lămuresc întrebări şi probleme care nu sunt cuprinse în programa şcolară;
- oferă îndrumări suplimentare pe marginea unor teme alese de elevi.

Subiectele dezbătute la consultaţii pot fi conexe şi temelor cuprinse în cateheze. În acest fel poate fi corelată activitatea educativă de la biserică cu activitatea profesorului la clasă.

Spre deosebire de consultaţii, meditaţiile se desfăşoară la cererea profesorului, urmăresc pregătirea unor examene sau concursuri şi îi sprijină pe elevii care întâmpină dificultăţi în învăţare.

VII.9. MANIFESTĂRILE CULTURAL-RELIGIOASE

Manifestările cultural-religioase se remarcă prin faptul că includ un număr mare de participanţi. Această categorie include: conferinţele religioase, vizionările de filme cu subiect religios, întâlnirile cu personalităţi religioase, lansările de carte religioasă, simpozioanele etc.

În practica şcolară, o manifestare cultural-religioasă poate avea caracter interdisciplinar şi poate reuni mai multe activităţi, astfel încât să fie rodul contribuţiei unui număr cât mai mare de elevi şi profesori.

Exemplu

Simpozionul dedicat sculptorului Constantin Brâncuşi poate fi asociat cu alte activităţi:

- lucrări susţinute de profesori şi/ sau de elevi;
- organizarea unei expoziţii cu fotografiile celor mai reprezentative sculpturi brâncuşiene şi cu machete ale unor sculpturi;
- vizionarea unor filme reprezentative;
- interpretarea unor aforisme scrise de Brâncuşi etc.

*

* *

Datorită caracterului planificat, programat şi organizat metodic al tuturor activităţilor specifice pe care le propune, educaţia religioasă realizată în şcoală dovedeşte că este în măsură să susţină la un nivel înalt dezvoltarea personalităţii religios-morale a elevilor, prin respectarea rigorilor pedagogice impuse de instituţia şcolară. Complementar cu activităţile realizate în şcoală, cele extraşcolare, desfăşurate individual sau în grup, pun accent într-o mai mare măsură pe latura exterioară şi pe manifestarea vieţii religioase, urmărind formarea unor impresii personale clare şi dezvoltarea vieţii afective şi sociale a elevilor.

ANEXE

A1. PLANIFICĂRI CALENDARISTICE

A.1.1. PLANIFICARE CALENDARISTICĂ ANUALĂ

Conform Programei şcolare pentru disciplina religie, cultul ortodox, clasa I (3418/ 19.03.2013) şi structurii anului şcolar 2016-2017

Anul şcolar:
Unitatea de învăţământ:
Clasa: I
Profesor:

Disciplina: religie
Nr. total de ore: 34
Nr. ore/ săpt.: 1

Semestrul I

REPARTIZAREA ORELOR	Nr. ore	Total ore	CONŢINUTUL VIZAT
Predare-învăţare	14	18	De la tema: Biserica este casa lui Dumnezeu La tema: Omul se bucură de creaţia lui Dumnezeu
Recapitulare şi evaluare	3		
La dispoziţia profesorului	1		

Semestrul al II-lea

REPARTIZAREA ORELOR	Nr. ore	Total ore	CONŢINUTUL VIZAT
Predare-învăţare	12	16	De la tema: Biblia ne vorbeşte despre oameni credincioşi La tema: Binefacerile rugăciunii
Recapitulare şi evaluare	3		
Săptămâna „Şcoala altfel”	1		Temă la alegere

A1.2. PLANIFICARE CALENDARISTICĂ SEMESTRIALĂ

Conform Programei şcolare pentru disciplina religie (nr. 3418/ 19.03.2013) şi structurii anului şcolar 2016-2017

Anul şcolar:
Unitatea de învăţământ:
Clasa: I
Profesor:

Disciplina: religie
Nr. total de ore/ an: 34 (18+16)
Nr. ore/ săpt.: 1

Semestrul I

Domenii	Unităţi tematice	CS	Conţinuturi	Nr. ore	Săpt.
Oră la dispoziţia profesorului			• Cu Dumnezeu într-un nou an şcolar!	1	S_1
Recapitulare			• Ne amintim din clasa pregătitoare	1	S_2
Iubirea lui Dumnezeu şi răspunsul omului	Omul îşi arată iubirea faţă de Dumnezeu în biserică	1.1. 1.3. 2.1. 2.2. 3.1.	• Biserica este casa lui Dumnezeu • Cum arată o biserică • Cum Îl primesc pe Dumnezeu în biserică • Cu cine mă rog în biserică • Cum mă comport în biserică • Ce fac eu pentru biserica mea • Recapitulare	1 1 2 1 2 1 1	S_3 S_4 S_{5-6} S_7 S_{8-9} S_{10} S_{11}
Mari sărbători creştine	Naşterea Domnului, în vers şi în cântec	1.3. 3.1. 3.2.	• Despre colind • Naşterea Domnului în poezia creştină românească	2 1	S_{12-13} S_{14}
Dumnezeu se face cunoscut omului	Omul este fiinţa care crede în Dumnezeu	1.1. 1.2. 2.1. 3.1.	• Omul ascultă cuvântul lui Dumnezeu • Omul se bucură de creaţia lui Dumnezeu	1 1	S_{15} S_{16}
Recapitulare şi evaluare			• Recapitulare şi evaluare semestrială	2	S_{17-18}

Competenţele generale/ Competenţele specifice (CS), din programa şcolară
1. Aplicarea unor norme de comportament specific moralei religioase, în contexte de viaţă uzuale 1.1. Descrierea unor aspecte de bază ale credinţei religioase, prin apelul la experienţa proprie 1.2. Identificarea caracteristicilor comportamentale ale unui creştin, pe baza valorificării unor situaţii din viaţa de zi cu zi şi a exemplelor unor persoane din Biblie 1.3. Aplicarea unor reguli de comportament moral-creştin într-o serie de contexte de viaţă reale sau imaginare
2. Colaborarea cu copiii şi cu adulţii din mediul familiar, în acord cu valorile religioase 2.1. Manifestarea interesului pentru asumarea unor responsabilităţi în cadrul grupurilor din care face parte 2.2. Observarea unor elemente de diversitate în cadrul diferitelor grupuri
3. Explorarea activă a unor elemente din viaţa de zi cu zi, din perspectiva propriei credinţe 3.1. Explicarea semnificaţiei unor evenimente religioase din viaţa comunităţii 3.2. Prezentarea unor sărbători şi evenimente cu conţinuturi şi semnificaţii religioase, cu incidenţă asupra vieţii familiei şi a comunităţii

A1.3. PLANIFICAREA UNITĂȚII DE ÎNVĂȚARE

Naşterea Domnului, în vers şi în cântec

Clasa I

Conform Programei şcolare pentru disciplina Religie (3418/ 19.03.2013)

Conţinuturi ale învăţării	**Competenţe specifice**	**Activităţi de învăţare** (la alegere)	**Resurse**	**Evaluare**
Despre colind	1.1. Descrierea unor aspecte de bază ale credinţei, prin apelul la experienţa proprie	- identificarea în imagini şi texte a unor persoane biblice şi a unor sfinţi	- icoana Naşterii Domnului - Mica Biblie - CD-uri cu colinde - culegeri de colinde - ilustraţii şi filme relevante pentru tema colindului	- verificarea orală - observarea comportamentului elevilor - autoevaluarea - proiectul
	1.2. Identificarea caracteristicilor comportamentale ale unui creştin, pe baza valorificării unor situaţii din viaţa de zi cu zi şi a exemplelor unor persoane din Biblie	- jocuri de rol: „Aşa da/ Aşa nu", cu aplicaţii la diferite contexte relevante (mersul la colindat, primirea darului la colindă)		
	2.2. Observarea unor elemente de diversitate în cadrul diferitelor grupuri	- audierea şi/ sau învăţarea unor colinde din diferite zone ale ţării		
	3.2. Prezentarea unor sărbători şi evenimente cu conţinuturi şi semnificaţii religioase, cu incidenţă asupra vieţii familiei şi a comunităţii	- participarea, pe grupe de lucru, la realizarea de proiecte cu tema: „Despre colind" sau „Colindul în satul bunicilor"		
Naşterea Domnului în poezia creştină românească	3.1. Explicarea semnificaţiei unor evenimente religioase din viaţa comunităţii	- dialog pe tema unor evenimente religioase semnificative din viaţa comunităţii, pornind de la experienţele elevilor	- icoana Naşterii Domnului - Mica Biblie - CD-uri cu colinde - culegeri de colinde - antologii de poezie religioasă	- verificarea orală - observarea activităţii şi comportamentului elevilor - autoevaluarea - proiectul
	3.2. Prezentarea unor sărbători şi evenimente cu conţinuturi şi semnificaţii religioase, cu incidenţă asupra vieţii familiei şi a comunităţii	- dialog pe tema sărbătorii Crăciunului şi a unor aspecte specifice acestora în viaţa familiei sau a comunităţii - realizarea de felicitări, ornamente de Crăciun - învăţarea unor poezii despre Crăciun, la alegere		

A.1.4. PLANIFICARE CALENDARISTICĂ SEMESTRIALĂ
PENTRU ÎNVĂȚĂMÂNTUL SIMULTAN

Conform Programei şcolare pentru disciplina Religie (nr. 3418/19.03.2013) şi structurii anului şcolar 2016-2017

Anul şcolar:
Unitatea de învăţământ:
Clasele: I şi a II-a
Profesor:

Disciplina: religie
Nr. total de ore/ an: 34 (18+16)
Nr. ore/ săpt.: 1

Domenii	CS		Conţinuturi	Conţinuturi	Nr. ore Săpt.	
	I	II	I	II	I	II
			• Cu Dumnezeu la început de an şcolar!	• Cu Dumnezeu la început de an şcolar!	1 S_1	1 S_1
			• Ne amintim din clasa pregătitoare	• Ne amintim din clasa I	1 S_2	1 S_2
Iubirea lui Dumnezeu şi răspunsul omului			***Omul îşi arată iubirea faţă de Dumnezeu în biserică***	***Omul este fiul iubitor al lui Dumnezeu***		
	1.1. 1.2. 2.1. 2.2. 3.1.	1.1. 1.2. 1.3. 2.1. 2.2. 2.3.	• Biserica este casa lui Dumnezeu	• Iubirea, sentimentul cel mai înalt al omului	1 S_3	1 S_3
			• Cum arată o biserică	• Îl am pe Dumnezeu în minte şi în suflet în fiecare zi	1 S_4	1 S_4
			• Cum Îl primesc pe Dumnezeu în biserică	• Rugăciunile de mulţumire şi de laudă aduse lui Dumnezeu	2 S_{5-6}	2 S_{5-6}
			• Cu cine mă rog în biserică	• Darul, dovadă a iubirii noastre faţă de Dumnezeu	1 S_7	2 S_{7-8}
			• Cum mă comport în biserică		1 S_8	
			• Ce fac eu pentru biserica mea	• Ajutorul oferit celorlalţi, semn al iubirii faţă de Dumnezeu	1 S_9	1 S_9
			• Recapitulare	• Recapitulare	1 S_{10}	1 S_{10}
Mari sărbători creştine			***Naşterea Domnului, în vers şi în cântec***	***Crăciunul şi Anul Nou - tradiţii***		
	1.3. 3.1. 3.2.	3.1. 3.2.	• Despre colind	• Tradiţii populare de Crăciun	2 S_{11-12}	2 S_{11-12}
			• Naşterea Domnului în poezia creştină românească	• Tradiţii populare de Crăciun şi de Anul Nou	2 S_{13-14}	2 S_{13-14}

Dumnezeu se face cunoscut omului	1.1. 1.2. 2.1. 3.1.	1.2. 1.3.	*Omul este fiinţa care crede în Dumnezeu*	*Dumnezeu este Tatăl nostru iubitor*		
			• Omul ascultă cuvântul lui Dumnezeu	• Dumnezeu ne iubeşte pe toţi	1 S_{15}	1 S_{15}
			• Omul se bucură de creaţia lui Dumnezeu	• Dumnezeu ne ajută să Îl cunoaştem şi să Îl iubim	1 S_{16}	1 S_{16}
			• Recapitulare şi evaluare semestrială	• Recapitulare şi evaluare semestrială	2 S_{17-18}	2 S_{17-18}

COMPETENŢELE GENERALE/ COMPETENŢELE SPECIFICE (CS) – Clasa I
1. Aplicarea unor norme de comportament specific moralei religioase, în contexte de viaţă uzuale 1.1. Descrierea unor aspecte de bază ale credinţei religioase, prin apelul la experienţa proprie 1.2. Identificarea caracteristicilor comportamentale ale unui creştin, pe baza valorificării unor situaţii din viaţa de zi cu zi şi a exemplelor unor persoane din Biblie 1.3. Aplicarea unor reguli de comportament moral-creştin într-o serie de contexte de viaţă reale sau imaginare
2. Colaborarea cu copiii şi cu adulţii din mediul familiar, în acord cu valorile religioase 2.1. Manifestarea interesului pentru asumarea unor responsabilităţi în cadrul grupurilor din care face parte 2.2. Observarea unor elemente de diversitate în cadrul diferitelor grupuri
3. Explorarea activă a unor elemente din viaţa de zi cu zi, din perspectiva propriei credinţe 3.1. Explicarea semnificaţiei unor evenimente religioase din viaţa comunităţii 3.2. Prezentarea unor sărbători şi evenimente cu conţinuturi şi semnificaţii religioase, cu incidenţă asupra vieţii familiei şi a comunităţii

COMPETENŢELE GENERALE/ COMPETENŢELE SPECIFICE (CS) – Clasa a II-a
1. Aplicarea unor norme de comportament specific moralei religioase, în contexte de viaţă uzuale 1.1. Explicarea unor aspecte specifice propriei credinţe religioase 1.2. Evidenţierea caracteristicilor comportamentale ale unor modele de credinţă 1.3. Aplicarea în mod autonom a unor reguli de comportament moral-creştin în diferite contexte de viaţă reale sau imaginare
2. Colaborarea cu copiii şi cu adulţii din mediul familiar, în acord cu valorile religioase 2.1. Asumarea în mod explicit a unor responsabilităţi în cadrul grupurilor din care face parte 2.2. Descrierea unor elemente de diversitate în cadrul diferitelor grupuri
3. Explorarea activă a unor elemente din viaţa de zi cu zi, din perspectiva propriei credinţe 3.1. Explicarea importanţei unor evenimente religioase din viaţa comunităţii şi a societăţii 3.2. Explicarea rolului diferitelor sărbători şi evenimente cu conţinuturi şi semnificaţii religioase, cu incidenţă asupra vieţii familiei şi a comunităţii

A.2. PROIECTE DE LECȚII DUPĂ MODELUL TRADIȚIONAL

A.2.1. PROIECT DE LECȚIE MIXTĂ
varianta 1: lecție desfășurată în sala de clasă

I. Date generale

Tema: Biserica – locaș de închinare și de sfințire a omului

Clasa: a VII-a

Mediul de învățare: sala de clasă

Tipul de lecție: mixtă

Competențele specifice vizate[207]:

1.2. Compararea unor modalități diverse de manifestare a vieții religioase sau a unor aspecte de învățătură religioasă;

3.3. Argumentarea importanței participării fiecărei persoane la viața spirituală a comunității, ca membru activ al acesteia.

Obiectivele operaționale, în plan cognitiv, *al formării de abilități* și de atitudini (*la sfârșitul activității, elevii vor fi capabili*):

O_1: să identifice pe baza povestirii obiectele de cult dintr-o biserică și slujbele la care se folosesc acestea;

O_2: *să intoneze corect, cu ajutorul profesorului, rugăciunea la intrarea în biserică și cântările religioase: „Câți în Hristos v-ați botezat"; „Trupul lui Hristos primiți"; „Am văzut lumina cea adevărată"*;

O_3: să formuleze cel puțin două argumente privind necesitatea participării active la slujbele bisericești, pe baza experienței proprii sau a altora.

Strategia didactică

- sistemul metodelor didactice utilizate: conversația euristică, dezbaterea, jocul didactic, jocul de rol, analiza textului, cântarea religioasă, rugăciunea
- resurse materiale: fișă de lucru, filme didactice reprezentând biserici din diferite zone ale țării/ locașuri de cult ale diferitelor religii/ confesiuni,

[207] ***Programa școlară pentru disciplina Religie, clasa a VII-a, cultul ortodox*, aprobată prin ordinul ministrului educației naționale nr. 3393/ 28.02.2017.

ilustrații care prezintă pictura interioară și exterioară a bisericilor, CD-uri cu muzică religioasă

- forme de organizare: individual, frontal

Desfășurarea situațiilor de învățare

Etapele lecției	Ob op.	Elemente de conținut	Strategia didactică
Moment organizatoric		• Rostirea rugăciunii la începutul orei • Organizarea clasei pentru începerea lecției	
Verificarea cunoștințelor		• Verificare orală cu ajutorul unor ilustrații și filme didactice, pe aspecte legate de: semnificația cuvântului biserică, elemente de arhitectură și pictură bisericească, locașuri de cult ale diferitelor religii/ confesiuni	- verificare orală - *ilustrații/ film didactic*
Pregătirea pentru lecția nouă		• Pregătirea pentru lecția nouă, prin citirea unor strofe din poezia „Vecernie", de Nichifor Crainic și identificarea unor aspecte legate de folosirea la slujbe a obiectelor sfinte: „Auzi, un clopot mișcă văzduhul peste munți Și se boltește-n sunet cât cerul de mărgean De dincolo de lume te-ndeamnă să renunți O taină fără moarte la veacul pământean [...]. Când, la sfârșitul slujbei, vom săruta sfios Argintul sfintei scoarțe de Evangheliar, Ne va părea o clipă că ne-a zărit Hristos, Mișcând încet perdeaua intrării în altar."	
Anunțarea titlului lecției noi și prezentarea obiectivelor		• Anunțarea titlului lecției noi: Biserica locaș de închinare și sfințire a omului. Obiectele de cult și slujbele la care sunt folosite (II) • Prezentarea obiectivelor	
Dobândirea noilor cunoștințe	O_1	• Analiza unui text referitor la obiectele de cult și slujbele care se săvârșesc cu ajutorul acestora	- analiza textului - *fișa de*

Formarea de abilităţi Formarea de atitudini	O_2 O_3	• Completarea tabelului/ schiţei de lecţie, în corespondenţă cu interpretarea rugăciunii la intrarea în biserică şi a unor cântări religioase din cadrul slujbelor identificate în text: „Câţi în Hristos v-aţi botezat"/ „Trupul lui Hristos primiţi"/ „Am văzut lumina cea adevărată" • Analiza răspunsurilor elevilor • Organizarea unei dezbateri privind slujbele săvârşite în biserică pentru sfinţirea oamenilor şi necesitatea participării active la acestea, pornind de la experienţa proprie sau a altora	*lucru* - activitate individuală/ frontală - cântarea religioasă - dezbatere
Fixarea noilor cunoştinţe		Varianta 1: • Rezolvarea unui rebus pentru evaluarea cunoştinţelor referitoare la părţile componente ale unei biserici Varianta 2: • Jocul „Sunt ghid la biserica mea", pe aspecte legate prezentarea obiectelor de cult din biserică	- jocul didactic - *fişa de lucru* - jocul de rol
Aprecierea rezultatelor elevilor		• Aprecierea verbală şi notarea elevilor	
Activitatea suplimentară		• Realizarea în grupe de 4-5 elevi a unei schiţe/ machete a bisericii din propria parohie, utilizând cunoştinţe de la *educaţie tehnologică*	
Încheierea		• Anunţarea titlului lecţiei următoare • Rugăciunea la sfârşitul orei	

2. Citiţi textul de mai jos şi identificaţi obiectele din biserică şi slujbele care se săvârşesc cu ajutorul acestora.

Ioan, Cristian, Maria şi Teodora lucrează împreună la proiectul *Povestea bisericii mele*, pentru ora de religie. Cei patru sunt colegi de clasă, dar şi vecini, astfel că întâlnirile lor sunt mai uşor de realizat.

Planul l-au făcut împreună: s-au hotărât să realizeze o machetă a bisericii din parohia lor, aşa că, au vorbit cu părintele să îi ajute să descopere lucruri mai puţin cunoscute despre locaşul de închinare unde merg aproape în fiecare duminică. Aşa au aflat cum a fost ales locul pe care a fost construită biserica, cine au fost ctitorii, ce stil arhitectural are, dar şi ce obiecte se află în fiecare din părţile bisericii şi la ce slujbe se folosesc. Multe lucruri le învăţaseră deja, dar acum au avut ocazia să le privească în întregul lor. Şi-au luat şi câteva notiţe:

„În pronaos, într-un colţ este cristelniţa, vasul ca un clopot întors, folosit la Botez pentru întreita afundare în apă sfinţită a copiilor.

În naos este tetrapodul, un suport sculptat frumos, pe care se pun diferite icoane spre închinare. Tot în naos sunt şi prapurii, steaguri speciale folosite atunci când se fac procesiuni: la înconjurarea bisericii în Vinerea Mare sau la slujba Învierii, la binecuvântarea holdelor sau la înmormântare.

Iconostasul, numit şi catapeteasmă sau tâmplă, desparte naosul de altar şi este împodobit cu icoane puse într-o anumită ordine. În sfântul altar, unele obiecte sunt puse pe sfânta masă, chiar şi atunci când nu este slujbă: sfântul antimis, sfânta evanghelie, sfântul chivot, o cruce, sfeşnice cu lumânări. Sfântul antimis, fără de care nu poate fi săvârşită Sfânta Liturghie, este sfinţit de episcopul locului. Acesta este din pânză şi întotdeauna include icoana punerii Domnului în mormânt şi conţine sfinte moaşte de martiri. În sfântul chivot, un obiect care are forma unei biserici, se află Sfânta Împărtăşanie. Astfel, în situaţii deosebite, împărtăşirea se poate realiza în orice moment al zilei, nu doar în cadru liturgic. În partea stângă, pe o măsuţă specială, la proscomidiar, se află sfântul disc şi sfântul potir. Darurile de pâine şi vin aduse de creştini sunt pregătite de preot pe sfântul disc şi în sfântul potir la Proscomidie şi devin cinstite daruri. În timpul Sfintei Liturghii, sunt duse pe sfânta masă, iar după momentul prefacerii devin sfinţite daruri, adică Trupul şi Sângele Domnului. Sfânta Liturghie este o întoarcere a darului: credincioşii duc pâine şi vin şi Îl primesc chiar pe Domnul Iisus Hristos sub chipul pâinii şi al vinului.

În spatele sfintei mese este crucea răstignirii, dusă de preot în mijlocul bisericii la slujba Deniei din Joia Mare. Acolo stă până în seara din Vinerea Mare, după Prohodul Domnului"[208].

[208] D. Opriş, M. Opriş, *Metode active de predare-învăţare. Modele şi aplicaţii la religie...*, pp. 34-36.

Fişă de lucru

Dacă rezolvi corect rebusul de mai jos, pe verticala A-B vei găsi numele locaşului de cult al creştinilor.

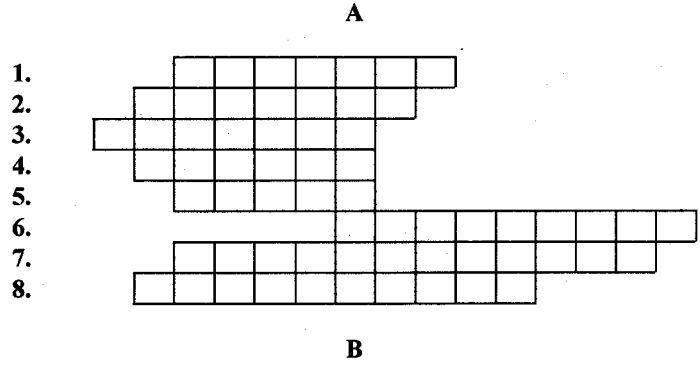

Legendă

1. Cu ea seamănă biserica, privită de departe
2. Parte de orizont spre care este aşezat altarul unei biserici
3. Încăpere a bisericii în care se află cristelniţa
4. Sunt aşezate de-a lungul pereţilor naosului
5. Este cea mai importantă parte a unei biserici
6. Perete care desparte naosul de altar
7. Se află în partea stângă a altarului
8. Se află în mijlocul altarului (2 cuvinte)

A.2.2. PROIECT DE LECŢIE MIXTĂ
varianta 2: lecţie desfăşurată la biserică

I. Date generale

Tema: Biserica – locaş de închinare şi de sfinţire a omului

Clasa: a VII-a

Mediul de învăţare: biserica

Tipul de lecţie: mixtă

Competenţele specifice vizate[209]:

[209] ***Programa şcolară pentru disciplina Religie, clasa a VII-a, cultul ortodox*, aprobată prin ordinul ministrului educaţiei naţionale nr. 3393/ 28.02.2017.

1.2. Compararea unor modalităţi diverse de manifestare a vieţii religioase sau a unor aspecte de învăţătură religioasă;

3.3. Argumentarea importanţei participării fiecărei persoane la viaţa spirituală a comunităţii, ca membru activ al acesteia.

Obiectivele operaţionale, în plan cognitiv, *al formării de abilităţi* şi de atitudini (*la sfârşitul activităţii, elevii vor fi capabili*)[210]:

O_1: să descrie în forma precizată de profesor, cu ajutorul preotului paroh şi/ sau al colegilor, obiectele de cult din biserica vizitată şi slujbele la care se folosesc acestea;

O_2: *să intoneze corect, cu ajutorul profesorului şi/ sau al preotului paroh, rugăciunea la intrarea în biserică şi cântările religioase: „Câţi în Hristos v-aţi botezat"/ „Trupul lui Hristos primiţi"/ „Am văzut lumina cea adevărată"*;

O_3: *să exerseze regulile de comportament religios în biserică învăţate la ora de religie, legate de închinarea la icoane, rostirea rugăciunii, cuviinţa în locaşul sfânt etc.*;

O_4: să prezinte cel puţin două argumente pentru cinstirea obiectelor de cult, pe baza cunoştinţelor dobândite la religie şi a experienţei proprii.

Strategia didactică

- sistemul metodelor utilizate: rugăciunea, deprinderile religios-morale, descrierea, conversaţia euristică, studiul şi interpretarea simbolurilor, iniţierea în practica religioasă (cântarea religioasă, cultul divin)
- resurse materiale: elemente de istorie locală (biserica şi obiectele de cult)
- forme de organizare: individual, frontal

Desfăşurarea situaţiilor de învăţare

Etapele lecţiei	Ob op.	Elemente de conţinut	Strategia didactică
Moment organizatoric		• Organizarea clasei pentru desfăşurarea orei într-un alt mediu de învăţare: biserica	

[210] În funcţie de mediul de învăţare, la acelaşi conţinut al învăţării şi pentru aceleaşi competenţe specifice vizate pot fi atinse obiective operaţionale diferite.

Verificarea cunoştinţelor		• Verificare orală prin intermediul descrierii unor elemente de arhitectură şi pictură bisericească, respectiv a unor elemente de specificitate faţă de locaşurile de cult ale unor confesiuni/ religii din localitate, accesibile în exteriorul bisericii • Rostirea în comun a rugăciunii la intrarea în biserică, închinarea la intrarea în biserică şi la icoana de pe tetrapod, respectând regulile de închinare învăţate la religie • Verificare orală prin intermediul descrierii unor elemente de arhitectură şi pictură bisericească, accesibile în interiorul bisericii	- verificarea orală - activitate frontală - rugăciunea - deprinderile religios-morale - descrierea - *elemente de istorie locală*
Pregătirea pentru lecţia nouă		• Pregătirea pentru lecţia nouă, pornind de la nevoia unor obiecte sfinte pentru săvârşirea slujbelor	
Anunţarea titlului lecţiei noi şi prezentarea obiectivelor		• Anunţarea titlului lecţiei noi: Biserica – locaş de închinare şi sfinţire a omului (II) • Prezentarea obiectivelor	
Dobândirea noilor cunoştinţe	O_1	• Identificarea de către elevi cu ajutorul profesorului şi/ sau al preotului paroh a obiectelor liturgice în fiecare din cele trei părţi ale bisericii, descrierea acestora şi precizarea slujbelor la care sunt folosite	- descrierea - *obiecte de cult* - act. frontală/ individuală
Formarea de abilităţi	O_2	• Interpretarea unor cântări religioase din cadrul slujbelor, indicate de profesor: „Câţi în Hristos v-aţi botezat"/ „Trupul lui Hristos primiţi"/ „Am văzut lumina cea adevărată"	- cântarea religioasă
Formarea de atitudini	O_4	• Dialog despre cinstirea unor obiecte de cult: de ce le cinstim, cum le cinstim (închinarea la icoane, sărutarea crucii şi a Evangheliei, cădirea de către preot a sfintei	- conversaţia euristică

		mese, a icoanelor, a Evangheliei etc.); pot fi aduse în discuţie şi aspecte legate de necinstirea acestora	
Dobândirea noilor cunoştinţe	O_1	• Analiza icoanei de pe tetrapod, pe diferite aspecte: ce reprezintă, ce simboluri pot fi identificate, în ce perioadă liturgică este aşezată pe tetrapod etc.	- studiul şi interpretarea simbolurilor
Formarea de abilităţi	O_3	• Închinarea elevilor la icoana de pe tetrapod, respectând regulile de închinare învăţate la religie	- observarea comp. şi a act. elevilor
Fixarea noilor cunoştinţe		• Organizarea, dacă se poate în curtea bisericii, a jocului „Sunt ghid la biserica mea", pe aspecte legate prezentarea obiectelor de cult din biserică. În rolul ghidului, pe rând, pot fi mai mulţi elevi.	- jocul de rol
Aprecierea rezultatelor elevilor		• Aprecierea verbală şi notarea elevilor	
Activitatea suplimen-tară		• Realizarea pe calculator, în grupe de 4-5 elevi, a unei schiţe/ machete a bisericii în care s-a desfăşurat ora de religie.	
Încheierea		• Anunţarea titlului lecţiei următoare • Rugăciunea la sfârşitul orei („Cuvine-se cu adevărat", rostită sau cântată)	

A.2.3. PROIECT DE LECȚIE MIXTĂ, REALIZATĂ CU AJUTORUL MANUALULUI DIGITAL

I. Date generale

Tema: Învierea Domnului[211]

Clasa: a III-a

Mediul de învățare: sala de clasă

Tipul de lecție: mixtă

Competențele specifice vizate[212]:

1.2. Identificarea principalelor îndatoriri ale unui creştin în relaţie cu semenii, pe baza valorificării unor experienţe din viaţa cotidiană;

3.1. Analizarea semnificaţiei unor evenimente religioase din viaţa comunităţii;

3.2. Prezentarea importanţei unor sărbători şi evenimente cu semnificaţii religioase, din viaţa familiei şi a comunităţii.

Obiectivele operaţionale, în plan cognitiv, *al formării de abilităţi* şi de atitudini (*la sfârşitul activităţii, elevii vor fi capabili*):

O_1: să identifice pe baza textului lecţiei şi a textelor biblice aspectele principale legate de Învierea Domnului;

O_2: *să identifice în icoana „Femeilor mironosiţe la mormântul Domnului" cel puţin două aspecte în relaţie cu textul biblic*;

O_3: să descrie cel puţin două modalităţi de pregătire pentru Paşti şi două modalităţi de sărbătorire a Învierii Domnului, pe baza experienţei proprii sau a altora.

Strategia didactică

- sistemul metodelor utilizate: conversaţia euristică, analiza textului şi a icoanei, cântarea religioasă, IAC

---

[211] Proiectul didactic valorifică elemente din lucrarea: Cristina Benga, Aurora Ciachir, Niculina Filat, Mihaela Ghiţiu, Ioana Niculae, *Religie. Cultul ortodox. Manual pentru clasa a III-a. Semestrul al II-lea*, Bucureşti, Editura Corint Educaţional, 2015, pp. 38-40.

[212] ****Programa şcolară pentru disciplina Religie, cultul ortodox, clasa a III-a*, aprobată prin ordinul ministrului educaţiei naţionale nr. 5001/ 02.12.2014.

- resurse materiale: manual digital, imagini cu renaşterea naturii primăvara, lumânări din Ţara Sfântă, coş cu ouă roşii, film didactic
- forme de organizare: individual, pe grupe, frontal

Desfăşurarea situaţiilor de învăţare

1. Moment organizatoric

- Intonarea troparului Învierii
- Organizarea clasei pentru începerea lecţiei

2. Verificarea cunoştinţelor

- Verificarea orală a unor cunoştinţe referitoare la: ziua în care a înviat Domnul Iisus Hristos, salutul creştinilor, tradiţii de Paşti

3. Pregătirea pentru lecţia nouă

- Pregătirea pentru lecţia nouă prin analiza unui set de fotografii, din perspectiva credinţei în înviere:

- omidă – fluture
- bob de grâu – spic de grâu

4. Anunţarea titlului lecţiei noi şi prezentarea obiectivelor

- Anunţarea titlului lecţiei noi: Învierea Domnului
- Prezentarea obiectivelor

5. Dobândirea noilor cunoştinţe, formarea de abilităţi şi atitudini

- Audiţia integrală a lecţiei, însoţită de lectura individuală
- Dobândirea noilor cunoştinţe prin lectura pe fragmente a textului din manualul tipărit, analiza unor ilustraţii şi icoane, vizionări de filme, discuţii cu elevii, descrierea unor obiecte, pe aspecte legate de:

- relaţia dintre renaşterea naturii primăvara şi Învierea Domnului, cea mai mare sărbătoare creştină (observarea unor ilustraţii cu renaşterea naturii, interpretarea cântării „Din mormântu-ntunecat");
- modul în care este prezentată Învierea Domnului în Sfânta Scriptură şi în icoană (vizionarea filmului cu lecturarea Evangheliei *Învierii* şi analiza icoanei „Femeilor mironosiţe");
- pregătirea pentru sărbătoarea Învierii (discuţii cu elevii despre modul în care s-au pregătit sufleteşte pentru sărbătoarea Învierii);

- modalităţi de sărbătorire (vizionarea filmului despre slujba Învierii, discuţii despre modul în care elevii au sărbătorit Învierea Domnului).

- Transcrierea în caiet a ideilor principale de la „Să reţinem", în paralel cu descoperirea cunoştinţelor. Acestea pot fi formulate şi de elevi, sub îndrumarea profesorului.

6. Fixarea noilor cunoştinţe

- **Varianta 1**

Aplicaţiile 1 şi 2, p. 39 (coloana îngustă), cu vizionarea filmului referitor la venirea Sfintei lumini la Ierusalim. Profesorul le poate arăta elevilor şi un mănunchi de 33 de lumânări de la Ierusalim.

- **Varianta 2**

Aplicaţiile 1 şi 3 de la „Să ne jucăm împreună", p. 40, cu vizionarea filmului referitor la tradiţia înroşirii ouălor

- **Varianta 3**

Aplicaţiile de la „Să fim creativi", p. 40.

7. Aprecierea rezultatelor elevilor

- Aprecierea verbală şi notarea elevilor

8. Activitatea suplimentară

- Aplicaţia 2 de la „Să ne jucăm împreună", p. 40 sau transcrierea a trei „Îndemnuri pentru micul creştin"

- Lecturarea textelor biblice care apar în lecţie

9. Încheierea

- Anunţarea titlului lecţiei următoare (Profesorul poate proiecta această lecţie pentru două ore: de exemplu, poate face o lecţie în care să vizeze preponderent formarea de abilităţi şi atitudini, pe baza aplicaţiilor de la Variantele 2 şi 3 de la „Fixarea noilor cunoştinţe", a textelor biblice care apar în lecţie.)

- Intonarea troparului Învierii

A.2.4. PROIECT DE LECȚIE DE TRANSMITERE ȘI ÎNSUȘIRE DE NOI CUNOȘTINȚE

Tema: Budismul[213]

Clasa: a X-a

Tipul de lecție: transmitere și însușire de noi cunoștințe

Mediul de învățare: sala de clasă

Competențele specifice vizate[214]:

1.4. Identificarea diferențelor dintre spiritualitatea creștină și alte religii, concepte și practici religioase existente în lumea contemporană;

5.3. Valorificarea eficientă a cunoștințelor de istorie a religiilor pentru abordarea unei atitudini responsabile, de acceptare a semenilor care împărtășesc alte religii și convingeri morale.

Obiectivele operaționale, în plan cognitiv, *al formării de abilități* și de atitudini (*la sfârșitul activității, elevii vor fi capabili*):

O_1: să precizeze cele mai importante evenimente din viața lui Budha, pe baza informațiilor primite de la profesor;

O_2: *să utilizeze noțiunile dobândite la religie și istorie în prezentarea din punct de vedere istoric a budismului*;

O_3: să exprime puncte de vedere despre diferențele dintre creștinism și budism, pe baza cunoștințelor dobândite, pe aspectele precizate de profesor.

Strategia didactică

- sistemul metodelor utilizate: explicația, descrierea, problematizarea, lectura și interpretarea textului biblic
- resurse materiale: manualul, ilustrații, slide-uri PowerPoint
- forme de organizare: frontal

---

[213] Vezi și Dorin Opriș, Monica Opriș, Irina Horga, Antoaneta-Firuța Tacea, *Religie. Cultul ortodox. Manual pentru clasa a IX-a*, București, Editura Dacia, 2002, pp. 74-75.

[214] ***Programa școlară pentru disciplina Religie, cultul ortodox, clasa a X-a*, aprobată prin ordinul ministrului educației, cercetării și tineretului nr. 5230/ 01.09.2008.

Desfăşurarea situaţiilor de învăţare

1. Moment organizatoric

- Rostirea rugăciunii la începutul orei
- Organizarea clasei pentru începerea lecţiei

2. Pregătirea pentru lecţia nouă

- Prezentarea unor aspecte privind schimbările în plan religios din cadrul hinduismului
- Prezentarea unui set de imagini care ilustrează diferite aspecte legate de budism, cunoscute de către elevi: statui ale lui Budha, călugări budişti, simboluri (de exemplu, roata cu opt spiţe)

3. Anunţarea titlului lecţiei noi şi prezentarea obiectivelor

- Anunţarea titlului lecţiei noi: Budismul
- Prezentarea sintetică a obiectivelor

4. Transmiterea noilor cunoştinţe

- Prezentarea unor slide-uri PowerPoint, pe următoarele aspecte:

1. De la prinţul Siddhartha Gautama la Budha (560-480 î.Hr.)

- naşterea într-o familie princiară, după un şir de reîncarnări;
- cele patru întâlniri decisive cu: un bătrân părăsit, un om bolnav, un cortegiu funerar, un ascet;
- peregrinările, întâlnirile cu înţelepţi, asceza, meditaţia asupra existenţei umane, care au culminat cu atingerea stării de bodhi (iluminat);
- transmiterea modalităţii prin care oamenii se pot elibera de suferinţă;
- nu s-a considerat întrupare a unei divinităţi sau profet divin.

2. Principii fundamentale ale învăţăturii budiste

- adevărul despre durere
- adevărul despre originea durerii
- adevărul despre înlăturare
- adevărul despre cale

3. Scrieri budiste:

- sutra (învăţăturile rostite de Budha)
- şastra (învăţături compuse de urmaşii lui)

Conţinut: faptele bune şi rolul lor în şirul reîncarnărilor, regulile vieţii monahale budiste, tehnicile yoga de meditaţie şi asceză.

4. Ramuri ale budismului, date de modul în care se poate ajunge la iluminare

a. Hinayana – prin forţe proprii, cale posibilă celor aleşi, călugărilor;

b. Mahayana – cale comună, prin înlocuirea practicilor austere cu atitudini pozitive faţă de ceilalţi şi credinţa în ajutorul lui Budha, care a început să fie venerat ca divinitate;

c. Tantrayana (începând cu secolul al VI-lea d.Hr.) – utilizează practici precum: idolatria, magia, imoralitatea voită.

5. Viaţa cultică

- ceremonii cu prezentare de ofrande
- practici privind venerarea statuii lui Budha
- ridicarea de temple

6. Răspândire

- religie foarte divizată, fără o limbă sacră comună şi fără o dogmă strictă
- răspândită îndeosebi în Asia (China – Tibet, Japonia, Sri Lanka, Mongolia, Coreea, Thailanda, Vietnam), iar mai recent în Europa şi America

5. Fixarea noilor cunoştinţe

- Realizarea oral a unei analize comparative pe aspecte legate de asemănări şi deosebiri între creştinism şi budism pe următoarele aspecte:
  - o învăţătură de credinţă
  - o cărţile sacre
  - o specificul cultului
  - o răspândire

6. Activitatea suplimentară

- Elaborarea unui eseu pe tema semnificaţiei suferinţei în creştinism şi în budism (poate fi utilizat ca element constitutiv al unui portofoliu)

7. Încheierea

- Rugăciunea la sfârşitul orei

A.2.5. PROIECT DE LECȚIE DE DOBÂNDIRE DE NOI CUNOȘTINȚE (exemplul 1)

Tema: Tinerii și preocupările lor (I)

Clasa: a IX-a

Tipul de lecție: dobândire de noi cunoștințe

Mediul de învățare: sala de clasă

Competențele specifice vizate[215]:

1.2. Explicarea importanței împlinirii datoriilor morale și materiale pentru viața și progresul spiritual al creștinului;

3.1. Identificarea și folosirea unor modele de comportament creștin în exemplele din Biblie și din istoria Bisericii;

4.1. Aplicarea normelor moralei creștine în situații concrete de viață;

4.2. Formularea de soluții pentru diferitele probleme ale tinerilor, în lumina învățăturii creștine.

Obiectivele operaționale, în plan cognitiv, *al formării de abilități* și de atitudini (*la sfârșitul activității, elevii vor fi capabili*):

O_1: să precizeze cel puțin trei caracteristici ale copilăriei și tinereții, pe baza unor texte biblice prezentate de profesor;

O_2: *să analizeze studiile de caz prezentate de profesor pornind de la viața unor sfinți, pe toate cele trei aspecte vizate: factorii principali în dezvoltarea personalității, preocupările acestora în tinerețe, virtuțile care i-au caracterizat*;

O_3: să identifice cel puțin cinci acțiuni proprii, în conformitate cu învățătura de credință, referitoare la trăirea credinței.

Strategia didactică

- sistemul metodelor utilizate: conversația euristică, jocul, problematizarea, lectura și interpretarea textului biblic, studiul de caz, analiza textelor, autoevaluarea
- resurse materiale: textul biblic, icoana cu Domnul Iisus Hristos în templu la 12 ani, fișe cu aspecte esențiale din viața unor sfinți

[215] ***Programa școlară pentru disciplina Religie, cultul ortodox, clasa a X-a*, aprobată prin ordinul ministrului educației, cercetării și tineretului nr. 5230/ 01.09.2008.

• forme de organizare: individual, pe grupe, frontal

Desfăşurarea situaţiilor de învăţare

Etapele lecţiei	Ob op.	Elemente de conţinut	Strategia didactică
Moment organizatoric		• Rostirea rugăciunii la începutul orei • Organizarea clasei pentru începerea lecţiei	
Actualizarea cunoştinţelor		• Realizarea de către elevi a unui desen cu un pom fructifer în unul din cele patru anotimpuri, la alegere • Punerea întrebărilor-problemă: Care etapă este cea mai importantă în viaţa unui pom fructifer? Dar în viaţa unui om?, pentru a evidenţia importanţa tinereţii pentru propria mântuire	- jocul didactic - problematizarea - act. individuală
Anunţarea titlului lecţiei noi şi prezentarea obiectivelor		• Anunţarea titlului lecţiei noi: Tinerii şi preocupările lor • Prezentarea sintetică a obiectivelor	
Dobândirea noilor cunoştinţe	O_1 O_2	• Analiza principalelor caracteristici ale copilăriei şi ale tinereţii: puritatea sufletească, inocenţa, smerenia, capacitatea de învăţare şi de perfecţionare, ascultarea etc., cu referiri la texte şi modele biblice: „De nu vă veţi întoarce şi nu veţi fi precum copiii, nu veţi intra în împărăţia cerurilor" (Mt. 18, 3); Domnul Iisus Hristos, model pentru copii şi tineri: participa la viaţa religioasă a comunităţii (Lc. 2, 41-50), „le era supus" Maicii Domnului şi Dreptului Iosif (Lc. 2, 51), lucra ca teslar în atelierul Dreptului Iosif (Mc. 6, 3) etc. • Analiza pe grupe de elevi a unor studii de caz, sfinţi care în tinereţe s-au remarcat prin anumite virtuţi:	- conversaţia - lectura textului biblic - *Biblia* - *icoana* - frontal - studiul de caz

		○ Sfânta Cuvioasă Parascheva ○ Sfântul Ioan Valahul ○ Sfântul Ioan Iacob Hozevitul ○ Sfântul Ioan Gură de Aur ○ Sfântul Vasile cel Mare ○ Sfântul Grigorie Teologul Vor fi urmărite aspecte precum: factorii care au contribuit la formarea lor religioasă, preocupările lor (participarea la sfintele slujbe, studiul, munca), virtuţile care i-au caracterizat (milostenia, rugăciunea, smerenia, curăţia trupească şi sufletească, ascultarea, răbdarea, curajul).	- *fişe de lucru* - activitate pe grupe
	O_3	• Realizarea unei activităţi de autoevaluare a trăirilor şi comportamentelor, pornind de la exemple de activităţi organizate în familie, în şcoală sau în comunitate, în conformitate cu învăţătura creştină, la care elevii au participat	- autoevaluarea - conversaţia
Aprecierea rezultatelor elevilor		• Aprecierea verbală şi notarea elevilor	
Activitatea suplimentară		• Analizarea unui text din perspectiva nevoii de modele: „Tânărul nu ştie să se apere singur, să-şi apere singur ce are mai bun: propria sa tinereţe; căci chiar în el sunt unele îndemnuri, ispite, instincte pur şi simplu, care îl trimit la maturitate. Şi totuşi în inima lui stăruie o nostalgie de calitate: el caută ucenicia, caută învăţătorul" (Constantin Noica, *Jurnal filosofic*).	
Încheierea		• Precizarea faptului că ora viitoare vor continua tema, pornind de la conţinutul activităţii suplimentare • Rugăciunea la sfârşitul orei	

A.2.6. PROIECT DE LECŢIE DE DOBÂNDIRE DE NOI CUNOŞTINŢE (exemplul 2)

Tema: Iubire şi dreptate în viaţa creştină

Clasa: a X-a

Tipul de lecţie: dobândire de noi cunoştinţe

Mediul de învăţare: sala de clasă

Competenţele specifice vizate[216]:

3.1. Identificarea şi prezentarea unor modele de comportament creştin, în exemplele personalităţilor biblice şi în cele din istoria bisericească românească;

3.2. Argumentarea importanţei aplicării învăţăturilor moralei creştine în contextul social complex, complicat şi paradoxal al lumii contemporane;

4.1. Identificarea modalităţilor concrete de aplicare a virtuţilor creştine în diferite situaţii de viaţă;

4.2. Analizarea consecinţelor negative a comportamentului care încalcă morala creştină, asupra vieţii personale şi asupra comunităţii.

Obiectivele operaţionale, în plan cognitiv, *al formării de abilităţi* şi de atitudini (*la sfârşitul activităţii, elevii vor fi capabili*):

O_1: să identifice corect relaţia iubire-dreptate în viaţa socială, pe baza cunoştinţelor dobândite;

O_2: *să analizeze fiecare din textele biblice propuse, în relaţie cu aspectele despre iubire şi dreptate prezentate*;

O_3: să prezinte cel puţin un exemplu de situaţie care reflectă existenţa/ inexistenţa echilibrului între iubire şi dreptate, observate în viaţa de zi cu zi.

Strategia didactică

- sistemul metodelor utilizate: conversaţia euristică, brainstorming, analiza textelor, lectura şi interpretarea textului biblic, ciorchinele, dezbaterea
- resurse materiale: textul biblic, textul lecţiei, fişe de lucru
- forme de organizare: individual, pe grupe, frontal

---

216 ***Programa şcolară pentru disciplina Religie, cultul ortodox, clasa a X-a*, aprobată prin ordinul ministrului educaţiei, cercetării şi tineretului nr. 5230/ 01.09.2008.

Desfăşurarea situaţiilor de învăţare

1. Moment organizatoric

- Rostirea rugăciunii la începutul orei
- Organizarea clasei pentru începerea lecţiei

2. Actualizarea cunoştinţelor

- Discuţie despre valoarea libertăţii şi a responsabilităţii, pornind de la modelul oferit de Sfântul Emilian din Durostor
- Organizarea unei activităţi de identificare a două virtuţi împropriate de Sfântul Emilian din Durostor, în relaţie cu Dumnezeu şi cu semenii, pe baza fişei de lucru, prin brainstorming
- Prezentarea răspunsurilor şi identificarea iubirii şi a dreptăţii, drept virtuţi principale în viaţa unui creştin

3. Anunţarea titlului lecţiei noi şi prezentarea obiectivelor

- Anunţarea titlului lecţiei noi: Iubire şi dreptate în viaţa creştină
- Prezentarea obiectivelor

4. Dobândirea noilor cunoştinţe

- Completarea pe grupe de câte 4-5 elevi a unui ciorchine, pentru cuvintele-cheie: iubirea, respectiv dreptatea, prin tragere la sorţi
- Discutarea celor doi ciorchini, pe următoarele aspecte:

  1. Iubirea, valoarea centrală în creştinism
  - Iubirea lui Dumnezeu faţă de om
  - Iubirea omului faţă de Dumnezeu
  - relaţia dintre iubirea faţă de Dumnezeu şi faţă de semeni

  2. Dreptatea, valoare fundamentată pe iubire
  - Dumnezeu este drept
  - Dumnezeu îl va răsplăti pe om pentru fiecare lucru bun pe care l-a făcut
  - echilibrul între iubire şi dreptate în viaţa creştinului
- Analiza textelor biblice care susţin valoarea iubirii şi a dreptăţii, pe baza fişei de lucru

- Organizarea unei discuţii pornind de la situaţii concrete, în care:
  a. respectarea dreptăţii poate determina renunţarea la iubirea faţă de aproapele;
  b. absolutizarea iubirii faţă de aproapele poate determina încălcarea dreptăţii.
- Precizarea unor modalităţi de echilibrare a relaţiei iubire-dreptate pentru situaţiile analizate

5. Aprecierea rezultatelor elevilor

- Aprecierea verbală şi notarea elevilor

6. Activitatea suplimentară

- Imaginarea unui final pentru povestirea „Judecarea prietenului":
  „Într-un orăşel de provincie, unui judecător i-a venit spre judecată un caz ciudat. Inculpatul era tocmai prietenul lui cel mai bun, reclamat de cineva într-o cauză oarecare, pasibilă la condamnare cu amendă de la cinci la zece mii de lei. Cunoscând prietenia lor, tot oraşul era curios să vadă cum va rezolva judecătorul cazul. Sala de judecată a devenit neîncăpătoare. Majoritatea era de partea reclamantului, care părea să aibă dreptate. La un moment dat, judecătorul a intrat în sală...

7. Încheierea

- Anunţarea titlului lecţiei următoare
- Rugăciunea la sfârşitul orei

Fişă de lucru

1. Citiţi textul următor, care prezintă evenimente din viaţa Sfântului Emilian din Durostor († 362):

În timpul persecuţiei împăratului Iulian Apostatul, Capitolin, prefectul Traciei, a fost trimis în cetatea Durostor (Silistra de astăzi) pentru a-i prinde pe creştini.

Aflând de la conducătorii cetăţii că nimeni nu s-a declarat creştin, Capitolin a organizat o petrecere. În acest timp, soldatul Emilian, fiul prefectului din Durostor, pentru că era creştin şi a vrut să arate că idolii „sunt pietre fără suflet", a intrat în templu şi a spart cu un ciocan toate statuile zeilor şi sfeşnicele şi a răsturnat altarele cu jertfe. Când s-a descoperit fapta, a fost

arestat un om nevinovat care trecea prin faţa templului. Auzind acestea, Emilian şi-a recunoscut fapta şi a mărturisit că este creştin. A fost aruncat într-un cuptor, dar a rămas neatins de flăcări. Imediat după această minune, s-a rugat lui Dumnezeu să-i primească sufletul şi a murit.

Trupul lui a fost îngropat de creştinii din Durostor (*Acte martirice*).

a) Analizaţi faptele acestuia din perspectiva libertăţii şi a responsabilităţii.

b) Identificaţi două virtuţi ale Sfântului Emilian, în relaţie cu Dumnezeu şi cu semenii.

2. Realizaţi un ciorchine pentru cuvântul-cheie iubire/ dreptate.

3. Analizaţi textele biblice următoare în relaţie cu iubirea şi dreptatea:

Textul biblic	**Ce învăţătură desprindem?**
• „Dumnezeu este iubire şi cel ce rămâne în iubire rămâne în Dumnezeu şi Dumnezeu rămâne întru el" (I In. 4, 16).	
• „Căci Dumnezeu aşa a iubit lumea, încât pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat ca oricine crede în El, să nu piară, ci să aibă viaţă veşnică. Căci n-a trimis Dumnezeu pe Fiul Său în lume ca să judece lumea, ci ca să se mântuiască, prin El, lumea" (In. 3, 16-17).	
• „Iubirea este de la Dumnezeu" (I In. 4, 7).	
• „Cel ce nu iubeşte n-a cunoscut pe Dumnezeu" (I In. 4, 8).	
• „Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău cu toată inima ta, cu tot sufletul tău şi cu tot cugetul tău. Să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi" (Mt. 22, 37; 39).	
• „La Dumnezeu nu este părtinire" (Rom. 2, 11).	
• „Şi cel ce va da de băut unuia dintre aceştia mici numai un pahar cu apă rece, în nume de ucenic, adevărat grăiesc vouă: nu va pierde plata sa" (Mt. 10, 42).	
• „Toate câte voiţi să vă facă vouă oamenii, asemenea şi voi faceţi lor" (Mt. 7, 12).	

A.2.7. PROIECT DE LECŢIE DE DOBÂNDIRE DE NOI CUNOŞTINŢE (exemplul 3)

Tema: Familia creştină. Studiu de caz: Familia Sfântului Constantin Brâncoveanu

Clasa: a XI-a

Tipul de lecţie: dobândire de noi cunoştinţe

Mediul de învăţare: CDI

Competenţele specifice vizate[217]:

3.2. Analizarea responsabilităţilor şi a modului de implicare a tânărului creştin în familie şi în societatea contemporană;

4.2. Analizarea consecinţelor negative ale comportamentelor care încalcă morala creştină, asupra vieţii personale şi asupra comunităţii;

Obiectivele operaţionale, în plan cognitiv, *al formării de abilităţi* şi de atitudini (*la sfârşitul activităţii, elevii vor fi capabili*):

O_1: să analizeze fără a fi ajutaţi textele prezentate, din perspectiva modelului de credinţă oferit de Sfântul Constantin Brâncoveanu;

O_2: *să utilizeze reţeaua Internet pentru realizarea sarcinilor de lucru prezente în fişa de lucru, în timpul indicat de profesor*;

O_3: să propună, pornind de la modelul sfinţilor brâncoveni, modele de trăire a credinţei pentru familiile creştine de astăzi, pentru aspectele vizate.

Strategia didactică

- sistemul metodelor utilizate: rugăciunea, conversaţia euristică, exerciţiul, lectura, IAC, jocul de rol, studiul de caz
- resurse materiale: fişe de lucru, albume, literatura religioasă, CD, acatistul Sfinţilor Martiri Brâncoveni
- forme de organizare: individual, pe grupe, frontal

---

217 ***Programa şcolară pentru disciplina Religie, cultul ortodox, clasa a XI-a*, aprobată prin ordinul ministrului educaţiei, cercetării şi tineretului nr. 5230/ 01.09.2008.

Desfăşurarea situaţiilor de învăţare

1. Moment organizatoric

- Rostirea rugăciunii la începutul orei
- Organizarea clasei pentru începerea lecţiei

2. Actualizarea cunoştinţelor

- Discuţie privind importanţa familiei pentru mântuire, pornind de la faptul că unii dintre sfinţii din calendar, în timpul vieţii pământeşti au fost căsătoriţi şi au avut copii.

3. Anunţarea titlului lecţiei noi şi prezentarea obiectivelor

- Anunţarea titlului lecţiei noi: Familia creştină. Studiu de caz: Familia Sfântului Constantin Brâncoveanu
- Prezentarea obiectivelor

4. Dobândirea noilor cunoştinţe

- Prezentarea de către profesor, pe scurt, a principalelor repere biografice ale Sfinţilor Martiri Brâncoveni
- Organizarea clasei pentru realizarea activităţilor individuale pe baza unor fişe de lucru, pe următoarele aspecte:

1. moralitatea membrilor familiei domnitorului martir;
2. ctitorii brâncoveneşti: Complexul mănăstirii Hurezi, mănăstirea Surpatele, mănăstirea Sâmbăta de Sus, biserica Sfântul Gheorghe Nou ş.a.;
3. atitudinea Sfântului Constantin Brâncoveanu la moartea fiicei lui, Maria, şi în faţa martiriului fiilor lui.

- Propunerea de către elevi a unor modele pentru familia creştină, pentru fiecare din aspectele urmărite prin activitatea individuală/ pe grupe, valorificând informaţiile dobândite în lecţie
- Rostirea unei rugăciuni către Sfinţii Martiri Brâncoveni

5. Aprecierea rezultatelor elevilor

- Aprecierea verbală şi notarea elevilor

6. Activitatea suplimentară

- Lecturarea unei poezii referitoare la Sfântul Constantin Brâncoveanu, scrisă de Ioan Alexandru, folosind reţeaua Internet

7. Încheierea

- Rugăciunea la sfârşitul orei

Fişa de lucru nr. 1

1. Identificaţi în textele următoare virtuţile membrilor familiei domnitorului martir Constantin Brâncoveanu[218]:

„Dacă voievozii acelor timpuri nu-şi refuzau plăcerile zgomotoase, adulterul, copiii din flori şi trista glorie a beizadelor bezmetice, Constantin întreţinea cultul familiei şi exercita un control riguros asupra moravurilor curţii. Doamna Maria era un model de virtute, coconii săi deprinseseră patima bibliotecii, domnul însuşi era un cărturar; creştinismul său însemna mai mult decât un factor de politică externă, era trăire personală" (Valeriu Anania, *Constantin Brâncoveanu – martir al Bisericii şi al neamului*).

Sfântul Antim Ivireanul, îl prezintă astfel pe Principele martir Constantin: „este smerit, înţelept şi cuminte, dispreţuieşte vorbele deşarte şi laudele uşoare ca fiind proprii celor ce vor să se arate înţelepţi, dar nu sunt cu adevărat astfel". Tot el vorbeşte laudativ despre toţi fiii domnitorului: „Am fericit pe prealuminatul nostru Domn, că între alte haruri dăruite de Dumnezeu, i-a hărăzit Dumnezeu preaînălţimii Sale şi fii care pentru preamarea lor virtute arătată înainte de vreme, sunt râvniţi în lume şi pizmuiţi".

„Fiind fiul tău, e firesc să-ţi aduc acest mic rod al minţii mele. Dar eu [l-am scris] nu ca să fiu lăudat, căci predica mea este nevrednică de laudă, ci pentru ca să o citeşti tu cu ochi senin, căci privirea ta preablândă îmi este îndeajuns" (Sfântul Ştefan Brâncoveanu, *Introducere la predica scrisă cu ocazia onomasticii tatălui său*, în anul 1701).

a. Sfântul Constantin Brâncoveanu: _____

b. Doamna Maria Brâncoveanu: _____

c. Copiii Sfântului Constantin Brâncoveanu: _____

2. Joc de rol. Formaţi perechi de elevi şi imaginaţi un dialog între doi membri ai familiei Sfântului Constantin Brâncoveanu, despre nevoia unei vieţi religioase încă din tinereţe. Prezentaţi-l în faţa colegilor.

---

[218] În funcţie de nivelul dotărilor CDI, textele pot fi identificate de elevi şi din alte surse: cărţi, copii ale unor manuscrise etc.

Fişa de lucru nr. 2

1. Utilizând reţeaua Internet, realizaţi un microproiect pe tema „Sfântul Martir Constantin Brâncoveanu, ctitor de locaşuri sfinte", în care să prezentaţi pe scurt repere religioase, arhitecturale, geografice şi istorice pentru una din ctitoriile acestui domnitor.

2. Joc de rol. Elaboraţi un dialog între Sfântul Constantin Brâncoveanu şi fiii săi, prin care le vorbeşte despre nevoia unor biserici care să dăinuie în timp prin frumuseţe şi îi îndeamnă să îi urmeze exemplul. Prezentaţi în faţa colegilor dialogul vostru.

Fişa de lucru nr. 3

1. Utilizând reţeaua Internet, realizaţi un microproiect pe tema „Sfinţii Principi Brâncoveni, ctitori de locaşuri sfinte", în care să prezentaţi pe scurt repere religioase, arhitecturale, geografice şi istorice pentru una din ctitoriile fiilor acestui domnitor.

2. Joc de rol. Consideraţi că sunteţi unul dintre fiii domnitorului martir, care discută cu prietenii despre nevoia şi importanţa sfaturilor primite de la părinţi pentru o viaţă religioasă şi pentru implicarea în viaţa Bisericii.

Fişa de lucru nr. 4

1. Analizaţi textele de mai jos din perspectiva atitudinii Sfântului Constantin Brâncoveanu la moartea fiicei lui, Maria **(a)** şi înaintea martiriului suferit împreună cu cei patru fii, la Istanbul, în 15 august 1714 **(b-d)**.

a. „Şi, cu multa înţelepciune ce avea, au mulţumit lui Dumnezeu Celui Ce stăpâneşte şi moartea şi viaţa, lăudând şi slăvind numele Sfinţiei Sale" (*Cronica anonimă*).

b. „Iar Constandin-vodă dulce îi săruta
Şi den gură îi mângâia:
- Nu vă, fiilor, spăreaţi,
Ci pe Dumnezeu rugaţi;

Şi strigaţi cu tărie
Şi cu glas de bucurie,
Că puţintică durere vom lua,
Cu Dumnezeu din ceruri ne vom încununa."
(Anonim, *Istoria lui Constandin-Vodă Brâncoveanu*)

c. „De se poate tată să nu mor
Să am partea-ntreagă de pruncie
Fraţii tăi mai mari au şi ajuns
Prinţi de foc în altă-mpărăţie.
Ni se cere să ne lepădăm
De credinţa sângelui din vine
Dar nu e haină, pruncul meu,
S-o dezbraci în voie pe coline" [...]
„Vin şi eu degrabă fiii mei
Şi vom fi de-a pururi împreună
Ce uneşte duhul pe pământ
Cerul numai unge şi-ncununã."
(Ioan Alexandru, *Imnul lui Constantin Brâncoveanu*)

d. „Mai bine să mori în legea creştinească, decât să te faci păgân, lepădându-te de Iisus Hristos, pentru a trăi câţiva ani mai mult pe pământ". Copilaşul ascultă, ridică capul şi cu glas îngeresc zice gâdelui: «Vreau să mor creştin! Loveşte!»" (Andrea Memmo, plenipotenţiarul Veneţiei la Poartă, martor la execuţie).

2. Prezentaţi o întâmplare care să evidenţieze modul în care părinţii v-au ajutat să treceţi printr-o încercare. Ce aţi simţit faţă de ei?

A.2.8. PROIECT DE LECȚIE DE FORMARE DE DEPRINDERI PRACTICE

Clasa pregătitoare

Titlul lecției: Crucea, semnul creștinilor

Tipul lecției: formare de deprinderi practice

Durata: 45/ 50 minute (35' – predare-învățare-evaluare, 10/ 15' – activități ludice)

Competențele specifice vizate:

1.1. Recunoașterea unor elemente de bază ale credinței religioase;

1.3. Aplicarea unor reguli de comportament moral-creștin în contexte de viață familiare;

3.1. Explicarea semnificației unor evenimente religioase cunoscute[219].

Obiectivele operaționale, în plan cognitiv, *al formării de abilități* și de atitudini (*la sfârșitul activității, elevii vor fi capabili*):

O_1: să identifice crucea, ca semn al creștinilor, în diferite contexte familiare, pe baza aspectelor prezentate de profesor;

O_2: *să execute corect semnul crucii, rostind cuvintele care o însoțesc, în urma îndrumării făcute de profesor*;

O_3: să precizeze, pe baza propriei experiențe, cel puțin patru aspecte legate de închinare (care răspund la întrebările: când, unde, cum, de ce s-au închinat?).

Strategia didactică:

- metode și procedee didactice: jocul didactic, deprinderile religios-morale, povestirea, descrierea, conversația, cântarea religioasă
- *mijloace de învățământ*: cruce, bețișoare, plastilină, ilustrații în care apare crucea, literatura religioasă, fișele de lucru[220]
- forme de organizare: frontal, individual, pe grupe

[219] ***Programa școlară pentru disciplina Religie, cultul ortodox, clasa pregătitoare*, aprobată prin ordinul ministrului educației naționale nr. 3418/ 19.03.2013.

[220] Monica Opriș, Dorin Opriș, Irina Horga, *Religia la clasa pregătitoare. Fișe de lucru*, București, Editura Basilica, 2015, pp. 40-43.

Desfăşurarea activităţii

Etapele lecţiei	Ob. op.	Secvenţe de instruire şi evaluare	Strategia didactică
Moment organizatoric		• Rostirea rugăciunii de început • Organizarea clasei pentru începerea lecţiei	- rugăciune - frontal
Pregătirea pentru lecţia nouă		• Organizarea jocului: ***Să construim,*** prezentat în fişa de lucru: - realizarea şi prezentarea de către elevi a crucii construite din două beţişoare şi o bucată de plastilină; - explicarea de către profesor a formelor realizate (vor fi apreciate şi alte forme de cruce decât cea consacrată); - valorificarea unor cunoştinţe despre cruce.	- joc didactic - descrierea - *beţişoare* - *plastilină* - frontal - individual - pe grupe
Anunţarea titlului lecţiei noi şi prezentarea obiectivelor		• Anunţarea titlului lecţiei noi – Crucea, semnul creştinilor • Prezentarea obiectivelor	
Actualizarea unor cunoştinţe		• Descrierea icoanei Răstignirii, din fişa de lucru, pe aspecte referitoare la: - importanţa crucii, pornind de la faptul că Domnul Iisus Hristos a fost răstignit pentru păcatele oamenilor (se poate face o scurtă evaluare a unor aspecte din lecţia anterioară *Ce înseamnă să fiu creştin*); - locurile unde se întâlneşte crucea.	- conversaţia - descrierea - icoana - *ilustraţia* - frontal - individual
Formarea deprinderii practice	O_1 O_2	• Analizarea gestului închinării făcut de cei doi fraţi din imaginea de pe fişă, prin întrebări: Ce fac cei doi fraţi? Cu ce mână îşi fac cruce? De ce îşi fac cruce? Unde se află copiii atunci când îşi fac cruce? • Învăţarea gestului închinării şi a cuvintelor însoţitoare: - închinarea model, realizată de profesor;	- descrierea - *ilustraţia* - deprinderile religios-morale

	O_3	- expunerea regulilor de închinare; - exersarea mişcărilor; - învăţarea cuvintelor la începutul rugăciunii; - închinarea model însoţită de rostirea cuvintelor; - desprinderea corespondenţei dintre mişcări şi cuvinte; - exersarea gestului închinării şi a cuvintelor însoţitoare: frontal, pe grupe, individual. • Lecturarea de către profesor a unui text despre cruce, în spaţiul din clasă destinat lecturii • Analizarea împreună cu elevii a imaginii de pe fişă, pe aspecte legate de închinare: cum, unde se închină cei doi fraţi? • Conversaţie referitoare la diferite aspecte din viaţa elevilor, legate de cruce: unde o întâlnim, când/ cum/ unde/ de ce ne închinăm	- conversaţia - explicaţia - frontal - individual - pe grupe - povestirea - *literatura religioasă* - conversaţia
Evaluarea modului de formare a deprinderii		• Evaluarea de către profesor a modului în care elevii au învăţat gestul închinării	- observarea activităţii elevilor - frontal - individual
Încheierea		• Rostirea rugăciunii, cu realizarea gestului închinării	- rugăciunea - frontal

A.2.9. PROIECT DE LECŢIE DE RECAPITULARE ŞI SISTEMATIZARE A CUNOŞTINŢELOR

Temele din unitatea de învăţare: Dumnezeu se face cunoscut omului
Clasa: a VI-a
Tipul de lecţie: recapitulare şi sistematizare a cunoştinţelor
Mediul de învăţare: sala de clasă

Competenţele specifice vizate[221]:

1.1. Prezentarea cronologică a principalelor evenimente din viaţa şi activitatea Mântuitorului Iisus Hristos pe baza textelor biblice;

1.2. Integrarea unor concepte specifice în prezentarea unor evenimente religioase, istorice, culturale;

1.3. Selectarea de informaţii adecvate din surse şi cu mijloace variate, pe teme cu relevanţă moral-religioasă;

3.3. Analizarea rolului diferitelor sărbători şi tradiţii religioase în viaţa personală şi a comunităţii, cu identificarea de elemente de specificitate pentru diferite comunităţi.

Obiectivele operaţionale, în plan cognitiv, *al formării de abilităţi* şi de atitudini (*la sfârşitul activităţii, elevii vor fi capabili*):

O_1: *să stabilească corect relaţia: eveniment - loc de desfăşurare - icoană, cu ajutorul colegilor de grupă şi pe baza analizei icoanelor*;

O_2: să prezinte toate evenimentele din viaţa Domnului Iisus Hristos, studiate pe parcursul unităţii de învăţare „Dumnezeu se face cunoscut omului", ca răspunsuri la întrebările adresate de colegii lor;

O_3: să descrie într-un text scurt rolul în plan personal al sărbătorilor dedicate celor mai importante evenimente din viaţa Mântuitorului, studiate la religie.

Strategia didactică

- sistemul metodelor utilizate: conversaţia euristică, analiza icoanelor, exerciţiul, studiul de caz, cântarea religioasă
- resurse materiale: icoane, materiale-suport cu evenimente din viaţa Mântuitorului/ locul de desfăşurare a acestora
- forme de organizare: individual, pe grupe, frontal

Desfăşurarea situaţiilor de învăţare

1.Moment organizatoric

- Rostirea rugăciunii la începutul orei
- Organizarea clasei pentru începerea lecţiei

---

[221] ******Programa şcolară pentru disciplina Religie, clasa a VI-a, cultul ortodox***, aprobată prin ordinul ministrului educaţiei naţionale nr. 3393/ 28.02.2017.

2. Anunţarea conţinuturilor învăţării şi prezentarea obiectivelor

- Discuţie privind importanţa cunoaşterii vieţii Mântuitorului, pornind de la faptul că atunci când ai un prieten doreşti să ştii cât mai multe despre el
- Prezentarea conţinuturilor învăţării din capitolul „Iisus Hristos, Dumnezeu adevărat şi Om adevărat"
- Prezentarea obiectivelor

3. Recapitularea şi sistematizarea cunoştinţelor

I. Ordonarea cronologică a evenimentelor şi realizarea de corespondenţe eveniment – loc de desfăşurare – icoana sărbătorii:

- Profesorul pune în faţa elevilor două boluri cu bileţele şi un set de icoane. În primul bol se află bileţele pe care sunt notate principalele evenimente din viaţa Mântuitorului, iar în celălalt, locul desfăşurării acestora. Pe rând, elevii vor lua câte un bileţel din primul bol şi le vor ordona cronologic pe un panou din polistiren. Cu bileţelele din al doilea bol vor realiza corespondenţa: eveniment – loc de desfăşurare. Vor identifica apoi icoanele corespunzătoare şi le vor pune în ordine cronologică, într-un loc vizibil, ales de profesor.

II. Recapitularea cunoştinţelor prin diferite modalităţi:

- elevii formulează câte o întrebare pentru fiecare eveniment, la care vor răspunde colegii lor;
- pentru fiecare eveniment, un elev va descrie icoana corespunzătoare;
- elevii interpretează cântări religioase specifice unor sărbători, în relaţie cu prezentarea acestora.

III. Elaborarea unui text scurt despre rolul în plan personal al sărbătorilor dedicate celor mai importante evenimente din viaţa Mântuitorului

4. Evaluarea activităţii elevilor

- Evaluare privind implicarea elevilor în activitate, colaborarea cu colegii etc.

5. Activitatea suplimentară

- Lecturarea unui text biblic la alegere, referitor la unul dintre evenimentele din viaţa Domnului Iisus Hristos

6. Încheierea

- Anunţarea titlului lecţiei următoare
- Rugăciunea la sfârşitul orei

A.2.10. PROIECT DE LECȚIE DE EVALUARE A CUNOȘTINȚELOR

Temele din unitatea de învățare: Omul este fiul iubitor al lui Dumnezeu
Clasa: a II-a
Tipul de lecție: Lecție de evaluare a cunoștințelor
Mediul de învățare: sala de clasă
Competențele specifice vizate[222]:

1.1. Explicarea unor aspecte specifice propriei credințe religioase;

1.2. Evidențierea caracteristicilor comportamentale ale unor modele de credință.

Obiectivele operaționale, în planul *formării de abilități* și de atitudini (*la sfârșitul activității, elevii vor fi capabili*):

O_1: *să își formeze deprinderea de a rezolva corect itemi de diferite tipuri, în timpul indicat de profesor*;

O_2: să se autoevalueze corect, pe baza baremului și a discuțiilor conduse de către profesor, după aplicarea testului de evaluare.

Strategia didactică

- sistemul metodelor utilizate: conversația, evaluarea scrisă, autoevaluarea
- resurse materiale: fișa de evaluare
- forme de organizare: individual, frontal

Desfășurarea lecției

1. Moment organizatoric

- Rostirea rugăciunii de început
- Organizarea clasei pentru începerea lecției

2. Prezentarea obiectivelor

3. Evaluarea cunoștințelor elevilor

- Organizarea activității de evaluare

---

[222] ***Programa școlară pentru disciplina Religie, cultul ortodox, clasa a II-a*, aprobată prin ordinul ministrului educației naționale nr. 3418/ 19.03.2013.

I. Administrarea fişei de evaluare şi prezentarea baremului

II. Analiza răspunsurilor pe baza baremului şi autoevaluarea realizată de elevi

4. Activitatea suplimentară

- Realizarea unui desen cu titlul „Omul este fiul iubitor al lui Dumnezeu"

5. Încheierea

- Anunţarea titlului lecţiei următoare
- Rugăciunea la sfârşitul orei

Fişă de evaluare[223]

1. Cerinţele de mai jos sunt în legătură cu povestirea „Strugurele părintelui Macarie".

a. Ordonează următoarele propoziţii în ordinea desfăşurării evenimentelor:

- □ Părintele Macarie a dăruit unui alt călugăr strugurele primit.
- □ Pasărea şi-a hrănit puişorii cu strugurele luat de pe piatră.
- □ Un om i-a dăruit părintelui Macarie un strugure.
- □ Strugurele a ajuns din nou la părintele Macarie.
- □ Părintele Macarie a pus strugurele pe o piatră.
- □ Călugărul a dat şi el strugurele mai departe şi tot aşa.

b. Completează propoziţia cu trei lucruri prin care omul îşi arată iubirea faţă de Dumnezeu:

Omul îşi arată iubirea prin: _____, _____ şi _____ .

2. Desenează în spaţiul de mai jos trei lucruri care îţi amintesc de Dumnezeu în fiecare zi.

3. Realizează corespondenţe între rugăciunile de mai jos şi tipul acestora:

„Fie numele Domnului binecuvântat de acum şi până-n veac!"	rugăciune de cerere
Doamne, Îţi mulţumesc că mi-ai dăruit înţelepciune!	rugăciune de laudă
Doamne, ajută-mă!	rugăciune de mulţumire

[223] Numărul de itemi şi complexitatea acestora se stabilesc în funcţie de nivelul clasei.

4. Domnul Iisus Hristos a înmulțit darul făcut de un copil: cinci pâini și doi pești. Din darul lui, s-a săturat și el și foarte mulți oameni. Formulează două propoziții simple despre lucrurile pe care le folosești împreună cu alte persoane. Poți folosi următoarele modele:

- Eu împart bicicleta cu sora mea.
- Eu folosesc tableta mamei.

5. Completează propozițiile de mai jos cu cuvintele potrivite (milă, milos, milostenie, milostiv):

- Tatăl meu a făcut o ....., dăruind unui om sărac o pâine.
- Omul care simte în suflet ..... sau compasiune față de cei care au anumite probleme este ..... .
- Ești ..... atunci când oferi unui coleg lucruri, dar și atunci când îl ajuți la teme sau când te rogi pentru el.

Barem de evaluare
Descriptori de performanță

	Suficient	**Bine**	**Foarte bine**
1.a.	Ordonează cronologic două enunțuri.	Ordonează cronologic patru enunțuri.	Ordonează cronologic cel puțin cinci enunțuri.
1.b.	Scrie o modalitate de a arăta iubirea.	Scrie două modalități de a arăta iubirea.	Scrie trei modalități de a arăta iubirea.
2.	Desenează un singur obiect.	Desenează două obiecte.	Desenează trei obiecte.
3.	Realizează corect o corespondență.	Realizează corect două corespondențe.	Realizează corect cele trei corespondențe.
4.	Face diferența dintre a dărui ceva și a folosi împreună cu alții un anumit lucru.	Scrie corect o propoziție.	Scrie corect cele două propoziții.
5.	Utilizează corect sensul unui cuvânt.	Utilizează corect sensul a două cuvinte.	Utilizează corect sensul a cel puțin trei cuvinte.

A.3. PROIECT DE LECȚIE DUPĂ MODELUL ERR

Tema: Viața omului, darul lui Dumnezeu

Clasa: a III-a

Medii de învățare: sala de clasă/ parcul din curtea școlii

Motivația: Dumnezeu l-a creat pe om din iubire. Pentru om este important să înțeleagă, încă din copilărie, faptul că este cea mai importantă ființă, că este alcătuit din trup și suflet și că are anumite responsabilități pentru darul vieții, primit de la Dumnezeu.

Competențele specifice vizate[224]:

1.2. Analizarea unor opinii cu semnificație religioasă, exprimate în raport cu anumite situații de viață;

2.2. Descrierea unor tipuri de relații și atitudini sociale, din perspectiva moralei religioase, pornind de la situații concrete;

3.2. Prezentarea importanței unor sărbători și evenimente cu semnificații religioase, din viața familiei și a comunității.

Obiectivele operaționale, în plan cognitiv, *al formării de abilități* și de atitudini (*la sfârșitul activității, elevii vor fi capabili*):

O_1: să identifice trei lucruri prin care omul se aseamănă cu Dumnezeu, în urma lecturării textului lecției;

O_2: să facă distincția între acțiunile prin care omul are grijă de trup respectiv de suflet, în urma analizei unor imagini și a discuțiilor cu colegii;

O_3: să formuleze corect enunțuri privind relația viață-creștere, referitoare la trup și suflet, pe baza imaginilor și a informațiilor primite de la profesor;

O_4: *să exprime oral preferințele pentru anumite activități în relație cu viața trupească/ sufletească desfășurate de ei, în urma observării unor imagini.*

---

[224] ***Programa școlară pentru disciplina Religie, cultul ortodox, clasa a III-a*, aprobată prin ordinul ministrului educației naționale nr. 5001/ 02.12.2014.

Condiţii prealabile: cunoştinţe despre conţinut în urma unor lecturi, a observării naturii şi a unor imagini, deprinderea de a lucra în grup şi de a utiliza strategii interactive, clase omogene din punct de vedere al nivelului cunoştinţelor elevilor

Resurse materiale: textul biblic, imagini de diferite tipuri
Sistemul metodelor utilizate: termeni-cheie iniţiali, conversaţia euristică, photolangage, întrebările, observarea activităţii şi a comportamentului elevilor

Evaluarea: Cum aflăm dacă elevii au învăţat lecţia?
a. la nivel de conţinut: răspunsuri la întrebări, rezolvarea sarcinilor de lucru date de profesor;
b. la nivelul utilizării operaţiilor gândirii şi al abilităţilor practice: realizarea de conexiuni între termeni, analiza textului, formularea de enunţuri, compararea cunoştinţelor proprii cu cele ale colegilor;
c. la nivel de atitudini: descrierea modului de implicare în acţiuni religioase.

Desfăşurarea situaţiilor de învăţare

Evocarea

1. Realizarea de conexiuni cu noţiunile anterioare, prin metoda termeni-cheie iniţiali

- Organizarea clasei în perechi şi formularea cerinţei: Formulaţi trei propoziţii cu cuvintele: fiinţe, lucruri, viaţă.
- Realizarea activităţii în cadrul perechilor
- Prezentarea unor răspunsuri şi sintetizarea cunoştinţelor. Precizarea importanţei omului între fiinţele create de Dumnezeu şi a relaţiei fiinţe-viaţă.

Realizarea sensului

2. Comunicarea subiectului lecţiei noi şi motivarea pentru învăţare
3. Confruntarea cu noile informaţii privind crearea omului, asemănarea omului cu Dumnezeu, viaţa ca dar de la Dumnezeu
4. Organizarea jocului „Cum am grijă de mine", prin metoda photolangage. Prezentarea unui set de imagini care evidenţiază modalităţi prin care copiii au grijă de suflet, respectiv de trup: mănâncă, ascultă muzică, fac sport, se roagă,

se îmbracă, citesc, se împărtăşesc, merg la colindat. La sfârşitul activităţii, se vor grupa imaginile în funcţie de grija faţă de trup, respectiv faţă de suflet. Elevii pot da şi alte exemple. Se va accentua nevoia de echilibru între cele două aspecte care ţin de viaţa omului ca unitate trup-suflet. Profesorul va observa preferinţele elevilor pentru anumite activităţi.

Reflecţia

5. Identificarea prin metoda întrebările a asemănărilor dintre trei seturi de imagini, care reprezintă:

a. seminţe – răsaduri – floare

b. bebeluş – copil mai mare – adult

c. copil mic care dă mâncare la păsări – copil mai mare care îşi ajută sora la lecţii – adult care se implică în acţiuni umanitare

Formularea de întrebări pentru desprinderea relaţiei viaţă-creştere, referitoare atât la trup, cât şi la suflet. Explicarea expresiilor „a creşte trupeşte/ sufleteşte". Formularea de enunţuri de tipul: *Eu cresc sufleteşte atunci când...*

6. Formularea ideilor principale:

- Omul este cea mai importantă fiinţă creată de Dumnezeu.
- Dumnezeu l-a creat pe om după chipul Său.
- Fiecare om are grijă de trupul şi de sufletul său.
- Omul poate creşte şi trupeşte şi sufleteşte.

A.4. PROIECT DE LECŢIE DUPĂ MODELUL K-W-L

Tema: Sfântul Ioan Botezătorul

Clasa: a V-a

Mediul de învăţare: sala de clasă

Competenţele specifice vizate[225]:

1.1. Explicarea rolului personalităţilor Vechiului Testament în devenirea umanităţii/ istoria mântuirii;

[225] ***Programa şcolară de Religie pentru clasa a V-a, cultul ortodox*, aprobată prin ordinul ministrului educaţiei naţionale nr. 3393/ 28.02.2017

3.1. Evidenţierea unor elemente definitorii ale propriei identităţi religioase;

3.3. Prezentarea modalităţilor de celebrare a diferitelor sărbători şi tradiţii religioase, în viaţa personală şi în comunităţile de apartenenţă.

Obiectivele operaţionale, în plan cognitiv, *al formării de abilităţi* şi de atitudini (*la sfârşitul activităţii, elevii vor fi capabili*):

O_1: să prezinte cronologic evenimentele importante din viaţa Sfântului Ioan Botezătorul, în urma discuţiilor generate în cadrul metodei K-W-L;

O_2: *să formuleze oral enunţuri referitoare la viaţa şi activitatea Sfântului Ioan Botezătorul, în forma cerută de profesor, respectând etapele metodei K-W-L*;

O_2: să precizeze oral cel puţin două modalităţi de cinstire a Sfântului Ioan Botezătorul, în grupurile de apartenenţă (familie, parohie, grup de prieteni etc.).

Strategia didactică

- sistemul metodelor utilizate: K-W-L, conversaţia, rugăciunea, deprinderile religios-morale, autoevaluarea
- resurse materiale: textul biblic, icoane
- forme de organizare: individual/ pe grupe, frontal

Desfăşurarea situaţiilor de învăţare

1. moment organizatoric;

2. anunţarea temei şi a obiectivelor, realizarea pe tablă a tabelului;

3. activitatea individuală/ pe grupe pentru notarea ideilor principale despre ceea ce ştiu elevii despre Sfântul Ioan Botezătorul (timpul alocat completării acestor rubrici nu trebuie să depăşească trei minute);

4. completarea coloanei „Ştiu", printr-o activitate frontală. După notarea tuturor ideilor, dacă este cazul, profesorul le poate reorganiza într-o succesiune cronologică, care să faciliteze comunicarea noilor cunoştinţe;

5. completarea coloanei „Vreau să ştiu". Suplimentar, profesorul poate adresa elevilor întrebări deschise sau să formuleze întrebări-problemă, care să fie trecute în rubrica respectivă;

6. comunicarea noilor cunoştinţe;

7. completarea coloanei „Am învăţat" şi compararea noilor cunoştinţe cu cele vechi şi cu expectanţele elevilor, exprimate în primele două coloane;

Ştiu/ Cred că ştiu	Vreau să ştiu	Am învăţat
- a trăit pe vremea Mântuitorului, în Ţara Sfântă - părinţii lui se numeau Zaharia şi Elisabeta - era văr cu Mântuitorul - le-a spus oamenilor care veneau să se boteze să îşi schimbe viaţa - L-a botezat pe Domnul în Iordan - a murit prin decapitare, în timpul unei petreceri a regelui Irod - este sărbătorit de mai multe ori în cursul unui an - unele biserici îl au ocrotitor/ poartă hramul lui	- cum a scăpat cu viaţă, atunci când regele Irod a dat poruncă să fie ucişi toţi copiii mai mici de doi ani - ce s-a întâmplat cu părinţii lui - cine l-a pus să boteze - de unde a ştiut că Mântuitorul va veni la Iordan - prin ce se deosebeşte botezul lui Ioan de botezul creştin - de ce nu l-a urmat pe Domnul Iisus Hristos - de ce are atât de multe sărbători, comparativ cu alţi sfinţi - de ce este pictat cu aripi în icoane - de ce atât de mulţi creştini îi poartă numele	- pentru misiunea importantă pe care o avea de îndeplinit, Dumnezeu l-a ocrotit de mânia lui Irod, prin faptul că mama lui a fugit cu el în deşert - Sfântul Zaharia a fost ucis pentru că nu a vrut să spună unde îi este fiul - asemeni altor proroci, şi Sfântul Ioan a vorbit cu Dumnezeu şi a fost trimis la Iordan să boteze poporul spre pocăinţă - Dumnezeu i-a spus despre venirea Fiului Său la Iordan şi despre semnul prin care Îl va recunoaşte: pogorârea Duhului Sfânt ca un porumbel asupra Lui - misiunea proorocului Ioan s-a încheiat după venirea în lume a Mântuitorului promis: „El trebuie să crească, iar eu să mă micşorez". - Domnul Hristos a spus despre Sfântul Ioan că este cel mai mare om născut din femeie, astfel că Biserica i-a rânduit trei sărbători mari, legate de trei evenimente din viaţa lui: naşterea, botezul Domnului în Iordan şi moartea - pentru viaţa deosebit de aspră pe care a dus-o în pustiu Iudeii, a fost asemănat cu un „înger în trup", iar icoanele reflectă acest lucru - punerea numelui unui sfânt îndeamnă înspre urmarea vieţii acestuia

8. aprecierea rezultatelor elevilor;

9. activitatea suplimentară: lectura la alegere a unor texte biblice de la Lc. 1, 5-25; Lc. 1, 57-80; Mc. 6, 17-29; Mc. 1, 1-11;
10. încheierea.

A.5. PROIECT DE LECŢII PENTRU ÎNVĂŢĂMÂNTUL SIMULTAN

Clasa I	Clasa a II-a
Tema: Ce fac eu pentru biserica mea	**Tema**: Ajutorul oferit celorlalţi, semn al iubirii faţă de Dumnezeu
Tipul: lecţie mixtă	**Tipul**: lecţie de dobândire de cunoştinţe
Obiective operaţionale, în plan cognitiv şi al formării de atitudini (*la sfârşitul activităţii, elevii vor fi capabili*): O_1: să utilizeze corect cuvântul biserică în enunţuri orale, pornind de la semnificaţiile acestuia; O_2: să prezinte cel puţin o modalitate prin care ar dori să se implice în viaţa parohiei, pornind de la modelele prezentate în lecţie.	**Obiective operaţionale, în plan cognitiv şi al formării de atitudini** (*la sfârşitul activităţii, elevii vor fi capabili*): O_1: să enumere trei condiţii pentru ca ajutorul oferit celorlalţi să fie semn al iubirii faţă de Dumnezeu, pornind de la textul lecţiei O_2: să dea cel puţin un exemplu privind modul în care au ajutat diferite categorii de oameni: membri ai familiei, prieteni, colegi, necunoscuţi, în acord cu învăţătura creştină;
Strategia didactică • sistemul metodelor utilizate: povestirea, explicaţia, descrierea, lectura explicativă, studiul individual • resurse materiale: fişă de lucru, manual, cărţi cu vieţile sfinţilor, icoane • forme de organizare: individual, pe grupe, frontal	**Strategia didactică** • sistemul metodelor utilizate: povestirea, explicaţia, descrierea, lectura explicativă, studiul individual • resurse materiale: fişă de lucru, manual, cărţi cu vieţile sfinţilor, icoana Sfântului Nicolae • forme de organizare: individual, pe grupe, frontal

<table>
<tr><th colspan="2">Desfăşurarea activităţii</th></tr>
<tr><td colspan="2">1. Activitate directă
• Moment organizatoric
Rostirea rugăciunii „Doamne, Doamne, ceresc Tată”</td></tr>
<tr><td>2. Activitate indirectă
• Verificarea cunoştinţelor
Completarea unei fişe de evaluare a cunoştinţelor din lecţia „Cum mă comport în biserică”</td><td>2. Activitate directă
• Verificarea orală a cunoştinţelor din lecţia „Darul, dovadă a iubirii noastre faţă de Dumnezeu”
• Pregătirea pentru lecţia nouă, pornind de la modelul oferit de Sfântul Nicolae
• Anunţarea titlului lecţiei noi şi prezentarea obiectivelor
• Comunicarea noilor cunoştinţe, pe baza textului din manual</td></tr>
<tr><td>3. Activitate directă
• Pregătirea pentru lecţia nouă, pornind de la informaţiile de pe fişa de lucru, referitoare la semnificaţia cuvântului biserică
• Anunţarea titlului lecţiei noi şi prezentarea obiectivelor
• Comunicarea noilor cunoştinţe lectura lecţiei din manual</td><td>3. Activitate indirectă
• Activitate pe baza fişei de lucru</td></tr>
<tr><td>4. Activitate indirectă
• Analiza în grupuri de elevi a unor imagini care arată modalităţi prin care copiii se pot implica în acţiunile parohiei/ Rezolvarea, individual, a unor aplicaţii din manual</td><td>4. Activitate directă
• Discutarea fişei de lucru</td></tr>
<tr><td colspan="2">5. Activitate directă
• Fixarea cunoştinţelor, prin întrebări adresate pornind de la noile cunoştinţe dobândite de elevii din cele două clase, pe baza exemplului oferit de Sfântul Ioan cel Milostiv/ Vizionarea unui film didactic care arată modul de ajutorare a semenilor dintr-o parohie
• Aprecierea rezultatelor elevilor
• Încheierea. Rugăciunea „Toţi cu inima curată”</td></tr>
</table>

Fişă de lucru
(Clasa I)

1. Încercuieşte imaginea care reprezintă clădirea în care copiii merg pentru a vorbi doar cu Dumnezeu[226].

2. Discută cu colegul tău de bancă despre lucrurile pe care aveţi voie să le faceţi în biserică. Prezintă-le colegilor de clasă şi cere-le să te ajute să completezi lista.

3. Încercuieşte hainele cu care poţi merge la biserică.

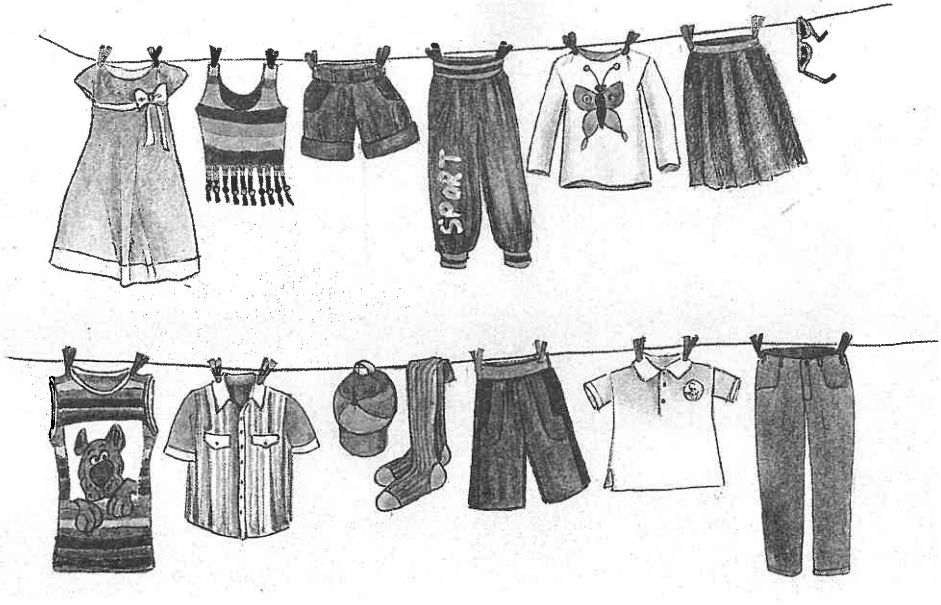

4. Desenează-te cu hainele alese de tine.

[226] Ilustraţiile utilizate în cele două fişe de lucru au fost realizate de Cristina Ionescu-Berechet.

Fişă de lucru
(Clasa a II-a)

1. Subliniază cu roşu enunţurile care se referă la asemănările dintre oameni, iar cu albastru pe cele care se referă la deosebirile dintre ei:
a. Toţi oamenii sunt fiii lui Dumnezeu.
b. Eu mă deosebesc prin multe lucruri faţă de fraţii mei.
c. Tu poţi să desenezi mai bine decât mine o floare.
d. Toţi oamenii au trup şi suflet.

2. Cuvintele care alcătuiesc două proverbe româneşti referitoare la daruri s-au amestecat. Scrie-le corect în spaţiul alăturat.

dar se face Dar rai. din	
dă îşi dă. Cine lui	

3. Discută cu colegul de bancă despre modalităţile prin care copiii din imagini îi pot ajuta pe semenii lor.

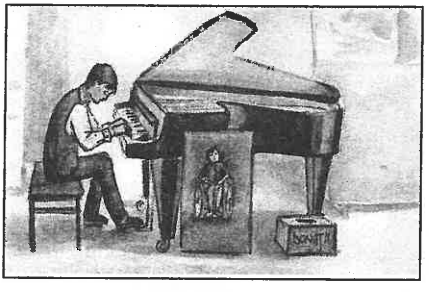

4. Reprezintă printr-un desen o faptă bună pe care ai făcut-o faţă de cineva.

A.6. PROIECTAREA UNEI SECVENȚE DIDACTICE PENTRU O ACTIVITATE INTERDISCIPLINARĂ

A.6.1. SECVENȚĂ DIDACTICĂ PROIECTATĂ INTERDISCIPLINAR, PENTRU O LECȚIE DE RELIGIE

Tema: De la regele David la Mesia Hristos

Competențele specifice vizate[227]:

1.3. Identificarea mesajului moral-religios din texte sau suporturi expresive date (biblice, religioase, literare, plastice, istorice);

2.1. Exprimarea unor aprecieri personale privind semnificația morală a comportamentului persoanelor din textele studiate.

Obiectivele operaționale, în plan cognitiv şi al formării de atitudini (*la sfârşitul activității, elevii vor fi capabili*):

O_1: să utilizeze corect cunoştinţe dobândite la diferite discipline de învățământ în prezentarea unor evenimente care evidențiază intervenția lui Dumnezeu în viața regelui David;

O_2: să selecteze din experiența proprie întâmplări care reflectă ajutorul primit de la Dumnezeu în situații dificile.

Strategia didactică

- sistemul metodelor utilizate: lectura textului biblic, analiza icoanei, exercițiul
- resurse materiale: Biblia, ilustrații
- forme de organizare: individual, frontal

1. Citiți textul biblic de la I Reg. 17, 4; 40-51 şi identificați personajele biblice din imaginea alăturată.

2. Pe baza textului biblic şi a informațiilor referitoare la măsurile de lungime din Biblie, calculați înălțimea lui Goliat. Reprezentați comparativ, într-o formă grafică la alegere, înălțimea celor doi, ținând cont că David avea statura unui tânăr obişnuit (aprox. 1,70 m).

[227] ***Programa şcolară pentru disciplina Religie, clasa a V-a, cultul ortodox*, aprobată prin ordinul ministrului educației naționale nr. 3393/ 28.02.2017.

3. Cum explicaţi faptul că David l-a biruit pe Goliat?

4. Povestiţi o întâmplare trăită de voi sau de altcineva, care să arate ajutorul primit de la Dumnezeu într-o încercare foarte mare.

A.6.2. PROIECT DE ACTIVITATE DIDACTICĂ INTERDISCIPLINARĂ, ÎN CADRUL UNUI CERC DE RELIGIE

Activitate de cerc: Vasile Voiculescu – scriitor creştin

Clasa: a XII-a

Nr. de ore: 3 ore

Competenţele specifice vizate[228]:

3.1. Identificarea unor modele de comportament moral-creştin în exemplele oferite de personalităţi religioase din Istoria Bisericii noastre şi a oamenilor de cultură români, promotori ai creştinismului;

3.3. Integrarea şi manifestarea în propriul comportament a valorilor morale creştine promovate de marii oameni de cultură români;

4.3. Cunoaşterea şi promovarea valorilor creştine în societate.

Obiectivele operaţionale, în plan cognitiv, *al formării de abilităţi* şi de atitudini (la sfârşitul activităţii, elevii vor fi capabili):

O_1: să realizeze cât mai multe conexiuni interdisciplinare religie – literatura română, pe baza textelor indicate de profesor şi a cunoştinţelor dobândite prin lecturi proprii;

O_2: *să găsească toate textele biblice indicate, pe baza regulilor privind căutarea unui text în Sfânta Scriptură*;

O_3: să formuleze argumente de diferite tipuri, pornind de la temele nuvelelor lecturate, pentru a susţine o anumită învăţătură de credinţă.

Strategia didactică

- Resurse materiale: textul biblic, textul unor nuvele scrise de Vasile Voiculescu, fişe de lectură, fişe de lucru
- Sistemul metodelor utilizate: lectura, lectura şi interpretarea textului biblic, dezbaterea, argumentarea

---

[228] ******Programa şcolară pentru disciplina Religie, cultul ortodox, clasa a XII-a*, aprobată prin ordinul ministrului educaţiei, cercetării şi tineretului nr. 5230 din 01.09.2008.

- Forme de organizare: individual, frontal

Activitatea nr. 1

- Distribuirea materialelor necesare: Biblia, cărţi cu nuvele scrise de Vasile Voiculescu şi fişele de lucru
- Lectura individuală a textelor indicate de profesor şi întocmirea fişelor de lectură

Activitatea nr. 2

- Rezolvarea cerinţelor din fişele de lucru
- Prezentarea rezultatelor în faţa clasei: povestirea pe scurt a nuvelei; prezentarea sintetică a răspunsurilor la cerinţele aplicaţiilor din fişele de lucru

Fişe de lucru

1. Titlul nuvelei: Revolta dobitoacelor
Aplicaţii:
- Cum îşi justifica fiecare animal intenţia de a-şi ucide stăpânul?
- Explicaţi mesajul acestei nuvele din perspectiva consecinţelor păcatului strămoşesc asupra raportului dintre om şi natura înconjurătoare.
- Interpretaţi ultimul fragment al acestei nuvele evidenţiind puterea rugăciunii.

2. Titlul nuvelei: Buna Vestire
Aplicaţii:
- Evidenţiaţi asemănările şi deosebirile dintre evenimentele surprinse în nuvela Buna Vestire şi textul biblic de la Lc. 1, 26-38.
- Cum descrie Vasile Voiculescu sentimentul bucuriei în nuvela *Buna Vestire*?
- Analizaţi fragmentul în care Fecioara Maria este numită *Eva cosmică*.

3. Titlul nuvelei: Lupta cu îngerul
Aplicaţii:
- Realizaţi o paralelă între nuvela *Lupta cu îngerul* şi textul biblic de la Fac. 32, 24-32.
- Analizaţi semnificaţia luptei lui Iacov cu îngerul, din perspectiva efortului spre desăvârşirea creştină.

4. Titlul nuvelei: Adevărul
Aplicații:
• Enumerați etapele parcurse de către Apostolul Ioan pentru a cunoaște Adevărul.
• Citiți textul biblic de la In. 18, 28-38 și precizați elementele de asemănare cu nuvela *Adevărul.*
• Elaborați o compunere cu titlul: *Adevărul în viața mea.*

5. Titlul nuvelei: Toiagul minunilor
Aplicații:
• Citiți comparativ nuvela *Toiagul minunilor* și textul biblic de la Num. 20, apoi analizați stările sufletești pe care le-a avut Moise, omul prin care Dumnezeu a făcut minunea de a scoate apă din piatră.
• Explicați motivul pentru care autorul și-a intitulat nuvela *Toiagul minunilor.*

A.7. EXEMPLE DE VALORIFICARE A ELEMENTELOR DE CONFESIONALITATE LA DIFERITE CONȚINUTURI ALE ÎNVĂȚĂRII

Noile programe școlare de religie includ anumite elemente de confesionalitate: rugăciuni, texte biblice care susțin învățăturile de credință transmise în lecții, cântări religioase și patriotice și aspecte din viața unor persoane biblice și a unor sfinți. Acestea nu reprezintă conținuturi ale învățării de sine-stătătoare, deci ele nu vor constitui titluri de lecție, rolul lor fiind acela de a susține formularea și atingerea unor finalități cu diferite grade de generalitate ale educației religioase realizate prin ora de religie. Elementele de confesionalitate pot fi valorificate și în alte medii de învățare[229].

Exemple de elemente de confesionalitate, la clasa a III-a

„La clasa a III-a, propunem următoarea listă de elemente:
- audierea și/ sau învățarea unor **rugăciuni**: rugăciunea de dimineață; rugăciunea de seară; rugăciunea înainte de împărtășire; rugăciunea după împărtășire;

[229] Vezi Ovidiu Panaite, *Prin joc spre viață*, ediția a II-a, revizuită și îmbunătățită, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2011, pp. 135-137.

- audierea şi / sau învăţarea unor **texte biblice** scurte, ce pot fi corelate cu proverbe şi zicători cu mesaj asemănător: „Eu sunt Calea, Adevărul şi Viaţa" (Ioan 14,6); „Sprijiniţi pe cei neputincioşi, fiţi îndelung-răbdători faţă de toţi. Luaţi seama să nu răsplătească cineva cuiva răul cu rău, ci totdeauna urmaţi cele bune unul faţă de altul şi faţă de toţi" (I Tesaloniceni 5, 14-15); „Căci Dumnezeu aşa a iubit lumea, încât pe Fiul Său, cel Unul-Născut L-a dat ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viaţă veşnică." (Ioan 3,16);
- audierea şi/ sau învăţarea de **cântări religioase şi cântece patriotice**: „Veniţi să ne închinăm (cu variante pentru praznicele împărăteşti studiate)"; „Câţi în Hristos v-aţi botezat"; „Troparul Botezului Domnului"; „Aghiosul, Aghios"; „Troparul Înălţării Domnului"; „Versul Înălţării Domnului"; cântece închinate eroilor;
- audierea şi/ sau învăţarea de **colinde**: „Colo-n sus şi mai în sus"; „La Vifleem colo-n jos"; „Praznic luminos";
- lectura unor aspecte din **viaţa unor persoane biblice şi a unor sfinţi**: Prorocul David, Regele Solomon, Dreptul Iov, Prorocul Samuel, Sfântul Proroc Ioan Botezătorul, Sfântul Serafim de Sarov, Sfântul Ierarh Nectarie; Sfântul Ierarh Calinic de la Cernica; Sfântul Cuvios Ioan Iacob de la Neamţ etc."[230].

Pentru includerea elementelor de confesionalitate indicate de programele şcolare de la ciclul primar şi gimnaziu între achiziţiile pe termen lung, se recomandă valorificarea şi aprofundarea acestora pe parcursul şcolarităţii, la diferite conţinuturi ale învăţării şi în diferite contexte de învăţare.

Exemple

1. Cântarea „Preasfântă Născătoare de Dumnezeu, miluieşte-ne pe noi!"

Introducere	**Valorificare/ Aprofundare**			
Clasa pregătitoare	**Clasa I**	**Clasa a II-a**	**Clasa a III-a**	**Clasa a IV-a**
• Maica Domnului este ocrotitoarea copiilor	• Când, unde şi cui mă rog	• Maica Domnului, îngerii şi sfinţii săvârşesc minuni	• Blândeţea şi bunătatea în relaţie cu ceilalţi	• Mărturisirea şi trăirea credinţei de către sfinţi • Familia şi împlinirea poruncii iubirii

[230] ***Programa şcolară pentru disciplina Religie, cultul ortodox, clasa a III-a*, aprobată prin ordinul ministrului educaţiei naţionale nr. 5001/ 02.12.2014.

2. Textul biblic „Nu răsplătiţi nimănui răul cu rău!" (Rom. 12, 17)

Introducere	**Valorificare/ Aprofundare**			
Clasa pregătitoare	**Clasa I**	**Clasa a II-a**	**Clasa a III-a**	**Clasa a IV-a**
• Cum mă comport ca un creştin • Familia mea • Sunt creştin şi la şcoală • Primii mei prieteni	• Ce înseamnă să fii un om credincios	• Recunoştinţa faţă de cei care ne fac bine • Iertarea celor care ne fac rău	• Viaţa pe pământ şi Împărăţia lui Dumnezeu • Ascultarea şi împlinirea sfaturilor bune	• Fiecare om îşi caută propria cale în viaţă • Viaţa în armonie cu ceilalţi, îndemn al lui Dumnezeu

3. Textul biblic „Rugaţi-vă unul pentru altul." (Iac. 5, 16)

Introducere	**Valorificare/ Aprofundare**		
Clasa I	**Clasa a II-a**	**Clasa a III-a**	**Clasa a IV-a**
• Pentru cine mă rog	• Iubirea, sentimentul cel mai înalt al omului • Ajutorul dat celor bolnavi	• Alegerea binelui în viaţă • Ascultarea şi împlinirea sfaturilor bune	• Învăţătura Domnului, vestită de sfinţii apostoli şi evanghelişti

4. Cântarea „Am văzut lumina cea adevărată"

Introducere	**Valorificare/ Aprofundare**	
Clasa a II-a	**Clasa a III-a**	**Clasa a IV-a**
• Dumnezeu ne ajută să Îl cunoaştem şi să Îl iubim	• Primirea lui Hristos prin Sfânta Împărtăşanie	• Biblia şi Biserica arată calea spre Dumnezeu

A8. LECȚIA ȘI CATEHEZA DESPRE TAINA ÎMPĂRTĂȘANIEI. SUGESTII PENTRU ABORDĂRI COMPLEMENTARE

Clasa: a VII-a/ Grupa de cateheză 13-14 ani
Tema: Taina Sfintei Împărtășanii

Lecția	Catheza
Exemple de activități didactice	**Exemple de activități educative**
• explicarea momentelor Sfintei Liturghii • vizionarea unor filme religioase, integral sau pe fragmente, legate de Taina Împărtășaniei • lectura unor texte biblice, aflate în legătură cu Sfânta Liturghie • conversație pe tema Tainei Împărtășaniei: instituire, legătura cu Sfânta Liturghie, pregătirea pentru împărtășire, primirea Împărtășaniei ca „întoarcere a darului", efecte, păstrarea stării de sfințenie • prezentarea unor aspecte legate de primirea Sfintei Împărtășanii: momentul din Sfânta Liturghie când are loc, comportamentul religios al creștinilor legat de împărtășire, rugăciuni rostite înainte și după împărtășire • învățarea/ audierea unor cântări din cadrul Sfintei Liturghii • analiza unor imagini care reprezintă momente din Sfânta Liturghie • lectura unor fragmente din Sfânta Liturghie	• identificarea icoanelor din sfântul altar, legate de Sfânta Împărtășanie: icoane reprezentând jertfele din Vechiul Testament și Răstignirea Domnului, Cina cea de Taină, Împărtășirea apostolilor, Sfinții Ioan Gură de Aur și Vasile cel Mare • explicarea rolului proscomidiarului și a sfintei mese pentru săvârșirea Sfintei Liturghii • descrierea obiectelor de cult legate de Sfânta Împărtășanie și prezentarea modului de utilizare a acestora (potirul, discul, steluța, linguriță, acoperământele, antimisul) • explicarea conținutului unor rugăciuni rostite înainte și după împărtășire • exersarea comportamentului religios al creștinului legat de împărtășire • prezentarea cărților de cult utilizate la Sfânta Liturghie • interpretarea unor cântări din cadrul Sfintei Liturghii • evidențierea rolului împărtășirii credincioșilor pentru viața parohiei

BIBLIOGRAFIE

- *Biblia*, tipărită sub îndrumarea P.F. Daniel, cu aprobarea Sfântului Sinod, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2008.
- *Actele martirice*, trad. Pr. prof. dr. Ioan Rămureanu, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1997.
- Achim, Florina, „Tradiţional şi modern în evaluarea la disciplina religie", în *Buletin Ştiinţific*, seria A, fascicola Pedagogie-Psihologie-Metodică, vol. XVI, Baia Mare, 2006.
- Albulescu, Ion, *Istoria gândirii şi practicii pedagogice româneşti*, Cluj-Napoca 2005.
- † Andrei Andreicuţ, *Spovedanie şi comuniune*, Editura Episcopiei Ortodoxe Române, Alba Iulia, 1998.
- Andrei, Olivia, „Rezultate în plan comportamental ale activităţilor realizate în parteneriat Şcoală-Biserică, pentru reducerea actelor violente la elevii de clasa a V-a", în Dorin Opriş, Monica Opriş (coord.), *Religia şi şcoala. Cercetări pedagogice, studii, analize*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, R.A., 2011.
- Auchmann, M.; Bauer, L.; Doppelbauer, A.; Holzl, E.; Winkler, S., *Recomandări privind aplicarea metodei proiect*, trad. R. Constantinescu, Bucureşti/ Viena, 2003.
- Fericitul Augustin, *Confessiones*, ediţia a II-a, trad. Prof. dr. docent Nicolae Barbu, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1994.
- Basarab, Mircea, *Ermineutica biblică*, Oradea, Editura Episcopiei Ortodoxe Române, 1997.
- Băncilă, Vasile, *Iniţierea religioasă a copilului*, Bucureşti, Editura Anastasia, 1996.
- Benga, Cristina, *Idealul educaţional în pedagogia creştină. Clement din Alexandria, Sfântul Ioan Gură de Aur, Fericitul Augustin*, Bucureşti, Editura Sophia, 2009.
- Benga, Cristina; Ciachir, Aurora; Filat, Niculina; Ghiţiu, Mihaela; Niculae, Ioana, *Religie. Cultul ortodox. Manual pentru clasa a III-a. Semestrul al II-lea*, Bucureşti, Editura Corint Educaţional, 2015.
- Bobrinskoy, Boris, *Taina Preasfintei Treimi*, trad. Măriuca Alexandrescu şi Adrian Alexandrescu, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2005.
- Boca, Irina, „O pledoarie pentru educaţia religioasă", în ****Filosofia educaţiei – imperative, căutări, orientări*, Chişinău, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă", 1997.
- Bocoş, Muşata-Dacia, *Instruirea interactivă. Repere axiologice şi metodologice*, Iaşi, Editura Polirom, 2013.

- Bocoş, Muşata, *Instruire interactivă. Repere pentru reflecţie şi acţiune*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2002.
- Bocoş, Muşata (coord.); Jalba, Georgeta; Felegean, Doina, *Evaluarea în învăţământul primar. Aplicaţii practice*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărţii de Ştiinţă, 2014.
- Bolocan, Carmen Maria, *Catehetica şi didactica religiei*, ediţia a II-a, Iaşi, Editura Sf. Mina, 2008.
- Bolton, Andrew, „Moral developement. Whose etics in the teaching of religious", în *Journal of Moral Education*, Oxford, 1997, vol. 26, nr. 2.
- Bontaş, Ioan, *Pedagogie*, Bucureşti, Editura ALL, 1995.
- Botezan, Florin, *Sfânta Liturghie: cateheza desăvârşită*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2005.
- Bria, Ion, „Consideraţii metodologice", în ****Îndrumări metodologice şi didactice pentru predarea religiei în şcoală*, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1990.
- Buchiu, Ştefan, „Fundamentul teologic-antropologic al educaţiei creştine în teologia Sfântului Ioan Gură de Aur", în Adrian Lemeni (coord.), *Repere ale educaţiei creştine în teologia Sfântului Ioan Gură de Aur, actualizate în relaţia Biserică – familie – şcoală din contextul contemporan*, Bucureşti, Editura Basilica, 2015.
- Buchiu, Ştefan, *Întrupare şi unitate. Restaurarea cosmosului în Iisus Hristos*, Bucureşti, Editura Libra, 1997.
- Câmpan, Diana, *Introducere în cercetarea ştiinţifică. Litere şi teologie*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2009.
- Călugăr, Dumitru, *Catehetica*, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1984.
- Cerghit, Ioan, *Didactica. Manual pentru clasa a X-a, şcoli normale*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1998.
- Cerghit, Ioan, *Metode de învăţământ*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1980.
- Cerghit, Ioan, *Sisteme de instruire alternative şi complementare. Structuri, stiluri, strategii*, Bucureşti, Editura Aramis, 2002.
- Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentar la Sfânta Evanghelie de la Luca*, trad. Diac. Gheorghe Băbuţ, Oradea, Editura Pelerinul Român, 1998.
- Sfântul Chiril al Alexandriei, *Scrieri*, partea I, trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, col. P.S.B., vol. 38, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1991.
- Clement Alexandrinul, *Scrieri*, partea a doua, trad. Pr. Dumitru Fecioru, col. P.S.B., vol. 5, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1982.
- Sfântul Clement Romanul, *Scrierile Părinţilor Apostolici*, trad. Pr. dr. Dumitru Fecioru, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1995.

- Comenius, Jan Amos, *Didactica Magna*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1970.
- Creţu, Carmen, „Curriculum: perspective conceptuale, istorice şi vocaţionale", în *Revista de Pedagogie*, anul XLIII, nr. 3-4, 1994.
- Creţu, Vasile, „Criza educaţiei religioase în învăţământul românesc de astăzi. Cauze, provocări şi perspective", în Adrian Lemeni (coord.), *Repere ale educaţiei creştine în teologia Sfântului Ioan Gură de Aur, actualizate în relaţia Biserică – familie – şcoală din contextul contemporan*, Bucureşti, Editura Basilica, 2015.
- Creţu, Vasile, „Educaţia religioasă a copiilor în opera Sfântului Ioan Gură de Aur", în Octavian Moşin, Ioan Scheau, Dorin Opriş (editori), *Educaţia din perspectiva valorilor. Tom VII: Summa Theologiae*, Bucureşti, Editura Eikon, 2015.
- Crăciun, Boris, *Sfintele Paşti în datini şi obiceiuri*, Iaşi, Editura Porţile Orientului, 1994.
- Cristea, Sorin, *Dicţionar de pedagogie*, Chişinău-Bucureşti, Grup Editorial Litera, Litera Internaţional, 2000.
- Cristea, Sorin (coord.), *Curriculum pedagogic*, vol. I, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, R.A., 2008.
- Cucoş, Constantin, *Educaţia: iubire, edificare, desăvârşire*, Iaşi, Editura Polirom, 2008.
- Cucoş, Constantin, *Educaţia religioasă. Repere teoretice şi metodice*, ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Iaşi, Editura Polirom, 2009.
- Cucoş, Constantin, „Manualul digital – perspectiva pedagogică", în *Tribuna învăţământului*, www.tribunainvatamantului.ro/manualul-digital-constantin-cucos/ (accesat la 27.01.2017).
- Cucoş, Constantin, *Pedagogie*, Iaşi, Editura Polirom, 1996.
- Cucoş, Constantin, *Teoria şi metodologia evaluării*, Iaşi, Editura Polirom, 2008.
- Cuznețov, Larisa, *Tratat de educaţie pentru familie. Pedagogia familiei*, Chişinău, CEPUSM, 2008.
- Cuznețov, Larisa, *Educaţie prin optim axiologic*, Chişinău, Editura Primex-Com S.R.L., 2010.
- † Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romane, *Teologie şi spiritualitate*, Bucureşti, Editura Basilica, 2009.
- † P.F. Daniel, *Călătorind cu Dumnezeu – Înţelesul şi folosul pelerinajului*, ediţie revăzută şi completată, Bucureşti, Editura Basilica, 2008.
- Danciu, Ana, *Metodica predării Religiei în şcolile primare, gimnazii şi licee*, Bucureşti, Editura Anastasia, 1999.
- Dewey, John, *Trei scrieri despre educaţie*, trad. Ioana Herseni, Viorel Nicolescu, Octavian Oprică, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1977.
- ***Dicţionar de pedagogie*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1979.
- Drăgan, Ioan; Nicola, Ioan, *Cercetarea psihopedagogică*, Târgu-Mureş, Editura Tipomur, 1993.

- Dulamă, Maria-Eliza, *Metodologii didactice activizante. Teorie şi practică*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2008.
- Erdei, Miron, „Pregătirea profesorilor pentru lecţia de religie. Fundamente teologice şi strategii pedagogice", în *Logos*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, nr.1, 2007.
- Erdei, Miron, „Preocupări privind predarea Religiei în scoală", în *Revista Teologică*, Sibiu, 2-3/1998.
- Evagrie Ponticul, „Cuvânt despre rugăciune", în *Filocalia*, vol. 1, ediţia a IV-a, trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Bucureşti, Editura Harisma, 1993.
- Felea, Ilarion V., *Religia culturii*, Arad, Editura Episcopiei Ortodoxe Române, 1994.
- Galeriu, Constantin, „Mântuitorul Iisus Hristos, Învăţătorul nostru suprem", în *Ortodoxia*, nr. 1, 1983.
- Galeriu, Constantin, „Ora de religie în trecut şi astăzi", în *Altarul Banatului*, nr. 4-6, 1995.
- Galeriu, Constantin, *Revelaţia şi educaţia*, în „Ortodoxia", nr. 3-4, 1983.
- Goia, Vistian; Drăgotoiu, Ion, *Metodica predării limbii şi literaturii române*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, R.A., 1995.
- Gordon, Vasile, *Biserica şi Şcoala. Analize omiletice, catehetice şi pastorale*, Bucureşti, Editura Christiana, 2003.
- Gordon, Vasile, *Cateheze pastorale pe înţelesul tuturor*, vol. I, Bucureşti, Editura Sophia, 2012.
- Gordon Vasile (coord.); Ivan, Adrian; Beldiman, Nicuşor, *Omiletica*, Bucureşti, Editura Basilica, 2015.
- Sfântul Grigorie cel Mare (Dialogul), *Cartea regulei pastorale*, trad. Alexandru Moisiu, Sibiu, Editura Centrului Mitropolitan, 1987.
- Sfântul Grigorie de Nyssa, *Scrieri*, partea I, trad. Dumitru Stăniloae şi Ioan Buga, col. P.S.B., vol. 29, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1982.
- Groß, Engelbert; König, Klaus, *Religia: pedagogia şi didactica ei. Reflecţii pentru biserică şi şcoală*, trad. Carmen Luminiţa Cioica, Târgu Lăpuş, Editura Galaxia Gutenberg, 2006.
- Himcinschi, Mihai, *Misiune şi dialog: ontologia misionară a Bisericii din perspectiva dialogului interreligios*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2003.
- Hamilton, D.; Holmes B.; McLean, M., *The Curriculum. A Comparative Perspective*, London, The College of Perceptors, 1989.
- Holban, Ioan, *Testele de cunoştinţe*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1995.
- Holbea, Gheorghe; Opriş, Dorin; Opriş, Monica; Jambore, George, *Apostolat educaţional. Ora de religie – cunoaştere şi devenire spirituală*, Bucureşti, Editura Basilica, 2010.

- Horga, Irina, „Educația religioasă în curriculum-ul școlar. Modele și tendințe", în Vasile Chiș, Mușata Bocoș, Cristian Stan, Ion Albulescu (coord.), *Educația 21*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2005.
- Horga, Irina, „Educația religioasă – o opțiune explicită a sistemelor de învățământ europene", în Dorin Opriș (coord.), *Educația religioasă în dialog cu societatea. Cercetări pedagogice, psihologice și istorice*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2010.
- Horga, Irina, „Profesorul de religie: competențe și roluri specifice în școala contemporană", în Adrian Lemeni (coord.), *Repere ale educației creștine în teologia Sfântului Ioan Gură de Aur, actualizate în relația Biserică – familie – școală din contextul contemporan*, București, Editura Basilica, 2015.
- Sfântul Ignatie Teoforul, „Epistolele", în *Scrierile Părinților Apostolici*, trad. Pr. dr. Dumitru Fecioru, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1995.
- Sfântul Ioan Gură de Aur, „Cuvânt despre cum se cade să-și crească părinții copiii", în Maica Magdalena, *Sfaturi pentru o educație ortodoxă a copiilor de azi*, Sibiu, Editura Deisis, 2000.
- Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, vol. I, trad. Pr. prof. Dumitru Fecioru, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2004.
- Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, vol. II, trad. Adrian Tănăsescu-Vlas, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2004.
- Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Postul Mare*, versiune românească îmbunătățită, pornind de la ediția tradusă și îngrijită de episcopul Roman Melchisedec (1893), București, Editura Anastasia, 1997.
- Sfântul Ioan Gură de Aur, *Scrieri*, partea a doua, trad. Pr. Dumitru Fecioru, col. P.S.B., vol. 22, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1989.
- Ionescu, Miron, *Instrucție și educație. Paradigme, strategii, orientări, modele*, Cluj-Napoca, Garamond, 2003.
- Ionescu, Miron; Chiș, Vasile (coord.), *Pedagogie. Suporturi pentru formarea profesorilor*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2001.
- Ionescu, Miron; Radu, Ioan (coord.), *Didactica modernă*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2001.
- † Irineu, Arhiepiscop al Alba Iuliei, *Cu Hristos pe calea vieții*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2011.
- † Irineu, Arhiepiscop al Alba Iuliei, *Țara Sfântă, arena operei mântuitoare*, ediția a doua, revizuită și completată, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2014.
- † Irineu Pop-Bistrițeanul, *Pavăza credinței*, Craiova, Editura Omniscop, 1994.
- † Irineu Slătineanu, *Omul, ființă spre îndumnezeire*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2000.

- Sfântul Iustin Martirul şi Filosoful, „Dialogul cu iudeul Tryfon", în *Apologeţi de limbă greacă*, trad. Pr. prof. dr. Teodor Bodogae, Pr. prof. dr. Olimp Căciulă, Pr. prof. dr. Dumitru Fecioru, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1997.
- † Iustinian Chira, *Viaţa Maicii Domnului*, Cluj-Napoca, Arhiepiscopia Ortodoxă Română a Vadului, Feleacului şi Clujului, 1986.
- Ivan, Adrian (coord.), *Crezul Ortodox în 12 cateheze*, Craiova, Editura Mitropolia Olteniei, 2015.
- Ivan, Adrian, *Metoda rugăciunii în educaţia creştină*, Craiova, Editura Aius Printed, 2011.
- Joiţa, Elena, *Pedagogia – ştiinţa integrativă a educaţiei*, Iaşi, Editura Polirom, 1999.
- Jurcan, Emil, „Elemente de educaţie religioasă într-o expunere comparativă", în Dorin Opriş, Ioan Scheau (ed.), *Educaţia din perspectiva valorilor, Tom I: Summa Theologiae*, Alba Iulia, Editura Aeternitas, 2010.
- Lemeni, Adrian, „Rolul părinţilor şi al şcolii în educaţia religioasă a copiilor. Repere ale teologiei Sfântului Ioan Gură de Aur actualizate în contextul contemporan", în Adrian Lemeni (coord.), *Repere ale educaţiei creştine în teologia Sfântului Ioan Gură de Aur, actualizate în relaţia Biserică – familie – şcoală din contextul contemporan*, Bucureşti, Editura Basilica, 2015.
- Lemeni, Adrian; Pestroiu, David (coord.), *Relaţia dintre parohie şi şcoală în viaţa şi misiunea Bisericii din contextul actual*, Bucureşti, Editura Basilica, 2015.
- Sfântul Macarie Egipteanul, *Scrieri,* trad. Pr. prof. dr. Constantin Cornițescu, col. P.S.B., vol. 34, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1992.
- Macavei, Elena, *Pedagogia*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, R.A., 1997.
- Marola, Victor, „Educaţia religioasă în faţa fluctuaţiilor sociale şi familiale", în Adrian Lemeni (coord.), *Repere ale educaţiei creştine în teologia Sfântului Ioan Gură de Aur, actualizate în relaţia Biserică – familie – şcoală din contextul contemporan*, Bucureşti, Editura Basilica, 2015.
- Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Scrieri*, partea a II-a, trad. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, col. P.S.B., vol. 81, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1990.
- Mândâcanu, Virgil, *Arta de a deveni şi a fi pedagog*, Chişinău, Editura Pontos, 2016.
- Mândâcanu, Virgil, *Pedagogia creştin-ortodoxă*, ediţia a II-a, revăzută şi completată, Chişinău, Editura Iulian, 2013.
- ***Metodologia privind elaborarea şi aprobarea curriculumului şcolar – planuri-cadru de învăţământ şi programe şcolare*, aprobată prin ordinul ministrului educaţiei naţionale nr. 3593/ 18.06.2014.

- Mihălcescu, Irineu, *Teologia luptătoare*, Roman, Editura Episcopiei Romanului şi Huşilor, 1994.
- Molan, Vasile, *Didactica disciplinelor - Comunicare în limba română şi limba şi literatura română din învăţământul primar*, Bucureşti, Editura MINIPED, 2014.
- Morlova, Nicuşor, *Sfântul Nectarie Taumaturgul*, Galaţi, Editura Bunavestire, 2000.
- Neacşu, Ioan, *Metode şi tehnici de învăţare eficientă. Fundamente şi practici de succes*, Iaşi, Editura Polirom, 2015.
- Neacşu, Mihaela Gabriela, „Orientări actuale în Didactica Religiei", în Liliana Ezechil (coord.), *Calitate în educaţie – o abordare pragmatică*, Piteşti, Editura Universităţii din Piteşti, 2009.
- Necula, Constantin, *Ascultă Israel. Activitatea învăţătorească a Profeţilor în Vechiul Testament*, Iaşi, Editura Tehnopress, 2004.
- Necula, Constantin, *Împreună spre întâia Spovedanie*, Sibiu, Editura Agnos, 2006.
- Necula, Constantin, *Propovăduire şi educaţie socială*, Sibiu, Editura Andreiana, 2010.
- Sfântul Nicodim Aghioritul, *Deprinderi duhovniceşti*, trad. Pr. N. Donos, Alba Iulia, Editura Episcopiei Ortodoxe, 1995.
- Nicola, Ioan, *Tratat de pedagogie şcolară*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, R.A., 1996.
- Sfântul Nicolae Cabasila, *Tâlcuirea dumnezeieştii Liturghii şi Despre viaţa în Hristos*, trad. Pr. prof. dr. Ene Braniştе şi Pr. prof. dr. Teodor Bodogae, Bucureşti, Editura Arhiepiscopiei Bucureştilor, 1992.
- Nicolae, Jan, *Iconografia Euharistiei: Hristos, Viţa cea Adevărată*, Deva, Editura Episcopiei Devei şi Hunedoarei, 2016.
- Opriş, Dorin, „Consideraţii asupra manualelor şcolare de religie", în *Educaţia 21*, nr. 1, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărţii de Ştiinţă, 2004.
- Opriş, Dorin, *Dimensiuni creştine ale pedagogiei moderne*, ediţia a III-a, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică R.A., 2012.
- Opriş, Dorin, *Ipostaze ale utilizării textului biblic în educaţia religioasă. Teorie, aplicaţii, cercetare*, ediţia a III-a, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2013.
- Opriş, Dorin, *Sinteze, aplicaţii, teste la Didactica religiei*, ediţia a II-a, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2013.
- Opriş, Monica, „Aspecte generale şi specifice metodologiei religiei", în *Altarul Reîntregirii*, serie nouă, anul IX, nr. 2, iulie-decembrie, 2004.
- Opriş, Monica, *Educaţia morală şi educaţia religioasă în şcoală*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2011.
- Opriş, Monica, *Metodologia evaluării. Abordări teoretice şi investigative în educaţia religioasă*, Iaşi, Editura Sf. Mina, 2011.
- Opriş, Monica, „Organizarea interdisciplinară a conţinuturilor", în *Educaţia 21*, nr. 1, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărţii de Ştiinţă, 2004.

- Opriş, Monica, *Religie, morală, educaţie. Perspective teologice şi pedagogice*, Bucureşti, Editura Basilica, 2011.
- Opriş, Dorin; Opriş, Monica, *Curriculum pentru şcolile parohiale duminicale*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2010.
- Opriş, Dorin; Opriş, Monica, *Metode active de predare-învăţare. Modele şi aplicaţii la religie*, Iaşi, Editura Sf. Mina, 2008.
- Opriş, Monica; Opriş, Dorin; Bocoş, Muşata, *Cercetarea pedagogică în domeniul educaţiei religioase*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2004.
- Opriş, Monica; Opriş, Dorin; Horga, Irina, *Religia la clasa pregătitoare şi la clasa I. Ghid pentru profesori*, Bucureşti, Editura Basilica, 2013.
- Opriş, Monica; Opriş, Dorin; Horga, Irina, *Religia la clasa pregătitoare. Fişe de lucru*, Bucureşti, Editura Basilica, 2015.
- Opriş, Dorin; Opriş, Monica; Horga, Irina; Tacea, Antoaneta-Firuţa, *Religie. Manual pentru clasa a IX-a*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2002.
- Opriş, Dorin; Opriş, Monica; Horga, Irina; Tacea, Antoaneta-Firuţa, *Religie. Manual pentru clasa a X-a*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2002.
- Oros, Mihaela, „Die Evaluation der religiösen Kenntnisse und Verhaltensweisen," în *Neue Didaktik*, nr. 2, 2010.
- Panaite, Ovidiu, *Prin joc spre viaţă*, ediţia a II-a, revizuită şi îmbunătăţită, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2011.
- Panoschi, Mihaela (coord.); Liţoiu, Nicoleta; Iordăchescu, Nicolae, *Ghid de evaluare la religie*, Bucureşti, Editura Aramis, 2001.
- *Patericul egiptean*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2014.
- Păcurariu, Mircea, *Două sute de ani de învăţământ teologic la Sibiu, 1786-1986*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Eparhiale, 1987.
- Părăian, Teofil, *Prescuri pentru cuminecături*, Timişoara, Editura Arhiepiscopiei, 1997.
- Popescu, Constantin; Taşnadi, Alexandru, „Şcoala pentru o lume morală. Provocarea sensului", în Dorin Opriş, Ioan Scheau, Octavian Moşin (ed.), *Educaţia din perspectiva valorilor. Tom VIII: Summa Paedagogica*, Bucureşti, Editura Eikon, 2015.
- Popovici, Dumitru, *Didactica. Soluţii noi la probleme controversate*, Bucureşti, Editura Aramis, 2000.
- Porter, Eleanor H., *Pollyanna. Taina mulţumirii*, trad. George Alexandrescu, Timişoara, Editura Nepsis, 2014.
- Postelnicu, Constantin, *Fundamente ale didacticii şcolare*, Bucureşti, Editura Aramis, 2002.
- Preda, Vasile, *Principiile educaţiei – în viziunea psihologiei educaţiei şi dezvoltării*, în Miron Ionescu, Ioan Radu (coord.), „Didactica modernă", Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2001.
- ******Programa şcolară pentru disciplina Religie, clasele V-VIII, cultul ortodox***, aprobată prin ordinul ministrului educaţiei naţionale nr. 3393/ 28.02.2017.

- ***Programa şcolară pentru disciplina Religie, cultul ortodox, clasele a III-a şi a IV-a*, aprobată prin ordinul ministrului educaţiei naţionale nr. 5001/ 02.12.2014.
- ***Programa şcolară pentru disciplina Religie, cultul ortodox, clasa pregătitoare, clasa I şi clasa a II-a*, aprobată prin ordinul ministrului educaţiei naţionale nr. 3418/ 19.03.2013.
- ***Programe şcolare. Religie, cultul ortodox, clasele a IX-a – a XII-a şi pentru Şcolile de arte şi meserii*, aprobată prin ordinul ministrului educaţiei, cercetării şi tineretului nr. 5230/ 01.09.2008.
- Quenot, Michel, *Icoana fereastră spre absolut*, trad. Pr. prof. dr. Vasile Răducă, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1993.
- Radu, Ion T., *Teorie şi practică în evaluarea eficienţei învăţământului*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1981.
- Scheau, Ioan, *Istoria filosofiei*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2014.
- Sfântul Siluan Athonitul, *Între iadul deznădejdii şi iadul smereniei*, trad. Pr. prof. dr. Ioan Ică şi Diacon Asist. Ioan I. Ică jr., Alba Iulia, Editura Deisis, Sfânta Mănăstire Ioan Botezătorul, 1994.
- Stăniloae, Dumitru, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, ediţia a II-a, 1996.
- Stoica, Adrian (coord.), *Evaluarea curentă şi examenele. Ghid pentru profesori*, SNEE, Bucureşti, Editura ProGnosis, 2001.
- Şanta, Gheorghe, *Valorile creştine în educaţia morală a adolescentului*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărţii de Ştiinţă, 2004.
- Şebu, Sebastian, *„Lăsaţi copiii să vină la Mine!" - Micul Catehism*, ediţia a 2-a, Sibiu, [s.n.], 1991.
- Şebu, Sebastian, „Subiectul de educat", în ****Îndrumări metodologice şi didactice pentru predarea religiei în şcoală*, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1990.
- Şebu, Sebastian, „Treptele formale şi învăţământul religios", în ****Îndrumări metodologice şi didactice pentru predarea religiei în şcoală*, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1990.
- Şchiopu, Ursula; Verza, Emil, *Psihologia vârstelor. Ciclurile vieţii*, ediţia a III-a, revizuită, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, R.A., 1997.
- Teodorescu, C.A., „Principiile generale ale învăţământului aplicate la învăţământul religios", în ****Îndrumări metodologice şi didactice pentru predarea religiei în şcoală*, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1990.
- Teofil al Antiohiei, „Trei cărţi către Autolic", în *Apologeţi de limbă greacă*, trad. Pr. prof. dr. Teodor Bodogae, Pr. prof. dr. Olimp Căciulă, Pr. prof. dr. Dumitru Fecioru, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1997.
- Teşu, Ioan C., „Educaţia, între ştiinţă şi artă. Actualitatea principiilor pedagogice ale Sfântului Ioan Gură de Aur", în Adrian Lemeni (coord.), *Repere ale educaţiei*

creştine în teologia Sfântului Ioan Gură de Aur, actualizate în relaţia Biserică – familie – şcoală din contextul contemporan, Bucureşti, Editura Basilica, 2015.

- Tia, Teofil, „Preocupare pastorală prioritară şi constantă a Bisericii Romano-Catolice din Italia: Predarea religiei în învăţământul public de stat", în Dorin Opriş, Monica Opriş (coord.), *Religia şi şcoala. Cercetări pedagogice, studii, analize*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, R.A., 2011.
- Timiş, Vasile, *Evaluarea. Factor de reglare şi optimizare a educaţiei religioase*, Cluj-Napoca, Editura Renaşterea, 2003.
- Timiş, Vasile, *Misiunea Bisericii şi educaţia. Atitudini, convergenţe, perspective*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2004.
- Timiş, Vasile, *Religia în şcoală. Valenţe eclesiale, educaţionale şi sociale*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2004.
- Toader, Ioan, *Metode noi în practica omiletică*, Cluj-Napoca, Arhidiecezana, 1997.
- Trifa, Gavril, „Sensul vieţii din perspectiva moralei creştine", în Octavian Moşi, Ioan Scheau, Dorin Opriş (ed.), *Educaţia din perspectiva valorilor. Tom IX: Summa Theologiae*, Bucureşti, Editura Eikon, 2016.
- Vanca, Dumitru, *Icoană şi cateheză*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2005.
- Sfântul Vasile cel Mare, *Scrieri*, partea I, trad. Pr. Dumitru Fecioru, col. P.S.B., vol. 17, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1986.
- Sfântul Vasile cel Mare, *Scrieri*, partea a II-a, trad. Prof. Iorgu D. Ivan, col. P.S.B., vol. 18, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1989.
- Sfântul Sfinţit Mucenic Vladimir, Mitropolitul Kievului, *Despre educaţie*, trad. Xenia şi Adrian Tănăsescu-Vlas, Bucureşti, Editura Sophia, 2003.
- Vogler, Jean (coord.), *Evaluarea în învăţământul preuniversitar*, trad. Ionela Băluţă şi Cătălina Gîrbea, Iaşi, Editura Polirom, 2000.
- Voiculescu, Elisabeta; Aldea, Delia, *Manual de pedagogie contemporană. Partea a II-a*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2005.
- Voiculescu, Florea, „Competenţele transversale – o schimbare de paradigmă în paradigma abordării prin competenţe", în Virgil Mândâcanu, Dorin Opriş, Ioan Scheau (editori), *Fundamente ale educaţiei umaniste*, Chişinău, Editura Pontos, 2011.

c-da 53, nr. coli 42; format B5 - 70/100

Tipărită la Tipografia Arhiepiscopiei Ortodoxe Alba Iulia

Preoţii şi dascălii de religie au avut la îndemână, în activitatea lor educativă, un manual de specialitate, *Metodica predării religiei*, realizat cu mult profesionalism şi cu maximă conştiinciozitate de către părintele profesor Sebastian Şebu şi profesorii Monica şi Dorin Opriş. După 17 ani de la apariţie, avem bucuria ca în acest an, prin truda neobosită a părintelui lect. univ. dr. Dorin Opriş şi a doamnei prof. dr. Monica Opriş, ucenici ai părintelui prof. univ. dr. Sebastian Şebu, trecut la cele veşnice, să vadă lumina tiparului o nouă ediţie a *Metodicii*, îmbunătăţită şi actualizată pornind de la noile modele pedagogice şi de la conţinutul actualelor programe şcolare.

† IRINEU
Arhiepiscop al Alba Iuliei

Lucrarea de faţă are un caracter comprehensiv, încercând să acopere cam tot ce presupune un excurs metodic în legătură cu predarea acestei discipline. Nimic nu este lăsat pe dinafară, nimic nu este minimalizat, toate componentele edificiului didactic fiind echilibrat expuse într-o compoziţie unitară în care fiecare element (statutul disciplinei, principii, obiective, conţinuturi, organizare, strategii de predare, modalităţi de asigurare a *feed-back*-ului etc.) îşi justifică pe deplin poziţia, joncţiunea, cuprinderea.

Prof. univ. dr. Constantin Cucoş

ISBN 978-606-609-355-3
9 786065 093553